

ŽENY A ČESKÁ SPOLEČNOST

**Hodnocení implementace Pekingské akční platformy
na národní a mezinárodní úrovni
(Peking + 15)**

**Otevřená společnost o.p.s. – Centrum ProEquality
březen 2010**

ŽENY A ČESKÁ SPOLEČNOST

Hodnocení implementace Pekingské akční platformy
na národní a mezinárodní úrovni
(Peking + 15)

Otevřená společnost o.p.s. – Centrum ProEquality
březen 2010

Publikace Ženy a česká společnost: Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking + 15) byla vydána za finanční podpory
Friedrich-Ebert- Stiftung e.V. Prag.

Vydává: Otevřená společnost o.p.s.

Editorky: Bc. Petra Kubálková, Mgr. Tereza Wennerholm Čáslavská

Autorský tým: Mgr. Michaela Appeltová; MUDr. Milena Černá; Blanka Hančilová, PhD, JUDr. Barbara Havelková, LL.M.; Mgr. Martina Hronová; Mgr. Alexandra Jachanová Doleželová; Lucie Jarkovská, PhD; PhDr. Eva Křížová, PhD; Bc. Petra Kubálková; Mgr. Míla O'Sullivan; Zdena Prokopová; Mgr. Linda Sokačová; Petra Sovová; Ing. Blanka Šimůnková, M.A.; Mgr. Veronika Šprincová; Mgr. Hana Víznerová; Mgr. Tereza Wennerholm Čáslavská; Mgr. David Zahumenský

Úvodní slovo: Dr. Erfried Adam, ředitel, Friedrich-Ebert-Stiftung

Oborné konzultace: Markéta Kristová (J. Ženy a média)

ISBN: 978-80-87110-19-5

Edice: Policy Paper ProEquality

Otevřená společnost, o.p.s., je nestátní neziskovou organizací, která přispívá ke konsolidaci občanské společnosti v ČR rozvojem principů a prosazováním politik založených na kultuře práva a právního státu, demokratické formy správy státu a ochrany lidských práv.

Tato publikace je čtvrtou ze série zaměřené na tematické analýzy a zprávy, kterou vydává Otevřená společnost, o. p. s. – Centrum ProEquality. Je určena odborné i širší veřejnosti, médiím, politikům, političkám a všem dalším zájemcům a zájemkyním.

Centrum ProEquality www.proequality.cz

Otevřená společnost o.p.s. www.otevrenaspolecnost.cz

PŘEDMLUVA

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) je nezávislá a nevládní organizace, která se hlásí k hodnotám sociální spravedlnosti, genderové rovnosti a solidaritě. Ve své činnosti podporuje lidská práva, která jsou základním prvkem mezinárodní rozvojové spolupráce a FES tento velice důležitý aspekt sleduje i ve svých zastoupeních po celém světě.

Současná finanční a ekonomická krize v sobě skýtá nebezpečí zhoršování situace v oblasti lidských práv. Podle Světové banky se miliony lidí ocitly v extrémní chudobě a jejich postavení se dále zhoršuje v kombinaci s ozbrojenými konflikty, xenofobií a násilím. Ale také v evropských zemích nejsou lidská práva plně respektována, například pokud se podíváme na oblast sociálního zabezpečení a podmínky důstojného života.

Podle této publikace je jedna skupina nadále znevýhodněna: ženy jsou zasaženy chudobou a porušováním lidských práv více než muži, a proto potřebují větší podporu ze strany společnosti a vládních politik. Friedrich-Ebert-Stiftung se zaměřuje na genderovou rovnost jako historické dědictví sociální demokracie. Mezinárodní činnost FES podporuje tyto hodnoty těsnou spoluprací s místními ženskými organizacemi a ženskými odborovými výbory s cílem posílit roli žen ve společnosti. Toto není nutností pouze v rozvojových zemích, ale také v rozvinutých oblastech světa, kde ekonomická a politická elita je stále ovládána muži a kde ženy stále musí bojovat za uplatnění svých práv v těchto zemích, včetně České republiky.

Pekingská akční platforma vyzývá k ochraně širokého spektra práv, včetně práva na stejný plat za stejnou práci nebo práva na účast na vládě. Česká republika se zavázala k uplatňování těchto práv v Národním akčním plánu prosazování rovných příležitostí, který je mimo jiné vládní prioritou. Tato stínová zpráva sleduje realizaci priorit české vlády v této oblasti, kriticky reflektuje činnost vlády a hodnotí, zda v posledních 15 letech implementace akčního plánu vedla k úspěšnému zajištění rovnosti žen a mužů v určitých oblastech.

Jako představitel FES v České republice vítám tuto publikaci a děkuji autorkám a autorům jak editorkám, jmenovitě Tereze Wennerholm Čáslavské a Petře Kubákové z Centra ProEquality, za realizaci tohoto projektu. Věřím, že tato stínová zpráva podpoří diskuzi a povede k viditelným výsledkům v české politice.

Dr. Erfried Adam

ředitel, Friedrich-Ebert-Stiftung

Praha / Bratislava

OBSAH

I. ČÁST – Národní DIMENZE NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY	1
Ženy a chudoba	1
Ženy a vzdělávání	13
ženy a zdraví.....	23
Násilí na ženách.....	37
Ženy a hospodářství	53
Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích	63
institucionální zajištění rovných příležitostí.....	74
ženy a Lidská práva	85
Ženy a média.....	93
Ženy a životní prostředí.....	106
Děti ženského pohlaví.....	115
II. ČÁST - MEZINÁRODNÍ DIMENZE NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY	125
Ženy a ozbrojený konflikt – mezinárodní dimenze	132
Lidská práva žen – mezinárodní dimenze	139
Literatura a použité zdroje.....	148
Autorský tým.....	154

SLOVNÍK POJMŮ A ZKRATEK

PAP – Pekingská akční platforma

Vládní zpráva Peking +5, +10, +15 – Vládní zpráva o stavu implementace Pekingské akční platformy z roku 2000, 2005 a 2010

CEDAW – Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination on Women)

NNO – Nevládní neziskové organizace

Priority – Priority a postupy vlády při prosazování žen a mužů

Souhrnné zprávy – Souhrnné zprávy o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MV – Ministerstvo vnitra

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZe – Ministerstvo zemědělství

MI – Ministerstvo informatiky

MD – Ministerstvo dopravy

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu

MZd – Ministerstvo zdravotnictví

MK – Ministerstvo kultury

MŽP – Ministerstvo životního prostředí

MO – Ministerstvo obrany

MS – Ministerstvo spravedlnosti

MF – Ministerstvo financí

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj

ÚVOD

Letos v září uplyne 15. let od přijetí klíčové Pekingské akční platformy, která dodnes představuje jeden z nejobsáhlejších globálních politických rámců k dosažení cílů genderové rovnosti a posílení postavení žen. Mezinárodní společenství v Pekingu v roce 1995 deklarovalo, že pro rozvoj a bezpečnost je zcela zásadní zajištění plné účasti žen na všech úrovních společnosti, včetně rozhodovacích pozic a přístupu k moci. Platforma určuje 12 stěžejních oblastí zájmu a představuje cíle a doporučené kroky pro zlepšení přístupu žen k právům v těchto oblastech. K těmto cílům a opatřením se Česká republika politicky zavázala a na jejich základě vytvořila strategický vládní materiál Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů. Míra naplňování strategických cílů Platformy vládami se hodnotí v pětiletých cyklech a od roku 1995 jsou tudíž hodnotící zprávy o postavení žen na globální, národní a lokální úrovni obvykle uváděné pod zkratkou Peking +5 a +10 a nyní Peking +15.

Klíčovou roli při vzniku Pekingské akční platformy sehrály svým nesmírným a dlouhodobým úsilím nevládní ženské/genderové organizace, a proto i hodnocení o jejím naplňování přichází celosvětově nejen ze strany vlád, ale především ze strany občanské společnosti. I tato publikace představuje kritický pohled občanské společnosti na praktické naplňování závazků deklarovaných před 15 lety v Pekingu. Publikace si klade za cíl zhodnotit míru naplňování jednotlivých kritických oblastí Pekingské akční platformy s důrazem na období 2004 až 2009, přičemž hodnotí vývoj postavení žen v české společnosti s přesahem do mezinárodního kontextu. Pekingská akční platforma neobsahuje jasné indikátory, dle kterých by se hodnotila míra dostání závazků v kritických oblastech. Při hodnocení vycházíme z indikátorů vyvinutých Radou Evropské unie.

Od roku 1999 se jednotlivá předsednictví EU zavazují k vypracování indikátorů pro jednotlivé oblasti a v současné době jsou vypracovány indikátory pro 9 z 12 oblastí, chybí pro oblast lidských práv, médií a životního prostředí. Soubor kvalitativních a kvantitativních indikátorů by měl sloužit jako ukazatel pro vývoj situace – tedy zda se postavení žen zlepšuje, např. snižuje se gender pay gap, zvyšuje se počet otců na rodičovské dovolené, snižuje se počet žen mezi oběťmi násilí apod.

Při struktuře zprávy vycházíme ze všech 12 kritických oblastí Pekingské akční platformy a zvlášť jsme zařadili hodnocení mezinárodní dimenze. Česká vláda nemá oficiálně různé akční plány pro vnitrostátní a zahraniční politiku v oblasti rovnosti žen a mužů a obě úrovně jsou zahrnuty ve zmíněném národním akčním plánu. Jelikož chápání mezinárodního dopadu není do dnešního dne usazené, vypracovali jsme tuto kapitolu samostatně a zahrnuli do ní dvě z 12 kritických oblastí, a to Ženy a ozbrojený konflikt a Lidská práva žen.

Na některých kapitolách se podíleli až čtyři autorky/ři, abychom pokryli široké spektrum jednotlivých oblastí. Většina autorek/rů pochází z nevládních organizací a/nebo z akademického sektoru a dlouhodobě se jednotlivými tématy zabývá. Občanská společnost disponuje obrovskou expertizou, zkušenostmi a průkopnickými myšlenkami a je nezpochybnitelné, že bez nevládních organizací by posuny a změny v přístupu k opatřením pro dosažení genderové rovnosti veřejné správy nenastaly.

Doufáme, že publikace bude přínosná pro všechny, kteří se zajímají o postavení žen (nejen) v české společnosti.

Tereza Wennerholm Čáslavská

Centrum ProEquality

I. ČÁST – NÁRODNÍ DIMENZE NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

ŽENY A CHUDOBA

A. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A CHUDOBA

- A. 1 Přezkoumat, schválit, přijmout a udržovat zásadu makroekonomické politiky a strategie hospodářského rozvoje, které oslovují potřeby a úsilí žen, jež upadly do chudoby.
- A. 2 Revidovat zákony a správní postupy a praktiky za účelem zabezpečení rovných práv pro ženy v oblasti přístupu k hospodářským zdrojům.
- A. 3 Zajistit ženám přístup k mechanismům spoření a k úvěrovým mechanismům a institucím.
- A. 4 Vypracovat genderově založené metodiky a provádět výzkumy za účelem zjištění příčin feminizace chudoby.

Milena Černá

Pekingská akční platforma (dále PAP) nese datum 1995 a nabízí hodnocení míry naplňování strategických cílů, k jejichž plnění se členské státy Organizace spojených národů (dále OSN) zavázaly. OSN nezůstala pouze u mechanického plnění svých závazků, ale kladla důraz na aktuální aspekty průběžně vyjadřované, např. v „Rozvojových cílech tisíciletí“ v roce 2005 nebo v analýze dopadů hospodářské krize na ženy ve světě v roce 2010.

V oblasti odstraňování chudoby žen doporučila PAP jednotlivým vládám, aby vypracovaly strategii ekonomického rozvoje zohledňující potřeby žen žijících v chudobě, vypracovaly revizi národních legislativ s ohledem na zabezpečení rovných práv pro ženy (zejména v oblasti přístupu k ekonomickým zdrojům), aby usnadnily ženám využívání úvěrových systémů a v neposlední řadě aby vypracovaly metodiky založené na principu gender. Součástí metodik by měl být výzkum zaměřený na zodpovězení otázky, proč jsou ženy ve světě více zasaženy chudobou.¹

Podle všeobecných poznatků je chudoba žen vyvolávána limity v přístupu k ekonomickým zdrojům, vzdělání a účasti na rozhodovacích procesech. Bez ohledu na to, že princip gender zahrnuje rovný přístup žen a mužů k ekonomickým zdrojům a lidským právům, u žen přirozeně zvyšuje chudobu vazba na děti, a tak se chudoba žen dotýká zásadním způsobem i problému dětské chudoby.

DEFINICE CHUDOBY

Definice chudoby naráží na problém, a tím je otázka, zda stačí měřit chudobu příjmy, či je za indikátory chudoby potřeba vzít v úvahu celé řetězce fenoménů, jimž jsou chudí lidé ve společnosti

---

¹ *Women and Poverty; the Beijing Platform for Action, 1995,*
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/poverty.htm> (cit 2010-03-17)

vystavení. Pokusy o definici chudoby ukazují, že míra chudoby, i když zúžena na problém minimálního příjmu a neschopnosti nakoupit si určené minimum zboží a služeb, se vyznačuje zaostáváním za mírou jednotlivých složek životního stylu, jaký využívá zbytek populace. Odtud se odvíjí otázka relativní chudoby, pochopitelná v kontextu bohatších zemí, kde v důsledku daňových politik a dalších opatření, nežijí souvisejících s historickým vývojem a uznávanými tradičními hodnotami, existuje jak vysoká míra ekonomického rozvoje, tak i vysoká míra rovnoprávnosti mužů a žen.

V pojetí EAPN ČR (European Anti-Poverty Network) chudoba označuje nepříznivou životní situaci, v níž lidé nemají vzdělání, zaměstnání, domov nebo nejsou schopni uspokojit jiné důležité životní potřeby. Výsledkem pokusů o komplexní definici se stává zjednodušené, ale praktické a srozumitelné, dělení chudoby na **absolutní** – chudobu pod hranicí definovanou životně důležitými minimálními potřebami – a chudobu **relativní**, tj. chudobu definovanou vzhledem k životní úrovni většiny v dané společnosti. V této souvislosti hrají jistou roli pojmy minimální mzda a životní minimum. **Minimální mzda** byla v naší republice stanovena na počátku 90. let jako nejnižší částka, kterou je zaměstnavatel povinen poskytnout za 1 měsíc práce svým zaměstnancům. Byla koncipována jako 50% průměrné mzdy a představovala částku o 6% vyšší, než bylo stanovené životní minimum. Do dnešní doby se částky postavené na poměrných i absolutních číslech značně zdeformovaly a ukázalo se, že lidi žijící v chudobě tato opatření před dlouhodobými důsledky chudoby nechrání. V zemích EU se považuje za hranici životního minima polovina průměrného příjmu v dané zemi a také v dané době. Od roku 2008 probíhají v členských zemích EU kampaně za uzákonění minimálního příjmu, které koordinuje Evropská síť proti chudobě (EAPN).

Do roku 2009 byla Česká republika se svými 8% obyvatel žijících v chudobě nejméně ohroženou zemí EU. Na opačném konci žebříčku se umístilo Slovensko s 23% lidí žijících v chudobě. Na základě nových informačních zdrojů a v neposlední řadě také změnou indikátorů chudoby uveřejnil koncem roku 2009 Eurostat aktuální žebříček zemí EU podle procentního zastoupení svých obyvatel žijících v chudobě.² Česká republika stojí opět na prvním místě s nejnižším zastoupením, 9% lidí žijících pod hranicí chudoby, na dalších místech, s 11%, se umístilo Slovensko a Nizozemí. Na samém konci žebříčku se umístilo Lotyšsko a Rumunsko se 23% a Bulharsko se 21%. Německo se v této „soutěži“ ocitlo uprostřed tabulky (15%). Jako indikátory chudoby posloužila kritéria typu: vlastní-li osoby zahrnuté do statistiky osobní automobil, jak často během roku jezdí na dovolenou, případně tráví-li dovolenou v zahraničí, mají-li dost prostředků na vytápění vlastního domu nebo jak často jedí maso.³

Chudoba však není jen statistické číslo. Za ním se skrývá denní boj o přežití skupiny lidí, kterých je v Evropské unii 80 milionů. U nás zhruba 1 milion. Podobně jako v ostatních zemích EU mezi cílové skupiny ohrožené chudobou a sociálním vyloučením patří ženy samoživitelky s dítětem nebo více dětmi, dlouhodobě nezaměstnaní, dále Romové, lidé se zdravotním postižením a migranti. Více faktorů chudoby kumuluje její dopady. Bez nadsázky lze za nejvíce ohrožené považovat osaměle žijící ženy, případně ženy vyššího věku, ženy z romského etnika, případně se zdravotním handicapem. V podobně bídné situaci se nacházejí ženy přistěhované, krátce migrantky.

---

2 Report from the Eurobarometer: Survey on Poverty and Social Exclusion 2009. Luxembourg: Publications Office of the EU. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_321_en.pdf (cit. 2010-03-17)

3 European Commission Eurostat: Indicators of the Social Inclusion Strand. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_and_social_policy_indicators/omc_social_inclusion_and_social_protection/social_inclusion_strand (cit. 2010-03-17)

Na konci sedmdesátých let minulého století se objevil a rychle rozšířil pojem „feminizace chudoby“. Je doloženo, že v těchto letech převažovaly chudé ženy nad chudými muži ve všech věkových skupinách, tedy v produktivním věku i v důchodu. Nesouhlasím však s pojmem „feminizace“, ať se týká chudoby či okupování určitého segmentu služeb (školství, zdravotnictví, sociální služby) ženami. Tento termín má zřetelně pejorativní obsah a vedle statistického vyjádření početní převahy žen nese v sobě i negativně hodnotící hledisko, z pohledu gender zcela nepřipustné. „Feminizace chudoby“ v sobě obsahuje další konotaci, a sice vytváření dojmu, jakoby ženy chudobu svým ustrojením a tradičními rolími přitahovaly. Právě v oborech školství, zdravotnictví a sociálních služeb není na vině žena, která se pro daný obor rozhodne, nýbrž genderová role, která je jí od toho okamžiku ve společnosti připisována. Nízké platy jsou součástí politiky, která ženy v platových podmínkách znevýhodňuje. Pojem „feminizace“ používaný zejména sociology je beznadějně svázán s genderovou dimenzí, v tomto případě s neschopností považovat za spravedlivé rovné aspirace a potřeby mužů a žen. Automaticky jsou tyto obory finančně nízké hodnocené. Paradoxním způsobem tak objevení pojmu „feminizace“ uspokojuje odvěkou „pravdu“, že žena je slabším pohlavím a při budování své kariéry musí počítat s nižším postavením. Na pozadí se objevuje fatální rys tohoto fenoménu, který ve svých důsledcích přispívá k udržování stavu, jaký přes značné tematizování otázek rovnosti mužů a žen existuje v zemích EU.⁴ Důsledky se mohou projevit nejen v oblasti sociální a v oblasti bydlení, ale též např. v soudnictví nebo v podnikání.⁵

SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

KOMBINACE ZAMĚSTNÁNÍ A MATEŘSTVÍ

Kombinace zaměstnání a mateřství české ženy výrazně znevýhodňuje. Ačkoliv se postoj ke genderovým rolím ve společnosti v posledních 10 letech posouvají směrem k uvědomění si rovnosti pohlaví, výzkumy veřejného mínění svědčí o konzervativním přístupu, na kterém se spolupodílejí i samy ženy. Tradiční představa, v níž muž nese odpovědnost za finanční zajištění a žena zajišťuje péči o domácnost, o děti a osoby blízké, má vliv nejen na nerovné postavení žen a mužů, ale též na větší ohrožení žen chudobou jak v průběhu aktivního života, tak ve stáří.⁶

4 Používání adekvátních pojmů není samoúčelné. Americký federální zákon „O Američanech se zdravotním postižením“ dává jasný příklad. Lidé se zdravotním postižením jsou nejdříve občany státu a teprve v druhé linii lidmi, kteří se musejí potýkat s obtížemi svého zdravotního postižení. Nediskriminující pojem s sebou víceméně automaticky přináší nediskriminující přístup k lidem se zdravotním postižením, a přispívá tak ke změně náhledu nejen v okruhu nejbližších osob, ale i celé společnosti.

5 Zaslechnu v Monitorovacím výboru JPD 2. Řečník z EU: „Jsou-li dva projekty rovnocenné, je vhodné dát přednost tomu, který podává žena.“ Všeobecné pochechtávání. Členka MV: „Vyprošuji si, aby byl tento princip zesměšňován. Žijeme v zemi, kde je bohužel třeba návodně zasahovat, neboť lidé o principu rovnosti gender nemají ani ponětí.“ Člen MV sedící vedle (smílivě): „No, bude přece záležet na tom, jestli bude projekt vhodný pro ženu nebo pro muže. Bude-li to hospoda, pak to dáme mužovi. Bude-li to kadeřnictví, tak to dáme ženě.“

M. Černá

⁶ Hana Hašková, *Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu, Gender sociologie, 2005*

Zajímavý údaj poskytuje statistika Eurofondu⁷ rok 2005, která srovnává průměrný čas strávený za týden domácími pracemi a čas strávený v placené práci: u českých žen činí tento poměr 21 hodin ku 42 hodinám, u českých mužů připadá na domácí práce 5,5 hodiny, zatímco v práci stráví za týden 47 hodin. Při stejné délce pracovního týdne pracují doma déle než Češky ženy z Estonska, Řecka a Kypru, naopak podstatně kratší dobu Litevky. Mezi muži patří k těm nejpilnějším doma po práci Holanďané se 14,3 hodinami a Lucemburčané s 12,5 hodinami. Ale i jejich ženy věnují více času domácím pracím. Holanďanky věnují týdně 36,6 hod. práci pro rodinu, zatímco v placené práci stráví 29,5 hod. Lucemburčanky se při 37hodinovém pracovním týdnu věnují práci pro rodinu v průměru 30 hod.⁸ Z tohoto porovnání vyplývá očekávaný fakt, že ženy se i při placeném zaměstnání věnují více péči o domácnost, děti a blízké osoby než muži, nicméně v řadě evropských zemí je běžné, že muži určitý díl těchto činností přebírají.

CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Na chudobu bylo v bohatých zemích světa dlouho nahlíženo jako na brzdu hospodářského růstu a spotřeby. Hluboce zakořeněné sociální a psychologické dimenze problému byly přehlíženy jako sekundární a předpokládalo se, že k jejich likvidaci dojde automaticky při překonání problémů hospodářských. V posledních letech dochází k vnímání komplexnosti fenoménu chudoby a interakce mezi její ekonomickou a sociální dimenzí, a tím se nenápadně, leč konsekventně, dostává do popředí moment sociálního vyloučení. Minimálně v evropském kontextu se zhruba od poloviny devadesátých let minulého století vyslovuje ohrožení chudobou a sociálním vyloučením jedním dechem. Tento úhel pohledu pak ovlivňuje aplikaci politik, které mají za cíl vymýcení chudoby, a jejich alfoi i omegou je mainstreaming sociálního začleňování. Na zasedání Evropské rady v Lisabonu v roce 2000 byla za klíčový prvek evropské strategie označena **sociální soudržnost**⁹.

Sociální vyloučení je situace, která muže, ženu či dítě vylučuje z běžné pospolitosti a znemožňuje jeho návrat do společnosti bez cílené intervence. Sociální začleňování je naopak proces, který usiluje o návrat člověka do běžného života. Sociální péče představuje kontinuální stav, v pojmu sociální podpory je obsažen důležitý prvek posunu člověka z nepříznivé situace do stavu, v němž se mu již lépe daří. Hlavním úkolem sociálního začleňování je bojovat proti marginalizaci skupin osob ohrožených sociálním vyloučením a poskytovat podporu a pomoc osobám žijícím v odloučených komunitách, často též s cílem zabránit dalšímu „vylučování vyloučených“, což se v posledních 5 letech stává fenoménem v ČR a oblíbeným populistickým tahem lokálních politiků, kteří tak prezentují svoji snahu o zajištění bezpečí v obci, vymýcení kriminality a v některých případech až jakýsi druh „konečného řešení“ zavánějící pravicově extrémistickými postoji.

PŘÍJMY MUŽŮ A ŽEN

V České republice v 80. letech minulého století byl běžný rozdíl 30%, o které měly ženy nižší mzdy než muži ve stejném postavení. V důsledku prosazování rovného přístupu mužů a žen k procesům

---

⁷ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions – orgán Evropské unie, jehož cílem je zlepšit životní a pracovní podmínky Evropanů a Evropanek.

⁸ Eurofound 2008. *Mind the gap – Women's and men's quality of work and employment. Background paper for EESC/ Labour Market Observatory meeting 29 April 2008.* Dublin: Eurofound.

⁹ Ukazuje se, že míra sociální soudržnosti, ač není měřitelná jinak než otevřenou metodou koordinace (OMC), souvisí se společenským klimatem v té které zemi, jehož měřitelnými indikátory jsou míra důvěry k druhým lidem, vztah k obecně uznávaným hodnotám i míra solidarity s lidmi žijícími na okraji společnosti.

rozhodování, stanovení odměny za práci a odstraňování stereotypních přístupů k mužům a ženám došlo v posledních dvou desetiletích k mírně pozitivnímu vývoji (rozdíl v ČR dnes činí cca 25%) a tato diskrepance má tendenci se (možná za sto let) vyrovnat. Velmi výrazně se na nízkých výdělcích žen všeobecně podílí nižší míra kvalifikace, vyplývající z nižšího nebo nedostatečného vzdělání a přípravy na povolání. Nejvyšší rozdíl v platech mužů a žen v ČR je ve věkové skupině 30-39 let. O tom, že jsou ženy v ČR i v zemích EU diskriminovány, svědčí i fakt, že míra zaměstnanosti žen v EU je v porovnání s muži asi o 14% nižší. V České republice je tento rozdíl ještě větší. Zaměstnanost mužů činí přes 75%, zatímco u žen jen 58%. Ženy bez dětí mají větší šanci získat zaměstnání než ženy s dětmi; tento diskriminační prvek je v ČR patrnější než v ostatních zemích EU. Je pravděpodobné, že krize v evropském i v českém hospodářství tento poměr ještě více zvětší, neboť při omezeních spojených s utlumením výroby jsou ženy propouštěny jako první. Podle Českého statistického úřadu (ČSÚ) tvoří ženy více než polovinu obyvatelstva, nicméně na nezaměstnanosti se podílejí téměř 50%.

ROZVODY

Dalším fenoménem v ČR, který činí ženy fragilnějšími a náchylnějšími k chudobě, jsou rozvody. Je prokázáno, že k zchudnutí je odsouzeno signifikantní procento žen po rozvodu a že nejmarkantnější rozdíly v životní úrovni rozvedených žen a mužů nastávají v době odpočinku ve stáří. Pro ženy má rozvod neporovnatelně horší sociální a ekonomické dopady na životní podmínky. Obvykle dojde k přechodu domácnosti se dvěma příjmy na domácnost s jedním příjmem, přičemž veškerá tíže a odpovědnost za chod domácnosti a výchovu dětí spočívá na ženě. I z dlouhodobého hlediska tíže z rozvodu spíše profitují, neboť ve svém kariérním růstu nejsou omezováni závazky vůči dětem a rodině a i v případech, že hradí výživné na děti a mohou mít obtíže s bydlením, nedochází u nich většinou k takovému propadu životní úrovně, jako se to po rozvodu děje ženám. Negativní atributy žen stigmatizovaných rozvodem a péčí o nezaopatřené děti jsou všeobecně považovány za překážku při výběru odpovídajícího zaměstnání.

Podle údajů ČSÚ v roce 2008 končilo 50% uzavřených manželství rozvodem. Během prvního roku po rozvodu klesl životní standard ženy v průměru o 73%. Zhruba 50% žen se po rozvodu ocitá v pásmu ohrožených chudobou, přesněji řečeno neúplné domácnosti vedené ženou/matkou po rozvodu má příjmy pod hranici 1,5násobku životního minima. Neexistuje statistika týkající se placení tzv. alimentů po rozvodu, nicméně důvody mužů pro jejich neplacení jsou známé z praxe. Vedle důvodů hmotných (nezaměstnanost, výkon trestu, dluhy) muži psychicky trpí ztrátou kontroly nad využíváním svých příjmů, které měli v době fungujícího manželství, ztrátou vedoucí role a vlivu a finanční úhrady bývalé partnerce náležející zpochybňují.

CHUDOBA ŽEN STARŠÍHO VĚKU

Debata o genderovém rozdílu v penzijních systémech probíhá paralelně v evropských zemích přibližně se stejnými výsledky. Muži mají v průměru lepší podmínky pro stanovení penzí než ženy. Smyslem penzí je především ochrana před chudobou ve stáří a udržení předchozí životní úrovně, jsou konstruovány jednak na principu solidarity mladších generací se staršími, jednak na důchodovém pojištění. Tendence ve směrnicích EK naznačují, že je třeba oslabovat princip solidarity a posilovat princip plateb pojistného. V České republice přetrvává ze socialistické éry věkový rozdíl při odchodu do důchodu u mužů a žen a podle počtu ženami odchovaných dětí. To představuje unikum mezi státy Evropské unie. V podmínkách reálného socialismu byl dřívější odchod do důchodu ve vazbě na péči o děti považován za relativní výhodu. Na základě doporučení EU se rozdíl ve věku odchodu do

důchodu u mužů a žen postupně přibližuje.¹⁰ Podle zákona existují v ČR důchody starobní, vdovské, sirotčí, plně a částečně invalidní¹¹, nerovnost ve výši důchodů je podle tohoto zákona mírně kompenzována náhradní dobou pojištění, do které je zahrnuta péče o děti do 4 let věku a péče o blízké, což se vztahuje ve valné většině případů na ženy.

Statistické údaje ČSÚ za rok 2008 svědčí o **nerovné výši důchodů** u mužů a žen v České republice. Rozdíl v měsíčních důchodech u mužů a žen činí v absolutním vyjádření 1 844 Kč. V procentním vyjádření mají ženy 80-82% mužských důchodů (Gender Pension Gap). Jak už bylo uvedeno, je to dáno především tím, že ženy v České republice mají (i ve stejných pozicích) cca o jednu čtvrtinu nižší výdělek než muži (Gender Pay Gap). Rozdíl ve výši důchodů u mužů a žen se udržuje zhruba na výši roku 2000 přesto, že s ohledem na inflaci a další faktory se průměrný důchod stále mírně zvyšuje. Také ze statistik České správy sociálního zabezpečení vyplývá, že nerovnost ve výši důchodů se za posledních 10 let nezměnila. Podle Eurostatu, SILC a národních zdrojů statistických dat se uvádí jako riziko chudoby u starších žen a mužů (65+) v České republice v poměru 8:2.

Starší ženy se ocitají v riziku chudoby podstatně častěji také proto, že se v České republice vedle výše platu důchod odvíjí od délky odpracované doby. Ženy jsou po této stránce znevýhodněny vždy, když přeruší zaměstnání nebo pracují na zkrácený úvazek proto, že pečují o děti, starší, nemocné či zdravotně postižené členy rodiny. 70-80% žen se stará o své rodiče ve stáří¹². Nižší důchod je do jisté míry ovlivněn také nižším věkem žen při odchodu do důchodu. Na výši důchodu má negativní vliv i přerušování zaměstnání z důvodů péče o děti, avšak nemá vliv, zda se žena starala o větší počet dětí - naopak, čím více dětí, tím dříve odchází do důchodu, což ji vlastně staví do nevýhodného postavení. Tak, jak je v současné době penzijní systém nastaven, ženy jednoznačně znevýhodňuje.¹³

Podstatným faktorem změn sociálního statutu ve stáří je rovněž prodloužení věkové hranice při odvodě. V roce 2007 byl průměrný věk žen při odvodě 68 let, věk mužů byl 70 let.¹⁴ Také tento faktor může přispívat k vyšší míře chudoby u starších lidí. U starých žen je vyšší pravděpodobnost, že budou na sklonku života žít v samotě a chudobě. Mezi staršími lidmi žijícími v chudobě jsou 3 ze 4 ženy. Z nich asi 80% nežilo v chudobě za života manžela. Je to důsledek nižšího vzdělání, méně zkušeností se zaměstnáním i větší odpovědnosti, jakou ženy pociťují vůči zabezpečení své rodiny.

PŘEDLUŽENÍ

Nejen v ČR, ale i v ostatních členských zemích EU je stále aktuálnější otázka předlužení, která vede k zvyšování podílu lidí žijících v chudobě. Současná ekonomická krize přinášející vzrůst nezaměstnanosti vytváří širší pole pro působnost institucí poskytujících úvěry. Bankovní i nebankovní

---

10 Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění podmínky zákona č. 155/1995 s účinností od 1. 1. 2010, některé jeho části od 21. 7. 2008

11 Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

12 Ženy a muži v datech 2008: Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti.ČSÚ

[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/\\$File/14150801.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/$File/14150801.pdf) (cit. 2010-03-17)

13 Koldinská, K., Tomeš I., Rovnost mužů a žen v oblasti důchodového a nemocenského pojištění, NCSS, 2007

14 Ženy a muži v datech 2008: Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti.ČSÚ

[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/\\$File/14150801.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/$File/14150801.pdf) (cit. 2010-03-17)

instituce mohutně využívají neznalosti finančních pojmů týkajících se úvěrů pro skupiny obyvatel s nízkými příjmy, osamělých žen, matek-samoživitelů, obyvatel romských ghett, starších lidí a dalších zranitelných cílových skupin žijících v existenční nejistotě. Občané a občanky v ČR jsou na každém kroku oslovováni nabídkami finančního trhu, který těží z vědomí ekonomické krize a ubezpečování, že zadlužení je normální. Chování institucí poskytujících úvěry je závislé na právním vědomí a právním prostředí v každé zemi, kde působí.

NNO sdružené pod záštitou EAPN ČR zpracovaly připomínky vyplývající z praxe poradenství a sociální práce s osobami, které se dostaly do situace předlužení. Nejlépe jsou na tom státy evropské Šestnáctky, které měly možnost doladit ochranu spotřebitele již dříve. Znamená to, že se ponechává svobodná možnost bankovním i nebankovním institucím půjčovat peníze tak, aby je neminul zisk, ale i klient si svobodně půjčuje peníze na základě předem daných a důkladně známých pravidel. Inspirovujícím příkladem je také zrušení institutu rozhodčích doložek, k němuž došlo v roce 2009 na Slovensku. Mohlo by se namítnout, že spotřebitelský úvěr je doménou resortu průmyslu a obchodu ve spolupráci s ministerstvem financí a s otázkou sociálního vyloučení nemá co dělat, ale to je chybný úsudek. NNO tvořící síť EAPN ČR již dříve poukázaly na nedostatečné varování obyvatel a na nedokonalé právní normy.¹⁵

Zadlužení se netýká jen dlužníků. Neetické praktiky zvyšují zisky společností, na druhé straně však vedou k sociálnímu vyloučení, kriminalitě a v konečném efektu ke zvyšování veřejných nákladů. Některé dávky státní sociální podpory podléhají exekuci; dávky pomoci v hmotné nouzi sice přímo exekuci nepodléhají, jsou-li poukazovány na účet příjemce dávky, může však dojít k „nepřímé“ exekuci. V těchto souvislostech vyvstal dosud netušený problém, že je potřeba zvýšit finanční gramotnost obyvatel - jako prevenci sociálního vyloučení. Zde už záležitosti překračují i resort práce a sociálních věcí a dostávají se do sféry resortů školství, vnitra, místního rozvoje a spravedlnosti.

MAINSTREAMING SOCIÁLNÍHO ZAČLEŇOVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Mainstreaming sociálního začleňování odvádí politiky na centrální, regionální i lokální úrovni od nepraktického a neužitečného resortismu. Není-li zabudován v principech, strategických dokumentech a běžné praxi na úrovni ústředních orgánů státní správy, je obtížné jej aplikovat či vyžadovat na nižších stupních veřejné správy. Na druhé straně je to právě komunita, kde se konkrétní případy vyloučení či začleňování řeší. Společnost má nástroje, jak chudobu a sociální vyloučení odstranit dříve, než se projeví její dlouhodobé a pro společnost nákladné pozdní následky. Zde máme na mysli všechny druhy finanční podpory v hmotné nouzi a obtížné životní situaci, provoz ubytoven, domovů pro matky s dětmi, domovů pro oběti domácího násilí, azylů pro bezdomovce, dětských domovů, kojeneckých ústavů, řešení zdravotních problémů lidí, kteří nejsou pojištěni, sociální služby. **Prevence sociálního vyloučení** spočívá ve včasné intervenci v situacích, které se schylují k nejhoršímu: extrémní chudobě, bezdomovectví, chudobě žen a dětí. Jsou-li politiky státu nastaveny tak, že je možné uchránit lidi např. od předlužení, vystěhování na ulici, odebrání dětí do dětského domova a dlouhodobé závislosti na sociálních službách, zabrání se fatálním důsledkům. Nemusíme

---

15 Terénní práce a příležitostné publikace NNO, jako např. IQ Roma servis, Vzájemné soužití, Nový prostor, SPES, Poradna při finanční tísni, výzkum o. p. s. Člověk v tísni www.spotřebitelskyudiel.cz

být ekonomy, abychom pochopili, že mainstreaming sociálního začleňování je výhodný též ekonomicky.¹⁶

U sociálního začleňování je právě gender neopominutelným hlediskem; je rozdíl mezi problémy mužů a žen migrantů, mezi problémy mužů a žen dlouhodobě nezaměstnaných, mezi dluhy, které působí muži a které působí ženy, mezi komerčními sexuálními pracovníky a pracovníci, rozdílný je obchod se ženami a mužský podíl na tomto obchodu.

Zrcadlem mainstreamingu sociálního začleňování v každé zemi je **Národní akční plán sociálního začleňování (NAPSI)**, který se každé dva roky obnovuje na další období. Krátká působnost těchto jednotlivých plánů vypovídá i o dynamice a složitosti sociální inkluze a malé míře předvídatelnosti při jejím řešení, vázané na ekonomický rozvoj v jednotlivých zemích, v Evropě, ve světě. Vzhledem k mnohosti přístupů různých resortů při konstrukci národních akčních plánů se jako účinné jeví modely dobré praxe.

Český NAPSI na léta 2008-2010 byl podroben kritice jak ze strany EK, tak ze strany NNO v ČR, které se dlouhodobě zabývají pomocí a podporou lidem žijícím v chudobě.¹⁷ Ačkoliv se k jeho sestavení scházela Komise pro sociální začleňování MPSV, složená ze zástupců veškerých resortů i vybraných NNO, výsledek byl spíše zprávou o současné situaci než dokumentem, z něhož lze vyčíst metody a postupy pro zlepšení situace lidí žijících v chudobě. Je však pravdou, že Komise pro sociální začleňování jakékoliv kompetence k ovlivnění tvorby dokumentu postrádala. Pojem inkluze se sice v NAPSI vyskytuje, avšak analýza dokumentů¹⁸ ukazuje, že nebyly stanoveny konkrétní měřitelné cíle, opatření, hodnotící kritéria, podmínky pro udržitelnost různých opatření, propojení různých úrovní státní správy atd. Genderový mainstreaming chybí a orgány jej prosazující (gender equality body)¹⁹ nebyly do přípravy NAPSI přizvány. Jelikož je NAPSI ještě v roce 2010 v běhu, nelze prozatím vydat závěrečný posudek.

EVROPSKÝ ROK BOJE PROTI CHUDOBĚ A SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ 2010

Právě zahájený Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2010 má tři hlavní cíle

- uvědomit lidi o jejich právech,
- podpořit stejné příležitosti pro všechny,
- ukázat na příkladech, jak je prospěšná rozmanitost pro celou společnost.

---

16 Černá, M., Košťálová J., Zajarošová Z.: *Mainstreaming sociálního začleňování; příležitostná publikace v rámci projektu Stop sociálnímu vyloučení*, vydal SKOK o. s. v Praze, 2007. Projekt byl financován z prostředků Evropského společenství a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

17 Analýza nástrojů a platných koncepcí politiky sociálního začleňování v České republice, indikace klíčových nástrojů sociálního začleňování a vyhodnocení efektivity opatření sociálního začleňování na národní úrovni. Národní centrum sociálních studií, o.p.s. Praha, září 2009. www.ncss.cz

18 Národní akční plán sociálního začleňování (NAPSI), <http://www.mpsv.cz/cs/5130> (cit. 2010-03-17)

19 poradní orgány vlády (Rady)

Na cestě od chudoby k sociální soudržnosti tvoří důsledné rozvíjení aspektu gender jednu z neopominutelných podmínek.²⁰

V ČR je garantem akcí pořádaných v roce 2010 ministerstvo práce a sociálních věcí.²¹ Jak na evropské, tak i národní úrovni se změny neobejdou bez nevládních neziskových organizací. **NNO** mají proti všem ostatním složkám společnosti jednu nespornou přednost: samy si téma rovných příležitostí stanoví jako své poslání, antidiskriminaci jako cíl, práci s lidmi ohroženými vyloučením ze společnosti pro jinou barvu pleti, náboženské vyznání, zdravotní a sociální handicapy, příslušnost k etnické minoritě apod. jako své aktivity. Již předem dávají zřetelně najevo, že zde se myslí, mluví a koná antidiskriminačně.

Národní program činností v rámci Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2010 uvádí jako prioritu prevenci sociálního vyloučení v důsledku předluženosti. Jako cílové skupiny ohrožené sociálním vyloučením v důsledku velké zadluženosti jmenuje:

- muže, ženy a děti žijící v sociálně vyloučených komunitách
- matky samoživitelky, početné rodiny,
- nezaměstnané, především dlouhodobě nezaměstnané,
- mladé lidi, starší lidi, osoby se zdravotním postižením,
- vězně, resp. osoby po návratu z výkonu trestu,
- mladé lidi po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy a náhradní rodinné péče,
- cizince.

Směrnice Evropské komise o spotřebitelském úvěru, jejíž začlenění do české legislativy se předpokládá v polovině roku 2010, by se měla uplatnit jako efektivní nástroj pro ochranu spotřebitele. Můžeme ji tedy vnímat jednak jako součást procesu harmonizace českého práva s právem evropským, ale i – a to zejména – jako základ pro opatření k zamezení lichvy a dalších kriminálních jevů spojených s neregulovanými úvěry, které postihují obyvatele. Již v lednu proběhl na toto téma seminář v Senátu PČR.

Nejdůležitější součástí směrnice je zmínka o **odpovědném úvěrování**, pojem, který se v naší legislativě dosud nevyskytuje. Znamená to například zkoumání úvěrové historie a odhad kredibility klienta před uzavřením smlouvy, možnost nahlížet do úvěrových databází. Již v reklamě na spotřebitelské úvěry musejí firmy zřetelně uvádět relevantní informace. Směrnice upravuje i znění smluv a další povinnosti zprostředkovatelů. Tuto transpozici řeší společně resorty průmyslu a obchodu a financí.

---

20 Taking part in the EY2010 information and communication campaign: Which channels and how to proceed? Vademecum for stakeholders, EAPN, 14. 12. 2009

21 Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2010, Česká republika, MPSV 2009

MIKROÚVĚRY

Mikrofinanční instituce umožňují v rozvojových zemích chudé části obyvatelstva přístup k finančním službám. Jsou nastaveny tak, aby se splácení mikroúvěrů pohybovalo v reálných mezích. Systém obvykle využívá solidarity skupiny dlužníků, která je schopná pokrýt drobné výkyvy a zabránit eskalování problému jednotlivce. Generální tajemník OSN Kofi Annan i jiní politikové světového významu pochopili, že v mikroúvěrech se nejlépe orientují ženy a také je dovedou nejlépe zužitkovat. Odpovědnost žen je momentem, který lze pozitivně využít. Je přínosem, že úspěšné využití půjček zvyšuje postavení žen v rozvojových zemích, což má kladný vliv na vnímání genderových vztahů. Přestože tato bankovní činnost nezvyšuje zisky bank, existuje po třiceti letech existence tohoto bankovního instrumentu ve světě asi 7 tisíc bank zaměřených na poskytování mikroúvěrů. Na základě svých zkušeností se tyto instituce orientují na ženy jako na stabilní prvek v nepoměrně větší míře schopný zabezpečit splacení úvěru, než je tomu u mužů. Také česká Electronic Loan Exchange Network (myELEN), spuštěná 31. ledna 2008, má tento fundament.²²

PARTICIPACE

V ČR není obvyklé spojovat rozhodovací procesy s účastí těch, jichž se rozhodnutí týkají. Po politické změně v listopadu 1989, tedy více než před 20 lety, nastartoval proces účasti občanských iniciativ na veřejném životě, a to cestou prvotních výměn informací přes konzultační aktivity až po participaci na některých rozhodnutích na úrovni veřejné správy.²³ První vlaštovkou bylo tzv. komunitní plánování sociálních služeb, kdy z iniciativy MPSV v rámci česko-britského projektu reformy sociálních služeb (1999-2003) byly na úrovni komunit vytvářeny skupiny složené jak ze zřizovatelů a poskytovatelů, tak z uživatelů sociálních služeb. NNO jako poskytovatelé sociálních služeb zde probojovávaly změnu, lobbovaly při prosazování nových zákonů a snažily se ovlivnit politickou scénu. Další etapa se odehrála po roce 2004, kdy se uskutečnilo přijetí ČR do EU. Bylo možné očekávat, že se sociální problémy ve společnosti v tomto období zvětší, na druhé straně mocný vliv EU podnítl a inspiroval mnohé české NNO. Rozšířila se působnost Rady vlády pro NNO a jejich výborů. NNO se zapojily rovněž do tvorby programových dokumentů na regionální a ústřední úrovni. Vzhledem k novosti programovacího principu nejsou schopni účastníci procesu dokonalým způsobem propojit různé úrovně programových dokumentů. Postupným nabýváním zkušeností a na základě zpětné vazby z EK se situace zlepšuje. Je naléhavě potřebné, aby došlo k porozumění základním principům nejen v ČR, ale v celé Evropě.

NNO vnášejí do rozhodovacích procesů další téma **participace**, a tím je účast lidí zažívajících chudobu. Evropská síť proti chudobě EAPN posloužila vzorem evropských setkání těchto lidí ze všech

---

22 První instituce v ČR, která se na tento typ financování zaměřila, je akciová společnost Mikrofinance, založená v roce 2007 v partnerství s mexickou mikrofinanční institucí FIPS. Celý projekt startoval za podmínky, že bude z čeho podpořit minipodnikání v evropských zemích včetně ČR a současně zaručit půjčitelům návratnost půjček. Z důvodů krátké doby působení není zatím možné její činnost hodnotit.

23 Participační metody znamenají, že do vyjednávání a do rozhodovacích procesů jsou zahrnuty osoby, kterých se to týká. Výsledky při použití participačních metod: 1) všichni zúčastnění nesou následky svých rozhodnutí, 2) všichni zúčastnění definují, co do procesu přinesli, 3) všichni zúčastnění hledají a nacházejí společná rozhodnutí: kontrolách, realizaci, plánování, strategii

členských zemí od roku 2002 v Bruselu.²⁴ Z vlastní zkušenosti můžeme uvést vyšší míru ochoty u žen zapojit se do realizace projektů a podílet se i na jiných nekonvenčních aktivitách.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

V České republice bylo možné v posledních 5 letech zaznamenat **mírný posun politik ve smyslu gender mainstreaming**. Gender mainstreaming sice netvoří jádro politik, nicméně epizodické události, k nimž postupně dochází, tento trend potvrzují. Jedná se například o postavení žen mezi bezdomovci nebo změny pravidel rodičovské dovolené, které platí od 1. 1. 2010. V tomto trendu je nutno pokračovat.

Poměrně vzácným jevem je uvědomění si svého postavení **v politice** a možnosti ovlivnění rozhodovacích procesů od žen samotných. Běžné je nepochopení role žen, ať už z hlediska kvót, reprodukčního zdraví či práva na vyslovení svých názorů i v prostředí, kde mužské názory převažují. Je potřeba podporovat vstup žen do politiky a do rozhodovacích pozic.

Při utváření **ekonomických a sociálních politik** se dopady na ženy a muže nikterak nezohledňují. Je to patrné například z prací Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kde se gender aspekt prakticky neobjevuje. Ani poslední reformy v roce 2008 nepřinesly žádná zvláštní řešení. Jediná oblast, v níž je možné zaznamenat posun, je zvýhodnění žen na mateřské dovolené a větší flexibilita při čerpání příspěvku v mateřství, proti unifikovanému přístupu, který se udržoval z minulosti. Je potřeba zohledňovat genderovou perspektivu při tvorbě všech politik, nikoliv pouze v rodinné politice.

Co se týče **vzdělávání**, rádi bychom ještě zmínili doporučení z Valného shromáždění OSN 5-9. června 2000, kde se vedle obvyklých trendů, jako je např. bezplatné, povinné a univerzální primární vzdělávání, v primárním a sekundárním vzdělávání zmiňuje výchovu chlapců k nenásilí jako prevence následných násilných a diskriminujících aktů vůči ženám.

Linii rovných práv ve **zdravotnictví** sledují nestátní organizace zabývající se prostitucí, jejichž hlavním zřeteltem vedle sociální podpory v obtížných životních situacích (a opět s důrazem na vyšší úroveň vzdělávání) je reprodukční zdraví a ochrana proti nemocem šířeným pohlavním stykem včetně HIV/AIDS.

Mikrokredity s apelem na využívání ženami zavedla v ČR v roce 2008 společnost Mikrofinance a. s. v aktivitě myELEN, přičemž pro krátkost trvání nelze prozatím hodnotit jejich úspěšnost. Nicméně je potřeba pracovat na koncepci mikroúvěrů i nadále.

Výše citovaná studie **Genderový aspekt penzí na národní a evropské úrovni** dostatečným způsobem analyzuje postavení mužů jako živitelů rodin v minulosti a samostatné působení žen na trhu

---

24 EAPN ČR vysílá do Bruselu skupiny lidí žijících v chudobě každoročně od roku 2005 a současně pořádá i setkání těchto lidí na národní úrovni. Jejich výsledkem je získávání zpětné vazby nejen co se týče porovnání s ostatními zeměmi, ale zejména z vlastních zkušeností s chudobou a poskytováním sociálních služeb veřejnou správou a NNO. Ženy z ČR se osvědčily při účasti na všech bruselských fórech, zejména v roce 2007, kdy byla sestavena skupina žen z Ostravy, poznamenaných domácím násilím, lichvou, bezdomovectvím, bojem o návrat dětí z dětských domovů – známými atributy sociálního vyloučení. Většina těchto žen se po návratu z bruselského fóra zapojila do práce a zaujala místo sociálních asistentek při pomoci a podpoře žen v podobných situacích.

práce v současné době a stanoví nezbytné kroky, které je nutné učinit v rámci reformy důchodů. Rozebírá též důvody, proč je v ČR genderový aspekt penzí stále druhořadým problémem, zatímco legislativa Evropské unie se vyvíjí v reakci na společenské změny a s ohledem na proměňující se role mužů a žen. Na základě doporučení EU se gender princip promítne do **důchodové reformy**, která je ve stadiu diskuse.

Při formulování **sociálních politik** s ohledem na financování sociálních služeb ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo financí bohužel většinou neberou v potaz gender mainstreaming. Tento stav by měl být změněn.

B. STRATEGICKÉ CÍLE – VZDĚLÁNÍ ŽEN A PŘÍPRAVA ŽEN NA POVOLÁNÍ

- B. 1 Zajistit rovný přístup ke vzdělání
- B. 2 Vymýtit negramotnost mezi ženami
- B. 3 Zlepšit přístup žen k programům přípravy pro povolání, k vědě a technologii a k pokračujícímu vzdělání
- B. 4 Navrhnout a realizovat systém nediskriminačního školství, vzdělání a výcviku pro povolání
- B. 5 Přidělovat dostatečné prostředky pro školské reformy a monitorovat uskutečňování školských reforem
- B.6 Podporovat celoživotní vzdělávání a celoživotní výcvik dívek a žen

Lucie Jarkovská

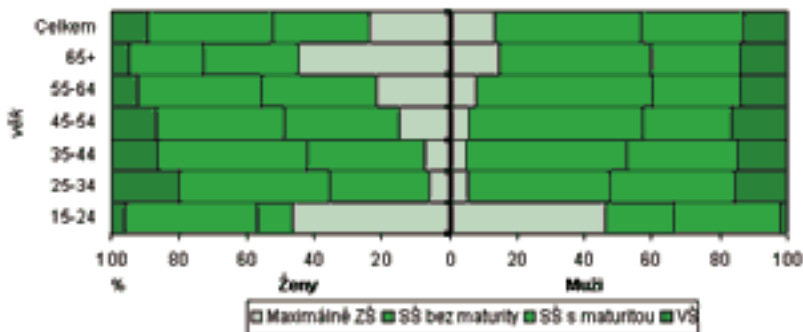
Požadavek rovného přístupu ke vzdělávání byl jedním z prvních, které feministické hnutí vzneslo, a to především ve spojitosti s tím, že formální vzdělávání, a především osvědčení z něj, je v moderní společnosti vstupenkou do placené profese, a tedy tím, co zajišťuje finanční nezávislost. Vyšší vzdělání žen má v Českých zemích bohatou tradici. První dívčí gymnázium Rakouska-Uherska vzniklo v roce 1890 v Praze a možnost získat maturitu otevřela ženám cestu i ke vzdělání univerzitnímu, kam ženy v Čechách vstoupily na přelomu 19. a 20. století. Ačkoli šlo zprvu o velmi elitní záležitost, došlo v průběhu 20. století k prudkému růstu středoškolského i vysokoškolského vzdělání žen, a to tak, že v současné době ve věkové skupině 25–39 let převýšilo procento žen s maturitou výrazně procento mužů s maturitou (ženy 44,7%, muži 32,4%). Vysokoškolaček je v této skupině už jen o 1,5 procentního bodu méně než vysokoškoláků, přičemž mezi studujícími na vysokých školách v roce 2008 tvořily ženy 55% z celkové populace studujících vysokých škol.

Graf 1: Vzdělání celé populace podle věku v roce 2008²⁵

25 Zdroj ČSÚ http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_vzdelani

Vzdělání celé populace podle věku v roce 2008 (Struktura podle úrovně vzdělání) (Zdroj: VŠPS)

Graf 2: Studující vysokých škol v ČR²⁶

Co se týče tzv. vertikální struktury vzdělávání, zdá se tedy, že pozice žen je v Česku velmi dobrá. V současné době spíše sílí hlasy, které mluví o diskriminaci chlapců ve vzdělávacím systému. Chlapci totiž vyjadřují nižší vzdělanostní aspirace než dívky a také výrazně nižší počet jich dosahuje maturity. V oborech středního vzdělávání s maturitní zkouškou se v ČR vzdělává přes 70% žáků středních škol a nadpoloviční většinu (cca 55%) tvoří dívky.²⁷ Na osmiletá gymnázia, která jsou považována za elitní vzdělávání vedoucí k vysokoškolskému vzdělání, se dívky a chlapci hlásí v poměru 55:45 ve prospěch dívek, přičemž úspěšnost je u obou pohlaví zhruba 60procentní.²⁸ Výběrové šetření PISA-L tento fakt ukazuje ještě zřetelněji, v učebních oborech bez maturity se nalézají 35% chlapců a 13% dívek.²⁹

²⁶ Zdroj ČSÚ: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem

²⁷ Genderová ročenka školství. Praha: ÚIV, str.34. <http://www.uiv.cz/clanek/126/1738> (cit. 2010-03-17)

²⁸ Ibid. strana 37.

²⁹ Šmídová, Iva. 2008. „Muži na okraji: systémové znevýhodnění mladých mužů bez maturity?“ Gender, rovné příležitosti, výzkum, 9 (2), s. 22-28.

Tabulka 1: Studium patnáctiletých v České republice v roce 2003 (v%)³⁰

Typ studia	chlapci	dívky
bez maturity	34,5	13,1
s maturitou	65,5	86,9

Tabulka 2: Absolventi a absolventky vysokoškolských vzdělávacích programů v roce 2008³¹

Typ studijního programu	celkem	ženy	muži	ženy v%	muži v%
Bakalářské studium	39 094	22 740	16 354	58,17	41,83
Magisterské studium	15 748	9 018	6 730	57,26	42,74
Magisterské navazující studium	16 070	9 059	7 011	56,37	43,63
Doktorské studium	2 340	876	1 464	37,44	62,56

Zdá se tedy, že ohrožení nízkým vzděláním a jeho důsledky, jako je riziko nezaměstnanosti, chudoby a stejně tak riziko patologických jevů, jako je kriminalita či závislosti na návykových látkách, jsou spíše chlapci. Znamená to ale, že se o vzdělání žen již není třeba starat a je nutné upřít pozornost na chlapce? To samozřejmě nikoli. Jen není možné vnímat otázky rovnosti žen a mužů ve vzdělávání jako jednoduchou rovnici, ze které podle výše dosaženého vzdělání lze usuzovat na to, zda má navrch skupina žen či skupina mužů. Problém genderové nerovnosti je složitější a hlubší genderová analýza ukazuje následující:

- Ženy se potýkají s diskriminací spíše na vrcholu vzdělávacích drah (doktorské studium), zatímco u mužů funguje vzdělávání jako mechanismus udržující muže z elitních sociálních skupin na vrcholu a muže ze znevýhodněných sociálních skupin u sociálního dna.
- Pro chlapce silněji než pro dívky platí efekt otevírajících se nůžek – ti dobří stoupají strmě nahoru a ti horší se nechytí.³²
- Finanční návratnost vzdělání pro ženy je nižší než pro muže.³³
- Problém genderové nerovnosti v českém vzdělávacím systému nespočívá ani tak ve vertikální segregaci (nerovnost ve výši dosaženého vzdělání), ale v segregaci horizontální, tj. oborové.³⁴

³⁰ Zdroj PISA L dle Šmídová et. al, 2008

³¹ Zdroj ÚIV: <http://www.uiv.cz/clanek/713/1813>

³² Šmídová, Iva. 2008. „Muži na okraji: systémové znevýhodnění mladých mužů bez maturity?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 9 (2), s. 22-28.

³³ Jarkovská, Lucie, Kateřina Lišková. 2008. „Genderové aspekty českého školství.“ In: *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44 (4), s. 683-701.

³⁴ Valentová, Marie, Iva Šmídová, Tomáš Katrňák. 2007. „Genderová segregace trhu práce v kontextu segregace vzdělanosti: mezinárodní srovnání.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Praha : SoÚ AV ČR, 8 (2) od s. 43-52.

Podívejme se teď na tato jednotlivá tvrzení podrobněji.

MUŽI NA NEJNIŽŠÍCH I NEJVYŠŠÍCH STUPNÍCH, ŽENY UPROSTŘED

Jak bylo řečeno výše, muži převyšují počty žen v učebních oborech, ale nejen tam. Zastoupení studentů mužů je vyšší i na nejvyšším stupni vzdělávacího žebříčku. Mezi absolventy doktorského studia tvoří ženy zhruba 35%. Ačkoli tvoří ženy na vysokých školách většinu, na horních příčkách akademických hierarchií se nacházejí ve výrazné menšině. Vidět to můžeme i v tabulce, která popisuje zastoupení žen a mužů ve vedení českých veřejných univerzit.

Graf 3: Absolventi doktorského studia³⁵

Tabulka 3: Zastoupení mužů a žen na vedoucích pozicích na Vysokých školách ČR³⁶

Pozice	Celkem	muži	ženy	muži v%	ženy v%
Rektor/ka	25	24	1	96	4
Prorektor/ka	97	76	21	78,35	21,65
Děkan/ka	140	115	25	82,14	17,86
Proděkan/ka	530	404	126	76,23	23,77

Obecně se ukazuje, že dívky bílé střední třídy nemají problém vyhovět formálním nárokům výuky (jejich těla i mysli jsou v důsledku genderové socializace připraveny na nároky školní disciplíny), zatímco po obsahové stránce jsou mnohé předměty, zvláště ty považované za maskulinní, jako je matematika či fyzika, formulovány tak, že odpovídají spíše zkušenosti, ve které jsou socializováni chlapci (např. využívání odtažitých technicistních příkladů). Jak ukázal Paul Willis, tato neochota podřizovat se školní disciplíně ústí u chlapců z dělnických rodin do vytvoření jisté kontrakultury, kdy chlapci revoltují proti škole.³⁷ Důsledkem toho je školní selhání a setrvání na dělnických pozicích. Argumenty literatury vztahující se k tomuto třídně podmíněnému školnímu neúspěchu shrnuje

³⁵ Zdroj: ÚIV a vlastní dopočty ČSÚ

³⁶ Zdroj: průzkum webových stránek vysokých škol

³⁷ Šmídová, Iva. 2008. „Muži na okraji: systémové znevýhodnění mladých mužů bez maturity?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 9 (2), s. 23

Šmídová et. al.: „Pro chlapce silněji než pro dívky platí efekt otevírajících se nůžek – ti dobří stoupají strmě nahoru a ti horší se nechytí. Mladí muži na rozdíl od mladých žen stoupají až na samý vrchol společenského žebříčku (měřeno nejen kulturním, ale i materiálním statusem, Tuček 2000). Přesto platí, že mladí muži s nízkým vzděláním tvoří významnou část nezaměstnaných a „lepší se“ na ně i další sociálně problémové situace.“³⁸

Stávající systém tak způsobuje ve vzdělávacím systému exkluzi chlapců z nižších sociálních vrstev a devaluaci ženských schopností na vrcholu vzdělávacích drah. Dívky sice vyhoví standardním vzdělávacím nárokům, ale nepředpokládají se u nich výjimečné schopnosti či nadání, a proto se s nimi tak zcela nepočítá na nejprestižnějších příčkách vzdělávacích i pracovních hierarchií, což se odráží i ve finanční návratnosti studia. Ani dobré vzdělání ženám v současnosti nezajišťuje dobré uplatnění na pracovním trhu a finanční ohodnocení srovnatelné s muži.

Za samostatnou kapitolu by stála otázka souhry kategorií genderu, třídy a etnicity. V českých výzkumných sondách bylo tomuto tématu zatím věnováno jen velmi málo prostoru a i v politické agendě se téma segregace romských dětí a jejich směřování do zvláštních škol, tj. na slepou vzdělávací kolej, teprve začíná objevovat.³⁹ Vzdor novému školskému zákonu (zákon č. 561/2004 Sb.) z roku 2004, který zrušil zvláštní školy, poukazují představitelé občanské společnosti soustavně na skutečnost, že prozatím se v každodenní situaci ve školství změnilo jen pramálo. Zdůrazňují, že v praxi byly v podstatě zvláštní školy přejmenovány a reorganizovány jakožto základní (neboli „praktické“) školy, přičemž uplatňované osnovy se tam změnily minimálně. Tyto školy stále navštěvuje neúměrný počet romských dětí. Poukazují rovněž na to, že mnoho romských rodičů vnímá běžnou školu jakožto nepřátelskou a nebezpečnou, kde jejich děti riskují šikanu od ostatních dětí nebo od učitelů. Takoví rodiče velmi pravděpodobně nebudou vystavovat své dítě podobnému prostředí, jemuž nedůvěřují.⁴⁰ Důležitým faktorem, který ovlivňuje školní výkon dětí, je motivace. Výhledy na ekonomický prospěch stejně jako na podíl na moci jsou mizivé, kultura školy nenabízí romskému dítěti mnoho možností pro identifikaci, tj. nerezonuje s jeho zkušeností, naopak ji popírá a devaluje. Z málo dostupných studií je patrné, že i vztah pohlaví a etnicita hraje roli při utváření vzdělanostních drah. Například Cozma, Cucos a Momanu, kteří realizovali výzkum mezi romskými dětmi v Rumunsku, uvádějí, že na otázku, proč chodí do školy, odpovědělo 100% chlapců v jejich vzorku, že se chtějí stát řidiči, až vyrostou, a 60% dívek uvedlo, že chodit do školy se prostě musí. Toto zjištění poukazuje na nízkou míru identifikace romských dívek se vzdělávacími cíli navázanými na pozdější uplatnění v profesi. U romských dívek může tedy hrát roli při školní motivaci i představa o mateřství a vymezování etnické hranice na základě odlišného přístupu k mateřství a užitku, který pro tuto úlohu může mít právě vzdělání.⁴¹

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Průlomový byl v tomto ohledu rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 15. listopadu 2007: Velký senát vydal rozhodnutí (57325/00 26) o případu D.H. a jiní versus Česká republika. Soud shledal porušení článku 14 Úmluvy v kontextu s článkem 2 Protokolu č. 1 a poukázal na skutečnost, že ve zvláštních školách pro mentálně postižené jsou osnovy oproti běžným školám zjednodušené a že dochází k izolaci žáků těchto škol od žáků ostatních. Soud vzal na vědomí, že vzdělání, jehož se žadatelům dostalo, přispělo k jejich potížím a jejich další osobní rozvoj spíše znesnadnilo místo, aby vyřešilo jejich problémy nebo jim pomohlo integrovat se do běžných škol a rozvíjet schopnosti, jež by jim usnadnily život v rámci většinové populace.

⁴⁰ Zpráva ECRI: Česká republika. Čtvrtý monitorovací cyklus. 2009. Rada Evropy.

⁴¹ Joanna Lisek (2009) uvádí např. označení polská matka, které bylo mezi polskými židy v jidiš užíváno jako negativní označení hyperprotektivní matky.

Finanční návratnost studia

Vzdělávací systém v moderní společnosti má plnit funkci nástroje sociální mobility. Předpokládá se, že úspěch a ohodnocení jak v rovině prestiže, tak v rovině materiální, již není důsledkem připsaných či zděděných sociálních charakteristik, jako je např. příslušnost k určité etnicitě, aristokratický původ nebo pohlaví, ale je zasloužený vlastními schopnostmi jedince, který je nejdříve uplatní ve vzdělávacím systému a později na pracovním trhu. Čím výše se mu podaří vystoupat po jednotlivých vzdělávacích stupních, tím lepší uplatnění by měl nalézt. Tomuto předpokladu se říká korelační hypotéza, tj. čím vyšší stupeň absolvovaného standardizovaného vzdělání, tím vyšší pozice ve standardizovaném zaměstnání.⁴² Čísla v tabulce 4 však odhalují, že korelační hypotéza neplatí bez ohledu na pohlaví. Platí totiž zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže. Čím vyšší bude mít žena vzdělání, tím vyšší bude její příjem ve srovnání se ženou s nižším vzděláním. Nikoli však nutně ve srovnání s méně vzdělaným mužem. Jak je patrné z tabulky, muži s maturitou vydělávají v průměru více než ženy s vyšším odborným vzděláním, muži s vyšším pomaturitním vzděláním vydělávají o něco více než ženy s vysokoškolským diplomem. Zároveň také vidíme, že rozdíl mezi platem žen a mužů je nejvyšší v kategorii vysokoškolsky vzdělaných osob.

Tabulka 4: Průměrné hrubé měsíční mzdy v Kč v roce 2008 v třídění podle vzdělání a pohlaví zaměstnanců⁴³

Vzdělání	Muži	Ženy	Rozdíl v Kč	plat ženy v%
Základní	19 556	15 032	4 524	76,87
Střední bez maturity	22 643	16 150	6 493	71,32
Střední s maturitou	30 462	23 259	7 203	76,35
Vyšší (pomaturitní)	35 322	26 156	9 166	74,05
Vysokoškolské	52 097	35 218	16 879	67,60
Neuvedeno	26 239	19 665	6 574	74,95
Celkem	29 628	21 939	7 689	74,05

Vliv vzdělání na výši mzdy je výrazně silnější u mužů než u žen, gender wage gap, tedy rozdíl mezi průměrným platem žen a průměrným platem mužů, se s rostoucím vzděláním a prestiží povolání zvětšuje.⁴⁴ Mzdový rozdíl je vysoký u náročných zaměstnání vyžadujících vysokou úroveň odbornosti

⁴² Wetterer, Angelika (ed.). 1992. *Profession und Geschlecht. Über die Marginalität von Frauen in hochqualifizierten Berufen*. Frankfurt am Main, New York: Campus.

⁴³ Zdroj ČSÚ: Ročenka statistiky trhu práce 2009, <http://notes2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3111-09> (cit. 2010-03-17).

⁴⁴ Fischlová, Drahomíra. 2006. *Analýza pracovních příjmů mužů a žen (mzdová diskriminace dle pohlaví)*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. a Baštýř, Ivo. 2001. *Diference individuálních výdělků, kvalifikační diferencí, rozdíly v odměňování mužů a žen, postavení minimální mzdy*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

(až 40%), nižší je u méně náročných profesí (zhruba 15%).⁴⁵ Obecně je postavení žen na trhu práce spojeno s nižšími mzdami, nižší účastí na řízení a rozhodování, nižší prestiží a naopak vyšším ohrožením dosavadní pozice a vyšší nezaměstnaností.⁴⁶

GENDEROVÁ SEGREGACE OBORŮ

Statistiky přinášející údaje o vzdělávání i o pracovním trhu poukazují na přetrvávající genderovou segregaci podle oborů. Již na úrovni středních škol dochází k segregaci chlapců a dívek podle oborů a setkáváme s tzv. dívčími a chlapeckými školami. Dívky převažují na školách zdravotních, sociálních a ve službách, jako jsou kadeřnictví či kosmetika, chlapci dominují na technických oborech. Segregace ve školství zrcadlí oborovou segregaci na pracovním trhu. Nejen výše dosaženého vzdělání, ale i volba studijního oboru má své důsledky pro možnosti uplatnění na pracovním trhu. Obory tradičně považované za ženské nabízí svým absolventkám zpravidla horší uplatnění. Kreimer například poukazuje na to, že ženská povolání jsou méně diverzifikovaná, v evropských zemích pracuje 75% žen v pouhých osmi z 27 zaměstnaneckých kategorií.⁴⁷ Ženy jdou studovat feminizované obory, protože předpokládají, že se v těchto oborech snáze uplatní – nebudou muset soupeřit s muži, ale vzdělání ve feminizovaném oboru jim později nabízí menší škálu uplatnění na pracovním trhu.⁴⁸ To potvrzují i Reimer, Noelke a Kucel, kteří zkoumali vliv oboru vzdělání na uplatnění na pracovním trhu ve 22 evropských státech.⁴⁹ Ukazují, že se zvyšujícím se počtem absolventů univerzit upadá hodnota diplomů, a to v různých oborech různým způsobem. Dochází především ke zhoršení možnosti uplatnění pro držitele a držitelky diplomů z humanitních oborů a sociálních věd, což jsou do značné míry obory feminizované. Diplomy z těchto oborů podle nich znamenají pro své držitele ve srovnání s ostatními obory vysoké riziko nezaměstnanosti a v zaměstnání nižší zaměstnanecký status.

Smyth a Steimetz prokázali, že vzdělanostní segregace podle pohlaví hraje významnou roli při utváření genderové segregace na pracovním trhu.⁵⁰ Jak bylo řečeno výše, v posledních letech došlo ve většině evropských zemí k významnému nárůstu participace žen ve vyšším vzdělávání, nicméně nic to nezměnilo na genderovanosti voleb studovaných oborů, ženy a muži si stále volí rozdílné studijní obory.

Na rozdíl od výše dosaženého vzdělání (vertikální struktura) dochází v genderové segregaci oborů (horizontální struktura) po roce 1989 spíše k posilování tradičních modelů. Matějů, Smith a Basl prokázali, že od roku 1989 došlo v českém prostředí, co se vzdělávání týče, k utužení tradičních

---

⁴⁵ Fischlová, Drahomíra. 2002. *Analýza rozdílů ve výši pracovních příjmů mužů a žen – návržení modelového postupu zjišťování podílu diskriminace*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. str.24

⁴⁶ *Ibid.* str. 15

⁴⁷ Kreimer, Margareta. 2008. „Labour Market Segregation and the Gender-Based Division of Labour.“ In: *European Journal of Women's Studies*, str.225

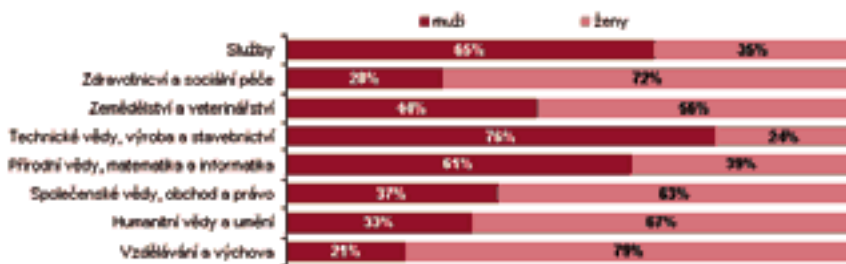
⁴⁸ Smyth Emer, Stephanie Steinmetz. 2008. „Field of Study and Gender Segregation in European Labour Markets.“ In: *International Journal of Comparative Sociology* 49(4–5), s. 257–281.

⁴⁹ Reimer, David, Clemens Noelke, Aleksander Kucel. 2008. „Labor Market Effects of Field of Study in Comparative Perspective: An Analysis of 22 European Countries.“ In: *International Journal of Comparative Sociology*; 49 (4-5); s. 233-256.

⁵⁰ Smyth Emer, Stephanie Steinmetz. 2008. „Field of Study and Gender Segregation in European Labour Markets.“ In: *International Journal of Comparative Sociology* 49(4–5), s. 257–281.

a patriarchálních norem.⁵¹ Tito autoři tvrdí, že „...socialistický vzdělávací systém, alespoň v roce 1989, ‚socializoval‘ žáky do takové míry, že rozdíly mezi pohlavími nehrály žádnou roli při utváření faktorů určujících vzdělanostní aspirace.“ Podle analýzy dat z roku 2003 se však ukazuje, že v současnosti „...vyšší sociální status rodiny vytváří silnější důraz rodičů na roli vzdělání pro životní úspěch v případě chlapců než v případě dívek. To znamená, že rodiče mají – pokud jde o význam vzdělání pro životní úspěch – různá očekávání od chlapců a dívek. Jinými slovy, pokud jde o dosažení vyššího vzdělání, chlapci v rodinách s vyšším sociálním statusem jsou vystaveni silnějšímu tlaku než dívky.“⁵² Zdá se však, že očekávání rodičů se nepromítá do vertikální struktury vzdělávání. Jsou to totiž dívky, které vykazují vyšší vzdělanostní aspirace a skutečně již začínají převažovat i mezi absolventy vysokých škol. Lze tedy předpokládat, že se tento nižší rodičovský tlak promítá právě do horizontální segregace, tedy do skutečnosti, že dívky budou sice mířit vysoko, co se týče výše dosaženého vzdělání, ale v oboru, který nebude tolik perspektivní z hlediska uplatnění.

Graf 4: Struktura vysokoškolských studentů podle pohlaví a oborů vzdělávání, 2008⁵³

Tabulka 5: Počet absolventů 2008/2009 dle oboru a pohlaví v absolutních číslech⁵⁴

Obor	celkem	ženy	muži	Ženy v%	muži v%
Přírodní vědy a nauky	5322	2425	2897	45,57	54,43
Technické vědy a nauky	17951	4841	13110	26,97	73,03
Zemědělsko-lesnické a veter. vědy a nauky	2804	1680	1124	59,91	40,09
Zdravotnictví, lékař. a farmac. vědy a nauky	4244	3393	851	79,95	20,05
Humanitní a společenské vědy a nauky	10145	6951	3194	68,52	31,48

⁵¹ Matějů, Petr, Smith, Michael L., Basl, Josef (2008): Rozdílné mechanismy – stejné nerovnosti. Změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003. In: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, 44 (2), s. 371-399.

⁵² Ibid. str. 391

⁵³ Zdroj: ÚIV a vlastní dopočty ČSÚ:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem (cit. 2010-03-17)

⁵⁴ Zdroj: ÚIV <http://www.uiv.cz/clanek/713/1813> (cit. 2010-03-17)

Ekonomické vědy a nauky	18930	12445	6485	65,74	34,26
Právní vědy a nauky	2393	1327	1066	55,45	44,55
Pedagogika, učitelství a soc. péče	10029	7779	2250	77,57	22,43
Vědy a nauky o kultuře a umění	1567	955	612	60,94	39,06

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Školskou politikou genderové rovnosti se podrobně zabývala Irena Smetáčková.⁵⁵ Ta uvádí, že se stát začal zajímat o politiku genderových rovností ve školství (stejně jako v dalších oblastech) až v důsledku snah o vstup ČR do Evropské unie. Tedy nejde o reakci na kritiku přetrvávajících genderových nerovností ve společnosti, ale o snahu vyhovět tlaku „shora“. Neaktivnějšími subjekty na poli prosazování genderové rovnosti ve vzdělávání byly především nevládní organizace (např. Gender Studies, Nadace Open Society Fund Praha nebo Nesehnutí). K zintenzivnění aktivit jak v neziskovém sektoru, tak na straně státu došlo podle Smetáčkové s přílivem peněz z Evropských strukturálních fondů. Smetáčková uvádí, že „ačkoliv od roku 1998 přijalo MŠMT rovnost mezi své priority, vyvíjelo jen minimum reálných aktivit k její podpoře, a to jak ve smyslu opatření bezprostředně zajišťujících rovné příležitosti žen a mužů, tak ve smyslu zasazení této rovnosti do širší genderové perspektivy. Jako příklad mohou sloužit různé úkoly, které navzdory tomu, že byly opakovaně zahrnuté v Prioritách MŠMT, nebyly vůbec plněny nebo byly plněny problematicky: a) Školení pracovníků/ic MŠMT v genderové problematice se uskutečnilo do roku 2008 pouze třikrát (specificky k problematice ve vzdělávání pouze jednou) a navíc vždy dobrovolně, což vedlo k minimální účasti, b) Pracovní skupina byla do roku 2008 tvořena zástupci/kyněmi odborů MŠMT a přímo řízených organizací MŠMT. Její poradní funkce v oblasti GRV⁵⁶ byla zásadně omezena, a to jak nekompetencí jejích členů/ek, tak nedostatkem impulsů ke společné činnosti. c) V roce 2000 vydalo MŠMT jako podzákonnou normu na úrovni doporučení metodický pokyn k rovnému zacházení s dívkami a chlapci. Pokyn má vážný charakter a obsahuje esencialistická východiska, za což byl opakovaně kritizován.⁵⁷ MŠMT od roku 2004 údajně připravuje jeho revizi, která však nebyla dosud vydána.

V roce 2004 byla na podnět MŠMT připravena Příručka pro posuzování genderové korektnosti učebnic⁵⁸, která nastavila kritéria týkající se genderových stereotypů, jimiž jsou posuzovány učebnice za účelem poskytnutí tzv. schvalovací doložky. Navzdory akceptaci příručky ministerstvem z ní

⁵⁵ Smetáčková, Irena. 2009. „Politika genderové rovnosti ve vzdělávání.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha : SoÚ AV ČR, (10) 2, od s. 10-19.*

⁵⁶ *Genderová rovnost ve vzdělávání*

⁵⁷ např. "Institucionální a personální zabezpečení politiky rovného zacházení se ženami a muži." V P. Pavlík (ed.), *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů (Praha: Gender Studies, o.p.s., 2004), 21-32.*

⁵⁸ Valdová, Smetáčková, Knotková-Čapková (2005): *Příručka pro posuzování genderové korektnosti učebnic Materiál vznikl v rámci projektu „Posuzování genderové stereotypnosti učebnic“ podpořeném Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.*

následně byla použita pouze část, která nezaručovala, že recenzenti/ky budou uplatňovat kritéria s pochopením genderové perspektivy.“

Smetáčková vyjmenovává však i pozitivní změny, ke kterým došlo na MŠMT po volbách 2006, kdy tento resort získala do správy Strana zelených. Jde o následující změny:

- zlepšení personálního a institucionálního zajištění genderové agendy, které spočívá zejména ve vytvoření nové pozice náměstkyně/ka s vlastní skupinou pro sociální programy ve školství, do něhož patří i odbor rovných příležitostí, a dále zvýšení počtu pracovníků/ic zabývajících se genderovou agendou;
- rozšíření činnosti pracovní skupiny o zástupkyně/ce neziskové a akademické sféry; přijetí statusu a jednacího řádu, kterým se alespoň symbolicky zvýšil význam pracovní skupiny; zahájení setkávání pracovní skupiny za účelem diskuse o aktivitách MŠMT;
- mediální podpora genderové agendy spočívající ve zvýšení počtu oficiálních vyjádření, které se bezprostředně či vzdáleně vztahují k genderové problematice, či v posunu jazyka směrem k odmítání generického maskulina;
- úprava pojetí resortního dokumentu Priority MŠMT, v němž byla částečně změněna celková struktura i podrobněji formulována některá opatření.

Počátkem roku 2010 rozvířilo MŠMT tematikou genderové rovnosti v jazyce mediální diskurs a tato problematika se dostala na přední strany denního tisku, když ministerstvo zveřejnilo příručku s názvem *Kultura genderově vyváženého vyjadřování* a samo podle zveřejněných pravidel změnilo názvy odkazů na svých webových stránkách tak, aby byly genderově neutrální (např. Studující namísto Studenti, Média namísto Pro novináře).⁵⁹ Obecně lze říci, že aktivit podporujících genderovou rovnost ze strany státu přibývá, bohužel však aktivitám, které jsou státními institucemi organizovány, jako jsou semináře, konference a různá doporučení, chybí jasná koncepce a celoplošný dopad, např. zařazení kurzů o genderově citlivé výuce do nabídky Národního institutu pro další vzdělávání. Tato agenda je také velmi závislá na aktuální politické situaci a vůle touto problematikou se zabývat není u všech stran patrná. Lze předpokládat, že v případě vítězství pravice v nadcházejících volbách, může dojít opět k utlumení těchto aktivit. Rovné příležitosti pro dívky a chlapce ve vzdělávání jsou stále do značné míry prosazovány především nevládními organizacemi, jejichž situace je značně neutěšená z důvodů stále problematického financování a do značné míry také závislá na politické vůli.

---

⁵⁹ Kotek, Petr. 2010. „Školství chce napravit češtinu ve prospěch žen.“ In: *Právo*. 25.1. 2010. Dostupné z <http://www.novinky.cz/veda-skoly/190084-skolstvi-chce-napravit-cestinu-ve-prospech-zen.html> (cit. 2010-03-17)

C. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A ZDRAVÍ

- C.1 Zlepšení přístupu žen během celého jejich života k patřičné, dostupné a kvalitní zdravotní péči, informacím a s tím souvisejícím službám
- C.2 Posílení programů prevence, které zlepšují zdravotní stav žen
- C.3 Ujmout se iniciativ, které budou genderově senzitivní a zaměří se na nemoci přenášené pohlavním stykem, HIV/AIDS a na otázky sexuálního a reprodukčního charakteru
- C.4 Rozvíjení výzkumu a rozšiřování informací o zdraví žen
- C.5 Zvýšení finančních zdrojů a monitorování následných akcí, chránících zdraví žen

Eva Křížová (základní přehled zdravotní situace žen v ČR), **Petra Sovová** (reprodukční práva a porodnictví), **David Zahumenský** (lidská práva a informovaný souhlas), **Hana Víznerová** (přístup migrantek ke zdravotní péči)

Česká republika se prostřednictvím Ministerstva zdravotnictví ČR přihlásila k programu Světové zdravotnické organizace (SZO) zaměřenému na sledování zdraví žen již v letech 1994–1995, kdy byla zpracována Souhrnná zpráva o zdraví žen v ČR⁶⁰ a byla prezentována rovněž na setkání ve Vídni pod názvem „Women's Health Profile in the Czech Republic“ (5. 5. 1995).⁶¹ Obdobně jako je tomu v ostatních zemích, vykazují zdravotní a sociální charakteristiky populace žen specifické rysy a vyžadují zvláštní zaměření zdravotnického výzkumu, zdravotní politiky i praxe. Sledování mnoha zdravotních dat a parametrů podle pohlaví je rutinní součástí národní zdravotnické statistiky.

STŘEDNÍ DÉLKA ŽIVOTA, ÚMRTNOST A ZDRAVÉ ROKY ŽIVOTA

Z pohledu klíčového ukazatele zdraví populace, jímž je střední délka života, **žijí ženy** v ČR stejně jako ve všech ostatních zemích průmyslového světa **delší život**⁶². Mezi lety 1990 a 2008 došlo k výraznému prodloužení života u obou pohlaví, u mužů je ale přírůstek v letech výraznější. Jedno z možných vysvětlení je, že muži měli větší prospěch z technologické modernizace kardiochirurgie, jež se zaměřila na nejprogresivnější metody léčby akutního infarktu myokardu a jiné kardiovaskulární

⁶⁰ Křížová E.: Program Světové zdravotnické organizace ke zdraví žen, *Zdravotnické noviny, Léč. listy*, roč. XLIV/č.10, 1995a, s.3-4

⁶¹ Křížová E.: Zpráva o zdraví žen v České republice, *Zdravotnické noviny, Léč. listy*, roč. XLIV, č. 12, 1995b, s.3-5.

⁶² Z hlediska demografického je průměrný věk ženské populace vyšší než u mužů (v r. 2002 40,8 roků u žen a 37,7 roků u mužů) a také index stárí, který vyjadřuje poměr mezi nejstarší a nejmladší populací, je u žen téměř dvojnásobný (Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky, UZIS, Praha 2003, s. 5).

choroby. V r. 2001 bylo provedeno asi 700 kardiochirurgických operací u žen a necelých 2000 u mužů ve věku 60-69 let, ve věkové kategorii 50-59 let je až 4 x vyšší počet operací u mužů.⁶³ Z pohledu mezinárodního srovnání má ČR druhé nejlepší parametry střední délky života za Slovinskem, ale stále zaostává za zeměmi EU-15. Přes výrazné prodloužení v posledních 20 letech stále nedosahuje ani nejnižší hodnoty této skupiny zemí (Portugalsko).

Tabulka 1: Srovnání SDŽ mezi ženami a muži mezi lety 1990 a 2008

	1990	2008	Přírůstek za dané období v letech
Ženy	75,4	80,1	4,7
Muži	67,6	73,9	6,3
Rozdíl Ženy-Muži	7,8	6,2	xxx

Hlavními příčinami úmrtnosti u žen jsou stejně jako u mužů nemoci oběhové soustavy (51,9%) a novotvary (26,9%). Zatímco u českých mužů (ČM) byla úmrtnost na zhoubné novotvary v r. 2000 nižší než evropský standard (ES) (ČM 317,6/100.000 a ES 325,3/100.000 ob.), úmrtnost českých žen (ČŽ) na zhoubné novotvary naopak tento evropský standard překračovala (ČŽ 240,1/100 000 ob. a ES 177,4/100.000 ob.).⁶⁴ Celkový trend úmrtnosti na dvě hlavní příčiny, tj. na zhoubné novotvary a nemoci oběhové soustavy, se ale u obou pohlaví vyvíjí velmi pozitivně.⁶⁵

Tabulka 2 – Srovnání úmrtnosti ženy/muži

Ženy	1990	2008
Úmrtnost na zhoubné novotvary	189,3/100 000	155,2
Úmrtnost na nemoci oběhové soustavy	512,6	292,3

Z demografických studií vyplývá, že **úmrtnost českých žen klesá s rostoucím stupněm jejich vzdělání** a tato tendence je obdobná tendenci u mužské populace.⁶⁶ Nejnižší úmrtnost mají ženy s VŠ vzděláním, následované středoškolačkami. Při bližší analýze ukazatele střední délky života se záhy vyjeví, že ženy sice žijí delší životy, ale **s vyšší nemocností a nižší kvalitou života**. Doba strávená ve zdraví je u žen pouze o 2 roky delší než u mužů, zatímco rozdíl ve střední délce života je 6,2.⁶⁷

⁶³ Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003, s. 27

⁶⁴ Ibid. s. 49

⁶⁵ Zeměli 2008, Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR 2009, s. 10

⁶⁶ Rychtaříková, Jitka: *The Case of the Czech Republic. Determinants of the Recent Favourable Turnover in Mortality. Demographic Research. Special Collection 2, article 5, 2005. www.demographic-research.org/special/2/5.*

⁶⁷ Střední délka života prožitá ve zdraví v České republice v roce 2006. Aktuální informace č. 12/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, s. 3.

Ženy opakovaně udávají nižší kvalitu svého života a nejvýraznější je tento rozdíl u nejstarších osob nad 75 let.⁶⁸

Tabulka 3. Zdravé roky života muži/ženy

Zdravé roky života (Healthy Life Years) 2008	V% z života	V letech
Ženy	75%	59,7
Muži	79%	57,8

ZDRAVOTNÍ POTÍŽE A NEMOCNOST

Ženy vykazují chronické onemocnění téměř 2x častěji než muži.⁶⁹ Nejčastějšími potížemi dlouhodobého rázu jsou u žen hypertenze, artróza a artritida, chronické onemocnění páteře, migréna a alergie.⁷⁰ Téměř u všech chronických onemocnění je vyšší zastoupení žen. Rovněž výskyt diabetu mellitus je u žen v posledních letech až o 15% vyšší než u mužů. Zatímco ještě v r. 1990 trpělo cukrovkou 42 žen a 50 mužů na 1000 obyvatel, v r. 2002 již to bylo 69 žen a 61 mužů na 1000 obyvatel. Jak u žen, tak u mužů přibývá rovněž onkologických onemocnění, v případě žen se nejčastěji jedná o zhoubný novotvar prsu. Zvýšený výskyt nádorových onemocnění není doprovázen vyšší úmrtností, již se daří díky kvalitní diagnostice a léčbě stabilizovat či snižovat. Ženy převažují o 50% nad muži mezi vyšetřenými osobami na psychiatrických odděleních.⁷¹ Zhruba dvojnásobně trpí neurotickými a afektivními poruchami, včetně deprese. Ženy zůstávají v pracovní neschopnosti z důvodu duševních poruch až 2x častěji než muži. Zvýšená nemocnost žen začíná, pravděpodobně v souvislosti s gynekologickými problémy, již v mladém věku (15-44 let) a až ve vyšším věku se srovnává s ukazateli mužské nemocnosti.⁷²

Graf 1 – Nemocnost za posledních 12 měsíců muži/ženy

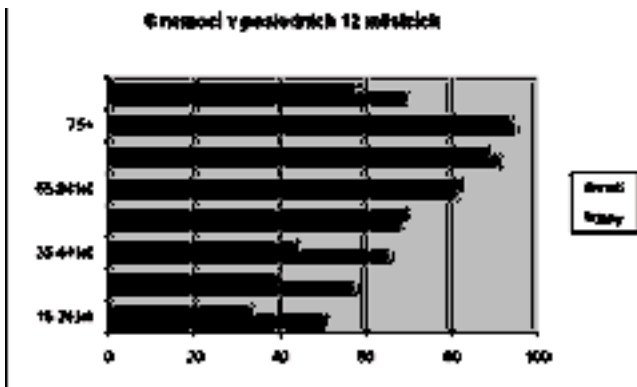
⁶⁸ Výběrové šetření o zdravotním stavu české populace (HS CR 2002) – Kvalita života. Aktuální informace 34/2003. . Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2003, s.1-2.

⁶⁹ i po odstranění vlivu věkové struktury

⁷⁰ Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2003, s. 17.

⁷¹ Ibid. s. 14.

⁷² Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR). Chronické nemoci. Aktuální informace č. 43/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, s. 3.

REPRODUKČNÍ ZDRAVÍ

Gynekologická a porodnická péče, včetně asistované reprodukce, je všeobecně dostupná. 78% těhotných žen zahájilo v r. 2008 prenatalní péči do 12. týdne gravidity, ostatní (19,5%) později a pouze u 2,5% rodiček byl tento údaj nezjištěn.⁷³ Mateřská úmrtnost je dlouhodobě velmi nízká a pohybuje se mezi hodnotami 2-7 úmrtí na 100 000 živě narozených.⁷⁴ Narůstá podíl rodiček nad 35 let a současně výrazně vzrůstá podíl porodů ukončených císařským řezem. Zatímco v r. 2008 přesahoval podíl rodiček starších 35 let již 12% oproti cca 4,5% v r. 1990, podíl císařských řezů na celkovém počtu porodů se ve stejném období zvýšil z 8% na 21%.⁷⁵

PREVENTIVNÍ SLUŽBY A ŽIVOTNÍ ZPŮSOB

Ženy dokáží vést zdravější způsob života a více pečovat o své zdraví. I u českých žen pozorujeme lepší stravovací zvyklosti z hlediska zásad správné výživy, i když BMI dosahuje u 50% žen nad 60 let hodnoty nadváhy a obezity. Mezi ženami je asi 18% pravidelných a 6% příležitostných kuřáček (u mužů 31% a 7%). Za rizikovou skupinu z hlediska spotřeby alkoholu jsou považovány vysokoškolsky vzdělané ženy s vyšším příjmem a svobodné ženy ve věku 35-44 let.⁷⁶ Ženy ale uvádějí nižší údaje o fyzické aktivitě. Ženy představují skupinu s nižší mírou rizikových faktorů, kromě fyzické aktivity. Do skupiny s vyšším počtem rizikových faktorů (3 a více rizik) patřilo 32% mužů a 14% žen.⁷⁷ Rizika u obou pohlaví byla nejvyšší u střední věkové skupiny (40-49 let).

⁷³ Rodička a novorozenec 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2009, s. 57

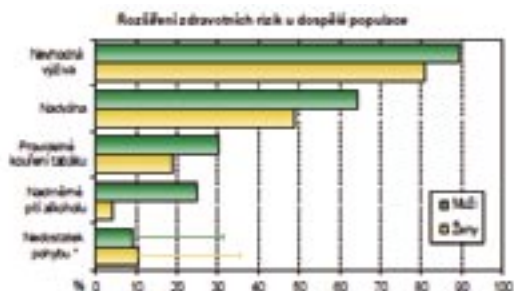
⁷⁴ Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003, s. 31.

⁷⁵ Rodička a novorozenec 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2009, s.32.

⁷⁶ Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003, s. 21.

⁷⁷ Světové šetření o zdraví v ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2004, s. 47

Graf 2 – Rozšíření zdravotních rizik u dospělé populace

SUBJEKTIVNÍ ZDRAVÍ ŽEN A KVALITA ŽIVOTA

Ženy opakovaně hodnotí svůj zdravotní stav výrazně hůře než muži. Důležitou tendencí ale je kontinuální zlepšování subjektivního pocitu zdraví u obou pohlaví mezi lety 1993-2008. Největší rozdíl mezi muži a ženami ve prospěch mužů se projevuje ve věkové skupině 35-44 let.⁷⁸ Pozitivní vliv vzdělání na subjektivní hodnocení vlastního zdraví je u žen ještě nápadnější než u mužů. Ženy se základním vzděláním hodnotily své zdraví jako špatné nebo velmi špatné až 9x častěji než ženy vysokoškolačky, u mužů byl tento poměr pouze 3,5násobný.⁷⁹

Tabulka 4 – Hodnocení lidí

Procento lidí hodnotících své zdraví jako velmi dobré nebo dobré		Muži	Ženy
Česká republika	1993	44,9	40,1
	1996	50,6	41,2
	1999	57,7	50,4
	2002	66,4	58,4
	2008	73,4	63,3
Francie	1995	90,5	85,0
Rakousko	1999	75,3	71,8

⁷⁸ Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR).

Základní charakteristiky zdraví. Aktuální informace č. 40/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, s. 1.

⁷⁹ Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003, s. 7.

Slovenská republika	2000	39,3	31,6
Zdroj OECD Health Data 2002, HIS CR 1993, 1995, 1999, 2002 a EHIS CR 2008			

Pouze ve Světovém šetření o zdraví v ČR z r. 2004 uváděly ženy velice podobné celkové hodnocení svého zdraví jako muži. 15,6% žen uvádělo velmi dobré a 37,2% dobré zdraví a více než polovina (53% žen) byla se svým zdravím spokojena.⁸⁰ Vzdělanější ženy hodnotily své zdraví lépe a s rostoucím věkem se spokojenost snižovala. V jednotlivých položkách zdraví se ale drobné rozdíly mezi muži a ženami objevily, a sice v neprospěch žen. Jednalo se o mírně horší pohyblivost, vyšší frekvence bolestí, horší spánek a nižší vitalitu a vyšší četnost citových rozrušení provázených smutkem, depresí, starostmi a úzkostí.⁸¹

VÝDAJE ZDRAVOTNÍCH POJIŠŤOVEN PODLE POHLAVÍ

Průměrné výdaje zdravotních pojišťoven na zdravotní péči dosáhly v r. 2007 16 418 Kč na 1 muže a 19 029 Kč na jednu ženu, což je velice pravděpodobně způsobeno péčí o těhotnou ženu a rodičku. Vyšší průměrné výdaje vynakládané na ženy začínají v pubertě (10-14 let) a trvají do ukončení fertilního věku (50-54 let). Od následujícího období (55-59 let) vynakládají zdravotní pojišťovny více prostředků na muže až do předposlední věkové kategorie (80-84 let). Největší rozdíl v průměrných výdajích na muže a ženy pozorujeme ve věkových skupinách 70-79 let. Od 85 let a více jsou náklady na obě nejstarší skupiny opět stejné, přitom je v této skupině podle demografických statistik více žen.⁸²

Tabulka 5: Výdaje zdravotních pojišťoven podle pohlaví 2007

	Muži	Ženy	Rozdíl cca
55-59	24 747	22 676	2 071
60-64	30 358	26 183	4 175
65-69	37 081	31 531	5 550
70-74	46 787	39 182	7 605
75-79	51 048	44 079	6 969
80-84	51 008	46 584	4 424
85+	48 279	48 614	-335

⁸⁰ Světové šetření o zdraví v ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2004, s. 50.

⁸¹ Ibid. s. 54.

⁸² Zdravotnická ročenka ČR 2008, Czech Health Statistics 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2009, s. 203

Z hlediska zákonné úpravy mají ženy v ČR přístup ke komplexní zdravotní péči za stejných podmínek jako muži. Tato komplexní péče zahrnuje preventivní, kurativní i rehabilitační a následnou péči, včetně stomatologické, jejíž využívání výrazně vzrostlo mezi lety 2002 a 2008.⁸³ Nejsou známy žádné bariéry při čerpání péče ani žádné významné oblasti nepokryté péče. Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR přineslo údaje o tom, že 88% zdravotních potíží je diagnostikováno lékařem. Ženy častěji vyhledávají soukromé placené poskytovatele alternativní medicíny. Téměř 6% žen navštívilo v posledním roce homeopata, akupunkturistu či jiného poskytovatele alternativní medicíny oproti 3,6% mužů. Zvlášť nápadný rozdíl je mezi mladými ženami, kde až 9,3% vyhledalo v posledních 12 měsících alternativní léčbu.⁸⁴ Nelze vyloučit, že ženy mají specifické zdravotní potřeby či spíše představy o poskytování péče, jež současný zdravotnický systém uspokojuje hůře než potřeby mužů. Avšak sledování vstřícnosti zdravotnického systému v r. 2004, jež zahrnuje i položku komunikace, dokládá vysokou úroveň spokojenosti žen, jež přesahuje spokojenost mužů.⁸⁵ Obdobně byly ženy spokojenější než muži i s komunikací na odděleních lůžkové péče.⁸⁶ Jedinou položkou vstřícnosti lůžkových zařízení, kde ženy uváděly nižší spokojenost než muži, byla osobní důstojnost a její ochrana.

ZVLÁŠTNÍ SLUŽBY A PROGRAMY PRO ŽENY

Každá žena má nárok na každoroční preventivní gynekologickou prohlídku. Návštěvnost je na vysoké úrovni, neboť v posledních 3 letech bylo 82% žen na gynekologickém vyšetření a z nich u 75% byl proveden cervikální výtěr. Téměř polovina žen (45%) ve věku 40-69 let byla v posledních 3 letech na mamografickém vyšetření, jež je pro ženy nad 45 let bezplatné.⁸⁷ V posledních 12 měsících podstoupilo 18% žen mamografii a 38% preventivní onkologickou cytologii.⁸⁸ Ženy se základním vzděláním docházejí na preventivní prohlídky méně často. Bylo založeno mnoho svépomocných skupin poskytujících informační a sociální oporu pro nemocné ženy. Z hlediska specifických zdravotně-sociálních potřeb byl u ženské populace zjištěn vyšší výskyt potíží se zajištěním soběstačnosti a chodem domácnosti. 14% žen uvádí problémy s každodenními aktivitami v rámci osobní péče oproti 7% mužů a aktivity spojené s chodem domácnosti jsou ze zdravotních důvodů problematické pro 20% žen a 10% mužů. Z výsledků šetření vyplývá, že starší ženy mají zájem o rozšíření sociálně-zdravotních služeb.⁸⁹

---

⁸³ *Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR), Ambulantní péče. Aktuální informace č. 64/ 2009, s. 4.*

⁸⁴ *Ibid.* s. 9.

⁸⁵ *Světové šetření o zdraví v ČR Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2004, s. 78.*

⁸⁶ *Ibid.* s. 80.

⁸⁷ *Světové šetření o zdraví v ČR Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2004, s. 66.*

⁸⁸ *Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR), Preventivní péče. Aktuální informace č. 2/ 2010, s. 2*

⁸⁹ *Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR), Zvládání osobní péče a péče o domácnost. Aktuální informace č. 1/ 2010, s. 11.*

PAP obecně pro zlepšení přístupu žen ke zdravotní péči a informacím navrhuje opatření „zajišťovat, aby všechny zdravotnické služby i personál dodržovali lidská práva a etické, profesní a k ženám ohleduplné normy při poskytování zdravotní péče ženám s cílem dosáhnout zodpovědného, dobrovolného a informovaného souhlasu;“ a opatření „učinit všechna potřebná opatření, aby se odstranily škodlivé, z lékařského hlediska zbytečné nebo vynucované lékařské zásahy ... a zajistit, aby všechny ženy byly patřičně vyškoleným personálem plně informovány o možnosti volby, včetně pravděpodobných dobrých a možných vedlejších účincích“.

Vládní zprávy o stavu implementace Pekingské akční platformy jsou v oblasti „ženy a zdraví“ velmi kusé.⁹⁰ Chybí zhodnocení situace a informace o problémech, kterým Česká republika v této souvislosti čelí.

HODNOCENÍ MÍRY NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ A CELKOVÉ ZHODNOCENÍ S DŮRAZEM NA OBDOBÍ 2004-2009

Protiprávní sterilizace žen

Reproduktivní zdraví zahrnuje kromě jiného také to, že lidé jsou schopni mít děti a svobodně se rozhodnout, jestli, kdy a jak často je budou mít. Z tohoto hlediska byla v předmětném období v ČR řešena zásadní problematika protiprávních sterilizací, zejména romských žen. V roce 2004 se veřejný ochránce práv (dále jen také „Ochránce“) začal díky především iniciativě nevládních organizací (zejména Evropské centrum pro práva Romů, Liga lidských práv, Vzájemné soužití, IQ Roma servis) zabývat problematikou sterilizací prováděných v rozporu s právem. Ochránce ve věci vydal závěrečné stanovisko dne 23. 12. 2005⁹¹, kde již v úvodu zformuloval následující poselství: „Veřejný ochránce práv je přesvědčen, že v České republice problém sexuálních sterilizací prováděných buď s nepřijatelnou motivací, anebo protiprávně existuje a česká společnost stojí před úkolem vyrovnat se s touto skutečností. Veřejný ochránce práv je přesvědčen, že jedině akceptování tohoto nepříjemného poznání může přinést katarzi v podobě přijetí takových opatření, která praxí, na niž tato zpráva upozorňuje, znemožní.“⁹² Ochránce obdržel v průběhu roku 2005 více než 80 stížností na neoprávněné provedení sterilizace. Stížnosti postoupil ministerstvu zdravotnictví, ale výsledky jeho šetření, které bylo prováděno prostřednictvím poradního sboru, podrobil kritice.

Ve zkoumaných případech Ochránce dospěl k tomu, že docházelo k závažnému porušování práva na to, aby sterilizace byla provedena pouze s informovaným souhlasem ženy. V případě Romek před rokem 1990 pak podle Ochránce přistupoval ještě prvek nátlaku sociálních pracovníků. Ochránce

⁹⁰ Vládní zprávy o plnění Pekingské akční platformy do roku 2007 vypracovával Odbor rovnosti žen a mužů na MPSV. Poslední vládní zprávu vydalo Oddělení rovnosti žen a mužů, které je součástí kabinetu ministra pro lidská práva. Vládní zprávy +5, +10 a +15 jsou na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/index.html> (cit. 15-02-2010)

⁹¹ Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě, sp.zn. 3099/2004/VOP/PM a násl. Dostupné z <http://www.ochrance.cz/index.php?id=39> (cit. 15-02-2010).

⁹² Ibid. str. 3.

zformuloval několik doporučení⁹³ v oblasti legislativní (zejména výslovné zakotvení přiměřené lhůty ne kratší než 7 dnů mezi poskytnutím informací a vyslovením souhlasu se zákrokem a poskytnutí informací také o alternativních možnostech, které je možné využít namísto sterilizace), metodické (vypracování příručky, která by podrobně a laikům srozumitelným způsobem vysvětlovala postatu a důsledky sterilizace a která by byla pacientovi předána před podpisem souhlasu, a vzdělávání lékařů o hlavních zásadách práv pacientů a informovaném souhlasu) a reparační (aby stát zvážil přijetí právní úpravy po vzoru Švédska, která by umožnila odškodnit poškozené, pravděpodobně za období 1973-1991).

Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen ve svých závěrečných doporučeních České republiky z roku 2006 doporučil, aby vláda vypracovala opatření ke kompenzaci obětí nedobrovolné a nucené sterilizace. Ve svém usnesení č. 96 z 5. února 2007 vláda České republiky vzala na vědomí tato závěrečná doporučení Výboru a doporučila členům vlády, aby k nim při své činnosti přihlíželi. Obdobná doporučení byla adresována České republice též Výborem pro odstranění rasové diskriminace 11. dubna 2007.

Rada vlády ČR pro lidská práva na svém zasedání dne 13. prosince 2007 schválila podnět ve věci protiprávních sterilizací a navrhla vládě, aby mj. uznala, že docházelo k protiprávním sterilizacím, vyslovila politování nad touto skutečností a zavázala se podniknout kroky směřující k tomu, aby k obdobným jednáním v budoucnu nedocházelo a dále aby ustanovila mezirezortní komisi, která by provedla další šetření. Tímto podnětem se vláda nikdy nezabývala. Ministr pro lidská práva Michael Kocáb ale v půlce roku 2009 předložil vládě vlastní podnět, na jehož základě vláda přijala dne 23.11.2009 usnesení⁹⁴, kterým vyslovila „politování nad zjištěnými individuálními pochybeními při provádění sterilizací v rozporu se směrnicí Ministerstva zdravotnictví ČR“ a uložila ministryni zdravotnictví, aby do konce roku 2009 vládě předložila informace o plnění opatření navržených poradním sborem a o jejich účinnosti, zařadila otázku sterilizací do programu Odborného fóra pro tvorbu standardů péče a oslovila zdravotnická zařízení s cílem ověření dodržování právních předpisů při provádění sterilizací.

Liga lidských práv ve své tiskové zprávě⁹⁵ přivítala usnesení vlády, vyzvala ale zároveň k tomu, aby se „celkovým kontextem a konkrétními případy v budoucnu zabývaly také další vlády a zvážily, jakým způsobem protiprávně sterilizované ženy odškodnit.“ Liga upozornila na to, že přestože ve všech 3 případech žen, které její právničky zastupovaly, soudy konstatovaly, že sterilizace byla provedena protiprávně a nařídily nemocnicím se omluvit, tak z důvodu aplikace promlčecí doby pouze v jednom případě byla žena finančně odškodněna. Také zpráva⁹⁶ Evropské komise proti rasismu a intoleranci (ECRI) konstatuje, že pro ženy (většinou Romky) nebylo možné dosáhnout odškodnění, a doporučuje českým úřadům, aby následovaly doporučení Ochránce. Vláda by pak podle ECRI měla vyplatit odškodnění ženám, které byly protiprávně sterilizovány.

---

93 *Ibis*, str. 78-79.

94 *Usnesení vlády ČR ze dne 23. 11. 2009, č. 1424 k Podnětu ministra pro lidská práva ke sterilizacím žen v České republice prováděným v rozporu s právem.*

95 *Tisková zpráva ze dne 23. 11. 2009, dostupná online z <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/za-protipravni-sterilizace-se-vlada-pouze-omluvila-znamenato-ze-ceskymi-organy-bude-odškodnena-jedina-zena--z366> (cit. 15-02-2010).*

96 *Zpráva ECRI schválená dne 2. dubna 2009 a zveřejněná dne 15. září 2009. Dostupná online z http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Czech_Republic/CZE-CbC-IV-2009-030-CZE.pdf (cit. 15-02-2010).*

Respektování informovaného souhlasu

Nejen v oblasti sterilizací docházelo k porušování práva žen na rozhodování o vlastním těle v souvislosti s poskytováním zdravotní péče. Rostoucí sebevědomí žen vede podle všeho ke skutečnosti, že poškozené ženy se více obracejí na soudy. Jak Liga lidských práv informovala ve svých tiskových zprávách⁹⁷, v roce 2009 přiznal Krajský soud v Liberci ženě za odstranění vaječníků provedené v roce 2006 bez jejího informovaného souhlasu v řízení o ochranu osobnosti částku 80 tisíc korun. Vrchní soud v Praze pak náhradu zvýšil na 150 tisíc.

Svoboda volby místa porodu a možnost opustit porodnici po porodu s dítětem

Se svobodnou volbou žen souvisí také volba místa porodu. Podle Zprávy o stavu lidských práv v roce 2008⁹⁸ české úřady ve snaze zabránit porodům mimo porodnici staví porodním asistentkám administrativní překážky.

V dubnu 2009 zahájil veřejný ochránce práv šetření ve věci postupu krajských úřadů při rozhodování o udělení registrace k provozu nestátních zdravotnických zařízení, v nichž je možno provádět porody za pomoci porodních asistentek. Ve zprávě o šetření⁹⁹ dospívá k závěru, že v České republice dochází k nerovnému přístupu vůči provozovatelům žádajícím o registraci, a konstatuje, že současná právní úprava není dostačující. Chybějící právní úprava je přitom podle zprávy výsledkem nedostatečné legislativní činnosti ministerstva.¹⁰⁰ V navazujícím závěrečném stanovisku¹⁰¹ z února 2010 pak Ochránce vedle nedostatečné právní úpravy podrobuje kritice i ministerstvem zdravotnictví používanou argumentaci, že právní úprava zákona č. 96/2004 Sb. nezakládá možnost vedení porodu pouze porodní asistentkou mimo zdravotnické zařízení, neboť o „fyzilogickém porodu“ je možné hovořit až poté, co proběhl bez komplikací, tedy následně. Z toho ministerstvo vyvozuje nemožnost vykonávat činnost porodní asistentky samostatně, protože předem nelze nikdy s jistotou předvídat, že porod bude fyziologický. Ochránce k tomu konstatuje: „*Tento výklad považuji za nesystémový, logicky rozporný až absurdní, neboť takovýto výklad předmětného pojmu by fakticky znemožňoval realizaci právní úpravy.*“¹⁰²

---

97 Srov. tiskovou zprávu Ligy lidských práv <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/sance-pacientu-na-spravedlive-odškodneni-se-zvysuji-z380> a <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/za-nezakonne-odstraneni-zdraveho-organu-priznal-soud-pacientce-smesne-odškodne-z307> (cit. 15-02-2010).

98 Zpráva o stavu lidských práv roce 2008, dostupná online z http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf, str. 75 (cit. 15-02-2010).

99 Zpráva o šetření ve věci postupu krajských úřadů při rozhodování o udělení registrace k provozu nestátních zdravotnických zařízení, v nichž je možno provádět porody za pomoci tzv. porodních asistentek, ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 2481/2009/VOP/MP.

100 Ibid. str. 17.

101 Závěrečné stanovisko ve věci postupu krajských úřadů při rozhodování o udělení registrace k provozu nestátních zdravotnických zařízení, v nichž je možno provádět porody za pomoci tzv. porodních asistentek, ze dne 23. února 2010, sp. zn. 2481/2009/VOP/MP.

102 Ibid. str. 4.

V zahraničí tvoří běžnou alternativu k porodům v porodnici a porodům doma také tzv. porodní domy. Situaci v ČR výmluvně charakterizuje příběh Porodního domu U čápa, který má rozšířit nabídku porodnické péče o české ženy.¹⁰³ Ten požádal úřady o příslušná povolení již v roce 2005, dosud ale cestu k registraci neuzavřel, neboť zamítavá rozhodnutí jsou zrušována a znovu vydávána. V roce 2009 se věci zabýval Městský soud v Praze, který zrušil rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví z 22.ledna 2007 pro nepřezkoumatelnost.¹⁰⁴ Liga lidských práv a Porodním dům U čápa ve společné tiskové zprávě kritizovaly přístup Ministerstva zdravotnictví, kterým je bráněno porodním asistentkám, aby pomáhaly po normálním, zdravém, nekomplikovaném porodu ženám, které si pro svůj porod vybraly jiné než nemocniční prostředí.¹⁰⁵

V roce 2007 byl dále poměrně značně medializován případ rodičky z Hořovické nemocnice¹⁰⁶, která několik hodin po porodu i s dítětem, které bylo zcela zdravé, porodnici opustila. Z iniciativy nemocnice a orgánu sociálně právní ochrany dítěte však bylo soudem vydáno předběžné opatření, na základě kterého bylo dítě za asistence policie dopraveno zpět do porodnice. Matka se vrátila s ním. Tento případ vyvolal veřejnou diskusi a poukázal na to, že v praxi se zdravotníci často více než zákonem řídí metodickým opatřením „Postup zdravotnického zařízení při propouštění novorozenců do domácí péče“, publikovaným v částce 7/2005 Věstníku MZČR.¹⁰⁷ Na základě tohoto opatření jsou stále některá zdravotnická zařízení přesvědčena o své povinnosti nepropustit rodičku s dítětem dříve než 72 hodin po porodu. Tento metodický pokyn však nemůže ukládat povinnosti rodičům a jakékoli kroky směřující k tomu, aby bylo zabráněno rodičům s dítětem porodnici opustit dříve, je možné použít pouze v případech závažného ohrožení života či zdraví dítěte. Postup úřadů ve zmíněné věci kritizovala také ministryně pro lidská práva, MUDr. Džamila Stehlíková.¹⁰⁸

PORODNICTVÍ A PÉČE O ŽENY V TĚHOTENSTVÍ A ŠESTINEDĚLÍ

Resort zdravotnictví obsahuje jednu velmi specifickou oblast, a tou je porodnictví a péče o ženy v těhotenství a šestinedělí. Je zaměřena explicitně na ženy, čímž nemá v mužském rodě ekvivalent, neexistuje žádný obor, který by se zabýval výhradně mužským zdravím či nemocemi. Lékaři – muži v porodnictví přitom převažují nad ženami asi o 20%, ve vedení České gynekologicko-porodnické společnosti pak o téměř 90%. V profesních organizacích porodních asistentek jsou ženy sice zastoupeny 100%, ovšem zastoupení této profese v poradních orgánech a strukturách je minimální.

¹⁰³ Viz webové stránky porodního domu <http://www.pdcap.cz/> (cit. 15-02-2010).

¹⁰⁴ Viz Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. března 2009, č. j. 10 Ca 145/2007-59-64, str. 2.

¹⁰⁵ Tisková zpráva „Není podstatné kde, ale jak se dítě narodí“ ze dne 16. 3. 2009. Dostupná online z <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/neni-podstatne-kde-ale-jak-se-dite-narodi-z267> (cit. 15-02-2010).

¹⁰⁶ Např. <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=512666> (cit. 15-02-2010).

¹⁰⁷ Viz <http://ferovanemocnice.cz/data/Met.%20opatreni%20propousteni%20novorozencu.pdf> (cit. 15-02-2010).

¹⁰⁸ Viz oficiální zpráva Stehlíková: dítě není „majetkem státu“. Zůstat tři dny v nemocnici po porodu zdravého dítěte je právem matky, nikoliv povinností. Dostupná z http://www.aperio.cz/download/071107_TZ_DS-1.doc (cit. 15-02-2010).

Národní akční plán Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže se o porodnictví konkrétně nezmiňuje. Jednou z popsanych priorit je ovšem „zvýšit povědomí o prevenci a ochraně zdraví cíleně zaměřené na reprodukční zdraví“. Vycházíme-li z litery zákona, zdravotnická zařízení mají povinnost poskytovat péči v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy. *1 Zdravotnická zařízení se ale často spíše než novými vědeckými poznatky řídí zastaralými zvyklostmi. Některé v českých porodnicích běžně užívané postupy řadí Světová zdravotnická organizace (WHO) mezi škodlivé praktiky¹⁰⁹, které by měly být eliminovány. *2 Světová zdravotnická organizace vydala v roce 1986 souhrn doporučení pro péči v průběhu normálního, fyziologického porodu. K těmto doporučením dospěla pracovní skupina na základě podrobné analýzy dat a spolehlivých výzkumů za předcházejících několik let. Z doporučení mj. jednoznačně vyplývá, že nejvhodnějším poskytovatelem péče je porodní asistentka (p.a.). WHO dále doporučuje, aby v zájmu zvýšení bezpečí nebylo do průběhu porodu nijak zasahováno, aby pro každou intervenci vždy existoval důvod. Doporučení vycházejí z předpokladu, že je třeba maximálně podpořit ženu, aby porodila normálně, snažit se zajistit porodu fyziologický průběh a sledovat jej. Teprve pokud se objeví náznak komplikací, tyto řešit. V českém překladu vyšla tato publikace v roce 2002. Vydalo ji Ministerstvo zdravotnictví.

Další rozpor se projevuje ve vztahu dvou profesí, které s porodnictvím souvisí – porodními asistentkami a lékaři/lékařkami oboru gynekologie-porodnictví. České ženy mohou čerpat z velmi omezené nabídky poskytovatelů/poskytovatelek péče. Zákon jim sice zaručuje svobodnou volbu zdravotnického zařízení, což v praxi znamená, že si mohou v těhotenství vybrat gynekologa/gynekoložku, ale jen s velkými obtížemi porodní asistentku. Pro drtivou většinu klientek není péče registrovaných porodních asistentek dostupná.

Gynekologové a gynekoložky si dodnes udržují monopol na péči o zdraví žen. V ČR, přestože zde stejně jako všude v EU mohou p.a. samostatně, bez odborného dohledu vykonávat svou činnost, tj. pečovat o ženu v těhotenství, během spontánního porodu a v poporodním období *5 (Mezinárodní definice porodní asistentky – byla přijata na zasedání Mezinárodního výboru porodních asistentek 19. července 2005), je samostatných p.a. velmi málo. Přestože poptávka po jejich péči je zatím malá, nestačí ji pokrýt, což v některých regionech v důsledku kupříkladu znamená, že některé ženy rodí zcela bez odborné péče. Těchto málo p.a. pořádá kursy přípravy k porodu, poskytuje laktální poradenství nebo návštěvní službu v šestinedělí. Potenciální klientky a dokonce často ani lékaři/lékařky oboru gynekologie-porodnictví nevědí, že lze prenatální péči čerpat i u p.a. Překážkou je rovněž fakt, že tato péče není hrazena ze zdravotního pojištění.

Odborné společnosti lékařů proti samostatným praxím p.a. ostře vystupují, odmítají tuto péči jako nebezpečnou a nedostatečně odbornou a přes existenci zákona č. 96/2004 Sb. působí na MZ ve věci omezení pravomocí p.a. Spíše než o odborné vysvětlení opírají se o emotivní zdůvodnění (nejčastějším argumentem je nepodložený předpoklad zvýšení prenatální úmrtnosti). Česká gynekologická společnost vypracovala Zásady pro poskytování porodní péče v České republice. Tento dokument klade nesplnitelné podmínky pro por. domy, resp. zdravotnická zařízení porodní asistentky (operační sál, anesteziologické vybavení apod.).

---

109 Škodlivé praktiky podle WHO: 1. Rutinní provádění klystýru, 2. Rutinní oholení pubického ochlupení., 3. Rutinní intravenózní (nitrožilní) infuze během I. doby porodní., 4. Rutinní profylaktické (preventivní) zavedení intravenózní kanyly., 5. Rutinně nařízená poloha vleže na zádech během porodu., 6. Vyšetření per rectum (konečníkem), 7. Použití rentgenové pelvimetrie (měření velikosti pánve rentgenem), 8. Aplikace uterotonik v kterékoli době před vypuzením plodu takovým způsobem, že jejich účinek nemůže být kontrolován., 9. Rutinní využití polohy na porodním lůžku s nebo bez podpěrek během porodu., 10. Zaměřené úsilí na tlačení se zadržným dechem (Valsalvův manévř) během II. doby porodní.

PŘÍSTUP K LÉKAŘSKÉ PÉČI – CIZINCŮ/NEK Z TŘETÍCH ZEMÍ (MIMO EU)

Do oblasti ženy a zdraví spadá i postavení žen migrantek v České republice. Problematické situace a překážky v integraci, které se dotýkají migrantek žijících v ČR, přesahují do oblastí jako postavení migrantem na pracovním trhu a přístup státu k jejich integraci do české společnosti.¹¹⁰ Poznatky o postavení této skupiny žen vychází z výzkumů Evropské kontaktní skupiny i jiných organizací a také ze zkušeností s prací s ženami migrantkami ve výzkumných, vzdělávacích a dalších aktivitách nevládní organizace.

Jedním z přetrvávajících problémů, na který již několik let upozorňují neziskové organizace, je přístup cizinců/nek z třetích zemí (mimo EU) ke zdravotnímu pojištění. Podle současné legislativy mohou využít veřejné zdravotní pojištění, a tak i větší rozsah hrazené péče, pouze cizinci s trvalým pobytem nebo cizinci s přechodným pobytem, kteří jsou na území ČR v zaměstnaneckém poměru. V ostatních případech se musí (každý musí být ze zákona zdravotně pojištěn, tuto skutečnost kontroluje cizinecká policie) pojišťovat v komerčních pojišťovnách a jednorázově si zaplatit pojištění, které však pokrývá výrazně menší rozsah lékařské péče. Navíc ani nemají záruku, že je pojišťovna pojistí, a mohou tak zůstat nepojištěni (například osoby ve vyšším věku, narozené děti a jiné „rizikové“ skupiny). V této situaci se nachází například rodinní příslušníci a v ČR narozené děti osob bez trvalého pobytu. Ze základního komerčního pojištění, které je určeno pouze na nutnou a neodkladnou péči, není hrazena předporodní a poporodní péče o matku, ani o narozené dítě. Pokud je jim lékařská péče poskytnuta, dostávají se rodiny do situace, kdy musí zaplatit zdravotnímu zařízení vysoké finanční částky. V praxi dochází často také k situacím, kdy i smluvní lékaři (tj. lékaři, kteří mají smlouvu s vybranou pojišťovnou) odmítají ošetřit pacienty, i když mají uzavřené a zaplacené pojištění.

Migranti/ky se v oblasti zdravotnictví setkávají s diskriminací z důvodu své etnicity a národnosti. Pro mnohé z nich je dostupnost lékařské péče velice omezená, stejně jako volba lékaře, což je zcela v rozporu s genderově a kulturně senzitivním přístupem, který je nezbytný aplikovat při práci s ženami pocházejícími z odlišného socio-kulturního prostředí.

Analýza situace cizinců/nek v souvislosti se zdravotním pojištěním ukázala, že i pro český stát by bylo mnohem výhodnější umožnit i cizincům/kám bez trvalého pobytu přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění. Důvodem je zejména fakt, že zpočátku pobytu na území jsou přichozí v mladším věku a jsou ekonomicky aktivní, tudíž mohou finančně přispívat veřejnému zdravotnictví, aniž by ve velké míře čerpali lékařskou péči, jako je tomu u lidí ve starším věku, tedy v případě cizinců/nek u osob, kteří již dlouhodobě žijí v ČR.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Ženám v ČR je poskytována komplexní, dostupná a kvalitní zdravotní péče v rámci moderně organizovaného a stále se vyvíjejícího zdravotnického systému. Ženy představují nadpoloviční podíl mezi lékaři a zcela dominují mezi zdravotními sestrami. Zdravotnický systém jako celek byl ale budován na principech a perspektivách, jež se mohou od potřeb současných žen lišit (paternalismus, parcializace, vysoká efektivita a ekonomická výkonnost, byrokratismus). Zvláštní perspektivě žen není věnována dostatečná pozornost v tom smyslu, že nejsou diskutovány a hledány reformní cesty, jak zdravotnictví učinit ženám vstřícnější a přátelštější. Přetrvávající neshody pozorujeme mezi zdravotníky a částí ženské mladé populace ohledně jejich představ o péči v těhotenství a v průběhu

¹¹⁰ Tyto části jsou blíže popsány v kapitole *Ženy a lidská práva a Ženy a hospodářství*.

porodu. Tato neshoda dostatečně ilustruje, že zdravotní péče je českým ženám poskytována v širokém rozsahu a kvalitě, ale není věnována zvláštní pozornost ženskému pohledu a gender aspektům.

Obecně je tedy možné české vládě doporučit, aby se dále zaměřila také na oblast práv žen jako uživatelek zdravotní péče, zejména na respektování informovaného souhlasu, a to i ve smyslu „informované volby“ (*informed choice*) tak, jak vyplývá ze závazků a doporučení Pekingské akční platformy.

Vládě doporučit následující:

- Ministerstvo zdravotnictví by mělo hodnotit výdaje zdravotních pojišťoven podle pohlaví.
- MZ by mělo zohledňovat rozdílnou zdravotní situaci žen a mužů při utváření programů a opatření v resortu zdravotnictví.
- Česká republika by měla udělat tečku za protiprávními sterilizacemi, ke kterým na jejím území docházelo. Měla by být naplněna doporučení veřejného ochránce práv, provedeno rozsáhlé šetření ve zdravotnických zařízeních a přijat zákon o jednorázovém odškodnění žen, kterým byla sterilizace provedena v období komunismu, ale i žen, u kterých byla provedena v rozporu s právem později, ale tyto ženy se již z důvodu promlčecí doby nemohou domoci finanční satisfakce před soudem.
- Mělo by být zrušeno metodické opatření „Postup zdravotnického zařízení při propouštění novorozenců do domácí péče“, publikované v částce 7/2005 Věstníku MZČR, neboť vede pouze k právní nejistotě zdravotnických zařízení a rodičů. Ministerstvo zdravotnictví by mělo zajistit mezi porodnicemi osvětu v tom smyslu, aby rodičkám se zdravým novorozencem nebylo bráněno v opuštění porodnice i dříve než 72 hodin po porodu.
- Česká republika by měla přehodnotit svůj přístup k alternativním porodům a neomezovat možnosti žen, které si z jakéhokoli důvodu přejí své dítě porodit mimo zdravotnické zařízení.
- Konkrétně v oblasti porodnictví by měla být pro psychickou pohodu matek zajištěna přítomnost blízké osoby u porodu, a to bez podmínek finanční úhrady (tzv. manipulační poplatky, který si porodnice sami určují). Ženám by neměly být prováděny rutinné zákroky, které nejsou vědecky opodstatněny, a zdravý novorozenec by měl být po porodu ponechán u matky.

D. STRATEGICKÉ CÍLE – NÁSILÍ NA ŽENÁCH

- D. 1 Učinit integrovaná opatření pro prevenci a odstranění násilí na ženách
- D. 2 Studium příčin a důsledků násilí na ženách a účinnost preventivních opatření
- D. 3 Odstranit obchod se ženami a pomáhat obětem násilí v souvislosti s prostitucí a obchodem se ženami

Martina Hronová a Zdena Prokopová (domácí násilí), **Barbara Havelková a Tereza Wennerholm Čáslavská** (znásilnění), **Blanka Hančilová a Barbara Havelková** (prostituce a obchod)

DEFINICE A MEZINÁRODNÍ POHLED NA NÁSILÍ NA ŽENÁCH

OSN definuje násilí páchané na ženách jako „jakýkoli násilný čin namířený proti ženám, jehož výsledkem je nebo může být fyzická, sexuální nebo psychická újma či utrpení žen, včetně hrozeb takových činů, nátlaku nebo svěvolného zbavení svobody, ať ve veřejném nebo soukromém životě“.¹¹¹ Podle zvláštní zprávy tajemníka OSN o násilí na ženách z roku 2008 byla minimálně jedna ze tří žen během svého života zbita, přinucena k sexu nebo jinak zneužita.

Základní cíle v boji proti násilí na ženách byly stanoveny v Pekingské akční platformě (1995), bylo uloženo vládám, aby připravily opatření k prevenci a odstranění násilí páchaného na ženách, studovaly příčiny a důsledky násilí na ženách a eliminovaly obchodování se ženami.

V souladu s definicí obsaženou v příloze k *Doporučení Rec (2002)5 Komise ministrů členským státům ohledně ochrany žen proti násilí* je „násilím na ženách“ rozuměn jakýkoliv akt genderově podloženého násilí, které způsobuje nebo může způsobit fyzickou, sexuální nebo psychickou újmu nebo utrpení ženám, včetně hrozby takovým aktem, donucení, svěvolného omezování svobody, ať už k němu dojde na veřejnosti či v soukromí. Toto zahrnuje: „*násilí objevující se v rodině, zahrnující, mimo jiné, fyzickou a psychickou agresi, emocionální a psychické týrání, znásilnění a pohlavní zneužívání, incest, znásilnění mezi manželi, pravidelnými nebo příležitostnými partnery či spolubydlícími, trestné činy*

¹¹¹ Rezoluce Valného shromáždění OSN 48/104 ze dne 20.12.1993.

*spáchané ve jménu cti, mrzačení ženských genitálií a další tradiční praktiky poškozující ženy takové, jako je nucené manželství.*¹¹²

Podle stanoviska Výboru regionů EU je vymýcení genderového násilí jednou z prioritních oblastí činnosti Evropské unie na podporu rovného postavení žen a mužů.¹¹³ Ve stejném dokumentu vyzývá místní a regionální orgány, aby uplatňovaly definici násilí páchaného na ženách, která byla přijata rezolucí Valného shromáždění OSN 48/104, z 20.12.1993. Rezoluce Evropského parlamentu z 26. listopadu 2009 k odstranění násilí na ženách naléhá na Radu a Komisi, aby ustavily jasnou zákonnou bázi pro skoncování se všemi formami násilí na ženách. Rezoluce Evropského parlamentu z 25. 11. 2009 vyzývá k Evropskému akčnímu plánu proti násilí na ženách, zaměřenému na prevenci násilí, ochranu obětí a stíhání pachatelů. Rada naléhá na členské státy, aby vytvářely národní strategie zastavení násilí na ženách.¹¹⁴

ČR: NÁSILÍ NA ŽENÁCH

V ČR se v letech 1995-2010 podařilo, zejména díky NNO, zviditelnit problematiku násilí na ženách a zároveň prosazovat přijetí legislativních opatření. Úsilí neziskových organizací - ProFem, ROSA, později i dalších organizací sdružených v Koordoně - bylo při dosahování těchto cílů nepřehlédnutelné. NNO věnující se problematice násilí na ženách se zasloužily o změnu legislativy, stejně důležitá byla i neustálá komunikace s odborníky, politiky, představiteli vysokých škol nebo médií. Nelze nezmínit ani akce a mediální kampaně, které přiblížily toto téma široké veřejnosti. (V této souvislosti je třeba vzpomenout především kampaň, kterou vyhlásilo v roce 2003 deset neziskových organizací z různých regionů ČR, koordinace ROSA, více na www.stopnasili.cz.)

Na rozdíl od rétoriky OSN a Rady Evropy, která hovoří o nulové toleranci násilí na ženách, genderově podmíněném násilí, se v České republice na vládní úrovni i v Národním akčním plánu hovoří o širokém pojmu „Domácí násilí“, který svědčí o posunu v České republice k pouze kriminologickému pohledu na násilí.

LEGISLATIVA V ČR

S účinností od 1. června 2004 došlo k zavedení samostatné skutkové podstaty týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 199 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění (dále jen „tr. zákoník“), dle § 215a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění, účinném do 31. prosince 2009 (dále jen „tr. zákon“). Změna přinesla trestněprávní postih pachatelů/pachatelek dopouštějících se domácího násilí.

Na základě opakovaných iniciativ neziskového sektoru došlo k přijetí dlouhodobě diskutovaného zákona č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím, a to s účinností od 1. ledna 2007. Zákon, jehož cílem je zejména poskytnout efektivní ochranu obětem domácího násilí, přinesl komplexní reakci

¹¹² Tato definice je využívána pro účely Kampaně Rady Evropy za boj proti násilí na ženách včetně domácího násilí, Kampaň RADY EVROPY za boj proti násilí na ženách včetně domácího násilí, 2006.

¹¹³ Výbor regionů ze dne 6. 12. 2006 ke sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru, Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006-2010

¹¹⁴ The Eradication of Violence Against Women in the European Union – Draft Council Conclusion, Council of the European Union, Brussels, 22.Feb.2010

na problematiku domácího násilí a poprvé obrátil pozornost z osoby pachatele na oběť domácího násilí jako na osobu ohroženou násilným jednáním a přinesl ochranná opatření uplatňovaná ve prospěch obětí domácího násilí.

S účinností od 1. ledna 2009 vešel v účinnost nový zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, který obsahuje institut vykazání jako jeden ze základních pilířů celé právní úpravy. Do zákona byly zapracovány praktické poznatky, které přinesla praxe. Praxe ukázala, že některá ustanovení zákona působí těžkopádně a neumožňují rychlou reakci na situace tak, jak ochrana obětí domácího násilí žádá. Nově se stalo vykazání faktickým úkonem preventivní povahy a nikoliv správním rozhodnutím, které původně spadalo pod režim správního řádu a v praxi tak působilo neflexibilně.¹¹⁵ Policie dostala také možnost poskytovat ohroženým osobám i ochranu personální, tedy na základě vykazání je osoba násilná nejen povinná neprodleně opustit místo, na které se rozhodnutí vztahuje, a zdržet se vstupu do něj, ale rovněž je povinna zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou.

S účinností od 1. ledna 2010 vstoupil v platnost zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který úpravu problematiky domácího násilí, potažmo násilí na ženách, posunul dále. Po dlouhých diskusích se podařilo legislativně ošetřit další formu násilí, která, jak ukazuje praxe, je často jakýmsi pokračováním domácího násilí poté, co dojde k separaci ohrožené a násilné osoby, a to pronásledování, označované rovněž jako stalking. Toto jednání je s účinností od 1. ledna 2010 považováno za trestný čin označovaný jako nebezpečné pronásledování podle § 354 tr. zákoníku, kdy došlo k zavedení tohoto nového trestného činu ve spojení se zachováním stávající úpravy trestného činu nebezpečného vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku (původně § 197a tr. zákona), a je zcela jistě velkým krokem vpřed. Je rovněž nutné upozornit na skutečnost, že nový tr. zákoník přinesl úpravu i některých dalších skutkových podstat trestných činů, které se mohou promítnout v rámci problematiky domácího násilí, např. zavedení nové skutkové podstaty trestného činu zabití podle § 141 tr. zákoníku. Praxe ukázala, že v některých případech osoba ohrožená, terorizovaná dlouhodobě různými formami domácího násilí, způsobí pachateli zranění či smrt. Až do konce roku 2009 tr. zákon nedokázal v případě, že bylo zahájeno trestní stíhání osoby ohrožené, náležitě postihnout všechny aspekty takového jednání, nebylo tedy možné při posuzování takového jednání ohrožené osoby využít např. polehčujících či přitěžujících okolností, nutné obrany apod. Novelou prošel také občanský soudní řád (dále jen OSŘ) navazující na tzv. souhrnnou novelu č. 7/2009 Sb. V novele došlo k zpřesnění obsahu vydaného předběžného opatření soudem, soud při prodlužování vydaného předběžného opatření podle § 76b OSŘ musí vzít v úvahu zejména trvání stavu ohrožení navrhovatele, obsah a důvody podaného návrhu na zahájení řízení ve věci samé a majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření. I zde zůstává otázkou a praxe ukáže, do jaké míry budou příslušné soudy při svém rozhodování k tomuto kritériu přihlížet, dále zda a jakým způsobem bude toto kritérium zneužíváno ze strany násilných osob v praxi soudů při prodlužování předběžných opatření podle § 76b OSŘ a zda se v tomto případě jedná skutečně o krok vpřed v rámci právní úpravy předběžných opatření užívaných v rámci domácího násilí či naopak.

OCHRANA OBĚTÍ NÁSILÍ – SÍŤ SLUŽEB

Pomoc obětem domácího násilí poskytovaly NNO již od devadesátých let. Od roku 2007 byla v jednotlivých krajích ČR zřizována intervenční centra jako doplněk zákona o vykazání a součást zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách. Jejich zřizování bylo plně v kompetenci krajů a nebyla nikým definována kritéria pro výběr organizací, které budou tuto službu poskytovat. Někde byly

---

¹¹⁵ *Vykazání jako faktický úkon je nejen podstatně méně formalizované, policie tento úkon pouze ústně oznámí a vystaví potvrzení o vykazání bez dalšího vydávání správního rozhodnutí.*

vybrány již existující instituce, jen tři intervenční centra směly provozovat stávající NNO. NNO poskytující pomoc obětem násilí se v roce 2007 registrovaly k poskytování sociálních služeb podle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách (azylové domy, odborné poradenství, krizová pomoc, telefonická krizová pomoc). Z podpory tak vypadly organizace poskytující právní poradenství, které je pro oběti násilí zcela zásadní.

STATISTIKY NÁSILÍ NA ŽENÁCH V ČR

Podle reprezentativní studie AV ČR zažije během svého života 38% žen v ČR násilí ze strany svého partnera.¹¹⁶ Většinu obětí domácího násilí tvoří ženy (95%)¹¹⁷, přičemž pachatelé jsou současní nebo bývalí partneři. Aktivně hledat pomoc v případech domácího násilí nejčastěji přicházejí ženy ve věkové skupině 30–44 let. Opakované statistiky potvrzují, že domácí násilí zažívají lidé bez ohledu na své vzdělání či sociální postavení. Statisticky významnou skupinu tvoří ženy na mateřské dovolené – 27,6% klientek. Další téměř 15% žen není ekonomicky aktivních či je vyloučeno z trhu práce (studentky, nezaměstnané ženy, ženy v důchodu, ženy v domácnosti). Celkem v úplné či částečné ekonomické závislosti na svém partnerovi tedy žije 42,5% žen – obětí domácího násilí. Všechny oběti mají zkušenost s psychickým násilím, přes 80% z nich má zkušenost s násilím fyzickým. Zarážející je, že téměř 17% žen bylo bito v těhotenství.¹¹⁸

DĚTI - SVĚDCI NÁSILÍ V RODINĚ

V rodinách, kde k násilí dochází, jsou děti jeho svědky až v 95 procentech případů.¹¹⁹ Bohužel 40 až 60 procent otců, kteří jsou násilní ke svým partnerkám, týrá i své děti: 40% dětí klientek o.s. ROSA se stalo i oběťmi násilí. Tyto děti jsou psychicky týrány, fyzicky napadány přímo svým otcem, nebo při obraně matky. Často se navíc právě děti stávají prostředkem k manipulaci nebo získání opětovné kontroly nad matkou, obětí domácího násilí.¹²⁰

Dětská svědectví násilí jsou často traumatickým zážitkem na celý život. Přesto se na přítomnost dětí u násilí v ČR nepohlíží v praxi úřadů a soudů jako na nic závažného. Podle Evropského hospodářského a sociálního výboru (EHSV) při zvažování mezi právními zájmy musí být před právem na kontakt s dětmi vždy upřednostněna ochrana před násilím. Evropský parlament v usnesení ze dne 16. 1. 2008 žádá členské státy, aby na děti, které byly svědky domácího násilí, pohlížely jako na oběti trestného činu.

Přesto se na přítomnost dětí u násilí v ČR v praxi úřadů a soudů vždy nepřihlíží. Ve většině případů není považována za přitěžující skutečnost, někdy dokonce není ani překážkou střídané péče o dítě, případně ke svěřeni dítěte do péče násilného partnera. Děti jsou tak orgány péče o děti proti své vůli nuceny ke styku s násilným rodičem, a to často i v situaci, kdy se s matkou skrývají v utajeném

---

¹¹⁶ Pikálková, S.: *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*

¹¹⁷ M. Vavroňová, Z. Prokopová: *Intervence v případech domácího násilí, citace zprávy OSN*

¹¹⁸ *Sociologické sondy ROSA, (2005–2009), www.rosa-os.cz*

¹¹⁹ *Sociologické sondy ROSA (2005–2008), www.rosa-os.cz*

¹²⁰ *Sociologické sondy ROSA (2006–2008), www.rosa-os.cz*

azylovém domě z důvodu ohrožení života a zdraví (ať již matky, nebo jejich vlastního) - být orgány sociálně právní ochrany dětí mají povinnost zaměřovat se na děti ohrožené domácím násilím a hájit jejich zájmy (zákon 134/2006 Sb.). I Ministerstvo zdravotnictví ČR (Věstník 5/2008) považuje „dětí v roli svědků domácího násilí za týrané, zneužívané a zanedbávané“. V praxi ovšem nebývá v České republice domácí násilí pracovníky sociálně právní ochrany a následně při rozhodování soudů vůbec pojmenováno. Ve zprávách, posudcích a rozsudcích se hovoří pouze o „konfliktech v rodině“. Svědčí to o nepochopení domácího násilí a jeho důsledků na oběti – na ženy, ale na i děti, které jsou svědky domácího násilí.¹²¹

STATISTIKY VYKÁZÁNÍ

V roce 2007 BKB evidoval prostřednictvím sítě intervenčních center v ČR celkem 862 případů policejních vykazání a civilní soudy ve stejném roce přijaly 500 žádostí o vydání předběžného opatření se žádostí o vykazání nebo jeho prodloužení. V roce 2008 bylo evidováno 679 policejních vykazání a na soudy bylo doručeno 400 žádostí o vydání předběžného opatření. Počet poklesl o více než 20%. V roce 2009 evidovalo 15 intervenčních center sdružených v Asociaci IC v ČR celkem 778 policejních vykazání.¹²²

Zatímco Praha vykazala 34 vykázaných osob za rok 2007 a v roce 2009 celkem 48 osob za rok, v roce 2007 měli jen ve Vídni 4 000 případů vykazání pachatele domácího násilí, které policie předala Intervenčnímu centru. Uvedla to Rosa Logar, ředitelka Intervenčního centra města Vídeň. V ČR není často domácí násilí vyhodnocováno policií jako násilí, ale stále jako manželské neshody, které se řeší v rámci přestupků.¹²³

PRAXE V ČR

Přestože v Česku existují zákony umožňující postih násilného chování (týrání osoby ve společném obydlí, vykazání, od ledna 2010 i nebezpečné pronásledování), ne vždy je násilné chování v rodině vyhodnoceno jako násilí. Oběti stále slyší reakce typu „zatím jste nic nehlásila“; novinové titulky článků, které informují o domácím násilí, často stále hovoří o „hádkách“ nebo „domácích konfliktech“. Například v roce 2008 využilo odborného poradenství pro ženy - oběti násilí o.s. ROSA celkem 196 nových klientek: ve 20 procentech případů policie odjela a případ neřešila, jen partnerovi domluvila, 10% případů bylo vyhodnoceno jako přestupek, 2 procenta pachatelů byla vykazána. Pouze 3 partneri byli odsouzeni.¹²⁴

Ukazuje se, že pokud násilí není již v počátku vyhodnoceno jako násilí, následují další rozhodnutí, která mohou oběť viktimizovat, a tak poškozují ji i děti, které v rodině žijí. Chce-li oběť násilí ukončit a rozhodne se pro rozvod a týrání není ve zprávě policie či Orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) popsáno, řeší se jen majetkové vyrovnání a svěření dětí do péče. Ty jsou pak (i když bývají svědky mnohdy závažných násilných činů či samy mají zkušenost s napadáním) svěřovány

---

¹²¹ Vavroňová, M.: Kulatý stůl v rámci projektu České ženské lobby Prosazování genderové rovnosti během českého předsednictví EU., Parlament ČR, 5. 3. 2009

¹²² <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/statistiky/vykazani-v-cr-v-roce-2009/r214>

¹²³ R. Logar, výcvikové školení Práce s oběti domácího násilí v azylových domech, listopad 2008 v Praze, v koordinaci s o.s. ROSA a organizací WAVE

¹²⁴ Zpravodaj ROSA 2/2009, Sociologická sonda klientek o.s. ROSA za rok 2008, www.rosa-os.cz

do střídavé péče i násilné osobě. Vše tak může pokračovat: jen proto, že v počátku nebylo násilí pojmenováno, ale jen označeno za „předrozvodový“ či „porozvodový konflikt“.

I přesto, že zákon na ochranu před domácím násilím v praxi funguje již déle než tři roky, nebyl do dnešního dne vypracován komplexní program vzdělávání všech zainteresovaných složek v rámci systému ochrany před domácím násilím (nejen příslušníků Policie ČR, soudců, státních zástupců, sociálních pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí, ale také např. zaměstnanců přestupkových komisí u obecních úřadů), který by efektivně zajišťoval vzdělávání příslušníků těchto profesí na ucelené bázi, a nikoliv na principu individuálního zájmu jednotlivých pracovníků. Potřebné by bylo i komplexní vzdělávání soudkyň a soudců opatrovnických soudů, jakož i dalších zúčastněných subjektů, např. sociálních pracovníků a pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí, neboť i pro ně je velmi podstatné, aby byli dobře seznámeni s problematikou domácího násilí a jeho dopady na oběť i další příslušníky v rodině. Zároveň chybí specializované opatrovnické soudy, které by se zaměřovaly i na problematiku násilí v rodině, a kvalitní soudní znalci, kteří dokáží pracovat s fenoménem násilí v rodině a dokáží situaci správně identifikovat. V současné době má zásadní podíl na vzdělávání zainteresovaných složek neziskový sektor, který není finančně a kapacitně schopen pokrýt celou oblast, a kapacita NNO je pro tyto účely značně omezena. Spolupráce státní a neziskové sféry v oblasti problematiky domácího násilí je jednou z klíčových otázek při hledání účinného modelu ochrany ohrožených osob před domácím násilím.

ZNÁSILNĚNÍ

Fenomén znásilnění je obdobně jako domácí násilí ze své podstaty tabuizován a opředen řadou mýtů.¹²⁵ To se projevuje například tím, že tento trestný čin vykazuje extrémně vysokou latenci, tedy nízkou mírou hlášení případů. **Domácí i zahraniční experti odhadují, že pouhých 3% až 10% znásilnění je ohlášeno policii (u vztahových znásilnění je toto číslo výrazně nižší než u znásilnění útočných).**¹²⁶ V ČR bylo v roce 2006 podle policejních statistik hlášeno 530 trestných činů znásilnění.¹²⁷ V kategorii mravnostních trestných činů dlouhodobě tvoří cca 30-38%, znásilnění je tak po pohlavním zneužívání v této kategorii druhým nejčastěji hlášeným trestným činem. **Kromě latence je dalším problémem „úmrtnost“ případů – tedy jejich odpad po ohlášení tam, kde buď není zahájeno trestní stíhání, nebo kde je následně věc odložena či zastavena.**¹²⁸ Důvody této „úmrtnosti“ statistiky bohužel neuvádějí, ale můžeme udělat srovnání v evropském kontextu. Česká republika se podle studie, která sledovala „úmrtnost“ oznámených případů znásilnění v 11 evropských zemích, řadí do skupiny zemí, které vykazují nízkou mírou ohlášení případů znásilnění (5 případů na 100.000 obyvatel).¹²⁹ Mezi země s nejvyšší mírou patří například Švédsko, Finsko, Belgie, Island, Skotsko a Anglie. Možné vysvětlení je (studie se konkrétně nezabývala příčinami) v širší

¹²⁵ Bohužel v rámci kapitoly nemáme prostor pro analýzu těch nejběžnějších mýtů. Pro pregnantní rozbor doporučujeme článek Desatero mýtů od B. Havelkové na: <http://www.proequality.cz/nasili/gender-a-nasilii.html?articleID=222>

¹²⁶ Weiss, P. - J Zvěřina, J. 'Zkušenosti českých žen se sexuálním násilím. Výsledky národního průzkumu' (1997)

¹²⁷ Policejní presidium ČR, Statistický výkaz kriminality za roky 2006, 2007, 2008

¹²⁸ Havelková, B. (2009): Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací. <http://jinepravo.blogspot.com/2009/06/barbara-havelkova-znasilneni-nekolik.html>

¹²⁹ Kelly, L and Lovett, J (April 2009): *Different systems, similar outcomes? Tracking attrition in reported rape cases in eleven countries.*

definici znásilnění v zákoně, procesním nastavení při hlášení případů na policii (např. policie musí evidovat všechny případy, i ty, které nejsou následně definovány jako trestný čin) - celkově jsou implementovány mechanismy, které zvyšují důvěryhodnost v právní systém. Z průměrně 500 až 600 nahlášených znásilnění ročně bylo v posledních letech odsouzeno jen kolem 150 pachatelů. Šokující je, že ve třetině případů se tak stalo podmíněně (přes uznání pachatelovy viny nebyli pachatelé za znásilnění „zavřeni“).¹³⁰

LEGISLATIVA

Do roku 2009 upravoval trestný čin znásilnění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, který ve skutkové podstatě (odst. 1) vymezoval čin zejména pojmy „násilí“, „donucení“ a „soulož nebo obdobný pohlavní styk“. Z historického hlediska je zajímavé, že do novely z roku 2001, zákona č. 144/2001 Sb., bylo možné znásilnit pouze ženu, a to jen formou soulože. Od roku 2001 je tak trestné nejen donucení k souloži (tedy spojení pohlavních orgánů), ale též k jinému orálnímu či análnímu styku.

V novém trestním zákoně, zákoně č. 40/2009 Sb., který nabyl účinnosti k 1. lednu 2010, dochází k diferenciaci různých forem sexuálního násilí. Zákon zná dva trestné činy: znásilnění a sexuální nátlak. Tato úprava nově postihuje nejen soulož a pohlavní styk obdobný souloži v § 185 odst. 2 písm. a) (tedy vaginální, orální a anální penetraci), jako tomu bylo u úpravy předchozí. Nově se v § 185 odst. 1 zaměřuje na jakýkoli pohlavní styk – tedy jednání, kterým pachatel ukájí svůj pohlavní pud na těle jiné osoby (zejm. osahávání genitálií a prsou). Pod pojmem sexuální nátlak pak § 186 odst. 1 rozumí donucení jiného k sexuální aktivitě, které vedou k ukojení pachatele, kdy ale nedojde ke styku. U všech třech právě zmíněných skutkových podstat hovoří zákonodárce nadále jak o násilí a bezbrannosti, tak nově o pohrůžce násilím (nikoli bezprostředního) a jině těžké újmy. Toto širší pojetí pokrývá větší množství škodlivých jednání, kde pachatel hrozí nejen osobě samé, ale též třetím osobám či jiným chráněným hodnotám. Pozitivní je, že základní sazba u jednání dosud trestného jako znásilnění se zvyšuje ze dvou až osmi let na dvě léta až deset let.

U skutkové podstaty trestného činu znásilnění došlo s novou právní úpravou k nekolika změnám. Do prvního odstavce bylo zařazeno jednání, které se ve staré právní úpravě postihovalo jako vydírání, a tím došlo i ke zvýšení hranice sazby trestu odnětí svobody za toto jednání. Je tím projevována také snaha zdůraznit nebezpečnost tohoto jednání pro společnost. Pokud ke znásilnění dojde vykonáním soulože nebo jiného pohlavního styku způsobem srovnatelným se souloží (např. anální či orální pohlavní styk), budou splněny podmínky pro uložení vyšší trestní sazby podle odstavce druhého výše uvedeného ustanovení. V tomto případě už se jedná o zvlášť závažný zločin. Toto jednání nelze podřadit pouze pod skutkovou podstatu trestného činu znásilnění podle prvního odstavce.

Právě zmíněné změny obsažené v novém trestním zákoníku je třeba hodnotit jako krok vpřed a předjímají tak z velké části kritiku, kterou bylo možné vznést proti původnímu ustanovení (zejm. odstranění požadavku bezprostřednosti u násilí, rozšíření o jinou újmu, zahrnutí většího počtu sexuálně zneužívajících jednání, zvýšení trestní sazby atp.). Přesto přetrvávají zejména dva hmotněprávní problémy.

Za problematické lze i nadále považovat fakt, že o znásilnění jde ve dvou situacích: je-li oběť „donucena“ nebo je-li „zneužito její bezbranností“. Dle judikatury se v prvním případě od oběti vyžaduje „kladení odporu“, v druhém neschopnost projevit svou vůli nebo neschopnost kladení odporu (tedy psychický či fyzický stav typu bezvědomí, vliv alkoholu či drog, hluboký spánek, nedostatečná vyspělost z důvodu věku apod.). To otevírá debatu nad tím, zda se jako znásilnění kvalifikuje čin proti

¹³⁰ Havelková, B. (2009): Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací <http://jinepravo.blogspot.com/2009/06/barbara-havelkova-znasilneni-nekolik.html>

kterému se oběť nemohla bránit nebo nedala souhlas. Druhým problémem je dolní hranice trestní sazby na úrovni dvou let, která jak za současné úpravy (§ 58 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb.), tak v novém trestním zákoníku (§ 81 odst. 1 zákona č. 40/2009) umožňuje podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody. Toho, jak bylo řečeno výše, užívají české soudy nad míru, vezmeme-li v potaz fakt, že znásilnění je odborníky nahlíženo jako jeden z nejzávažnějších trestných činů – Čírtková hovoří o, s výjimkou vraždy, „nejvíce zraňujícím zločinu mezi dospělými“ (61).

SLABÉ POSTAVENÍ OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU ZNÁSILNĚNÍ

Z hlediska práva procesního je české právo notoricky nedostatečné, co se týká ochrany obětí. Český trestní proces „nezohledňuje specifickou situaci oběti z hlediska psychické či morální újmy, která jí trestným činem vznikla.“¹³¹ Oběť je chápána buď jako svědek, tedy důkazní prostředek, nebo jako poškozený, jež je subjektem adhezního řízení a domáhá se odškodnění své majetkové újmy či škody na zdraví.“ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), tak například počítá s právní pomocí bezplatného zmocněnce pouze u poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody a nemá dostatek prostředků. **Mnoho obětí násilných trestných činů tak vystupuje v trestním řízení bez jakékoli podpory a právní pomoci.** Související problém je, že trestní řád chápe škodu, která oběti trestným činem vznikla, pouze v materiálním smyslu, případně jako újmu na zdraví. **Nemateriální, citovou či psychickou újmu oběti nahradit možné není.**¹³²

Mezi konkrétními opatřeními na ochranu zvláště ohrožených poškozených odborníci a odbornice jmenují např. „nárok na ustanovení bezplatného zmocněnce nebo zmocněnce za sníženou odměnu v případě nedostatku finančních prostředků bez ohledu na uplatnění nároku na náhradu škody, omezení opakování výslechu (a podání vysvětlení).“¹³³

Problematický je u případů vztahového znásilnění také institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného, který je dnes obsažen v § 163 a § 163a zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu. Podle něj lze stíhat jen se souhlasem oběti. **Praxe ukazuje, že tento institut, který zdánlivě reflektuje autonomii oběti a jejich právo rozhodnout o stíhání, na ně naopak nakládá pocit odpovědnosti za stíhání blízkého pachatele a často je vystavuje nátlaku, aby souhlas vzaly zpět (výslovně odepřený souhlas pak již nelze znovu udělit).** Z dostupných materiálů není zjevné, do jaké míry je u trestného činu znásilnění využíván § 163a, který souhlas nevyžaduje, je-li z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Na všechny tyto problémy by mělo být pamatováno při přijímání nového trestního řádu.

DALŠÍ PROBLÉMOVÉ OBLASTI PŘI OCHRANĚ OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU ZNÁSILNĚNÍ

Znásilnění, obdobně jako partnerské či domácí násilí, je opředeno řadou mýtů a stereotypů i ze strany odborné veřejnosti. Podle Analýzy stavu pomoci obětem znásilnění v České republice poukazují

---

¹³¹ H. Langhansová a J. Kolářková: 'Ochrana poškozeného v trestním řízení' (27. prosince 2006) Via Iuris, <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=123>

¹³² V současné době se v PSP ČR jedná o novelizaci trestního řádu, tak aby soudy mohly přiznávat obětem trestných činů náhradu škody i za nemajetkovou újmu již během trestního řízení. Kritici novely upozorňují na to, že navržená novelizace se týká pouze případů, kdy je pachatel identifikován a dopaden. V mnoha případech trestných činů tomu tak není.

¹³³ Např. H. Langhansová a J. Kolářková: 'Ochrana poškozeného v trestním řízení' (27. prosince 2006) Via Iuris, <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=123>

zkušenosti z české praxe na nepřipravenost policie, lékařů a soudních znalců na potřeby obětí znásilnění.¹³⁴

Například oznámení trestného činu znásilnění přijímají policisté, kteří nejsou samotnými vyšetřovateli, a u těchto pracovníků se nepředpokládá nutnost hlubších znalostí psychologie obětí. *"V praxi pak nastávají situace, kdy policisté například nechtějí akceptovat, že se jedná skutečně o znásilnění, a domnívají se, že se jedná o falešné obvinění (zinscenované, vymyšlené). Někdy je obvinění odmítnuto nebo bagatelizováno."*¹³⁵ Další problém je opakování výslechů obětí a přítomnost více lidí u výslechu, s čímž souvisí nevyužívání technických zařízení, která jsou k dispozici. Poučení obětí je pouze formální a ústní, oběť se často nedozví, kam se může dále obrátit o pomoc. V případě přístupu zdravotnického personálu k oběti znásilnění se jedná o necitlivý přístup (nerespektuje se nárok na intimitu), zdravotní personál sporadicky poskytuje informace o průběhu gynekologického vyšetření a o tom, jak se s naloženými údaji bude dále nakládat. V přístupu soudních znalců k obětem znásilnění (jedná se i oběti domácího násilí) se jedná o nedostatečnou vnímavost specifických potřeb obětí znásilnění. Role soudního znalce je v prokázání dobrovolnosti či nedobrovolnosti prožité sexuální aktivity – znásilnění. Tedy zda oběť projevila takzvaný vážně míněný odpor a dále soudní znalec posuzuje specifickou a obecnou věrohodnost obětí znásilnění. *"Znalec by se měl ve svých závěrech vyvarovat právního hodnocení situace, což bývá v současné praxi značně rozšířeným nešvarem."*¹³⁶ Podle zkušeností organizací, které poskytují pomoc obětem sexuálního násilí, například občanského sdružení Persefona a ROSA, a dle šetření Bílého kruhu bezpečí **považují znásilněné osoby setkání se soudním znalcem za velmi traumatizující.**¹³⁷

Kromě stereotypů v přístupu k obětem znásilnění se stereotypy dotýkají i samotných pachatelů sexuálního násilí. Dle odborníků není sexuální delikvence, podobně jako ostatní kriminalita, doménou patologických a vyšinutých jedinců.¹³⁸ Asi jen čtvrtina pachatelů trpí sexuální deviací. Vyvstává tedy otázka péče o nedevariantní pachatele sexuálního násilí. Podle současné praxe jsou do léčby odesíláni především pacienti trpící deviací, na rozdíl od zahraniční léčebné praxe, která nerozlišuje pacienty deviantní a nedevariantní. Jedná se tedy o vážný problém, jak zajistit zbývající cca tři čtvrtiny pachatelů sexuálního násilí, kteří nepodstupují léčbu a jsou nebezpeční společnosti.

---

¹³⁴ Čechová, J., Jandová, H.: *Stop znásilnění. Analýza stavu pomoci obětem, znásilnění v České republice*. 2010. <http://www.stopznasilneni.cz/cz/novinky/analýza-stavu-pomoci-obetem-znasilneni-v-ceske-republice>

¹³⁵ *Ibid.*, strana 29

¹³⁶ Na to poukazuje Hořínová a dále sděluje, že na tuto skutečnost poukazuje ve svém nálezu II. ÚS 2630/07 také Ústavní soud. Zde je pregnantně vyjádřen problematický přístup soudů k hodnocení znaleckého posudku jako důkazního prostředku obecně.

¹³⁷ To vyplynulo na odborném setkání **Znásilnění – opomíjená problematika v ČR** a z analýzy **Stop znásilnění** (viz níže) a šetření BKB. Vitoušová, P.: *Oběti znásilnění z pohledu Bílého kruhu bezpečí*. In: *Znásilnění. Sborník přednášek přednesených na 1. národní konferenci Sebeobrana ženy. Élektra*, 2001.

¹³⁸ Čechová, J., Jandová, H.: *Stop znásilnění. Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice*. 2010. <http://www.stopznasilneni.cz/cz/novinky/analýza-stavu-pomoci-obetem-znasilneni-v-ceske-republice>

Tvůrci politik a subjekty ovlivňující veřejné mínění v České republice se v současnosti potýkají se stanovením vhodné reakce na fenomén prostituce, který je i nadále nedostatečně diskutován a postrádá právní definici.¹³⁹

Na rozdíl od období před rokem 1989, kdy byla prostituce regulována souborem represivních trestněprávních a správních předpisů, není v současnosti v České republice prostituce ani kriminalizována (není nezákonná), ani není výslovně uzákoněna (tj. regulována jako povolání). Její výkon je i nadále upraven různými veřejnými vyhláškami a dalšími předpisy. Řada lidí považuje současný stav za neuspokojivý, nicméně však z jiných důvodů

Spolehlivé informace o prostituci v České republice jsou velmi vzácné, panuje však široká shoda na tom, že prostituce (zejména pouliční prostituce) počátkem a v polovině devadesátých let minulého století zaznamenávala dramatický nárůst a že se ve stále větší míře přesouvá mimo ulici do míst, jako jsou erotické kluby a masážní salony. Nárůst viditelnosti prostituce společně s vysokou prioritou, kterou mezinárodní společenství přikládá boji proti obchodování s lidmi (zejména pro účely pohlavního vykořisťování žen a dětí), vedly k několika pokusům formulovat národní právní reakci na prostituci.

Diskutovaná právní reakce se pohybovala od kriminalizace přes návrhy filmovat klienty a prostitutky a zveřejnit jejich účast na prostituci, po návrhy regulovat prostituci jako formu zaměstnání. Většina těchto debat nepřekročila stadium návrhu, a žádný návrh se nestal zákonnou normou, což ukazuje na obtížnost dosažení konsensu na tom, co je prostituce a jakým způsobem ji regulovat.

V nepřítomnosti celostátní regulace prostituce začaly obce, v nichž se prostituce považovala za problém, jednat a již v roce 1992 přijaly územní vyhlášky, které řeší veřejný pořádek na základě omezení výkonu prostituce na veřejných prostranstvích.¹⁴⁰ Po dlouhou dobu byl český ústavní soud ve vztahu k obecním vyhláškám, které postrádaly dostatečnou konkrétnost, pokud jde o „místo a čas“ nebo zcela zakazovaly rušení pořádku, toho názoru, že jsou porušením zákona o obcích.¹⁴¹ Změna nastala 8. března 2007, kdy ústavní soud posuzoval úplný zákaz „nabízení sexuálních služeb“ ve vyhlášce města Ústí nad Labem. Dospěl k závěru, že zájem obce na ochraně *dobrých mravů* a veřejného pořádku převažuje nad ústavními právy prostitutek vlastnit a pokojně užívat majetek.¹⁴²

¹³⁹ *Jediné ustanovení, které o tom hovoří, je § 3 (3) (p) živnostenského zákona (zákon č. 286/1996 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 455/1990 Sb.). Uvádí, že „nabízení nebo poskytování služeb směřujících přímo k uspokojování sexuálních potřeb“ není živností (§ 3(3) (p) 455/1990). To by pravděpodobně mohlo znamenat, že prostituce je jinou „podnikatelskou činností“ podle obchodního zákoníku (§ 2 zákona č. 513/1991 Sb.) nebo ji lze vykládat jako jinou (nepodnikatelskou) samostatně-výdělečnou činnost (I Pelikánová, Komentář k zák.č. 513/1991) (ASPI Electronic, 2003). Bližší diskurs viz B Havelková European Gender Equality Under and After State Socialism: Legal Treatment of Prostitution in the Czech Republic. (MSt thesis, Oxon, 2009).*

¹⁴⁰ *Severočeské město Dubí vydalo první vyhlášku v červenci 1992. Viz R Bláha, Trestněprávní aspekty prostituce v České republice (LexisNexis, Prague 2008), str. 197.*

¹⁴¹ *Rozhodnutí ústavního soudu ze dne 24. listopadu 1998; Pl. ÚS 38/97; vyhlášené jako č. 293/1998 Sb.; Rozhodnutí ústavního soudu ze dne 21. září 2004; Pl.ÚS 50/03; vyhlášené jako č. 567/2004 Sb. 3*

¹⁴² *Rozhodnutí ústavního soudu ze dne 8. března 2007; Pl. ÚS 69/04; vyhlášené jako č. 161/2007 Sb.*

Na základě tohoto rozhodnutí několik obcí, jako například Praha¹⁴³ nebo město Dubí v západních Čechách,¹⁴⁴ přijaly úplný zákaz (pouliční) prostituce.

Porušení povinnosti uložené obecní vyhláškou představuje přestupek, za nějž je trestem peněžitá pokuta do výše 30 000 Kč.¹⁴⁵ Podle dostupných informací jsou prostitutky skutečně postihovány a pokuty jsou ukládány, kdekoliv je to možné. Prostitutky však často nemohou zaplatit. Vzniká tak situace, kdy jsou prostitutky zadluženy u orgánu veřejné správy, což jim může bránit v potenciálním úniku z prostituce. V této situaci se může nacházet řada nedobrovolných prostitutek v důsledku neschopnosti orgánů činných v trestním řízení zjistit oběti obchodování s lidmi.¹⁴⁶

V roce 2009 došlo k návratu trestních postihů spojených s prostitucí. Trestní zákoník z roku 2009 (v účinnosti od 1. ledna 2010¹⁴⁷) zavedl trestný čin „prostituce ohrožující mravní vývoj dětí“ (§ 190). Postihuje „osoby, které provozují prostituci“ (§ 190(1)) a „osoby, které organizují, střeží nebo jinak zajišťují prostituci v blízkosti škol nebo obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt dětí“ (§ 190(2)). Definice toho, co zakládá prostituci, však není uvedena. Ustanovení kriminalizuje prostitutku a kuplíře, o klientovi však mlčí.¹⁴⁸

Celkově jsou debaty o právní reakci na prostituci motivovány především starostí o veřejný pořádek, veřejné zdraví a obavami z organizovaného zločinu. Veřejná debata v ČR (i) z valné většiny nepřihlížela k příslušným akademickým a teoretickým (zejména feministickým) konceptualizacím a analýzám prostituce; (ii) nevzala v potaz různé regulační režimy, které v současnosti platí v jiných zemích a (iii) současně a následkem toho byla netečná k blahu osob zabývajících se prostitucí (převážně žen), na rozdíl od důležitého legislativního cíle, který sleduje řada regulačních režimů v zahraničí. Všechny tyto faktory přispívají k nevalné kvalitě legislativních návrhů na regulaci prostituce na celostátní, jakož i na nižší (tj. obecní) úrovni.

---

¹⁴³ Vyhláška hl. m. Prahy č. 20/2007.

¹⁴⁴ Vyhláška města Dubí č. 2/2007.

¹⁴⁵ § 46(2) zákona č. 200/1990 Sb.

¹⁴⁶ P Burčiková *The Way Forward? (La Strada, Praha 2008)*, str. 20.

¹⁴⁷ Zákon č. 40/2009 Sb.

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku z roku 2009 uvádí § 184b, který je ve verzi z roku 2009 přečíslován na 184f německého trestního zákoníku (§ 184f *Jugendgefährdende Prostitution*; *Strafgesetzbuch (StGB)* (BGBl. I S. 3322) FNA 450-2. Zuletzt geändert durch Art.1 42. ÄndG vom 29. 6. 2009 (BGBl. I S. 1658)) jako vzor pro ustanovení o „prostituci ohrožující morální vývoj dětí“. České ustanovení nectí vzor ve dvou důležitých aspektech. Za prvé je v německém trestném činu „morální ohrožení mládeže“ výslovnou skutkovou podstatou trestného činu; musí být naplněn jednáním a úmyslem. České ustanovení to nepožaduje a v důsledku toho má podstatně širší rozsah. Proto, zatímco v Německu je třeba nalézt v jednání prostitutky úmysl ohrozit mládež, v České republice postačuje blízkost školy. Za druhé, maximální trest je v německém oproti českému právu poloviční; a k dispozici je i alternativní trest.

Česká republika (dosud) neratifikovala Palermský protokol ani Úmluvu Rady Evropy proti obchodování s lidmi.¹⁴⁹

V roce 2002 bylo ustanovení o „obchodování se ženami za účelem pohlavního styku“ genderově neutralizováno¹⁵⁰ a v roce 2004 bylo ustanovení o „obchodování s lidmi“ novelizováno, aby pokrylo i jiné formy vykořisťování, jako je například nucená práce.¹⁵¹ Nový trestní zákoník z roku 2009 přebírá stejné ustanovení a stanoví trest odnětí svobody v rozsahu dvou až deseti let za obchodování s lidmi bez přitěžujících okolností a v rozsahu pěti až šestnácti let odnětí svobody za různé kategorie obchodování s lidmi za přitěžujících okolností.¹⁵²

Souběžně s rozšířením definice obchodování s lidmi byla zúžena definice skutkové podstaty kuplířství.¹⁵³ Hranice mezi kuplířstvím a obchodováním s lidmi však i nadále zůstává mlhavá. Počet případů byl u obou trestných činů relativně malý: v letech 1998 až 2007 bylo „vyřešeno“ v průměru zhruba patnáct případů obchodování s lidmi, tj. vyšetřeno a odstíháno, v porovnání s průměrem stovky případů kuplířství ročně.¹⁵⁴ Možnými příčinami malého počtu stíhání obchodování s lidmi jsou důkazní potíže, v neposlední řadě jde o potíže se svědeckými výpověďmi, vysoká míra složitosti trestného činu, relativně nedávné zavedení tohoto trestného činu do právního řádu, časté změny v právní definici, nedostatečné vyjasnění skutkové podstaty a překrývání skutkové podstaty s jinými trestnými činy, zejména kuplířstvím.¹⁵⁵

Podle dostupných informací je nejrozšířenějším účelem obchodování s lidmi v České republice nucená práce v jiných sektorech než v sexuálním průmyslu a vykořisťování v sexuálním průmyslu. Závažným problémem je však skutečnost, že nucená práce není v národní legislativě podrobněji vymezena ani popsána. Je o ní pouze zmínka v Chartě základních práv a svobod, která obsahuje ustanovení o jejím zákazu a v trestním zákoníku, jako o jednom z účelů obchodování s lidmi. To je

¹⁴⁹ *Důvody pro neexistenci ratifikace uváděné Ministerstvem vnitra České republiky jsou takové, že Česká republika (dosud) nezavedla trestní odpovědnost právnických osob, což je závazek, který jí vyplývá z těchto úmluv. Práce na zavedení správní odpovědnosti právnických osob za trestné činy do české legislativy probíhají.*

¹⁵⁰ § 246 140/1961, ve znění zákona č. 134/2002 Sb.

¹⁵¹ § 232a 140/1961, ve znění zákona č. 537/2004 Sb.

¹⁵² § 168 zákona č. 40/2009 Sb. *Seznam přitěžujících okolností zahrnuje jednání v rámci organizované skupiny, jednání, které oběti způsobí vážnou újmu, jednání, které směřuje k dosažení finančního prospěchu, provizi pro účely vykořisťování při prostituci a jednání ve spojení s mezinárodní organizací. Výklad trestného činu tak odpovídá požadavku článku 3(2) Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 19. července 2002 o boji proti obchodování s lidmi (2002/629/JHA).*

¹⁵³ § 190 zákona č. 40/2009 Sb.

¹⁵⁴ *Národní strategie ministerstva vnitra pro boj proti obchodování s lidmi 2008 – 2011 (Ministerstvo vnitra, Praha, 2008), str. 19 a 20.*

¹⁵⁵ *Diskurs viz B Havelková European Gender Equality Under and After State Socialism: Legal Treatment of Prostitution in the Czech Republic. (MSt thesis, Oxon, 2009). Rovněž B Hancilova a C Massey Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU Member States. (ICMPD, 2009). Kolektiv autorů.*

v přímém rozporu se závazku vyplývajícím z Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29, která signatáře zavazuje ke stíhání nucené práce jako trestného činu a zajištění účinných a důsledně ukládaných trestů.¹⁵⁶ Ani termín „jiné formy vykořisťování“ není zákonem vymezen. Obě tyto koncepce je třeba nutno vysvětlit soudy. Stejně potíže působí skutečnost, že termín „jiné formy vykořisťování“, který je součástí definice obchodování s lidmi, není jinde definován.

Oběti obchodování s lidmi čelí řadě překážek v přístupu ke spravedlnosti.

Za účelem implementace požadavků směrnice Rady 2004/81/ES o povolení pobytu obětí obchodování s lidmi Česká republika v roce 2006¹⁵⁷ zavedla nový typ povolení k pobytu.¹⁵⁸ Směrnice obsahuje zřejmá ustanovení o právu obětí obchodování s lidmi na lhůtu na rozmyšlenou, během níž se mohou rozhodnout, zda budou spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Podle některých odborníků je však vlastní transpozice (§ 42e cizineckého zákona) a její praktický dopad ve vztahu k ustanovením o lhůtě na rozmyšlenou vlastně nepoužitelná, protože policie informuje oběť o jejím právu na lhůtu na rozmyšlenou pouze tehdy, má-li dostatečné důvody se domnívat, že informace, které oběť má, budou pro trestní stíhání důležité. Tato lhůta na rozmyšlenou nemá oporu v příslušných ustanoveních trestního zákoníku,¹⁵⁹ čímž se zakládá povinnost vypovídat a svědčit v době, kdy se oběť rozhoduje o spolupráci na trestním stíhání.¹⁶⁰

Pokud jde o dlouhodobá povolení k pobytu, tento právní předpis předpokládá „ochranná povolení“ pro „předpokládané oběti“ za podmínky, že spolupracují při trestním stíhání a přeruší styk s obchodníky s lidmi. Burčiková, která píše pro organizaci La Strada, argumentuje, že transpozice směrnice z roku 2004¹⁶¹ je příliš úzká, zejména pokud jde o omezení termínu „příslušné úřady“ na orgány činné v trestním řízení a chápání spolupráce pouze ve smyslu trestního stíhání a svázání doby trvání pobytu s tímto trestním stíháním, což znamená, že předcházející (vyšetřování) a následující (nárok na náhradu škody, zejména v občanskoprávním řízení) fáze řízení by tím nebyly pokryty.¹⁶²

Dalším bolavým místem je postavení oběti v trestním řízení. Institut utajeného svědka se využívá jen zřídka a oběti jsou často konfrontovány s lidmi, kteří s nimi obchodovali.¹⁶³

Dále musí být osoba, která se domáhá finančního odškodnění za újmu způsobenou obchodováním s lidmi, uvedena v soudním příkazu (ať trestním, občanském nebo exekučním řízení). Kvůli tomu není

---

¹⁵⁶ Je třeba rovněž poznamenat, že české nevládní organizace, které poskytují služby obětem obchodování s lidmi, pozorují, že při odhalování nucené práce/vykořisťování při práci je snazší najít spíše vykořisťované muže než ženy. To může být zapříčiněno skutečností, že pro sociální pracovníky je obtížnější vstoupit do prostředí, v němž primárně pracují ženy, jako jsou například úklidové firmy, soukromé domácnosti a masážní salony. To je nutno zohlednit při odhalování a vyšetřování trestných činů obchodování s lidmi.

¹⁵⁷ § 42e(3) zákona č. 326/1999 Sb., ve znění zákona č. 161/2006 Sb.

¹⁵⁸ Čl. 6 2004 Směrnice o povoleních k pobytu.

¹⁵⁹ Zákon č. 141/1961 Sb.

¹⁶⁰ P. Burčiková *The Way Forward?* (La Strada, Praha 2008), str. 7.

¹⁶¹ § 42e (1) a) zákona č. 326/1999 Sb.

¹⁶² Burčiková (2008), str. 18-20.

¹⁶³ Tamtéž, str. 21.

možné, aby utajený svědek náhradu škody získal. Pokud jde o nehmotnou újmu, trestní soudci často odkazují oběti obchodování s lidmi na civilní soudy. Zde je závazek zaplatit předem soudní poplatek významným odrazujícím faktorem. Tyto nedostatky nejsou specifické pro oběti obchodování s lidmi, ale jsou překážkou v přístupu ke spravedlnosti pro genderové násilí v České republice (a nejen tam) obecně. Jak tento stav shrnul jeden z nejvýznamnějších poskytovatelů služeb pro oběti obchodování s lidmi: K odškodnění obětí obchodování s lidmi v české soudní praxi dochází jen velmi zřídka.¹⁶⁴

Specifickým problémem pro oběti obchodování s lidmi je nedostatek imunity před stíháním za trestné činy, k nimž došlo v souvislosti s obchodováním s lidmi, například padělání (cestovních) dokladů, podvod nebo úvěrový podvod.¹⁶⁵ Faktická kontrola obchodníka s lidmi nad svou obětí nevylučuje trestní odpovědnost – k zajištění této ochrany by bylo třeba zvláštního ustanovení. Záznam v rejstříku trestů vyplývající z tohoto nedostatku znemožňuje obětem obchodování s lidmi následně vydat povolení k trvalému pobytu.

Vedle tohoto právního rámce stát financuje takzvaný „Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi Ministerstva vnitra České republiky“¹⁶⁶. Tento program, který vychází z prováděcích interních předpisů ministerstva vnitra,¹⁶⁷ obsahuje pokyny a směrnice pro státní správu, jak reagovat na potřeby obětí obchodování s lidmi ve spolupráci s poskytovateli služeb (neziskovými nevládními organizacemi). Program nabízí obětem větší ochranu než právní rámec – umožňuje udělení šedesátidenní (namísto třicetidenní) lhůty na rozmyšlenou a zahrnuje možnost „poskytnout péči těm obětem, které nejsou schopny spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení (například kvůli jejich nízkému intelektu, vysoké míře psychického strádání a tak dále).“¹⁶⁸ Přestože je v současnosti pružnější a velkorysejší, libovůle správních orgánů, která je zakotvena v mechanismu tohoto programu, jakož i nedostatečná právní opora u řady kroků vykonávaných ve vztahu k obětem obchodování s lidmi (a proto i nedostatek soudního dohledu) je znepokojivá.

S přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009 vyvstal nový problém. Zákoník zavedl „povinnost oznámit“ a „povinnost přikazít“ trestné činy (§ 368 a 367) „obchodování s lidmi“ a „zbavení osobní svobody“ (§ 168 a 170). Podle organizace La Strada Česká republika, o.p.s. a jiných specializovaných nevládních organizací¹⁶⁹ může mít „oznamovací povinnost“ související s trestnými činy obchodování s lidmi a zbavení osobní svobody (které je častým prvkem obchodování s lidmi) významný negativní dopad na praktickou implementaci politik v oblasti prevence. Pracovníci nevládních organizací, kteří

---

¹⁶⁴ P Škachová, P Lomozová. *Možnosti a limity odškodnění obchodovaných osob v českém právním systému*. (La Strada, Praha, 2010).

¹⁶⁵ Burčíková (2008), p. 25-27.

¹⁶⁶ Viz popis ministerstva vnitra (2008), str. 30.

¹⁶⁷ Pokyn ministra vnitra č. 64 ze dne 26. října 2007, kterým se v rámci národního koordinačního mechanismu pro oblast podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi zřizuje interdisciplinární pracovní skupina; Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra č. 5 ze dne 26. října 2007 k fungování Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi a jeho institucionálním zabezpečení.

¹⁶⁸ Ministerstvo vnitra (2008), 30.

¹⁶⁹ Tento argument převážně vychází ze zkušeností organizace La Strada ČR, která se zabývá prevencí obchodování s lidmi od roku 1995. Lobování za zrušení zákona podpořily i jiné specializované organizace (zejména Projekt Magdala SČKCH, Rozkoš bez rizika, Centrum Jana, Diakonie ČCE a další). Stanovisko organizace La Strada rovněž podporuje Českomoravská konfederace odborových svazů.

znají totožnost obchodníků s lidmi, mohou čelit trestní odpovědnosti, pokud je neoznámí úřadům. Tato ustanovení ohrožují ustanovení o ochraně obětí obchodování s lidmi, která je zaručena v mezinárodních i národních dokumentech.

Celkově zůstává postavení obětí obchodování s lidmi, kteří jsou příslušníky třetích zemí, zejména pokud jde o jejich právo zůstat na českém území a jejich postavení před soudy, vysoce problematické.

Zkušenost českých nevládních organizací, které poskytují služby obětem obchodování s lidmi poukazuje na to, že je-li posuzována nucená práce/vykořisťování při práci, je snazší odhalit vykořisťování mužů než žen.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Je tak zřejmé, že v oblasti genderového násilí se problematika domácího násilí v posledních letech dostala do popředí zájmu české společnosti, neziskových organizací a konečně rovněž státní sféry, ale rovněž v této oblasti došlo k realizaci řady významných změn, k zakotvení legislativního rámce při ochraně před domácím násilím, jakož i ke zpětnému promítnutí praktických zkušeností do právní úpravy. Další oblasti, jako znásilnění, prostituce a obchodování se ženami nemá stejnou prioritu a hlavně je zapotřebí revize legislativní úpravy (v případech prostituce a obchodu s lidmi) a genderově citlivého přístupu odborné veřejnosti (především v případě znásilnění) a posílení postavení obětí domácího násilí, znásilnění a obchodu v trestním řízení.

Doporučení pro oblast domácího násilí:

- Spolu s novým trestním zákoníkem je vnímána potřeba vytvoření nového trestního řádu. Záměr nového trestního řádu byl schválen vládou dne 20. července 2008, doposud nepředložilo Ministerstvo spravedlnosti paragrafované znění nového trestního řádu, kdy se dá tedy jen těžko očekávat, že by tento mohl nabýt účinnosti k 1. lednu 2012 tak, jak se původně plánovalo. Nový trestní řád pak kromě zvýšené ochrany poškozených, kterým by měla být dána k dispozici další práva (např. právo na písemné informace o právech poškozeného, právo podat odpor proti trestnímu příkazu), by měl předpokládat zavedení tzv. předběžných opatření do trestního řízení jako období předběžných opatření v rámci občanskoprávního řízení.
- Je potřeba, aby došlo k zaujetí jasného postoje ve vztahu k osobám násilným, kdy tato problematika je v současné době řešena na individuální bázi jednotlivých neziskových organizací, kdy s pachateli není komplexně pracováno na odbourání společensky nebezpečného a nežádoucího jednání. V této oblasti také nebylo docíleno žádných zásadních pokroků.
- Velkou rezervou na straně státu pak zůstává rovněž komplexní vzdělávání pracovníků a pracovníků všech profesí, kteří se s oběťmi domácího násilí dostávají do každodenního kontaktu, kdy toto vzdělávání z velké části zajišťuje pouze neziskový sektor.
- Je potřeba otevřít problematiku dětí jako sekundárních obětí domácího násilí, která se sice v posledním období dostává do popředí při různých setkáních odborníků ohledně problematiky domácího násilí, avšak doposud nedošlo ze strany státních orgánů k formulování jednotné koncepce, která by zřetelně určila priority v této oblasti.

- V neposlední řadě je nutné zvýšit informovanost nejen u jednotlivých orgánů, ale také posunout provázející společenské stereotypy o domácím násilí jak u veřejnosti, tak v médiích a reklamě. Domácí násilí nesmí být nadále společností tolerováno a marketingově zneužíváno.

Doporučení pro potírání trestného činu znásilnění:

- Ministerstvo vnitra a Prezidium Policie ČR by mělo sledovat a vyhodnocovat statistiku nejen v případech nahlášení a objasněnosti případů znásilnění, ale v případech míry „úmrtnosti“ případů (tzv. attrition rate).
- Posílit postavení poškozených v trestním řádu tak, aby mohli žádat odškodnění za morální újmu, a to během trestního řízení. Zajistit tuto možnost i pro oběti trestných činů, u kterých pachatel není znám či dopaden.
- Vzdělávat odbornou veřejnost, která přijde do styku s oběťmi a pachateli sexuální trestné činnosti, konkrétně se jedná o soudce, státní zástupce, policii a sociální pracovníky/pracovnice v sociálních službách, lékaře, klinické psychology a soudní znalce.
- Vypracovat doporučení a zajistit zavádění do praxe pro orgány činné v trestném řízení tak, aby se oběti nevystavovaly druhotné viktimizaci. Jedná se například o vyslýchání ve zvláštních výslechových místnostech, používání audio a video nahrávek pro zamezení opakování výslechu, provádění svědeckých výpovědí prostřednictvím video-linků, možnost vykazání obžalovaného v hlavním líčení mimo jednací síň (ne pouze ve vztahu k ohrožení pravdivosti výpovědi), výslech prostřednictvím psychologa či psychiatra, povinné zastoupení obviněného advokátem pro výslech oběti či možnost utajení adresy nebo i dalších osobních údajů, pokud tím není zasahováno do práva obviněného na řádnou obhajobu.
- Posílit kapacitu intervenčních center a neziskových organizací, které poskytují pomoc (azylové bydlení, právní a psychologické poradenství) obětem znásilnění, a využít jejich odbornosti a zkušenosti při vypracovávání doporučení.

Doporučení pro oblast prostituce a obchodu s lidmi:

- Zvýšit v České republice povědomí mezi tvůrci politik a subjekty, které přijímají rozhodnutí, o různých možnostech politik v oblasti regulace prostituce a na základě vyhodnocení možných regulačních systémů vypracovat takový návrh, který bude zohledňovat postavení osob v prostituci.
- Vymežit a definovat podrobněji národní legislativu nucenou práce, což je v přímém rozporu se závazku vyplývajícím z Úmluvy Mezinárodní organizace práce.
- Posílit postavení oběti obchodování v trestním řízení, dále využívat více institut utajeného svědka, možnost poskytování imunity v případě svědeckví a finanční náhrady.
- Zrušit „oznamovací povinnost“ související s trestnými činy obchodování s lidmi, která vznikla s přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009.

F. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A HOSPODÁŘSTVÍ

- F. 1 Podporování ekonomických práv a ekonomické nezávislosti žen včetně přístupu k zaměstnání, příslušných pracovních podmínek a kontroly nad ekonomickými zdroji
- F. 2 Uspadnit rovnoprávný přístup žen ke zdrojům, zaměstnání, na trh a do obchodu
- F. 3 Zajistit obchodní službu, školení a přístup na trhu, k informacím a technologiím, obzvláště pro ženy s nízkým příjmem
- F. 4 Posílit ekonomickou kapacitu žen a komerční kapacitu
- F. 5 Eliminovat segregaci v zaměstnání a všechny formy diskriminace v zaměstnání
- F. 6 Podporovat sladění práce a rodinných povinností pro ženy i muže

Alexandra Jachanová Doležalová, Hana Víznerová (postavení migrantek na pracovním trhu)

Ekonomická nezávislost žen je jednou ze základních podmínek rovnosti žen a mužů. Vzhledem k tomu, že rovné příležitosti na trhu práce jsou jedním z hlavních prvků politiky zaměstnanosti Evropské unie, je jim i v České republice věnována z 12 kritických oblastí Pekingské akční platformy (dále PAP) nejvyšší pozornost. Přesto na českém trhu práce nadále sledujeme výrazné nerovnosti.

POSTAVENÍ ŽEN NA PRACOVNÍM TRHU (PŘETRVÁVAJÍCÍ NEROVNOSTI A PŘEKÁŽKY)

I když je v České republice zaměstnanost žen 57,3%¹⁷⁰, což téměř dosahuje cíle zvoleného pro rok 2010 v Lisabonské strategii¹⁷¹, tedy 60procentní zaměstnanosti žen, jejich postavení na trhu práce je znevýhodněné. Hlavními nedostatky, které přetrvávají a znevýhodňují ženy na českém trhu práce, jsou segregace trhu práce podle sektorů, oborů a pozic, diskriminace, obtížná reintegrace na trh práce po rodičovské dovolené a nemožnost skloubit rodinný život s pracovním. Jak upozorňují Křížková, Penner a Peterson, všechny tyto faktory mají vliv na nerovnost ve mzdách, které pro některé skupiny žen (osamělé matky, ženy po rodičovské dovolené, ženy s malými dětmi obecně, ženy staršího věku,

170 Eurostat 2007: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>> [cit. 2010-02-18] Míra zaměstnanosti žen je podíl zaměstnaných žen ve věku 15-64 let na populaci žen téhož věku.

171 Lisabonská strategie byla odsouhlasena na zasedání Evropské rady v Lisabonu v březnu 2000 s cílem pro Evropskou unii stát se nejkonzekventnější a nejdynamičtější světovou ekonomikou s trvale udržitelnými místy a větší sociální soudržností. Proto byly stanoveny celkové cíle zaměstnanosti (70%) a míry zaměstnanosti žen (více než 60%) pro rok 2010. Přesné znění lisabonské strategie a její cíle lze nalézt na stránkách Evropské komise.

ženy etnických a národnostních menšin) představují vysoké riziko sociálního vyloučení.¹⁷² Nerovnosti prohlubuje finanční krize a protikrizová opatření jsou navrhována a realizována bez sledování dopadů na ženy a muže.¹⁷³

SLADĚNÍ OSOBNÍHO A PRACOVNÍHO ŽIVOTA

V České republice je nejvyšší rozdíl mezi zaměstnaností bezdětných žen a zaměstnaností žen s malými dětmi z celé EU. Pokud srovnáme míru participace na trhu práce u žen ve věku 20-50 let, zjistíme, že v České republice činí rozdíl mezi ekonomickou aktivitou matek dětí do 6 let věku a ostatními ženami téměř 40%.¹⁷⁴ Tento fenomén zapříčiňují různé faktory, např. že jsou ženy na trhu práce diskriminovány na základě svého rodičovství, nemožnost pracovat v rámci flexibilních pracovního poměrů, nedostatek zařízení péče o děti, neexistence dlouhodobé koncepce státu v oblasti rodinné politiky.

Z mnohých výzkumů (např. výzkum Ipsos Tambor pro Gender Studies v roce 2009 mezi matkami dětí do 10 let nebo rozhovory v rámci projektu „I myš může být kamarádka“¹⁷⁵) vyplývá, že matky malých dětí mají velký zájem o částečné úvazky, které by jim dle jejich názoru v kombinaci s vhodnou péčí o děti pomohly skloubit pracovní život s rodinným a umožnily jim vrátit se na trh práce dříve než po třech, čtyřech či více letech. Pouze malé procento z nich má ale možnost takovýto úprav využívat. Volnou pracovní dobu využívá 27% zaměstnaných otců a 17% zaměstnaných matek. Zkrácený úvazek má možnost využívat celkově asi 8% žen a 2% mužů, práci z domova má možnost využívat zhruba 10% otců a 5% matek.¹⁷⁶

Znevýhodnění žen prohlubuje nedostatečné rozdělení domácích prací a péče o děti mezi muže a ženy. Podíl otců čerpajících rodičovskou dovolenou stále zůstává velmi nízký – v posledních letech se pohyboval od 0,78% v roce 2001 do 1,30% v roce 2007. V posledních dvou letech (2006-2007) se podíl mužů na rodičovské dovolené dokonce mírně snižuje.¹⁷⁷ Znevýhodněny jsou také osoby pečující o osobu blízkou (např. nemocné rodiče).

---

172 KRÍŽKOVÁ, A. – PANNER, A.M. – PETERSON, T. *Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen. Gender/rovné příležitosti/výzkum: marginalizované skupiny žen a (mužů).* Ročník 9, číslo 2/2008. s 55-66.

173 Česká ženská lobby několikrát vyzývala vládu a politické strany, aby se věnovaly odlišným dopadům finanční krize na ženy a muže. Výzva: <<http://www.czlobby.cz/tiskove-zpravy/63-7/financni-krize-a-zeny-vyzva-politicke-reprezentaci/>> (cit. 2010-02-21)

174 EU Labour Force Survey in KRÍŽKOVÁ, A. – VOHLÍDALOVÁ, M. *Kdo se bojí zaměstnané matky.* In *Práce a péče.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Kapitola 5. s. 85-104.

175 *Rozhovory s matkami absolvujícími speciální počítačový kurz zaměřený na zvýšení jejich úrovně práce na PC, pořádané organizací Attavena, o.p.s.* MARÍKOVÁ, H. *Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí. Gender/rovné příležitosti/výzkum: marginalizované skupiny žen a (mužů).* Ročník 9, číslo 2/2008. s 45-54.

176 *Výzkum Rodiče 2005 in KRÍŽKOVÁ, A. – VOHLÍDALOVÁ, M. Kdo se bojí zaměstnané matky.* In *Práce a péče.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Kapitola 5. s. 85-104.

177 *Analýza: Kundra, Lucie (2008): Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství. Otevřená společnost, o.p.s. – Centrum ProEquality.*

DISKRIMINACE

Ženy se setkávají s diskriminací již při přístupu do zaměstnání – v pracovních pohovorech, nedostávají stejnou mzdu za stejnou práci, nemají stejné šance v kariérním postupu, setkávají se sexuálními obtěžováním.¹⁷⁸

V posledním výzkumu, který si zadala organizace Gender Studies a jenž se zabýval zjištěním situace matek dětí do 10 let (600 respondentek) ve velkých městech v ČR, 54% respondentek uvedlo, že se osobně setkala s diskriminací v souvislosti s rodičovstvím či mateřstvím, 70% respondentek zná někoho ve svém okolí, kdo se s diskriminací v souvislosti s rodičovstvím osobně setkal nebo jí byl vystaven. Nejčastěji se ženy ze strany potencionálních zaměstnavatelů setkávají při přijímacím pohovoru s otázkami ohledně počtu dětí a možností hlídání (63%), nepřijetí do zaměstnání (43%) anepovolení nižšího než plného pracovního úvazku (35%).¹⁷⁹ To potvrzuje i výzkum Rodiče 2005, podle kterého více než čtvrtina matek někdy při přijímání do zaměstnání nebo někdy během pracovní dráhy měla pocit, že je na ní kladena podmínka nemít v nejbližší době děti a nenastoupit na mateřskou či rodičovskou dovolenou. Celá polovina současných matek měla v zaměstnání někdy pocit, že je na ní kladen požadavek nezustávat příliš často doma s nemocnými dětmi.¹⁸⁰

HORIZONTÁLNÍ A VERTIKÁLNÍ SEGREGACE¹⁸¹

Ženy v České republice (jako i jinde v Evropské unii) mají vyšší vzdělání než muži: ve věkové skupině 25-39 let procento žen s maturitou výrazně převýšilo procento mužů s maturitou (ženy 44,7%, muži 32,4%). Vysokoškoláček je v této skupině už jen o 1,5 procentního bodu méně než vysokoškoláků, přičemž mezi studujícími na vysokých školách v roce 2008 tvořily ženy 55% z celkové populace studujících vysokých škol.¹⁸²

V manažerských pozicích se ale ženy vyskytují jen zřídka. Výzkumná zpráva Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí z roku 2006 uvádí, že pouze 4 procenta žen dosahují nejvyšších pozic vedoucích a řídících pracovníků.¹⁸³ Mezi zákonodárci, vedoucími a řídícími pracovníky dle klasifikace

---

¹⁷⁸ *Sexuálnímu obtěžování se více věnuje kapitola Lidská práva žen.*

¹⁷⁹ *Kvantitativní výzkum Ipsos Tambor pro Gender Studies mezi zaměstnanými matkami dětí do 10 let na téma sladění pracovního a rodinného života. Zpráva z výzkumu ke stažení:*
<[http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2192525&als\[nm\]=2192529](http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2192525&als[nm]=2192529)> (cit. 2010-02-21)

¹⁸⁰ *Výzkum Rodiče 2005 in KŘÍŽKOVÁ, A. – VOHLÍDALOVÁ, M. Kdo se bojí zaměstnané matky. In Práce a péče. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Kapitola 5. s. 85-104.*

¹⁸¹ *Segregace práce/zaměstnání: Koncentrace žen a mužů v určitých typech zaměstnání a na různých úrovních činností, přičemž možnosti žen jsou omezenější než možnosti mužů (horizontální segregace). Ženy také vykonávají práci nižší úrovně (vertikální segregace).* (cit. 2010-02-21)
<<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml>>

¹⁸² *Genderová ročenka školství. 2009. Praha: ÚIV. Dostupné z <http://www.uiv.cz/clanek/126/1738>*

¹⁸³ *DUDOVÁ, R. – KŘÍŽKOVÁ, A. – FISCHLOVÁ, D. Gender managementu: kvalitativní výzkum podmínek nerovností v ČR. [cit. 2010-02-21] <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_207.pdf>*

Českého statistického úřadu byly ženy v roce 2007 zastoupeny 28,6 procenty.¹⁸⁴ Zaměstnané ženy nejčastěji pracují jako technické, zdravotnické a pedagogické pracovnice, do této kategorie spadá 27,6% zaměstnaných žen, na druhém místě jsou zastoupeny v kategorii provozní pracovníci ve službách a obchodě a na třetím v kategorii nižší administrativní pracovníci.¹⁸⁵ Ženy jsou více zaměstnány v méně placených odvětvích, jako jsou služby, vzdělávání, zdravotnictví, veřejná správa.¹⁸⁶

NEROVNOST VE MZDÁCH

Nerovnost mezd žen a mužů je do jisté míry důsledkem toho, že ženy a muži zastávají různé pozice na trhu práce, ale v určité míře se jedná o čistou diskriminaci. V roce 2007 činil medián mezd žen 80,2% mediánu mezd mužů. Průměrná mzda žen je 75,2% průměrné mzdy mužů.¹⁸⁷ Feminizované obory, např. školství či zdravotnictví, jsou výrazně hůře placené oproti výdělečnějším oborům, jako jsou například informační a komunikační technologie, kde je zastoupení žen naopak na velmi nízké úrovni. Nízké zastoupení žen v řídicích pozicích snižuje průměrnou mzdu žen.

Rozsáhlé kvantitativní šetření Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK (CERGE) ukázalo, že platové rozdíly mezi muži a ženami existují i při srovnání platů v detailním zaměstnání ve stejné firmě. Průměr rozdílů v hodinových platech žen a mužů zde činí 11-12%.¹⁸⁸ Tento rozdíl lze považovat čistě za diskriminaci.

LEGISLATIVA, POLITIKY A AKTIVITY V ČESKÉ REPUBLICE

LEGISLATIVA ZAKAZUJÍCÍ DISKRIMINACI NA TRHU PRÁCE

Legislativa České republiky zakazuje diskriminaci v zaměstnání, konkrétně zákoník práce, zákon o zaměstnanosti, zákon o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a průměrném výdělku a nově také

¹⁸⁴ Zaměstnaní v NH podle klasifikace zaměstnání KZAM (VŠPS). Zaostřeno na ženy a muže. Praha: Český statistický úřad. 2008.

¹⁸⁵ Ženy a muži v datech. Úřad vlády a Český statistický úřad. 2008.

¹⁸⁶ To je také důsledek genderové nerovnosti v českém vzdělávacím systému, která nespočívá ani tak ve vertikální segregaci (nerovnost ve výši dosaženého vzdělání), ale v segregaci horizontální, tj. oborové. To, jaké obory ženy nejvíce studují, bude ovlivňovat i jejich budoucí příjem. Finanční návratnost vzdělání pro ženy je nižší než pro muže, například muži s maturitou vydělávají v průměru více než ženy s vyšším odborným vzděláním, muži s vyšším pomaturitním vzděláním vydělávají o něco více než ženy s vysokoškolským diplomem a rozdíly mezi platem žen a mužů je nejvyšší v kategorii vysokoškolsky vzdělaných osob (více v kapitole ženy a vzdělávání).

¹⁸⁷ Zaostřeno na ženy a muže. Praha: Český statistický úřad. 2008. Rozdíl v mediánových mzdách je nižší z důvodu toho, že nezohledňuje vysokopříjmové skupiny, kde jsou zastoupeni převážně muži.

¹⁸⁸ JURAIDA, Š. – MÜNICH, D. Relativní postavení žen na trhu práce v České republice: shrnutí z výzkumu. In Kariéra – rodina – rovné příležitosti. Výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2006. s. 13-19.

zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a změně některých zákonů, tzv. antidiskriminační zákon. Zákoník práce (65/1965 Sb.) prošel v souvislosti s přípravou České republiky na vstup do Evropské unie v roce 2001 „harmonizační novelou“ a v roce 2004 „Euronovelou“, kdy byl stanoven zákaz přímé a nepřímé diskriminace, výčet diskriminačních znaků, vymezení základních pravidel pro přijímání pozitivních opatření, bližší definice pojmů přímá a nepřímá diskriminace, obtěžování, sexuální obtěžování. Od roku 2007 byl platný nový zákoník práce (262/2006 Sb.), který v úpravě rovného zacházení a zákazu diskriminace odkazuje na zvláštní právní předpis – antidiskriminační zákon – jak o definice základních jevů souvisejících s diskriminací, tak i v úpravě právních prostředků ochrany před nimi. Antidiskriminační zákon je v platnosti od září 2009. V období 2007 až září 2009 existovalo v České republice legislativní vakuum, kdy zákoník práce odkazoval v oblasti diskriminace na neexistující právní předpis.¹⁸⁹ Zákon o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a průměrném výdělku (1/1992 Sb.) v § 4a nařizuje stejnou mzdu za stejnou práci a za práci stejné hodnoty. Zákon o zaměstnanosti (435/2004 Sb.) definuje sexuální obtěžování jako diskriminaci a zakazuje diskriminaci v přístupu do zaměstnání.

Po formální stránce naznačují legislativní změny, že Česká republika reaguje na strategické opatření eliminovat všechny formy diskriminace v zaměstnání. Je však nutné zabývat se tím, jak jsou legislativní opatření uplatňována v praxi a jaké mají reálné dopady. V České republice se dlouhodobě naráží na nízkou vymahatelnost práva soudy a i určitou bagatelizaci diskriminace ze strany kontrolních úřadů.

Podle právničky a odbornice na antidiskriminační právo, Barbary Havelkové, nabízí rozhodnutí obecných soudů v antidiskriminačních kauzách velmi smutný obrázek: *„Malá citlivost k účelu a cílům antidiskriminačního práva obecně jakož i jednotlivým jeho institutům, a to jak v rovině hmotněprávní, tak v rovině procesní, je zřetelná nejen u nižších soudů, ale bohužel též, nebo dokonce zejména, u Nejvyššího soudu ČR“*¹⁹⁰

Co se týká kontrolní činnosti správních orgánů není situace o mnoho lepší. Ze souhrnných zpráv o činnosti Státního úřadu inspekce práce (z let 2006-2009) vyplývá, že nerovné zacházení a diskriminační chování je ve většině případů vnímáno jako neoprávněné nebo jako stížnosti permanentních nespokojenců.¹⁹¹ Přitom je obecně známo, že osoby, u kterých k diskriminaci opravdu dochází, jen málokdy podají stížnost na relevantní orgány.¹⁹² Dále ze zpráv SÚIP není zřejmé, jak inspektoráty postupují při podnětech na nerovné zacházení, nikde není řešena otázka sexuálního obtěžování/obtěžování na základě pohlaví a otázka, jak pracují s metodikou rovného odměňování.

Obecné povědomí o diskriminaci na trhu práce je velmi nízké, v České republice doposud neproběhla vládní kampaň poukazující na diskriminaci na trhu práce. To potvrzuje fakt, že podle Eurobarometru

¹⁸⁹ I v této době platily pro Českou republiku směrnice EU (které jsou nadřazené národní legislativě), neznamenať to tedy, že by diskriminace na trhu práce byla v té době v ČR v souladu se zákonem.

¹⁹⁰ HAVELKOVÁ, B. Právo a rovnost žen a mužů. In Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2008. Praha: Nadace Open Society Fund, 2008. Kapitola 3, s. 32-61.

¹⁹¹ Zprávy o činnosti Státního úřadu inspekce práce, dostupné z http://www.suip.cz/default/drvisapi.dll?Mival=/www/rubrika.html&v_prb_id=7&v_id_name=doc1&v_wdt=2 (cit. 2010-02-21)

¹⁹² např. konstatuje Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2007, s.62. http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/ZPRAVA_LP_2007.pdf. (cit. 2010-02-21)

(2006) by pouze 31% Čechů znalo svá práva, pokud by se stali obětí diskriminace. Diskriminaci na základě pohlaví na trhu práce řeší převážně neziskové organizace (Gender Studies, Aperio), které poskytují právní poradenství v oblasti diskriminace. Gender Studies také realizovala rozsáhlou kampaň „Nenechte se diskriminovat a nedovolte to jiným“.¹⁹³

RODINNÁ POLITIKA¹⁹⁴

Za účelem zlepšení pozice žen na trhu práce proběhla reforma čerpání rodičovského příspěvku, kdy od ledna 2008 nabylo platnosti tzv. třírychlostní čerpání rodičovského příspěvku.¹⁹⁵ Radka Dudová ze Sociologického ústavu Akademie věd upozorňuje, že v systému třírychlostního čerpání ale nemají všichni stejné podmínky, např. „matka samoživitelka, která pracuje za 15 000 Kč hrubého, nebude mít nárok na volbu dvouletého pobírání, i když plánuje začít pracovat již ve dvou letech dítěte.“ Některé skupiny jsou systémem třírychlostní dovolené znevýhodněny. Jedná se např. o studentky, které nemají nárok na zvýšený ani základní příspěvek (tedy dvouletý či tříletý), ale mají možnost zvolit pouze čtyřletou nejnižší variantu.¹⁹⁶ Dvouletou rodičovskou dovolenou si mohou vybrat pouze ženy s vysokým příjmem.

Koncepce mateřské a rodičovské dovolené (včetně čerpání peněžitě pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku), ve spojení se zařízeními péče o děti, má zásadní vliv na (ne)participaci žen na trhu práce. I když jsou délka a výše rodičovského příspěvku často některými politiky a političkami považovány za příliš „štědré“, v kombinaci s v podstatě neexistující nabídkou zařízení péče o děti do tří let je pro rodiče téměř nemožné vrátet se na trh práce dříve než ve třech letech věku dítěte. Proto není ani příliš využívána dvouletá varianta pobírání rodičovského příspěvku, protože je velmi malá šance umístit dvouleté dítě do zařízení péče o děti. V České republice je v současné době umístěno v jeslích zhruba 1% dětí, protože kapacity jeslí nejsou vyšší.¹⁹⁷ K nevyužívání jeslí dochází také z toho důvodu, že rodiče, kteří v nich umístí dítě více než 5x za měsíc, ztrácí rodičovský příspěvek (v hodnotě v základní variantě 7.600 Kč/měsíčně) a navíc za jesle platí několikanásobně vyšší částku než za mateřskou školu.

V roce 2008 připravilo Ministerstvo práce a sociálních věcí pod vedením ministra Petra Nečase tzv. prorodinný balíček¹⁹⁸, ten měl reagovat na nedostatek zařízení péče o děti. Balíček obsahoval

¹⁹³ Více k problematice antidiskriminace naleznete v kapitole Lidská práva žen.

¹⁹⁴ Příspěvek se zde zaměří na politiku péče, resp. opatření zaměřených na péči o děti, tzn. mateřská a rodičovská dovolená, čerpání peněžitě pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku, zařízení péče o děti a opatření usnadňující sladění osobního a pracovního života.

¹⁹⁵ Více o třírychlostním čerpání rodičovského příspěvku se můžete dočíst v článku *Otázky a odpovědi: Třírychlostní čerpání rodičovského příspěvku*:
[http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2071213&als\[nm\]=2071079](http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2071213&als[nm]=2071079)

¹⁹⁶ DUDOVÁ, R. Promarněná šance na změnu: zhodnocení reformy rodičovského příspěvku. In *Práce a péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Kapitola 2, s. 29-50.

¹⁹⁷ Naprosto alarmující nedostatek zařízení péče o děti, které by v kombinaci s flexibilními pracovními úvazky ženám usnadňovaly skloubit rodinný a pracovní život, přiznává Vládní zpráva +15 hodnotící plnění Pekingské deklarace a platformy pro akci Českou republikou.

¹⁹⁸ Celé znění prorodinného balíčku naleznete na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. (cit. 2010-02-18)

alternativy jako je firemní miniškolka a institut vzájemné rodičovské dovolené. Ze zkušenosti zaměstnavatelů ale vyplynulo, že miniškolky mají pro zaměstnavatele velkou řadu limitů, a to převážně z důvodů omezení kapacity na čtyři děti v jedné miniškolce, kdy zřizování firemních školek zvažují převážně velké firmy, které potřebují větší kapacitu a pro které je zřizování školek podle současných zákonných možností nespílitelné.¹⁹⁹ Institut vzájemné rodičovské výpomoci postrádal kontrolu a relevantní vzdělávání jejich poskytovatelů. Nutno zdůraznit, že ani jeden z návrhů by nedokázal uspokojit nedostatečnou nabídku zařízení péče o předškolní děti, převážně děti do tří let.²⁰⁰

Pozitivním krokem v oblasti rovnosti žen a mužů je, že od 1. 1. 2009 je v platnosti zákon o nemocenském pojištění, který zavedl nárok pro muže na peněžitou pomoc v rodičovství od sedmého týdne narození dítěte za stejných podmínek, za jakých ženám náleží peněžitá pomoc v mateřství, a možnost prostřídat se při pečování o osobu blízkou. Na druhou stranu negativním krokem je snížení peněžité pomoci v mateřství o přibližně 20 procent pro rok 2010 v rámci úsporných opatření reagujících na finanční krizi.²⁰¹ Od roku 2010 nárok na ošetrovné vznikne až od 4. kalendářního dne potřeby ošetřování dítěte, tzn. že za první tři dny nebude rodiči náležet ani náhrada mzdy nebo platu ani ošetrovné a bude doma „zdarma“, což může mít velmi negativní vliv např. na matky samoživitelky.

INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ²⁰²

V souvislosti s plněním PAP pro akci přijala Česká republika v roce 1998 dokument „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“. Součástí priorit je také bod „zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě“.²⁰³ Jak zmiňují Stínové zprávy v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2004, 2006 a 2008, zprávy o plnění těchto strategických cílů „jsou vesměs natolik vágní, zavádějící a irelevantní, že v podstatě nelze posoudit, zda je většina opatření plněna. Vláda navíc zcela rezignuje na řešení dalších klíčových aspektů rovného zacházení, především na účinné řešení vertikální a horizontální segregace podle pohlaví...“²⁰⁴ Plnění

---

¹⁹⁹ Firemní zařízení péče o děti z pohledu firem, agentur a ministerstev. TZ Gender Studies. 9.2.2009 <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2147176> (cit. 2010-02-21)

²⁰⁰ Za zmínku také stojí, že během českého předsednictví v Evropské unii se ministr práce a sociálních věcí pokusil zpochybnit Barcelonské cíle, které členskými státem ukládají do roku 2010 zajistit institucionální péči pro nejméně 90% dětí ve věku od tří let a do věku povinné školní docházky a pro nejméně 33% dětí mladších tří let. Barcelonské cíle, které byly začleněny mezi ukazatele Lisabonské strategie v roce 2002, měly odstranit překážky účasti žen na trhu práce a s přihlédnutím k poptávce po zařízeních péče o děti a struktuře nabídky těchto služeb. (Evropská komise. <http://ec.europa.eu>) V oblasti zařízení péče o děti do tří let Česká republika zdaleka zmiňovaný cíl nesplňuje.

²⁰¹ Toto opatření kritizují i členové a členky Výboru pro slaďování rodinného, soukromého a pracovního života. Zabývejte se mateřskou: otevřený dopis poslancům a poslankyním Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2216575> (cit. 2010-02-18)

²⁰² Důkladněji se institucionálním zabezpečením zabývá separátní kapitola

²⁰³ Jakým způsobem byly tyto body plněny, naleznete ve Stínových zprávách v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2004, 2006 a 2008.

²⁰⁴ PAVLÍK, P. - SIMERSKÁ, L. Zajištění rovného zacházení se ženami a muži v přístupu k ekonomické aktivitě. In Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2004. Kapitola 5, s. 47-70.

mezinárodních závazků koordinuje Oddělení pro rovnost žen a mužů, které od roku 2008 sídlí na Úřadu vlády pod ministrem pro lidská práva a národnostní menšiny.²⁰⁵ I když jsou ve vládní zprávě o plnění PAP u příležitosti patnáctého výročí²⁰⁶ zmiňovány projekty, které oddělení v minulosti v oblasti ekonomické aktivity žen realizovalo, nejsou zde zmíněny žádné konkrétní výstupy.

Ministerstva odpovědná za plnění většiny úkolů souvisejících s ekonomickou aktivitou žen jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Ministerstvo práce a sociálních věcí se v této oblasti po přesunutí oddělení pro rovnost žen a mužů věnuje převážně rodinné politice, viz např. zmiňovaný prorodinný balíček. Kromě toho věnovalo MPSV vysokou pozornost prioritě rovných příležitostí na trhu práce především díky Iniciativě společenství EQUAL (2005-2008), v rámci které bylo realizováno několik obsáhlých projektů zaměřených na rovné příležitosti žen a mužů.²⁰⁷ Ministerstvo, jakožto řídicí orgán, vypisovalo výzvy, ze kterých se podporovaly projekty s cílem posílit postavení žen na trhu práce. Mezi těmito projekty však byly i ty, které evidentně nesplňovaly princip genderové rovnosti na trhu práce, a to především ty, které nabývaly rekvalifikační školení pro ženy v oblastech typicky ženských (např. asistentka ředitele, pracovnice v sociálních službách). Tyto rekvalifikační kurzy zcela opomíjely zohledňovat aspekt genderové horizontální segregace na trhu práce a ve svém důsledku přispívaly ke stereotypizujícímu obrazu žen-matek a pečovatelek o děti a domácnost.²⁰⁸

POSTAVENÍ MIGRANTEK NA TRHU PRÁCE A MOŽNOSTI KOMBINACE RODINNÉHO A PRACOVNÍHO ŽIVOTA

Do oblasti hospodářství spadá i postavení žen migrantek v České republice. Problematické situace a překážky v integraci, které se dotýkají migrantek žijících v ČR, přesahují do oblastí jako přístup ke zdravotní péči a přístup státu k jejich integraci do české společnosti.²⁰⁹ Poznatky o postavení této skupiny žen vychází z výzkumů Evropské kontaktní skupiny i jiných organizací a také ze zkušeností s prací s ženami migrantkami ve výzkumných, vzdělávacích a dalších aktivitách nevládní organizace.

Ze statistických údajů vyplývá, že ženy cizinky jsou ekonomicky aktivní více v zaměstnaneckém postavení než v podnikatelské sféře. K 30. 6. 2009 mělo platné povolení k zaměstnání celkem 34 688 žen, tj. 34,1% z celkového počtu cizinců, mezi cizinci z třetích zemí v postavení zaměstnanců bylo 7 643 žen, tj. 48, 04% z celkového počtu této kategorie cizinců a mezi cizinci s živnostenským oprávněním bylo 23 878 žen (tj. 28,59%).²¹⁰

²⁰⁵ Od svého založení v roce 1998 do roku 2008 fungovalo na Ministerstvu práce a sociálních věcí.

²⁰⁶ Platforma byla schválena a ratifikována v září 1995 v Pekingu, <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html> (cit.2010-03-17)

²⁰⁷ Více informací na: <http://www.equalcr.cz/clanek.php?lq=1&id=1>, (cit.2010-03-17)

²⁰⁸ Hynková, M., Machovcová, K., Souralová, A.: Zajištění rovného přístupu žen a mužů k ekonomické aktivitě in *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů*. Praha: Open Society Fund Praha. 2008.

²⁰⁹ Tyto části jsou blíže popsány v kapitole *Ženy a lidská práva a Ženy a zdraví*.

²¹⁰ Horáková, M. 2009. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 23. Praha: VÚPSV.

V praxi se ženy migrantky setkávají s problémem vícenásobné diskriminace a znevýhodnění (důvodem je věk, gender, etnicita, národnost, sociální status, dosažená úroveň vzdělání a další), a to v přístupu k zaměstnání, ale také v přístupu ke vzdělání a informacím, které je pro příchod nezbytným krokem ke zvýšení šancí nejen k ekonomické integraci. Dostatečná informovanost je důležitým předpokladem k začlenění do sociálních, kulturních a občanských struktur majoritní společnosti. Nerovné příležitosti a diskriminace na trhu práce mají za následek dlouhodobou nezaměstnanost žen a závislost na podpoře ze strany státu a rodiny.

Pracovní uplatnění migrantek se ve velké míře omezuje na sekundární trh práce (podřadné, nekvalifikované, nízké finančně ohodnocené pracovní pozice) nebo na práci v šedé či černé ekonomice (švarcsystém, nedostatečná ochrana pracovní práva, práce bez pracovní smlouvy apod.).

Tradiční genderové role a stereotypy posílené specifickou situací migrantů/tek vedou k sociální a kulturní izolaci žen matek, nedostatečné a potřebné znalosti fungování institucionálního a legislativního systému ČR a možností podpory při integraci a k ekonomické nesoběstačnosti. Pro ženy cizinky je v ČR obecně problematická dostupnost využívání institucionální péče o děti (jesle, mateřské školy či mateřská centra, která by mohla být využívána také jako prostor pro setkávání cizinek s ženami z majority), navíc posílena jejich neinformovaností a socio-kulturními odlišnostmi (jazyková bariéra, hodnoty, způsob rodinného života, genderové role v rodině apod.).

Těhotenství a péče o narozené děti představuje pro ženy cizinky bez trvalého pobytu velmi komplikovanou a rizikovou situaci. Hrozí jim, že ztratí povolení k pobytu, které je vázáno na zaměstnání (cizinci/ky mají ve velké většině práci na dobu určitou a zaměstnavatelé je dále kvůli těhotenství nezaměstnávají, ženy si nemohou prodloužit povolení k zaměstnání a ztrácí tak účel pobytu na území).

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ²¹¹

- V problematice ženy a hospodářství je za posledních 15 let viditelný jasný pokrok. Ženy mají větší povědomí o pojmu diskriminace na trhu práce, o svých právech, více a více zaměstnavatelů začíná rovné příležitosti reflektovat. Zásadní posun je také ve vnímání problematiky médií. Na druhou stranu, i když je ekonomická aktivita žen tématem, kterému je v České republice věnována nejvyšší pozornost z oblasti genderové rovnosti, a to převážně díky vlivu Evropské unie – jak legislativy, tak finančních zdrojů; zásadní nerovnosti se stále nepodařilo odstranit. Hlavními aktivními aktéry na poli rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce jsou neziskové organizace.
- Vytvořit nové Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, které budou obsahovat jasné indikátory v oblasti odstranění horizontální a vertikální segregace, snížení rozdílu ve mzdách a sladění osobního a pracovního života po vzoru Stínové zprávy v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2008.
- Vytvořit dlouhodobou koncepci rodinné politiky, která bude zohledňovat rovné příležitosti žen a mužů. Součástí této koncepce by měla být systematická podpora veřejných zařízení péče o děti, možnosti alternativních zařízení péče o děti, flexibilita mateřské a rodičovské

²¹¹ Doporučení jsou určena vládě, ministři pro lidská práva a národnostní menšiny, Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů na Úřadu vlády ČR.

dovolené a pobírání peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku, zapojení otců do péče o děti.

- Motivovat zaměstnavatele k nabídce flexibilních forem práce (např. částečných úvazků, sdílených úvazků, flexibilní pracovní doby a pracovního místa). Motivující opatření musí obsahovat jasnou kontrolu, zda není využíváno negativní flexibility (práce na částečný úvazek za nižší hodinovou mzdu, nemožnost přejít na úvazek celý, ponechání stejného množství práce při snížení úvazku, neodpovídajících benefitů či přístupu ke vzdělávání a kariérnímu postupu).
- Spolupracovat s neziskovými organizacemi a akademickými pracovišti v oblasti odstraňování nerovností na trhu práce. NNO a akademická pracoviště disponují vysokým know-how jak z oblasti výzkumu, tak práce se zaměstnavateli, zaměstnanci a zaměstnankyněmi, rodiči na mateřské a rodičovské dovolené či nezaměstnanými.
- Pozitivně motivovat zaměstnavatele (státní i soukromé) k dodržování rovnosti na pracovišti, kontrolovat zaměstnavatele (formou auditů), zda nediskriminují a poskytují stejnou mzdu za stejnou práci.
- Systematicky sledovat a vyhodnocovat dopady finanční krize a vládních opatření na krizi reagujících z hlediska různých skupin obyvatel, zejména s ohledem na genderovou strukturu společnosti.

G. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY U MOCI A V ROZHODOVACÍCH POZICÍCH

G. 1 Provést opatření pro zajištění rovnoprávného přístupu žen a plné účasti v mocenských strukturách a při rozhodování

G. 2 Zvýšit možnosti žen, aby se mohly zúčastnit při rozhodování a vedení

Michaela Appeltová, Veronika Šprincová

Rozhodovací orgány v České republice jsou z genderového hlediska značně nevyvážené. Nejenže existuje výrazná převaha mužů na rozhodovacích a žen spíše na administrativních pozicích, existuje také relativně vysoká míra koncentrace žen a mužů v jiných, jim „tradičních“ oblastech.²¹² Index genderové nerovnosti (Gender Gap Index) pro Českou republiku ukazuje číslo 0,41, což, lapidárně řečeno, znamená pouze 40% rovnost. Součástí tohoto indexu je také nerovnost v odměňování, aktuální průměrný údaj pro Českou republiku je 23,5% rozdíl mezi platy mužů a žen za práci stejné hodnoty²¹³. Pro vedoucí pozice v podnicích tento údaj narůstá až na 40%.²¹⁴

Už v roce 2006 OSN ve své zprávě pro Českou republiku „opakuje a zdůrazňuje své znepokojení ohledně nedostatečné reprezentace žen v parlamentu, vládě, ve stálých komisích, na mezinárodní úrovni a v soukromém sektoru.“²¹⁵ Evidentně tedy mezinárodní instituce opakovaně upozorňovaly na neuspokojivý stav, jakékoliv pozitivní změny v zastoupení žen však doposud byly náhodného charakteru. Ze všech oblastí rozhodování má závazné pravidlo upravující zastoupení žen a mužů pouze Strana zelených, a to v podobě zipového sestavování kandidátních listin a genderově vyvážených orgánů strany, a ČSSD, jež musí mít alespoň 25% předsednictva složeného z žen a mladých do 35 let.

---

212 Vertikální a horizontální segregace pracovního trhu.

213 Údaj Evropské komise z roku 2009. Viz <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=685&langId=en>; (cit. 31.1.2010).

214 Nerovnosti platí dokonce i pro tabulkové platy ve státní správě, u nichž by bylo možno předpokládat rovnost. Např. čerstvě zveřejněná Genderová ročenka školství poukazuje na výrazné nerovnosti v odměňování pracovníků/ic škol. Publikace však neobsahuje data z oblasti vysokého školství, tento sektor tak zůstává statisticky nepracován. Ročenku vydal v roce 2009 Ústav pro informace ve vzdělávání.

215 Zpráva OSN reagovala na 3. periodickou zprávu ČR o plnění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen. Zvýř. autorkami.

V roce 2009 se výrazně mění situace v oblasti politické reprezentace, a to díky iniciativě ministra pro lidská práva a národnostní menšiny novelizovat volební zákon.²¹⁶ Návrh obsahuje legislativní kvóty nasestavování kandidátních listin pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, krajských zastupitelstev a Zastupitelstva hl. m. Prahy. Navzdory veřejnému mínění (viz rámeček), jež podporuje vyšší zastoupení žen, se však v ostatních oblastech rozhodování, kde není zastoupení žen a mužů regulováno žádným pravidlem, pohybuje Česká republika vzhledem k nízké (politické) vůli spíše v nižších patrech. Z hlediska genderové rovnosti v rozhodovacích pozicích tak prozatím nedochází k naplňování cílů Pekingské akční platformy (dále PAP) a demokratické principy, jako rovnost šancí v přístupu k rozhodování či pasivní volební právo žen, je potřeba zásadně posílit.

Veřejné mínění

O užitečnosti zapojení do veřejného života je v České republice přesvědčeno stále více obyvatel/ek. Názor, že ženy jsou ve veřejném životě zastoupeny dostatečně, zastávala v roce 2004 pouze čtvrtina respondentů/ek.²¹⁷ V roce 2009 pak s prospěšností zapojení žen do veřejného života souhlasilo více než 90% respondentů/ek.²¹⁸ Stabílně také stoupá počet těch, kdo podporují zavedení kvót na kandidátní listiny politických stran jako opatření na zvýšení zastoupení žen v politice. Podle průzkumu CVVM pro Fórum 50% to v roce 2006 bylo 35%, v roce 2009 však už 58% respondentů/ek, přičemž s opatřeními na zvýšení zastoupení žen v politice více souhlasí ženy než muži (napříč věkovými kategoriemi), ze vzdělanostních kategorií pak nejvíce středoškoláci/čky.²¹⁹

KRITICKÉ ZHODNOCENÍ VLÁDNÍ ZPRÁVY O STAVU IMPLEMENTACE PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

Vládní zpráva o stavu implementace Pekingské akční platformy (dále jen Vládní zpráva Peking +15) začíná konstatováním, že hlavním problémem České republiky je nízké zastoupení žen

---

216 Volební systém má vliv na zastoupení žen v politice: poměrný (proporční) systém je pro vyšší zastoupení žen příznivější než většinový systém. V České republice se pro volby do Poslanecké sněmovny, Evropského parlamentu a krajských a obecních zastupitelstev používá poměrný volební systém, výjimkou jsou volby do Senátu založené na systému většinovém. Pro zastoupení žen je proto teoreticky příznivý. Také velikost volebních obvodů hraje roli: pro zastoupení žen jsou příznivější velké volební obvody, ideálně pokud v zemi existuje jeden celostátní volební obvod jako např. v Nizozemsku. V nejmenších volebních obvodech České republiky, jako je např. Karlovarský a Liberecký, je pro ženy mnohem těžší prosadit se na volitelná místa kandidátních listin. Svým fungováním se zde volební systém blíží spíše systému většinovému. V posledních letech se v Poslanecké sněmovně pravidelně objevují návrhy na změnu volebního systému. Je důležité si uvědomit, že další posílení většinových prvků volebního systému by pro zvýšení zastoupení žen bylo nevýhodné, stejně jako zmenšení volebních obvodů nebo zvýšení jejich počtu. Stejně tak by tyto změny dále znevýhodnily malé politické strany na úkor dvou největších subjektů, ODS a ČSSD.

217 Výzkum provedený CVVM v červnu 2004. Více viz http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100379s_po40802.pdf. (cit. 31. 1. 2010)

218 Průzkum provedený CVVM pro Fórum 50% v červnu 2009. Závěrečnou zprávu z průzkumu lze najít na webových stránkách sdružení: www.padesatprocent.cz.

219 Ibid.

v rozhodovacích pozicích.²²⁰ Nerovné zastoupení v rozhodování je podle Vládní zprávy +15 důvodem celkově nerovného postavení žen v české společnosti. Vládní zpráva +15 pak kriticky zhodnocuje, že „[m]askulinní charakter české politické scény se odráží jak v jejím každodenním fungování, tak v normách jednání i chování i mechanismech interakce“²²¹.

Samo o sobě je toto konstatování jistým převratem ve Vládních zprávách o plnění PAP, neboť ty se doposud nesly v duchu liberálního feminismu²²², kdy za největší překážku rovného postavení žen ve společnosti byly označeny stereotypní postoje obyvatelstva²²³. Otázka vyrovnaného podílu žen a mužů na rozhodování byla dosud ve Vládních zprávách tematizována pouze okrajově, toto téma navíc nefiguruje ani mezi sedmi prioritními oblastmi národního akčního plánu prosazování rovnosti žen a mužů, který údajně z PAP vychází.²²⁴ Nicméně požadavek vyrovnaného zastoupení žen a mužů na rozhodovacích pozicích jednotlivých ministerstev se objevuje v každoročně aktualizovaném akčním plánu, avšak bez potřebných indikátorů a zcela bez politické vůle a systematické (spolu)práce všech kompetentních orgánů.

Vládní zpráva Peking +15 je chaotickým shrnutím různých akcí, návrhů změn legislativy a zpráv o účasti na jednáních mezinárodních institucí, bez tematického členění do jednotlivých oblastí PAP – a zcela bez *kritického* zhodnocení postavení žen v české společnosti či případného pokroku od předchozí Vládní zpráva Peking +10. Co se týče oblasti rozhodování, lze na základě všech tří dosavadních Vládních zpráv konstatovat, že vlády České republiky neudělaly v této oblasti za 15 let téměř nic. První Vládní zpráva Peking +5 sestavená v počátcích prosazování rovných příležitostí uvádí návrhy možných opatření, druhá Vládní zpráva Peking +10 z roku 2005 se tématu žen na rozhodovacích pozicích nevěnuje téměř vůbec. Podle Vládní zprávy Peking + 15. si již v roce 2004 vláda prostřednictvím MPSV nechala vypracovat analýzu zastoupení žen v politice a soudnictví²²⁵,

²²⁰ Vládní zpráva o implementaci Pekingské akční platformy +15.
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/index.html> (cit. 15-02-2010)

221 Viz Zpráva, str. 1.

222 Liberální feminismus usiluje o rovné postavení žen ve společnosti, resp. usiluje o to, aby ženy nejen měly stejná práva jako muži, ale aby je také mohly využívat. Pro tento článek je podstatný ten rys liberálního feminismu, který za hlavní příčinu nerovného postavení žen a mužů ve společnosti vnímá individuální genderové stereotypy, na rozdíl od jiných feminismů netaktizuje strukturální a institucionální nerovnosti. V tomto duchu pak liberální feminismus dává důraz na vzdělávání a osvětu.

223 Tento posun je velmi pravděpodobně způsoben osobou ministra pro lidská práva a národnostní menšiny, který téma nerovného zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích, resp. politice, vnímá jako nejpálčivější problém.

224 Jedná se o Priority a postupy při prosazování rovných příležitostí žen a mužů, dokument, který vláda přijala poprvé v roce 1988 a od té doby je každoročně aktualizován. Oněch sedm prioritních oblastí je podle Zprávy o stavu naplňování Pekingské akční platformy následujících: prosazování principu rovnosti mužů a žen jako součást politiky vlády, právní zabezpečení předpokladů rovnosti mužů a žen a zvyšování úrovně právního povědomí, zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě, vyrovnaní sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny, zohledňování žen z hlediska jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností, potlačování násilí páchaného na ženách, sledování a vyhodnocování účinnosti uplatňování principu rovného postavení žen a mužů.

225 Analýza nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích. Výzkum provedl Sociologický ústav Akademie věd ČR v roce 2004. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 9, 1, pp. 16-25.

přičemž zjistila zásadní vertikální i horizontální genderovou segregaci. **Počet žen v rozhodovacích pozicích se však od té doby téměř vůbec nezměnil.**²²⁶

Součástí poslední Zprávy jsou tři zmínky o rozhodovacích pozicích. Za prvé to jsou rezortní priority při prosazování rovnosti žen a mužů obsahující úkol vyrovnávat zastoupení žen a mužů na postech náměstků/kyň, vedoucích odborů a oddělení. Přestože se tento úkol objevuje v prioritách každoročně, statistiky ČSÚ poukazují na skutečnost, že se jej nedaří plnit. Poměr zastoupení žen a mužů na postech ministrů/ů, náměstků/ů či vedoucích odborů zůstává více méně stabilní, zejména z toho důvodu, že ministerstva neumí s tímto úkolem pracovat. Dále jsou ve Zprávě zmíněny dvě konference o ženách na rozhodovacích pozicích, resp. o kvótách v politice. Je naprosto zarážející (a symptomatické), že Zpráva uvádí dvě konference – navíc v na sebe navazujících odstavcích, s podobným, byť trochu odlišným názvem – ačkoli se jednalo o tutéž konferenci organizovanou občanským sdružením Fórum 50%.²²⁷ Z tohoto vyplývá mj. skutečnost, že česká vláda nejen za posledních 5 let, ale za celých 15 let od přijetí PAP, nezorganizovala žádnou samostatnou konferenci či jinou akci na téma zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích.

Na druhou stranu je nutné konstatovat celkový posun ve vnímání tématu zastoupení žen a mužů v rozhodovacích procesech. Se stoupajícím zájmem je předmětem veřejné diskuse, zejména od té doby, kdy se dostalo na stůl v podobě přípravy novely volebního zákona obsahujícího kvótu na zastoupení žen, resp. mužů na kandidátních listinách pro volby do Poslanecké sněmovny a krajských zastupitelstev. Tato změna však není výsledkem koordinovaného postupu vlády v oblasti vyrovnaného zastoupení žen a mužů *na rozhodovacích pozicích*, ale je způsobena osobní angažovaností ministra pro lidská práva, jenž prosazuje vyšší zastoupení žen *ve volených funkcích*. Je tedy zřejmé, že se prozatím systematicky diskutuje pouze o volených funkcích, jmenování žen do rozhodovacích orgánů obecně je spíše okrajovým tématem.

ŽENY V ROZHODOVACÍCH POZICÍCH 2005-2010

VOLENÉ FUNKCE

Od poslední Zprávy v roce 2005 došlo k poklesu počtu zvolených poslankyň v PSP ČR a EP, kandidátní listiny sestavené pro odvolané mimořádné volby v roce 2009 by – za předpokladu podobné volební účasti a podobných počtů odevzdaných hlasů kandidujícím stranám jako v roce 2006 – klesající trend potvrdily.²²⁸ **Na druhé straně pak stoupá počet kandidátek a zastoupení žen v krajských zastupitelstvech a Senátu.**

Pro zastoupení žen ve volených funkcích v České republice je charakteristických několik skutečností.²²⁹ Za prvé, na kandidátních listinách je většinou kolem 30% žen – výjimkou jsou

²²⁶ Jak již bylo uvedeno, případné změny byly náhodného charakteru, případně celkovým snižováním či zvyšováním stavů zaměstnanců/kyň na ministerstvech a v ostatních institucích.

²²⁷ Poprvé je sdružení Fórum 50% jako organizátor konference uvedeno, podruhé nikoliv. Zmíněna je zástřita tehdejší ministryně pro lidská práva Džamila Stehlíková.

²²⁸ Analýza kandidátních listin parlamentních stran je k dispozici na stránkách o.s. Fóra 50%, www.padesatprocent.cz.

²²⁹ Následující odstavec se věnuje zejména stranám, jež mají na zastoupení žen v Parlamentu ČR největší podíl.

kandidátky menších stran na jedné straně se zastoupením i přes 50% a pravicové ODS s průměrným zastoupením kolem 20% na straně druhé – zastávají však pozice v nižším, tudíž nevolitelném, spektru kandidátních listin. Za druhé je téměř pravidlem, že tam, kde je lídrnyí kandidátka žena, objeví se další žena většinou do třetího místa, do pátého místa vždy. Za třetí, až na výjimku Strany zelených, neexistuje v politických stranách žádné závazné pravidlo pro sestavování kandidátních listin s ohledem na zastoupení žen a mužů.²³⁰ A za čtvrté, v členských základnách politických stran se počet žen pohybuje mezi 30 a 50%, přesto se tento stav neodráží na jejich zastoupení ani ve volených pozicích (na kandidátkách obsazují většinou zmíněná nevolitelná místa) ani ve vedení politických stran – ODS má v 50letém širším vedení jednu, KDU-ČSL také, ČSSD žádnou.²³¹

Ve volbách do **Evropského parlamentu** v roce 2009 skončila Česká republika v počtu žen až na předposledním místě, před Maltou, kterou v EP nereprezentuje již druhé období ani jedna žena. Počet českých žen v EP poklesl o jednu, resp. 2% body, na čtyři, resp. 18%. Toto číslo je nutné vnímat také v kontextu diskuse o novém obsazení postu komisaře/ky za Českou republiku. V průběhu výběru kandidáta/ky na tento post totiž ani jednou nepadlo ženské jméno. Ženské pohlaví kandidátky samo o sobě sice nezaručuje „jiný“ pohled, „jinou“ politiku, dokonce sama Česká ženská lobby, platforma 22 ženských organizací, podpořila opětovné zvolení Vladimíra Špidly, jehož jméno se v souvislosti s postem eurokomisaře objevovalo také. Je nicméně výmluvné, že česká politická reprezentace nenašla – a ani nehledala – vhodnou ženskou osobnost na post komisařky.²³²

Na národní úrovni není situace odlišná. Jelikož jsou ženy ve veřejném prostoru méně viditelné než muži – a při existenci sociologicky popsaných „pánských klubů“ – politické strany „automaticky“ sáhnou po mužích, přičemž zcela chybí vůle *aktivně* vyhledávat ženy vhodné na ten který post. Žádná **vláda** v historii České republiky dosud nepřekročila počet tří žen (zhruba 17%), přičemž jsou to spíše vlády úřednické, jež mívají 3 ministryně.²³³ Ty vedou rezorty školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví a spravedlnosti, tedy pro ženy „typické“ rezorty, výjimkami byly ministryně informatiky v letech 2005-2006 a obrany v letech 2006-2009. Kromě vyššího počtu žen ve vládách Česká republika čeká také na svou první premiérku a prezidentku.²³⁴

Počet **poslankyň** v PSP ČR po volbách v roce 2006 klesl z 34 na 31, jejich podíl se tedy snížil ze 17% na 15,5%. V žebříčku sestavovaném Meziparlamentní unií pak Česká republika klesla na 78. místo, za Etiopii, Kambodžu či Uzbekistán. V souvislosti s odchodem některých poslanců sice vzrostlo zastoupení žen na 18%, podle všeho však jen dočasně. Počet žen ve sněmovně totiž nejvíce ovlivňuje ČSSD a ODS, jejichž kandidátní listiny pro volby v roce 2010 naznačují, že počet poslankyň - za předpokladu, že volební účast a rozložení mandátů bude podobné – opět klesne na 15%. Kromě

---

230 Z parlamentních stran má KSČM nezávazné doporučení, aby v každé pětici na kandidátní listině byla alespoň jedna žena, a toto pravidlo dodržuje. ČSSD, ODS ani KDU-ČSL nemají žádná opatření.

231 ČSSD se už více než rok nedaří zvolit místopředsdkyní, ačkoliv podle stanov by ve vedení strany měla být alespoň jedna žena. Menší strany jsou v tomto směru mnohem vyrovnanější, Strana zelených například má vedení strany složené půl na půl z mužů a žen.

232 Jméno ženy nepadlo ani ze strany novinářské a expertní obce, která nominace na post evropského komisaře komentovala. V neformálním nominačním procesu iniciativy „Gender Balanced Commission“ byla na post komisařky nominována Zuzana Roithová, již druhé volební období europoslankyně.

233 Ze statistik může vyplývat, že ve vládě Miroslava Topolánka (ODS) v letech 2006-2009 bylo nejvíce žen v historii, pět. Toto je však nepřesné, jelikož ministryně se střídaly a najednou ve vládě byly nejvýše tři.

234 Prezidenta/ku nominují a volí politické strany.

celkově nízkého zastoupení žen v PSP ČR je nevyvážené také složení jednotlivých sněmovních komisí. Ženy a muži jsou rozděleni do "tradičních" oblastí – v rozpočtovém výboru či výboru pro bezpečnost je žena jedna, naopak ve Stálé komisi pro rovné příležitosti nebo ve Stálé komisi pro rodinu je žen většina.

Na rozdíl od poslankyň, zastoupení **senátorek** pravidelně mírně stoupá, a to jak absolutní počet kandidátek, tak konečný počet senátorek. Po posledních volbách se zastoupení žen v Senátu zvýšilo z 11 na 14, resp. z 13,5 na 17%.

Komunální úroveň je pro ženy mnohem příznivější a zastoupení žen na této úrovni politiky neustále mírně stoupá. Po volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008 má Česká republika poprvé v historii dvě hejtmanky, což vyvolalo mírný legislativní převrat. Bylo totiž nutno novelizovat zákon o krajích, který obsahoval pouze mužskou formu tohoto postu, „hejtmán“. Zákonodárci/kyně i veřejnost tak byli poprvé upozorněni na maskulinní charakter české exekutivy a litery zákona jiným způsobem než ze strany feministických aktivistek/ů a organizací.

V komunálních volbách roku 2006 bylo na kandidátních listinách nominováno necelých 31% žen, nicméně přes toto relativně vysoké číslo byly ženy umístěny převážně na nevolitelných pozicích. V zastupitelstvech obcí jim připadlo v průměru 25% mandátů, v zastupitelstvech měst pouze 23,3% a v zastupitelstvech statutárních měst dokonce jen 19,5%. Platí zde tedy neformální pravidlo, že s rostoucí velikostí obce klesá zastoupení žen. V kontextu České republiky jsou unikátní obce Otíně a Žerůtky na Blanensku, v nichž fungují zastupitelstva složená pouze z žen.

Strana Rovnost šancí

V dubnu roku 2005 byla zaregistrována strana Rovnost šancí, jejíž vznik iniciovala novinářka Zdena Ulmannová. Za obrovského zájmu médií a odborné veřejnosti získala strana možnost formulovat alternativní politický program. Navázalo se na ni mnoho výrazných ženských osobností, stranu podpořily např. režisérky Věra Chytilová a Olga Sommerová, aktivistka Michaela Marksová-Tominová ad. Bohužel však po počátečním nadšení strana „usnula“ a i přes kandidaturu výrazných ženských osobností získala „pouze“ 10 879, resp. 0,20% hlasů, což straně zajistilo několik mandátů v obecních zastupitelstvech. Na politickou stranu hlásící se k tématu, jež v české společnosti nerezonuje, si tak Rovnost šancí vedla velmi dobře. V roce 2007 nicméně nezveřejnila pro politické strany povinnou výroční zprávu, a Ministerstvo vnitra jí k 31. 1. 2008 pozastavilo činnost.²³⁵ Mezi čelními představitelkami strany se pak vyostřily neshody, které si vyřizovaly zejména skrze genderovou informační a tiskovou agenturu – gitA.

FUNKCE JMENOVANÉ

Zastoupení žen na jmenovaných funkcích či na rozhodovacích pozicích v obecném slova smyslu není o nic výraznější než u funkcí volených, v téměř žádné ze sledovaných kategorií nepřekračuje 25%²³⁶, v mnoha je dokonce podstatně nižší. Snad jen s výjimkou velkých, často nadnárodních společností. Ty jsou – jako již tradičně pokud se jedná o téma diversity a rovnosti příležitostí – o krok napřed před veřejnou správou. Pro všechny oblasti jmenovaných funkcí platí neformální pravidlo vertikální genderové segregace: čím vyšší pozice a větší prestiž, tím nižší počet žen.

²³⁵ Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 01. 2008, sp. č.j. Pst 41/2007-41.

²³⁶ Výjimkou jsou ředitelky mateřských škol – kde ženy tvoří 100% v rámci této kategorie – a zastoupení žen na úrovni nejmenších obcí, které činí 26%.

Vládní akční plán pro oblast rovnosti příležitostí žen a mužů každoročně obsahoval opatření: „1.2: *Aktivně podporovat konkrétními opatřeními výběr vhodných kandidátek do funkcí ve vládních orgánech a na vedoucí místa jak v ministerstvech, tak i v jimi řízených správních úřadech a institucích. Vyhodnotit přijatá opatření pro dosažení vyváženého zastoupení žen a mužů ve vedoucích funkcích a v pracovních kolektivech.*“ Toto opatření však neobsahovalo žádné indikátory, o kolik a do jakého data by se zastoupení žen na vedoucích pozicích v rámci vládních orgánů a jednotlivých rezortů mělo případně zvýšit. Není proto překvapením, že zastoupení žen a mužů na vedoucích postech jednotlivých **ministerstev** zůstává po pěti letech od poslední Zprávy téměř beze změny, ačkoliv opatření bylo v plánu obsaženo každý rok. Dílčí změny jsou pak spíše náhodného charakteru.²³⁷

Pro **poradní orgány vlády** je typická horizontální genderová segregace, kdy instituce pro oblasti vědy a výzkumu, energetiky či ekonomiky jsou složeny téměř výhradně z mužů, v orgánech věnujících se oblasti lidských práv je naopak většina žen. Např.: NERV, poradní orgán vlády pro řešení ekonomické krize nebo Rada hospodářské a sociální dohody jsou výhradně „pánskými kluby“, naopak Rada vlády pro rovné příležitosti je *de facto* tvořena zejména ženami, byť formálně je složena také z náměstků jednotlivých ministrů, tedy mužů, ti však za sebe téměř vždy posílají zástupkyně či tzv. gender-focal pointky²³⁸.

Tabulka 1. Zastoupení žen a mužů v poradních orgánech vlády, 2009²³⁹

	Ženy	Muži	Ženy V %	Vedoucí pozice V %
Bezpečnostní rada státu	1	8	11,1	0
Legislativní rada vlády	6	24	20,0	33,4
Rada vlády ČR pro lidská práva	5	16	23,8	0
Rada pro výzkum a vývoj	1	14	6,6	0
Rada vlády pro nestátní neziskové organizace	14	22	38,8	33,4
Rada vlády pro národnostní menšiny	10	20	33,4	0
Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky	4	9	30,8	0
Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity	8	8	50,0	0
Národní ekonomická rada vlády	0	10	0	0

237 Případně zvyšování či snižování stavu úřednictva na jednotlivých rezortech. Ze statistik vyplývá, že politické vedení jednotlivých rezortů nemá na zastoupení žen téměř žádný vliv: ačkoliv je pro Stranu zelených či ČSSD rovnost příležitostí žen a mužů jedním z nosných témat jejich politiky, jimi jmenovaní ministři/yně počty žen na rozhodovacích pozicích téměř nezvyšili, a pokud, tak minimálně.

238 Tzv. „gender focal point“ je rezortní koordinátor/ka politiky rovných příležitostí na daném ministerstvu. Ve své většině to jsou ženy.

239 Převzato z www.vlada.cz. Stav k 11. říjnu 2009. Zachyceny jsou pouze poradní a pracovní orgány, jejichž členstvo bylo možné dohledat na webových stránkách vlády a jednotlivých rezortů.

Výbor pro Evropskou unii	3	16	15,8	0
Vládní výbor pro zdravotně postižené občany	4	15	21,1	33,4
Vládní dislokační komise	1	16	5,9	50,0
Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů	13	13	50,0	0
Rada vlády pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci	3	21	12,5	0
Nezávislá odborná komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu	0	8	0	0
Rada hospodářské a sociální dohody	1	6	14,3	0
Rada vlády pro seniory a stárnutí populace	3	25	10,7	0
Rada vlády pro BESIP	1	24	0,4	0
Národní koordinační skupina pro digitální vysílání	6	21	22,2	0

Co se týče **ozbrojených složek, armády či policie**, zastoupení žen v nich je stabilní, za pět let od posledního Zprávy se nezvyšuje, ani se výrazně nesnižuje. Počet vojáků se pohybuje kolem 11%, na řídicích pozicích se zastoupení žen pohybuje kolem 6%. Stejná čísla platí pro policii ČR, u hasičského záchranného sboru a vězeňské služby se počet žen na vedoucích pozicích pohybuje mezi 15 a 20%.

Tabulka 2 – Ozbrojené složky²⁴⁰

Osoby	Ministerstvo obraný ČR Armáda ČR		Ministerstvo vnitra ČR				Ministerstvo financí ČR Celní správa ČR		Ministerstvo spravedlnosti ČR Vězeňská služba ČR	
			Policie ČR		Hasičský záchranný sbor					
	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
ve služebním poměru	3 001	21 228	5 783	38 245	824	8 516	1 061	4 003	656	5 890
v řídicích funkcích, celkem	147	2 786	261	3 891	157	729	91	587	185	757
v tom řídicí úroveň	I. -	5	1	88	-	19	2	12	1	3

²⁴⁰ Zdroj: Zaostřeno na ženy a muže, ČSÚ 2007

II	-	31	20	432	14	58	13	70	11	106
II	-	59	24	970	71	300	16	197	106	326
I	-									
V	-									
.	147	2 691	216	2 401	72	352	60	308	67	322

V oblasti **soudnictví** jsou v absolutních číslech zastoupeny ženy ve větší míře než muži (soudkyň bylo v posledních pěti letech stabilně zhruba o 20% více než soudců). Z hlediska podílu na rozhodování je však třeba zohlednit jednotlivé úrovně soudů. Zatímco na okresní úrovni je soudkyň téměř dvakrát více než soudců, s vyšší úrovní se jejich poměr snižuje. U vrchních soudů je pak poměr téměř vyrovnaný a v případech Nejvyššího soudu ČR se obrací ve prospěch mužů, kteří jsou zde zastoupeni téměř ze tří čtvrtin. Tento trend se v průběhu posledních pěti let nijak nezměnil, ačkoli celkově přibýlo jak soudců, tak soudkyň. Předsedkyni má ve svém čele pouze Nejvyšší soud ČR, Nejvyššímu správnímu soudu ČR i oběma vrchním soudům předsedají muži (příčemž olomoucký soud má jednu místopředsedkyni). Důležité je také zmínit instituci Nejvyššího státního zastupitelství, jež od roku 1999 kontinuálně vedou ženy – mezi lety 1999 a 2005 to byla Marie Benešová a od roku 2005 doposud Renata Vesecká. Jména obou žen jsou v současnosti jedněmi z nejznámějších a nejsledovanějších.

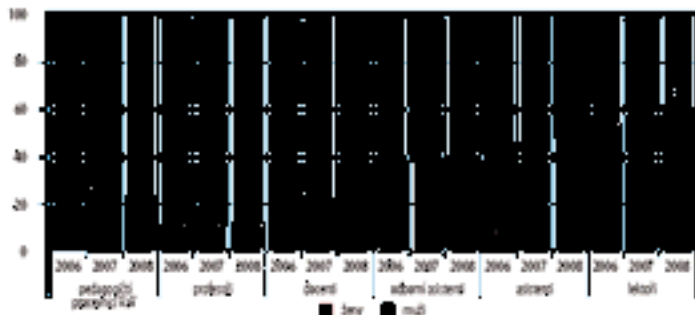
Nevyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích procesech dokazuje také situace v oblasti **vědy a výzkumu**. Celkový počet vědců a vědkyň se sice od roku 2005 kontinuálně zvyšuje, avšak poměr žen a mužů se zvyšuje jen mírně. V celém sledovaném období se celkový podíl žen na výzkumu pohyboval kolem 35%, přičemž ve vedení vědeckých institucí jich působí výrazně méně. Byť v čele Akademie věd ČR dlouhou dobu stála Helena Illnerová, v současném vedení je žen pouze 18%. V tomto směru je nutné upozornit také na horizontální genderovou segregaci české vědy (odrážející tematickou segregaci pracovního trhu), kdy existují celá výhradně ženská či výhradně mužská odvětví. Národní kontaktní centrum – ženy a věda, působící mj. v oblasti zastoupení žen na vědeckých postech, dlouhodobě upozorňuje na výrazné znevýhodnění vědkyň, od ztížených kariérních postupů, až po skutečnost, že z důvodu mateřství nemohou přerušit výzkumné projekty a musí je ukončit.

Na konci roku 2009 byla zveřejněna první genderová ročenka **školství**, vycházející z údajů let 2006-2008. Z ní lze vyčíst nejen to, že zastoupení žen a mužů podléhá vertikální a horizontální segregaci, ale také výši rozdílů v platech mezi muži a ženami na stejných pozicích. Nejvíce alarmující je na jedné straně situace ve vedení mateřských škol, které je výhradně v rukou žen, a na druhé straně pak situace ve vysokém školství. Vysoké školství je jedno z nesegregovanějších odvětví pracovního trhu, kdy se stoupající pozicí v hierarchii rapidně klesá počet žen, zároveň zde existuje výrazná převaha mužů na odborných pozicích a en na pozicích administrativně-provozních.

Graf 1 – Genderová struktura zaměstnanců veřejných vysokých škol²⁴¹

²⁴¹ Zdroj: Genderová ročenka školství, UIV 2009

Gendrová struktura zastoupení veřejných výstředních škol – akademických pracovníků v letech 2006–2008 podle kategorie zaměstnání (%)

Komentář: Údaje o pedagogických pracovnících VŠ v roce 2006 nesledovaly.

Z hlediska rozhodovacích postů jsou důležitá také média, podniky, banky, pojišťovny a další instituce. O zastoupení žen v těchto institucích pojednávají další kapitoly této zprávy, zde tedy pouze stručně: ve vedení **médií veřejné služby a mediálních rad** (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, Rada České televize, Rada Českého rozhlasu) se ženy téměř nevyskytují. Od roku 1992 nebyla ve vedení České televize ani Českého rozhlasu žena ani jednou. Výjimkou je v tomto směru Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, jejíž předsedkyní je žena a celkově je její předsednictvo genderově vyrovnané (tvoří jej dvě ženy a dva muži). Rady pro Českou televizi a Český rozhlas jsou složeny převážně z mužů, obě však mají svoji místopředsedkyni.

Nevyrovnané zastoupení žen a mužů se výrazně projevuje i ve **vedení podniků a organizací s účastí státu**. Výjimkami jsou v tomto směru Česká inspekce životního prostředí, již opakovaně vede Eva Tylová, a Státní úřad pro jadernou bezpečnost, v jehož čele od roku 1999 stojí Dana Drábová. Nicméně Všeobecná zdravotní pojišťovna má dnes ve svém čele ředitele, byť ji až do roku 2006 vedla žena. Muži ovládají i správní a dozorčí radu VZP, která je zčásti jmenována vládou ČR a zčásti Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR.²⁴² V devítičlenném top managementu VZP jsou dvě ženy – jedna pověřena řízením Úseku zdravotní péče, druhou je personální náměstkyně ředitele pojišťovny. Také v dalších podnicích je ženám ve vedení (pokud jsou tam vůbec zastoupeny) vyhrazena oblast personalistiky. Příkladem může být skupina ČEZ, jejíž dozorčí rada i představenstvo je čistě mužské, ve vrcholovém vedení je jedna žena – ředitelka divize personalistika. Ve vedení Českých drah není žena ani jedna, Česká pošta má ve své dozorčí radě dvě řadové členky (celkem z 12), z šesti ředitelů a ředitelky Lesů ČR je jedna žena (opět personální ředitelka), Letiště Praha má v pětičlenném představenstvu jednu ženu a v devítičlenné dozorčí radě také. Také ve vedení **bank** jsou ženy zastoupeny jen minimálně.²⁴³ V bankovní radě ČNB, která má celkem 7 členů/ek, sedí pouze jediná žena. Podobná situace je i ve vedení či v představenstvech největších komerčních bank (Česká spořitelna, Komerční banka, Československá obchodní banka). V představenstvech není zastoupena ani jedna žena, v devítičlenných dozorčích radách bank jsou maximálně dvě ženy, a to vždy jen jako řadové členky.

242 Ostatní velké pojišťovny na tom nejsou o mnoho lépe. Ve vedení Zdravotní pojišťovny Ministerstva vnitra je jedna žena, v ostatních, jako je Allianz, Generali a další, je situace podobná.

243 Následující údaje vycházejí z informací zveřejněných na webových stránkách daných institucí.

Z výše uvedeného vyplývá, že Česká republika dosud nepřijala systémové řešení, jež by vyrovnalo zastoupení žen a mužů na rozhodovacích pozicích. Velmi pozitivní je však skutečnost, že Vládní zpráva Peking +15 o stavu naplňování cílů Pekingské akční platformy po 15 letech už nezmiňuje „přetrvávající genderové stereotypy“ jako hlavní překážku prosazování rovnosti žen a mužů, ale vyplývá z ní uvědomění umožnit ženám podíl na rozhodování. Samo o sobě to nemusí přinést konkrétní výsledky v podobě zvýšení zastoupení žen v rozhodovacích pozicích. Veřejná diskuse, jež se rozpoutala v souvislosti s vládním návrhem novely volebního zákona – diskuse, jež se netýká pouze politiky, ale podílu žen na správě země obecně – však alespoň nastartovala procesy, které by ke zvýšení zastoupení žen v rozhodování mohly vést.

- Přijmout novelu volebního zákona obsahující kvóty na zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách pro volby do PSP ČR, krajských zastupitelstev a zastupitelstva hl. m. Prahy.
- Stanovit konkrétní indikátory a časový rámec pro zvýšení zastoupení žen na rozhodovacích pozicích ve všech oblastech rozhodování – ministerstva, poradní orgány vlády, nejrůznější komise a rady, ve školství, ozbrojených složkách, energetice atd.
- Vypracovat systém motivačních a vzdělávacích programů pro získávání žen na rozhodovací pozice.
- Posílit mandát Oddělení rovnosti žen a mužů na Úřadu vlády o kontrolní pravomoci a možnosti udělování sankcí za nedodržování pravidla vyrovnaného zastoupení žen a mužů na rozhodovacích pozicích ministerstev; zajistit dostatek finančních prostředků a lidských zdrojů Oddělení rovnosti.
- Zajistit systém financování neziskových organizací věnujících se vyrovnanému zastoupení žen a mužů na vedoucích postech.
- Vypracovat systém vzdělávání a osvěty v oblasti genderové rovnosti v rozhodování, a to pro všechny úrovně veřejné správy, média i veřejnost.

H. STRATEGICKÉ CÍLE – INSTITUCIONÁLNÍ MECHANIZMUS PRO ZLEPŠOVÁNÍ POZICE ŽEN

- H. 1 Vytvořit nebo posílit národní aparáty a jiné vládní orgány
- H. 2 Začlenit genderovou perspektivu do legislativy, veřejných postupů, programů a projektů
- H. 3 Vytvořit a rozšířit údaje a informace rozdělené podle pohlaví pro plánování a vyhodnocování

Petra Kubálková

Od roku 1989 prochází česká společnost intenzivní změnou názorů, stanovisek a přístupů k životu a k jednotlivci, tato změna je v některých oblastech patrná více a v jiných méně. Diskuze o postavení žen ve společnosti a měnících se rolí žen a mužů je v české společnosti stále zdrojem mnoha svárů a vzájemného neporozumění. Přesto, že Česká republika, stejně jako řada dalších signatářských zemí, přistoupila v roce 1995 k převzetí závazku o naplňování rovných příležitostí pro ženy a muže a připojila se k Pekingské akční platformě (dále PAP).

V roce 1993 Parlament České republiky schválil Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen a včlenil ji do právního řádu. V dubnu 1998 vláda přijala svůj první národní akční plán „Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí mužů a žen“. Proces harmonizace s antidiskriminačním právem EU byl zahájen schválením novely zákona o zaměstnanosti a zákoníku práce. Po přistoupení ČR k EU byl potvrzen důraz na dodržování rovnosti žen a mužů a prostředkem k dosažení cíle mělo být efektivní naplňování metody gender mainstreamingu²⁴⁴. V roce 2006 Česká republika iniciovala přijetí Evropského paktu pro rovnost žen a mužů, který byl přijat na zasedání Evropské rady.²⁴⁵

Podle Zprávy ad hoc pracovního výboru 23. zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN (Peking +5)²⁴⁶ jsou překážkami v oblasti institucionálních mechanismů především nedostatečné finanční a lidské zdroje a nedostatečná politická vůle. Zpráva Peking +5 také uvádí, že ve většině zemí dále přetrvávají genderové stereotypy, diskriminační jednání na základě pohlaví, které stěžují prosazování rovných příležitostí, a zároveň jsou institucionální mechanismy pro zlepšení postavení žen na okraji

244 Cílem metody je začlenění genderové perspektivy do rozhodovacích a legislativních procesů a do všech politik na všech úrovních.

245 Evropský pakt deklaruje politickou vůli vrcholných představitelů členských států EU v souladu s cíli Lisabonské strategie účinnými nástroji zajistit: rovné postavení žen a mužů na trhu práce a potírání stereotypních představ o roli žen a mužů v zaměstnání; zlepšení podmínek pro sladění pracovního a rodinného života žen a mužů a posílení hlediska rovnosti žen a mužů ve všech plánovacích a rozhodovacích procesech (gender mainstreaming), <http://www.euroskop.cz/683/sekce/rovnost-zen-a-muzu/>.

246 Zpráva ad hoc pracovního výboru 23. zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN (Peking +5), <http://www.mpsv.cz/cs/1207>

zájmu v národních a vládních strukturách. Tento stav sebou logicky přináší slabý mandát a rozhodovací pravomoci (s. 12). V České republice tento stav přetrvává.

Tato kapitola shrnuje naplňování závazku rovného postavení žen v oblasti institucionálního zajištění v České republice v letech 1995-2010.

SITUACE V ČESKÉ REPUBLICCE

NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN

Česká republika vypracovala první národní akční plán v roce 1998 pod názvem Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen (dále Priority). Priority jsou každý rok aktualizovány a je vypracována tzv. Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů při prosazování rovnosti mužů a žen (dále Souhrnné zprávy). Priority by logicky měly reflektovat 12 kritických oblastí, které byly definovány Pekingskou deklarací a Platformou pro akci.

První národní akční plán „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“ (1998)²⁴⁷ obsahoval následující úkoly:

- prosazování principu rovnosti mužů a žen jako součást politiky vlády,
- právní zabezpečení předpokladů rovnosti mužů a žen a zvyšování úrovně právního povědomí,
- zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě,
- vyrovnání sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny,
- zohledňování žen z hlediska jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností,
- potlačování násilí páchaného na ženách,
- sledování a vyhodnocování účinnosti uplatňování principu rovného postavení žen a mužů.

Poslední akční plán²⁴⁸ „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“ (2009)²⁴⁹ obsahuje následující úkoly pro vládu i pro jednotlivá ministerstva, které se omezují na následující aktivity:

- vzdělávací akce o rovných příležitostech (vláda, jednotlivá ministerstva),

---

247 USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 8. dubna 1998 č. 236 o Prioritách a postupu vlády při prosazování rovnosti mužů a žen, <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/archiv/UV236P1998.pdf>

248 Priority, tedy akční plán, jsou schvalovány každý rok

249 Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády pro prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže, <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Priority-na-rok-2009.pdf>

- statistiky a analýzy (vláda, MV, MPSV, MŠMT, MO)
- prosazovat zásadu rovného postavení žen a mužů při jednání Rady hospodářské a sociální pomoci (vláda),
- podřizovat koncepční, rozhodovací a vyhodnocovací procesy ve všech fázích jejich přípravy a provádění hledisku rovných příležitostí (vláda),
- podporovat konkrétními opatřeními rozvoj dostupných služeb péče o děti, včetně dětí do tří let věku (vláda),
- implementovat rovné příležitosti pro ženy a muže při cestování veřejnou dopravou (MD),
- zpracovat analýzu daňových příjmů fyzických osob z genderového hlediska (MF),
- podporovat medializaci problematiky rovných příležitostí (MK),
- podporovat účast žen v zahraničních vojenských operacích (MO),
- vypracovat informační brožuru pro zaměstnavatele o možnostech sladování profesního a rodinného života (MPSV),
- podpora aktivit aktivního otcovství (MPSV),
- v důchodové reformě zvážit společné důchodové pojištění manželů (MPSV),
- podpořit zřizování bytů pro osoby se zvláštními potřebami (rodiče s nezaopatřenými dětmi) (MMR),
- ve státních podnicích a v akciových společnostech s vlastnickým podílem státu sledovat zastoupení z hlediska pohlaví ve správních a dozorčích radách (MPO),
- genderově senzitivní výchova a vzdělávání ve standardech učitelské profese (MŠMT),
- vypracovat manuál genderově korektního jazyka pro oblast školství (MŠMT),
- vypracovat návrh legislativních změn pro splnění 30% kvóty na kandidátních listinách (MV),
- odstraňování a prevence domácího násilí založeného na pohlaví (MV).

Plnění Priorit mělo historicky v odpovědnosti Ministerstvo práce a sociálních věcí až do roku 2007, od roku 2008 má plnění a aktualizaci národního akčního plánu v zodpovědnosti Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, spadající do působnosti ministra pro lidská práva. Priority jsou vypracovávány ve spolupráci s tzv. Gender Focal Point²⁵⁰. Od začátku svého vzniku jsou Priority i Souhrnné zprávy kritizovány ze strany nestátních neziskových organizací. V letech 1998-2009 vyšly tři kritické hodnotící dokumenty Stínové zprávy v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů (2004, 2006, 2008)²⁵¹. Nejčastějším doporučením těchto zpráv je přepracování

---

250 odpovědná osoba za agendu rovných příležitostí na jednotlivých ministerstvech

251 Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2004, 2006, 2008, www.proequality.cz

koncepte Priorit, které v současné podobě nejsou dostatečným nástrojem pro naplňování gender mainstreamingu. Kritika pravidelně zaznívá i na obsahovou kvalitu vypracovávaných Priorit a Souhrnných zpráv a kritizovány jsou i úkoly (opatření). Nestátní neziskový sektor vnímá představené dokumenty jako příliš vágní a povrchní. Stínové zprávy obsahují i doporučení v jednotlivých oblastech jak na změnu Priorit, tak na způsob přípravy akčního plánu jednotlivých resortů, ale návrhy nejsou více méně reflektovány. Přesto v roce 2008 došlo k výraznému posunu ve vnímání Stínových zpráv a na základě jejich doporučení byly Priority přepracovány, a to včetně úkolů, přesto jeden z Výborů²⁵² Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů vypracoval koncem roku 2009 návrh na vytvoření dlouhodobého akčního plánu, který předložil Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Podle slov předsedy Výboru (Petr Pavlík) bude návrh zapracován v průběhu roku 2010.²⁵³

INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ

ODDĚLENÍ ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ PŘI MPSV, 1998-2007

V letech 1998-2007 vedlo agendu rovných příležitostí žen a mužů Ministerstvo práce a sociálních věcí, které zřídilo Oddělení rovnosti žen a mužů. Zařazení agendy rovných příležitostí pro muže a ženy se může zdát logické, pokud pod pojem zařazujeme pouze trh práce, rodinnou politiku a diskriminaci na trhu práce. Pokud ale vezmeme v úvahu, že genderová optika má být zohledněna ve všech krocích veřejné správy, zjistíme, že působnost a kompetence MPSV jsou omezeny. Naplňování agendy rovných příležitostí bylo vymezeno více méně pouze na oblast zaměstnanosti a rodinné politiky. Nicméně MPSV ze své pozice koordinátora politiky rovných příležitostí vypracovalo v roce 1998 národní akční plán pro rovné příležitosti žen a mužů (Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen) a do roku 2007 také vyhodnocovalo jeho plnění a aktualizovalo národní cíle. V roce 2008 bylo celé oddělení převedeno do působnosti ministra pro lidská práva na Úřad vlády ČR (Usnesení vlády č. 762/2007, převedení k 1.1.2008).

V současné době již není agenda rovných příležitostí pro ženy a muže v gesci MPSV, přesto se ministerstvo stále významně podílí na utváření a formování politik rovných příležitostí, a to skrze svou funkci řídicího orgánu pro rozdělování finančních prostředků z ESF. Tyto finanční prostředky jsou již po dobu několika let nejvýznamnějším zdrojem pro posilování postavení žen v České republice. Zde bych ráda uvedla pár ukázek na vysvětlení.

V roce 2008 zveřejnilo MPSV dvě desítky nových výzev na podporu z ESF na období 2007-2013. U výzvy na podporu Rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce a sladování pracovního a rodinného života MPSV pod výzvu zveřejnilo následující upozornění ohledně obsahu projektů: „Projekty nemohou mít politický charakter, nesmí sloužit k propagování jakýchkoliv politických nebo ideologických cílů, včetně ideologií feminismu či maskulinismu.“²⁵⁴ Ačkoliv se nestátní neziskové organizace, které potenciálně mohly být vnímány jako feministické, dotazovaly na definici „ideologie feminismu a maskulinismu“, nedostaly na dotaz odpověď. Výsledkem bylo, že do výzvy se nepřihlásilo

---

252 Výbor pro institucionální zabezpečení rovných příležitostí žen a mužů

253 Autorka je členkou výboru a má k dispozici záznamy ze zasedání, které nejsou do dnešního dne (11. 2. 2010) zveřejněny na webových stránkách.

254 Ministerstvo obchází strašák feminismu a maskulinismu, <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/monika-ladmanova.php?itemid=4381>

tolik ženských NNO jako obvykle, nikoliv z důvodu toho, že by chtělo předkládat projekt s politickým charakterem, ale z obavy, že budou vyřazeny na základě své ostatní činnosti.

V roce 2009 vypracovalo MPSV, stejně jako ostatní resorty, oblasti státní dotační politiky na rok 2010²⁵⁵ v oblasti rodinné politiky a připravilo dotační programy zaměřené např. na podporu zkvalitňování partnerských a manželských vztahů a posilování rodičovských kompetencí, kde mezi příjemci figurují i církevní právnické osoby (Usnesení č. 885, s. 38). Ve stejném duchu se vedou i ostatní oblasti podpory MPSV²⁵⁶. Z toho lze usuzovat, jaké priority si MPSV stanovovalo v uplynulém volebním období a jak nepřímo ovlivňovalo a bude ovlivňovat formování politiky v roce 2010.

Kritické oblasti v činnosti MPSV

Politika MPSV v oblasti podpory rovných příležitostí žen a mužů je významně formována osobou ministra/ministryně, který má v jednotlivých funkčních volebních obdobích resort na starosti. Práce MPSV je těmito politickými postoji ovlivňována nejen ve své dotační politice, ale i v ostatních koncepcích. Může tak reálně nastat situace, že budou podporovány projekty, které nejsou v souladu s podporou rovných příležitostí pro ženy a muže, tak, jak je definováno v akčním plánu, pokud MPSV úzce nespolupracuje s ostatními orgány, např. s Radou vlády pro rovné příležitosti žen a mužů²⁵⁷.

RADA VLÁDY PRO ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI ŽEN A MUŽŮ 2001-2010

V roce 2001 (10. října 2001, Usnesení vlády č. 1033/2001) vláda ČR zřídila poradní orgán, Radu vlády pro rovné příležitosti žen a mužů (dále Rada). Podle svého Statutu má Rada v zodpovědnosti přípravu opatření, nástrojů a politik k prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže. Hlavní kompetencí Rady je příprava akčních plánů/koncepcí pro vládu ČR, koordinace činnosti jednotlivých resortů v oblasti rovných příležitostí, schvalování národního akčního plánu, tedy Priorit, analytickou činnost, jejímž výsledkem má být identifikace aktuálních problémů v ČR, a hlavně hodnocení efektivity politiky rovných příležitostí.

V současné době má Rada 29 členů/členek (13 žen, 10 mužů) a je složena ze zástupců/zástupkyň veřejnosti, z nestátních neziskových organizací, odborníků a odbornic činných v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže. Stálými hosty Rady jsou hejtmani/hejtmanky, primátor hl. m. Prahy, zástupce/zástupkyně Svazu měst a obcí České republiky, minulá předsedkyně Rady, předseda/předsedkyně Stále komise PSP ČR pro rovné příležitosti a zástupkyně Sdružení manažerek a podnikatelek v České republice. Současným předsedou Rady je ministr pro lidská práva. Činnost Rady koordinuje Sekretariát Rady, který je složen ze čtyř osob. Působnost členů a členek v Radě není honorována, jedná se o čestnou funkci. Financování Rady je zajištěno z rozpočtu Úřadu vlády ČR.

²⁵⁵ Usnesení vlády ČR ze dne 13. července 2009 č. 885, o Hlavních oblastech dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím pro rok 2010

²⁵⁶

[http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/\\$FILE/885%20pC5%99%C3%ADloha%20w090713a.0885.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/$FILE/885%20pC5%99%C3%ADloha%20w090713a.0885.pdf) (cit. 2010-03-17)

²⁵⁷ V roce 2009 nastala situace, že místo podpory rovných příležitostí pro muže a ženy – tedy místo posilování postavení žen v ČR bylo větší část finančních prostředků z ESF přerozdělena velkým nadnárodním firmám na vlastní firemní zaměstnávání, nedochází tak k odstraňování stereotypů při zaměstnávání žen, ale k investici do zaměstnanců firem, kterou by měly firmy (jako IBM) hradit ze svých zdrojů.

V aktuálním jednacím řádu se Rada schází minimálně třikrát ročně. Podle Výročních zpráv se ale Rada scházela velmi nepravidelně, např. v letech 2006 a 2007 (předsedkyně Džamila Stehlíková) se rada sešla pouze jedenkrát za rok, v roce 2002 (předsedkyně Anna Čurdová) proběhly dvě zasedání, v letech 2003, 2005 (předsedkyně Anna Čurdová) a v letech 2008 a 2009 (předseda Michael Kocáb) se Rada sešla třikrát, výjimkou je rok 2004, kdy byla Rada svolána k jednání celkem pětkrát.

V průběhu uplynulých let zakládala Rada pracovní skupiny (výbory), které řešily aktuální společenské problémy. V roce 2009 měla Rada tyto výbory: Prevence domácího násilí; Sladění života; Ženy v politice; Rovné příležitosti. Výbory připravují podněty na řešení aktuální situace pro Radu.

- Výbor Prevence domácího násilí má v současné době členskou expertní základnu složenou z 21 žen, 5 mužů a z toho 3 osoby jsou zároveň členy/členkami Rady.
- Výbor pro Sladění života působí v oblasti sladování pracovního, soukromého a rodinného života na trhu práce, v současné době je složen z 14 žen a 3 mužů, z toho je osm osob zároveň členy/členkami Rady.
- Výbor Ženy v politice (založen v dubnu 2009) se zabývá vyrovnaným zastoupením žen v politice, je složen z 11 žen a 3 mužů, pouze jedna osoba je zároveň i členkou Rady.
- Výbor pro Rovné příležitosti řeší oblast institucionálního zabezpečení rovných příležitostí žen a mužů (založen v dubnu 2009), je složen z 11 žen a 3 mužů, z toho 3 osoby jsou zároveň členy/členkami Rady.

Kritické oblasti v činnosti Rady

Expertní obsazení Rady a jejích výborů. Na osobní úrovni zde dochází k poměrně velkému překrývání osob v Radě a jejích výborech (největší překrytí je ve výboru pro Sladění, a to v počtu osmi expertů/expertek). Tento stav poměrně omezuje inovativnost, kapacitu a akčnost celé Rady. Navíc je práce a poskytování know-how na řešení problémů při prosazování otázky rovných příležitostí převážně čerpána z oblasti nestátních neziskových organizací a není finančně ohodnocena. NNO v ČR jsou databází znalostí z oblastí genderové problematiky, nicméně jejich postavení v ČR není dostatečně silné, tomu odpovídá i fakt, že jejich velmi odborná činnost není finančně ohodnocována ani v poradním orgánu vlády ČR. Dochází tak k znehodnocování expertní činnosti NNO – co je zadarmo není tak kvalitní.

Rada vlády byla v uplynulých letech velmi nestabilním orgánem, který byl do velké míry ovlivňován politickou příslušností ministra/ministryně pro lidská práva. Na zprávách o její činnosti je patrné, že funkčnost Rady závisí na osobě předsedy/předsedkyně, tedy na aktivním zapojení a vnímání důležitosti oblasti rovných příležitostí.

Další slabou stránkou Rady je nedostatečné personální a finanční zajištění její činnosti. Z Výročních zpráv se nedozvíme o rozpočtu Rady na činnost v jednotlivých letech, a to zřejmě z toho důvodu, že rozpočet je složen pouze ze mzdových nákladů zaměstnanců/zaměstnankyň sekretariátu Rady.

VÝBOR PRO ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI ŽEN A MUŽŮ RADY VLÁDY PRO LIDSKÁ PRÁVA 2007-2008

Výbor byl zřízen jako poradní orgán Rady vlády pro lidská práva a navazoval na činnost Výboru pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW). Výbor byl zřízen usnesením vlády č. 1044 ze dne 12. září 2007. Výbor plnil úkoly vztahující se k ochraně a dodržování práv žen a mužů v ČR. Výbor se

naposledy sešel 3. června 2008. Pak byl zrušen s odkazem, že jeho činnost je duplicitní vzhledem k existenci Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů.

GENDER FOCAL POINT 2002-2010

Pozice gender focal point (dále GFP) byla na každém ministerstvu zřízena v roce 2002 (Usnesení vlády č. 456 ze dne 9. května 2001). V této době, podle zjištění Stínových zpráv vydávaných nestátními neziskovými organizacemi²⁵⁸, bylo na činnost GFP vyhrazen jeden 0,5 úvazek na ministerstvu. Podle informací zjištěných dotazováním na jednotlivých ministerstvech je to v roce 2009 jeden celý úvazek.²⁵⁹

Od roku 2002 má tedy každé ministerstvo povinnost zpracovávat své resortní priority a postupy při prosazování rovnosti mužů a žen zohledňující specifika toho kterého resortu, ukládá si úkoly, které je třeba v rovnosti mužů a žen dosáhnout. Zařazení pozice GFP není ovšem koncepční, většina GFP jsou pracovní převážně zařazení do agendy personálních odborů či oddělení. Vzhledem k tomuto zařazení je možné usuzovat, jak je tato pozice na ministerstvech vnímána – tedy jako záležitost personálně – pracovní, nedochází tu tedy k naplňování gender mainstreamingu, tak jak je obecně chápán. Podle zahraniční praxe²⁶⁰ by GFP měl vykonávat za resort následující aktivity: analýzy sektoru z pohledu rovných příležitostí mužů a žen a genderu, poradenskou činnost pro zaměstnance/zaměstnankyně resortu, ale i pro organizace působící v resortních oblastech (např. Ministerstvo vnitra by mělo radit obcím a krajům, jak na rovné příležitosti, protože spadají pod jejich správu), tvorbu politik a nástrojů zohledňujících rovný přístup mužů a žen, sledování statistik z pohledu genderu, koncepční práci nejen na prioritách, ale i na grantových výzvách, dotační politiky atd. Zároveň by GFP měli mít poradní hlas při sestavování rozpočtu pro resort tak, aby bylo začleněno genderové rozpočtování. Jak už bylo zmíněno výše, GFP podle svého organizačního zařazení a stávající kapacity nemá dostatečný přístup k tvorbám politik v jednotlivých resortech.

Kritické oblasti v činnosti GFP

Podle požadavků na pozici by v kompetenci GFP měly být následující úkoly: podpora při provádění gender mainstreamingu, spolupráce s Radou vlády pro rovné příležitosti mužů a žen, poskytování poradenství v oblasti gender mainstreamingu, vzdělávací aktivity, propagace gender mainstreamingu v resortu (nejen v organizaci), spolupráce na národním akčním plánu, šíření poznatků a nástrojů na podporu gender mainstreamingu v resortu a celá další řada aktivit. Zařazením pod personální odbory nemusí být obsahu pozice GFP dosahováno.

MINISTR PRO LIDSKÁ PRÁVA²⁶¹ 2007-2010

V roce 2007 vznikl post na úrovni ministra/ministryně vlády, v jejíž/jehož působnosti jsou lidská práva a menšiny, včetně genderové agendy a agendy pro rovné příležitosti žen a mužů. Do agendy ministra spadají i oblasti dodržování lidských práv, rozvoj občanské společnosti a nestátního neziskového

---

258 Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2004, 2006, 2008, www.proequality.cz

259 Autorka informací zjišťovala dotazováním jednotlivých GFP.

260 příklady z evropských Equality Bodies, např. Švédsko

261 Dříve také ministr pro lidská práva a národnostní menšiny

sektoru, záležitosti romské komunity a národnostních menšin a usnadnění života zdravotně postižených občanů. Za období působnosti se na postu vystřídali dva ministři: ministryně Džamila Stehlíková (2007-2009, agenda rovných příležitostí žen a mužů od 1. 1. 2008) a ministr Michael Kocáb (2009 -2010).

Kritické oblasti v činnosti ministra

Post ministra pro lidská práva má statut ministra „bez portfeje“, což znamená, že nestojí na úrovni ostatních resortů, a tudíž nemá dostatečné pravomoci na prosazování politiky rovných příležitostí. Ministr pro lidská práva spadá po Úřad vlády ČR, který nemá stejné pravomoci jako jednotlivá ministerstva (Stínová zpráva, 2008, s. 25)²⁶². V souvislosti s postem ministra pro lidská práva je nutno také dodat, že v kompetenčním zákoně (zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky) není o postu ministra pro lidská práva zmínka. V souvislosti s tímto faktem ministr bez portfeje nemá zajištěnou kontinuitu po volbách v roce 2010, nemá vymezen vlastní resort a nedisponuje vlastním resortním rozpočtem na svou činnost, tudíž mandát ministra pro lidská práva je velmi slabý.

ODDĚLENÍ SEKRETARIÁTU RADY VLÁDY PRO ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI ŽEN A MUŽŮ 2008-2010

Jak už bylo řečeno, vládním usnesením č. 762 ze dne 11. července 2007 byla ministryně pro lidská práva a menšiny (Džamila Stehlíková) pověřena, aby převzala od 1. ledna 2008 koordinaci agendy rovných příležitostí pro ženy a muže a Oddělení rovnosti žen a mužů bylo z MPSV převedeno pod Úřad vlády ČR. Ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny byla jmenována předsedkyní Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Současně bylo oddělení přejmenováno na Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Po skončení mandátu D. Stehlíkové byl ministrem pro lidská práva a předsedou Rady jmenován Michael Kocáb.

Oddělení převzalo přípravu návrhu národního akčního plánu pro rovné příležitosti mužů a žen „Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže“ a jeho vyhodnocování, které má za úkol aktualizovat, a to ve spolupráci s gender focal point. Oddělení je hlavním koordinátorem součinnosti mezi jednotlivými resorty, nestátními neziskovými organizacemi, vládou ČR a odbornými svazy. Úkolem Oddělení je také zpracovávat rovné příležitosti žen a mužů do právních předpisů a analyzovat situaci postavení žen a mužů a shromažďovat data o postavení žen ve společnosti, a to včetně genderové statistiky.

V současné chvíli má oddělení čtyři zaměstnané osoby (3 ženy a 1 muže) a je financováno z rozpočtu Úřadu vlády ČR.

Kritické oblasti v Oddělení

Oddělení nemá dostatečně silný procesní a politický mandát a také rozhodovací pravomoci. Na to, aby Oddělení zajišťovalo efektivně gender mainstreaming, by potřebovalo nejen vlastní rozpočet na externí experty, ale více expertních kapacit na zajištění všech potřebných agend, které má v zodpovědnosti. Na postavení Oddělení má podstatný vliv postavení samotného postu ministra pro lidská práva, který může zaniknout po volbách v roce 2010.

---

262 Stínová zpráva 2008

V roce 2009 byl schválen antidiskriminační zákon (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů) a zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, který definuje antidiskriminačním úřadem ČR veřejného ochránce práv (dále VOP). Ombudsman se stal tzv. Equality Body pro Českou republiku. Antidiskriminační zákon ukládá VOP, kromě poskytování metodické právní pomoci, také povinnost provádět výzkum, zveřejňovat zprávy, vydávat doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťovat výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými orgány. Zákon mu však současně neposkytuje dostatečné nástroje a prostředky pro realizaci těchto úkolů. O rozsahu poskytované pomoci obětem diskriminace se vedly diskuse a spory od počátku příprav antidiskriminačního zákona (první návrhy byly zpracovány již v roce 2004). Ombudsman na základě diskuzí nad připravovanou novelou zaujal stanovisko, že nebude zastupovat oběti v soudním řízení, ale po posouzení přijaté stížnosti je bude odkazovat na spolupracující advokátní a právní poradny. Dle vlastních slov na ostatní úkoly, jako provádění výzkumů a osvětovou činnost, nebude mít dostatečné finanční a lidské zdroje (zatím rozšiřuje tým o 5 nových právníků/niček).²⁶³ Ze znění AZ z komunikace ombudsmana je zřejmé, že ombudsman nebude klást důraz na dlouhodobější strukturální změny v praxi. Zkušenosti ze zahraničí a doporučení z různých studií²⁶⁴ přitom jasně dokládají, že strategie, které se výlučně zaměřují na litigační aspekt (přijímání stížností, vedení soudních sporů, právní poradenství), jsou nedostatečné pro ochranu před diskriminací a pro dosažení práva na rovné zacházení v praxi.²⁶⁵

Kritické oblasti VOP

Ombudsman nemá dostatečné pravomoci ani dostatečný mandát na tvorbu systémových změn. Antidiskriminační zákon mu sice tyto úkoly přiděluje, ale reálně na ně nemá úřad VOP finanční zdroje ani expertní kapacity. Navíc je VOP koncipován pouze jako ombudsman pro oběti diskriminace, nikoliv jako tvůrce politik nebo systémových změn.

263 Tato informace byla sdělena na první informativní schůzce mezi VOP a NNO 3. 12. 2009. Na schůzce VOP Otakar Motejl, Seidlová, Michal Čermák a Sedláčková informovali o nových kompetencích a působnosti VOP a dále se diskutovala spolupráce mezi VOP a NNO.

264 Např. *Promoting Equality: Overview of positive measures used by national equality bodies. An Equinet report. September 2008.*

265 Evropská komise ve svých doporučeních pro subjekty pověřené podporou rovného zacházení (*Equality Bodies*) především radí: *nezávislost* instituce by měla být garantována zákonem a jasnými pravomocemi; (...) musí být instituce snadno dosažitelná; *finanční zdroje* by měly být zajištěny ve fiskálním rozpočtu, aby byla zajištěna kontinuita a nezávislost; *zaměření* se na poskytování pomoci v individuálních případech by mělo být doplněno zaměřením se na dlouhodobější strukturální změny v praxi; *pomoc* by měla být poskytována zdarma, jak obětem, tak svědkům diskriminace; *politická role*: instituci by měl být i formálně zajištěn přístup k tvorbě a připomínkování zákonů; instituce by měla být zajištěna dostatečnými prostředky, aby mohla provádět studie jako dostupný nástroj pro analyzování skutečné úrovně diskriminace a problémů týkajících se rovného zacházení; instituce by měla podporovat koordinaci studií a vytvářet dlouhodobé plány na témata, která mají být do studií zahrnuta; instituce by měla využívat vzdělávání jako nástroj pro změnu praxe tak, aby se případy diskriminace neopakovaly.

STÁLÁ KOMISE POSLANECKÉ SNĚMOVNY: STÁLÁ KOMISE PRO RODINU 2002-2010

Stálá komise byla ustanovena v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v červenci roku 2002. Úkolem komise je organizovat vzdělávací semináře a připravuje návrhy legislativních změn. V Komisi se angažuje osm žen a čtyři muži (1 předseda, 1 místopředseda, 1 místopředsedkyně). Podle webových stránek²⁶⁶ se komise naposledy sešla 3. října 2008. Podle záznamů Usnesení se Komise obsahově zaměřovala na rodinnou politiku.

STÁLÁ KOMISE POSLANECKÉ SNĚMOVNY: STÁLÁ KOMISE PRO ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI 2006-2010

Stálá komise vznikla v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v červnu 2006. Komise se oddělila od Stálé komise pro rodinu a rovné příležitosti. Agenda Komise není zaměřena pouze na rovné příležitosti žen a mužů, ale i na ostatní faktory, jako je věk, pohlaví, rasa, postižení, národnost, etnický původ a sexuální orientace. Pracovní skupina je složena z deseti žen a čtyř mužů (1 předsedkyně, 1 místopředseda). Podle webových stránek se komise naposledy sešla 26. 1. 2010. Většina obsahových aktivit se zaměřovala na antidiskriminační legislativu a vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice.

Kritické oblasti v činnosti stálých komisí

Vzhledem k tomu, že v komisích se schází poslanci a poslankyně napříč politickým spektrem, jsou vhodným nástrojem pro posilování politické angažovanosti a politického odhodlání pro naplňování gender mainstreamingu. Bohužel podle zápisů ze zasedání tento potenciál ani jedna z komisí plně nevyužívá. Obě komise mají prostor pro větší spolupráci s poradními orgány vlády a s NNO a návrhy zpracovávat do připravovaných zákonů, tento prostor plně nevyužívají. Důvodem může právě být okrajový zájem o politiku rovných příležitostí pro ženy a muže.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Vytvoření samostatné vládní agentury podle vzoru již existující Agentury pro sociální začleňování. Stejně jako již existující Agentura by tato nová instituce působila v oblasti rovných příležitostí a byla by určena potřebám krajské a místní samosprávy. Agentura by podporovala sběr dat, metodickou podporu pro zavádění gender mainstreamingu na krajské a místní úrovni. Agentura by také mohla převzít některé projektové výzvy z ESF od MPSV, MMR a MV zaměřené na kraje a města v oblasti podpory rovných příležitostí žen a mužů. Do její kompetence by měl patřit gender mainstreaming na krajské a místní úrovni, zároveň by byla konzultačním a poradenským místem pro kraje, města a obce.

Vytvoření stále pozice ministra pro lidská práva, která by byla zakotvena v kompetenčním zákoně. Post ministra by měl být na úrovni ostatních resortů, pro jeho činnost je potřeba, aby měl dostatečný mandát pro prosazování politiky rovných příležitostí žen a mužů, a to se stejnými pravomocemi jako mají ostatní resorty. Pozice ministra pro lidská práva je důležitým nástrojem na udržení kontinuity v oblasti posilování lidských práv. S vytvořením postu ministra pro lidská práva souvisí i poskytnutí vlastního rezortního rozpočtu. Kromě rovných příležitostí žen a mužů by obsahově, stejně jako nyní,

266 <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=99&ido=809&td=3> (cit. 2010-03-17)

spravoval oblast lidských práv jako celku. Doporučením pro ministra nebo pro současné Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen:

- **Přepřpracování Priorit a vypracování dlouhodobého akčního plánu na období delší než 4 roky,** který zohlední současný výchozí stav postavení žen a mužů v České republice a vytvoří rámec cílového stavu. Dlouhodobý akční plán by měl mít několik úrovní s různými termíny plnění a měl by obsahovat 12 kritických oblastí, na kterých by spolupracovaly příslušné resorty. Pro každý cíl by měla být specifikována opatření a každé opatření by mělo mít konkrétní indikátory plnění a termín plnění. Takto koncipované Priority by ve větší míře zaručovaly průřezovost tématu rovných příležitostí a nebyly by výrazně ovlivněny změnou osoby ministra, tedy byly by více transparentní a nepolitické.
- **Posílení sběru dat:** je potřeba vyčlenit finanční prostředky na vládní analýzu současného postavení žen ve společnosti a fungování institucionálních mechanismů pro zlepšení postavení žen a stejně tak je potřeba aktualizovat statistická data. Aktualizace analýzy, která byla vytvořena v 90. letech, je nutnou součástí vytvoření dlouhodobé koncepce na podporu postavení ženy v České republice.
- **Změna postavení expertů a expertek v poradních orgánech vlády ČR.** Je potřeba profesionalizovat poradní orgány tím, že expertní práce by měla být finančně ohodnocena. Dále je potřeba revidovat mechanismus nominací do Rady a výborů tak, aby nedocházelo k nadbytečnému překrývání expertů a expertek v Radě a výborech.

Posílení pozice ombudsmana jako českého Equality Body. Ombudsman je v současné době jediný orgán zakotvený v antidiskriminačním zákoně, který má v kompetenci řešit diskriminaci, bohužel jeho kapacity ani stávající obsahové zaměření v sobě nenese konceptní práce, vzdělávání, osvětu v oblasti rovných příležitostí žen a mužů. Jeho zaměření je více právního směru na pomoc diskriminovaným osobám. Ombudsman v sobě nedefinuje prevenci diskriminace a posilování postavení mužů a žen ve společnosti.

Vytvoření expertní sítě na národní úrovni, která by propojovala všechny instituce pracující na prosazování rovných příležitostí. Komunikační síť by propojovala instituce a shromažďovala data a dokumenty. Síť by mohla posílit navzájem úzké spolupráce mezi Radou pro rovné příležitosti žen a mužů, gender focal pointy, vzniklou Agenturou, Českým statistickým úřadem a veřejným ochráncem práv, vysokými školami, parlamentními komisemi a dalšími institucemi z řad NNO. Bylo by tak vytvořeno široké fórum pro sdílení informací, např. nad připravovanými zákony. Členství v síti by mělo být formalizované.

I. STRATEGICKÉ CÍLE – LIDSKÁ PRÁVA ŽEN

- I. 1 Prosadit a ochraňovat lidská práva žen pomocí plné realizace všech nástrojů týkajících se lidských práv, obzvláště Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen
- I. 2 Zajistit rovnost a odstranění diskriminace před zákonem i v praxi
- I. 3 Dosažení právní vzdělanosti

Linda Sokačová, Hana Víznerová (integrační politika ČR z genderové perspektivy)

Pekingská akční platforma (dále PAP) odkazuje na závazky v oblasti lidských práv žen obsažených v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen OSN. Tato mezinárodní úmluva (1979), kterou ratifikovala i Česká republika, se zaměřuje především na potírání stále existující diskriminace žen a dívek ve společnosti. Lidská práva zahrnují občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva, na něž má nárok každý člověk „bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, vyznání, politického a jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“²⁶⁷. V České republice se pozornost soustřeďuje především na oblast diskriminace a antidiskriminačních opatření, která jsou rovněž součástí evropské legislativy a jsou jedním ze základních principů Evropské unie.

Důležitým okamžikem v oblasti lidských práv je to, že Česká republika přistoupila k Mezinárodnímu soudnímu tribunálu. Poslanecká sněmovna vyslovila souhlas s ratifikací na své schůzi konané 29. října 2008. Stalo se tak však až po devíti letech poté, co se Česká republika zavázala podpisem Římského statutu. Ratifikaci smlouvy podporovala široká koalice neziskových organizací, mezi nimi byla aktivní i síť genderových organizací Česká ženská lobby.

ANTIDISKRIMINAČNÍ OPATŘENÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Velmi důležitou událostí v oblasti zajišťování rovnosti a odstraňování diskriminace před zákonem je schválení specializované antidiskriminační normy, tzv. antidiskriminačního zákona (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákon), který definuje ombudsmana jako antidiskriminační úřad České republiky (Equality Body). Zákon byl po dlouhých politických vyjednáváních a lobbingských akcích nevládních neziskových organizací přijat Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR 17. června 2009 a v platnost vstoupil 1. září téhož roku. Česká republika tak jako poslední v EU přijala tuto speciální antidiskriminační normu, jejíž

---

²⁶⁷ Všeobecná deklarace lidských práv OSN: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>. Přístup na stránku 31. ledna 2010.

komplexnost usnadňuje postavení obětí diskriminace a zároveň rozšiřuje definici a oblasti působnosti diskriminace v ČR.²⁶⁸

Postoj české politické reprezentace k antidiskriminačním opatření je velmi rozporuplný a v mnoha případech jsou antidiskriminační opatření na legislativní úrovni odmítána. Řada politiků proti této právní normě ostře vystupovala nebo k jejímu konečnému přijetí přistoupila především z povinnosti vyplývajících ze vstupu České republiky do Evropské unie. Negativní postoje na straně politiků a političek ztělesňuje vyjádření prezidenta ČR Václava Klause, které doprovázelo veto antidiskriminačního zákona z 24. dubna 2008 a které zkomplikovalo konečné přijetí této normy: „Zákon považuji za zbytečný, kontraproduktivní a nekvalitní a jeho dopady za problematické (...) Zákon se snaží odstranit nerovnost, která je však přirozeným jevem. Kdykoli se rozhodujeme, rozhodujeme se na základě našich subjektivních preferencí nebo našich stejně subjektivních zkušeností.“

Samotnému vetu předcházelo usnesení Senátu ČR, které následovalo po schválení antidiskriminačního zákona touto institucí a které vyjadřovalo velmi negativní postoje vůči antidiskriminačním snahám na úrovni EU: „Senát považuje antidiskriminační zákon za nástroj implementace požadavků vyplývajících z evropského práva, za jejichž neprovedení hrozí České republice sankce. Neztotožňuje se však s charakterem normy, která umělým způsobem zasahuje do přirozeného vývoje společnosti, nerespektuje kulturní odlišnosti členských států a požadavek rovnosti ve výsledku povyšuje nad princip svobody volby. Senát žádá vládu, aby nedávala souhlas s přijetím dalších antidiskriminačních předpisů na úrovni EU.“

Podle schváleného antidiskriminačního zákona (dále AZ) se za diskriminaci v právním slova smyslu považuje rozlišování mezi lidmi na základě určité kategorie bez ohledu na osobní hodnoty člověka. Právní pojetí diskriminace na základě zmiňovaného AZ vymezuje přímou a nepřímou diskriminaci a za diskriminaci považuje i obtěžování a sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci.

Sexuální obtěžování²⁶⁹ explicitně definováno jako diskriminace a zároveň je tento termín uveden i v zákoníku práce ČR. I přesto, že je v české společnosti sexuální obtěžování žen závažným společenským problémem, zůstává na okraji zájmu relevantních vládních institucí. Z výzkumu²⁷⁰ oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu AV ČR vyplývá, že se sexuálním obtěžováním na pracovišti se osobně setkalo 13,2% žen a 3,9% mužů a zprostředkovaně pak 14,5% žen a 17,7% mužů. V letech 2008-2009 se jako velmi závažné téma začíná otevírat také sexuální obtěžování studujících vyučujícími a odbornými pracovníky na vysokých školách.²⁷¹ Problém sexuálního obtěžování není definován jen na základě jeho procentuálního výskytu, ale také díky bagatelizaci v české společnosti a neexistenci formalizovaných a plně funkčních nástrojů omezujících sexuální

268 V platnost vstoupil sedm let poté, co se objevila první iniciativa týkající se vzniku tohoto zákona: v roce 2002 vznikla mezirezortní skupina působící na úrovni ministerstev.

269 Sexuální obtěžování je nežádoucí chování, které má sexuální povahu. Může jít o vtipy se sexuálním obsahem, sexuální podbarvené řeči a poznámky, tělesný kontakt nebo vymáhání sexuálního styku.

270 Křížková, A., Maříková, U., Uhde, Z. (eds.) (2006). *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Str. 36. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

271 Smetáčková, I., Pavlík, P., Kolářová, K. (2009). *Sexuální obtěžování na vysokých školách: jak vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat*. Praha: FHS UK.

http://www.fhs.cuni.cz/gender/pdf/metodika_pro_vyucujici_FINAL.pdf

obtěžování na pracovišti, které mají také preventivní charakter (jde o začlenění do pracovních řádů, speciální opatření pro řešení stížností, diskriminace a sexuálního obtěžování atp.).

Za diskriminační důvody jsou pak považovány pohlaví, rasa a etnický původ, národnost, věk, zdravotní postižení, sexuální orientace, náboženství a víra. Zákon rovněž vymezuje oblasti, ve kterých je diskriminace zakázána (nejde jen o právo na zaměstnání a přístup k němu, ale také přístup k službám, v sociálním zabezpečení a poskytování sociálních výhod, ve vzdělávání atp.), a také přípustné formy rozdílného zacházení (tedy výjimky, které nejsou považovány za nelegální diskriminaci).

AZ za účelem odstraňování diskriminace umožňuje pozitivní akce, které přispívají k aktivnímu řešení a předcházení diskriminačních situací. Oproti předešlé právní úpravě diskriminace obsažené především v pracovním právu (zákoník práce, zákon o zaměstnanosti atd., které jsou stále platné) je nový zákon komplexnější a umožňuje přímé žaloby na diskriminaci, rovněž rozšiřuje oblasti, v kterých je diskriminace zakázána. Již zmiňovaná předešlá legislativa byla také problematická z toho důvodu, že definice diskriminace a další ustanovení odkazovala na neexistující antidiskriminační zákon.

Specializovaná norma rovněž vysílá do společnosti důležitý signál, že diskriminace je nejen nelegální, ale také společensky nežádoucí. Na základě zkušeností odborníků, ale i soudců se dá také předpokládat, že AZ může působit preventivně, protože jak zaměstnavatelé, tak i další poskytovatelé služeb se budou snažit vyhnout potencionálním sankcím.

Při závěrečném projednávání zákona probíhaly diskuze nejen na politické půdě, ale také na úrovni specializovaných NNO, protože od vzniku prvního návrhu došlo k řadě úprav, z nichž některé přispívají k menší účinnosti tohoto zákona. Nakonec se většina renomovaných organizací²⁷² rozhodla zasazovat o přijetí této normy a zároveň upozornit na to, že v blízké budoucnosti je nutné připravit novelizaci zákona, která bude reagovat na aktuální stav v dané oblasti. Mezi oblasti, které jsou považovány NNO za důležité pro budoucí novelizace, patří: přehodnocení a případné navýšení pravomocí a zdrojů veřejného ochránce práv, posílení role sankcí v antidiskriminačním zákoně v oblasti nápravy a náhrady nemajetkové újmy, možnost bezplatného právního zastupování prostřednictvím NNO a umožnění hromadných žalob.

V současné době patří mezi nejdůležitější a největší poskytovatele právní pomoci a právního poradenství diskriminovaným specializované nevládní organizace.²⁷³ Změna se nechystá ani s příchodem nového antidiskriminačního úřadu působícího v rámci působnosti veřejného ochránce práv (ombudsman), těžiště základní právní pomoci, poradenství a dalších doprovodných služeb bude i nadále spočívat na neziskových organizacích. S tím však zákon ani vládní strategie financování boje proti diskriminaci nepočítají. Protože zdroje plynoucí NNO jsou projektového typu, jsou velmi nestabilní a nejisté, hrozí, že kvalitní pomoc obětem diskriminace bude v budoucnu ohrožena.

---

²⁷² Výzvu nevládních organizací poslankyním a poslancům k podpoření antidiskriminačního zákona podpořilo 61 organizací, mezi nimi např. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Asociace občanských poraden, Forint nebo síť genderových a ženských organizací Česká ženská lobby.

²⁷³ Na financování této činnosti čerpají NNO prostředky především z fondů zahraničních nadací, evropských fondů a minimálně pak ze státních dotací.

2. července 2008 představila Evropská komise nový návrh antidiskriminační směrnice, která by měla zajistit ochranu před diskriminací z důvodu věku, zdravotního postižení, sexuální orientace, náboženského vyznání nebo světového názoru mimo pracoviště, která rovněž rozšiřuje oblasti působnosti AZ na úrovni EU. V současné době je tato směrnice v projednávání členských států. Pro ČR nemá tato směrnice vzhledem k přijetí antidiskriminačního zákona a jeho rozsahu zásadní význam, ale její přijetí je podstatné z hlediska legislativních principů EU a také dalších členských států, které mají užší legislativní ochranu před diskriminací. Česká republika prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí pod vedením bývalého ministra ODS, Petra Nečase, přijala k této směrnici rezervovaný postoj – v praxi šlo o nezájem na prosazování této směrnice, ale i o vyjadřování odmítavého postoje pověřených osob na oficiálních jednáních v rámci Rady ministrů na úrovni EU atp. V současné době je postoj ČR v kompetencích Úřadu vlády ČR, pozice ČR se však zatím nemění. Tato směrnice však v současné době nespadá do priorit vlády, ani do priorit EU, protože k ní vlažný postoj zaujímá více členských států.

PRÁCE KONTROLNÍCH ČINNOSTÍ SPRÁVNÍCH ORGÁNŮ A SOUDŮ

SOUDY

Odborníci na diskriminaci považují soudní řešení diskriminace za krajní způsob – více než ¾ sporů založených na diskriminaci se řeší mimosoudní cestou. Ani po přijetí antidiskriminačního zákona se neočekává zásadní navýšení soudních sporů (hovoří se zhruba o 4-10 sporech ročně). Odborníci a odbornice často zdůrazňují problematičnost zdoluhavých soudních řízení a z hlediska kvality také hovoří o velmi sporných judikaturách, které problematizují řešení diskriminačních případů v České republice.²⁷⁴ Diskriminační spory jsou vedeny v řádu několika let, což snižuje účinnost ochrany obětí před diskriminací z hlediska nápravných opatření a také neúměrně zvyšuje vynaložené zdroje na vedení případů – nejde jen o přímé náklady na advokáty (které v mnoha případech zajišťují specializované NNO), ale jde i o hrozbu zaplacení soudních poplatků a nákladů protistraně v případě prohraného sporu. Náklady na soudní poplatky se mohou dostat až do statisícových částek. České soudy navíc podle odborníků rozhodují velmi nepředvídatelně a mnohem častěji záleží na místní příslušnosti soudu než na okolnostech případů a vystavení argumentace. V neprospěch postavení obětí diskriminace v soudním řízení působí i silná důvěra české společnosti (a potažmo i soudů) v nadřazenost práv zaměstnavatele. Přednost a pochopení získává absolutní svoboda zaměstnavatele rozhodovat o zaměstnancích.²⁷⁵ Česká veřejnost se také vyznačuje nízkým právním povědomím, které zpětně působí v neprospěch obětí diskriminace, které nejsou zvyklé na to zaznamenávat a sbírat důkazy diskriminačního jednání. Takový nedostatek důkazů pak působí opět v neprospěch obětí u soudního dokazování. Soudy často takové případy považují za smyšlené a staví se na stranu zaměstnavatelů a dalších žalovaných stran, aniž by daly šanci dalšímu dokazování.

274 Sokačová, L. (2010). *Nenechte se diskriminovat: závěrečná zpráva z výzkumu. In Neviditelný problém. Praha: Gender Studies, o.p.s. Vychází v březnu 2010. Informace vycházejí z kvalitativního výzkumu mezi odborníky na diskriminaci (NNO, právníci, advokáti atp.) a soudci na okresní úrovni, kteří jsou pověřeni řešením případů diskriminace.*

275 Sokačová, L. (2010). *Nenechte se diskriminovat: závěrečná zpráva z výzkumu. In Neviditelný problém. Praha: Gender Studies, o.p.s. Vychází v březnu 2010.*

Neexistence písemných důkazů je často důvodem, který vede k rozhodnutí řešit případ jinou než soudní cestou, protože by byla diskriminace těžko prokazatelná.²⁷⁶

Na druhou stranu je však třeba poznamenat, že podobně jako pro NNO a advokáty i pro soudy je tematika diskriminace nová a učí se s ní pracovat. Navíc do této oblasti silně prosakují celospolečenské mýty a předsudky, které v mnohém ovlivňují přístup k jednotlivým kauzám. Vzhledem k nedostatku času se soudci a soudkyně seznamují s obsahem antidiskriminačních norem až v momentě aktuálních soudních případů a současně se také poprvé seznamují s řadou evropských judikatur v této oblasti. Obecně se dá konstatovat, že ti, kteří mají nějaké konkrétní zkušenosti se souzením těchto případů, jsou problematice více otevření a dokážou také citlivěji posoudit problematičnost postavení diskriminovaných osob v soudních řízeních i při řešení takových sporů obecně.

KONTROLNÍ ČINNOST SPRÁVNÍCH INSTITUCÍ

Důležitou kontrolní institucí v oblasti diskriminace na trhu práce jsou inspektořáty práce. Ty disponují kontrolními i sankčními pravomocemi v případech, kdy zjistí diskriminační jednání u zaměstnavatele. Pokuty se mohou pohybovat až do částky 1 mil. Kč, v praxi však tyto výše nejsou v porušování pracovně-právních vztahů souvisejících či dotýkajících se problematiky diskriminace uplatňovány. Problematika diskriminace stojí na samém okraji zájmů inspektořátů práce. Negativní zkušenosti s jejich kontrolní činností vyslovují jak odborníci z této oblasti, tak oběti diskriminace.²⁷⁷ Mezi důvody nízkého zájmu ze strany inspektořátů je podceňování dopadů diskriminace, ale také nedostatek lidských a finančních zdrojů těchto kontrolních institucí a nedostatečné metodické vedení ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí.

Důležitost činností inspektořátů práce a dalších kontrolních orgánů, jako je například Česká školní inspekce, si uvědomují právní odborníci i NNO a za účelem zlepšení situace na tomto poli organizují různé vzdělávací akce a také navrhují motivační nástroje, které mají posílit uplatňování rovných příležitostí, lidských práv a antidiskriminačních opatření v praxi. Jde o různé soutěže, audity či certifikáty, které upozorňují na příklady dobré praxe, jejichž cílem je jejich prosazování i na dalších subjekty.²⁷⁸

---

276 Viz Příloha č. 1 Kauzistiky

277 Sokačová, L. (2010). *Nenechte se diskriminovat: závěrečná zpráva z výzkumu*. In *Neviditelný problém*. Praha: Gender Studies, o.p.s. Vychází v březnu 2010. Informace vycházejí z kvalitativního výzkumu mezi odborníky na diskriminaci (NNO, právníci, advokáti atp.) a soudci na okresní úrovni, kteří jsou pověřeni řešením případů diskriminace.

278 V oblasti vzdělávacího systému a rovných příležitostí etnických skupin jde např. o iniciativu Férová škola Ligy lidských práv. Široké spektrum motivačních aktivit lze nalézt v oblasti rovných příležitostí žen a mužů: Firma roku: rovné příležitosti a audit „Rovné příležitosti“ Gender Studies, o.p.s., genderový audit Otevřeně společnosti, o.s. či audity sladování rodinného a pracovního života organizace Aperio. Organizace Žába na prameni pak až do svého zániku organizovala soutěž Zlatá žába, která oceňovala pozitivní výroky z oblasti rovných příležitostí a antidiskriminace.

Česká veřejnost má obecně poměrně nízké právní povědomí. Situace se ještě více komplikuje v oblasti diskriminace a lidských práv. Nízká právní znalost v této oblasti způsobuje, že pojem diskriminace je často zaměňován za obecné pracovní-právní spory, což na společenské úrovni tuto problematiku devalvuje. O zlepšení v tomto stavu usilují především neziskové organizace, které na toto téma realizují informační a kampaně. Relevantní vládní instituce se na tuto problematiku nezaměřují vůbec nebo minimálně. Vedle toho neziskové organizace provozují právní poradny, které poskytují odpovědi na základní právní otázky, a přispívají tak k rozvoji právní vzdělanosti a povědomí v České republice.

Nízkým právním povědomím však nedisponuje pouze laická veřejnost, ale také úředníci a úřednice na různých úrovních a další osoby, které s tematikou přicházejí do styku. I zde velký vzdělanostní deficit doplňuje činnost nevládních neziskových organizací, které pro tyto instituce realizují vzdělávací akce. Vzdělávání ministerských úředníků je také jedním z povinných úkolů, který stanoví dokument Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů. Ministerstvo práce a sociálních věcí tak zajišťuje vzdělávání nejen pro pracovníky ministerstev, ale také pro úřady práce. Způsob zajištění tohoto vzdělávání závisí na rozhodnutí ministerstev a liší se – někdy ho zajišťují specializované NNO, expertky a experti, zaměstnanci ministerstev na problematiku atp.

Velkým problémem právního vzdělávání v oblasti diskriminace je nedostatek specializovaných kurzů zaměřených na problematiku diskriminace a lidských práv pro studující právních a sociálně-právních oborů. Problematickými jsou především právní fakulty. Tento stav má nepříznivý vliv i na činnost obecných advokátů, na které se jako na první instanci často obracejí oběti diskriminace. Specializované neziskové organizace jsou totiž soustředěny v Praze, Brně a několika dalších českých větších městech. O změnu tohoto stavu opět usilují především nevládní organizace, které organizují letní školy a víkendové kurzy zaměřené na problematiku diskriminace a lidských práv. Některé z těchto kurzů jsou zaměřené také na soudce a soudkyně, kteří prohlubují své znalosti v této problematice.²⁷⁹

POSTAVENÍ LGBT OSOB VE SPOLEČNOSTI

V současné ČR chybí silná nevládní organizace, která by zastupovala práva LGBT osob ve společnosti. Organizace zaměřené na postavení lesbických žen se zaměřují hlavně na oblasti kultury a svépomocnou činnost. Na vládní úrovni pak působí Výbor pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva při Úřadu vlády ČR, který působí jako poradní orgán vlády a který se skládá ze zástupců a zástupkyň ministerstev a odborné veřejnosti.

1. července 2006 vstoupil v platnost zákon o registrovaném partnerství, který umožnil párům stejného pohlaví (a pouze jim) uzavírat oficiální svazky. Přesto však osoby uzavírající tento právní akt nemají stejná práva a postavení jako osoby vstupující do manželství (nemají např. nárok na vdovský/vdovecký důchod). Jedním z takových nedostatků je i nemožnost individuální adopce osobám v registrovaném partnerství. V České republice má právo adoptovat dítě každý muž či žena bez ohledu na sexuální orientaci. Situace se však zásadně změní v okamžiku, kdy gayové a lesby vstoupí do registrovaného partnerství, neboť podle zákona registrované osoby nemohou adoptovat dítě nejen jako pár, ale ani individuálně. Z analýzy Gender Studies, o.p.s. vyplývá, že se uvedené ustanovení

²⁷⁹ Šlo např. o kurzy pořádané Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva.

zákona o registrovaném partnerství dostalo do rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách, neboť diskriminuje právé na základě sexuální orientace. Vzhledem k tomu, že podle judikatury Ústavního soudu ČR jsou součástí českého ústavního pořádku také ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, je uvedené ustanovení v rozporu také s ústavním pořádkem ČR.²⁸⁰ Po zpracování byla analýza předána Výboru pro sexuální menšiny, po projednávání ministr pro lidská práva Michael Kocáb v lednu 2010 doporučil legislativní změnu, která má odstranit tento nedostatek a která bude předána k projednávání vládě ČR.

INTEGRAČNÍ POLITIKA ČR Z GENDEROVÉ PERSPEKTIVY

Do oblasti lidská práva žen spadá i postavení žen migrantek v České republice. Problematické situace a překážky v integraci, které se dotýkají migrantek žijících v ČR přesahují do oblastí jako přístup ke zdravotní péči a postavení migrantek na trhu práce.²⁸¹ Poznatky o postavení této skupiny žen vychází z výzkumů Evropské kontaktní skupiny i jiných organizací a také ze zkušeností s prací s ženami migrantkami ve výzkumných, vzdělávacích a dalších aktivitách nevládní organizace.

Česká republika se v posledních letech stala pro migrující osoby zemí cílovou. Neustále dochází k výraznému růstu počtu cizinců/nek na území a zvyšuje se počet osob, které se zde chtějí dlouhodobě či trvale usadit. K 31. 12. 2009 bylo evidováno celkem 433 305 cizinců, z toho 178 416 žen (41,2%). Celkový počet žen s trvalým pobytem byl 85 115. Celkový počet azylantů (osoby, kterým byla udělena mezinárodní ochrana v ČR) k 31.12. 2008 byl 1 933, z toho 821 žen (42,5%). Největší počet žen pochází z Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu a Ruska.

Téma genderového aspektu integrace migrantů/tek, zohlednění genderově specifických zájmů a potřeb příchozích není v ČR stále předmětem hlubší veřejné diskuse, neodráží se cíleně ani v legislativních opatřeních a koncepčních dokumentech.

Základním dokumentem, který vymezuje státní integrační politiku ČR, je Koncepce integrace cizinců z roku 2005 (aktualizovaná verze je platná od roku 2006). Tento text a každoroční zprávy o jeho realizaci se zabývají konkrétními problémy a oblastmi integrace s důrazem na genderová specifika a situací žen migrantek pouze okrajově. Uváděna je zejména potřeba zohlednit při integračních aktivitách specifické postavení žen jako jedné ze zranitelných skupin (z toho vychází dotační programy ministerstev, například Ministerstva práce a sociálních věcí). Koncepce samotná se však postavení žen migrantek věnuje velmi obecně a neřeší konkrétní problémy v procesu integrace, podrobněji je uvedeno pouze doporučení k podpoře žen matek v přístupu ke kurzům českého jazyka.

Genderové hledisko migrace a integrace a situace žen migrantek musí být v koncepčních dokumentech vlády více specifikováno. Opatření, která vychází z politik, by měla být konkretizovaná a závazná při uplatňování v praxi. V rámci definované skupiny „zranitelných osob“ je nutné specificky zohlednit situaci žen samoživitelek a ochranu těhotných žen v souvislosti s jejich možnostmi legálního pobytu na území ČR, lékařské a sociální péče.

---

280 JUDr. Mgr. Jan Wintr, Ph.D. pro Gender Studies, o.p.s. (2009). *Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách. Vypracování analýzy je financováno nadací OSF Praha.*
http://www.feminismus.cz/download/analýza_adopce_final.pdf.

²⁸¹ Tyto části jsou blíže popsány v kapitole *Ženy a hospodářství a Ženy a zdraví*.

Také v oblasti politiky rovných příležitostí žen a mužů musí být více zohledněno specifické postavení a potřeby žen migrantek. Jednou z oblastí je například sladování rodinného a pracovního života. Nástroje k podpoře žen v této situaci (například zkrácené pracovní úvazky, flexibilní formy zaměstnání) jsou pro migrantky nedosažitelné vzhledem k jejich pobytovému statusu na území a příležitostem k uplatnění na trhu práce.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ:

- **Zvyšování právního povědomí veřejnosti**, které přispěje ke správnému chápání pojmu diskriminace a také znalosti možností právní obrany proti takovému protiprávnímu jednání, využívání informačních a osvětových kampaní zaměřených na různé cílové skupiny (oběti diskriminace, odborníky, soudy atp.) a rovněž nadužívání tohoto pojmu.
- **Posilování spolupráce různých subjektů v oblasti odstraňování projevů diskriminace** – NNO, státu, veřejné správy a samosprávy, sociálních partnerů, akademické obce a dalších.
- Stát by měl převzít aktivizační roli v oblasti (anti)diskriminačních opatření a **stanovit jasný a transparentní systém financování NNO**, které jsou hlavními poskytovateli služeb pro diskriminované osoby.
- **Novelizace antidiskriminačního zákona** (po vyhodnocení jeho ročního působení) za účelem posílení opatření proti diskriminaci a zlepšení obětí diskriminace při vymáhání zákona.
- Zvyšování dostupnosti právní pomoci a kapacit právních poraden.
- **Důsledný mainstreaming antidiskriminace.**

J. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A MÉDIA

J. 1 Zvýšení účasti a přístupu žen k vyjadřování se a rozhodování ve sdělovacích prostředcích a nových komunikačních technikách

J. 2 Podpora vyváženého a nestereotypního zobrazování žen ve sdělovacích prostředcích

Tereza Wennerholm Čáslavská

Pekingská akční platforma (dále PAP) připisuje médiím značný potenciál při prosazování rovného postavení žen a mužů. Role médií je zdůrazněna napříč všemi kritickými oblastmi platformy. Kromě toho tvoří média i samostatnou kritickou oblast se dvěma strategickými cíli. Samostatná kritická oblast také zahrnuje sdělovací prostředky, nové informační a komunikační technologie a oblast reklamy. Platforma ve strategických cílech a opatřeních upozorňuje na potřebu vypracování profesionálních návodů a dobrovolných kodexů chování na podporu pozitivních portrétů obou pohlaví a používání neutrálního jazyka v mediálních programech a zapojení žen do utváření mediálních obsahů a využití nových technologií.²⁸²

MÉDIA V ČR

Nejdůležitějšími zákony, které regulují audiovizuální média v České republice, jsou zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, a zákon č. 231/2001, o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Reklamu v České republice upravuje zákon č. 40/1995, o regulaci reklamy, a tuto právní normu doplňuje zákon č. 231/2001, o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Všechny tyto veřejnoprávní normy transponují směrnici ES²⁸³ o audiovizuálních mediálních službách, což znamená, že audiovizuální sdělení nesmí podněcovat "k nenávisti z důvodu rasy, pohlaví, náboženského vyznání nebo národnosti" a obchodní sdělení (reklama) nesmí obsahovat nebo podporovat "diskriminaci z důvodu pohlaví, rasy či etnického původu, národnosti, náboženského vyznání či přesvědčení, zdravotního postižení či sexuální orientace".²⁸⁴ Regulačními orgány, které dohlížejí na dodržování výše uvedených zákonů, jsou Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV), dále specializované samoregulační orgány zakotvené v zákoně o České televizi (Rada ČT)

²⁸² Beijing Platform for Action, *J.Women and Media*:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/media.htm> (cit.2010-03-17)

²⁸³ *Televize bez hranic a později Směrnici o audiovizuálních mediálních službách Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/65/ES ze dne 11. prosince 2007, kterou se mění Směrnice Rady 89/552/EHS, o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících provozování televizního vysílání*

²⁸⁴ *Např. v zákoně o reklamě se jedná o § 2 odst. 3.*

a v zákoně o Českém rozhlasu (Rada ČRo).²⁸⁵ Na úrovni státní správy České republiky pro regulaci a dozor nad médií fungují Stálá komise Poslanecké sněmovny pro sdělovací prostředky a Stálá komise Senátu pro sdělovací prostředky.

Nad rámec právní regulace se audiovizuální média a reklama v České republice řídí dobrovolně přijatými etickými kodexy. Veřejnoprávní média Česká televize a Český rozhlas mají vlastní kodexy (Kodex České televize, resp. Kodex Českého rozhlasu) a v oblasti reklamy se jedná o Kodex reklamy vydaný Radou pro reklamu (RPR). Kodexy obsahují speciální ustanovení o zákazu diskriminace a snižování lidské důstojnosti.²⁸⁶ Podle vyjádření Rady pro Českou televizi a Rady Českého rozhlasu, které dohlíží na dodržování kodexů a přijímají stížnosti od veřejnosti na případné jeho porušení, neobdržely tyto žádnou stížnost, kterou by byla možné posuzovat jako diskriminační.²⁸⁷

V oblasti tištěných médií se k oblasti nediskriminace vyjadřuje Etický kodex vydaný Syndikátem novinářů, dle kterého tištěný obsah "nesmí vytvářet ani ztvárňovat námět, který by podněcoval diskriminaci rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo sexuální orientace".²⁸⁸ Stejně jako Rada České televize a Rada Českého rozhlasu, tak je i Syndikát novinářů místem pro podání stížností na diskriminaci v tištěných médiích. Mezi lety 2007-2009 řešil Syndikát dvě stížnosti na diskriminaci v tištěných médiích zaměřené na genderové stereotypy a zobrazování žen a mužů, ale ani k jedné nezformuloval stanovisko.²⁸⁹

Arbitrážní komise Rady pro reklamu, která přijímá stížnosti na komerční sdělení, přijala mezi lety 2002 až 2008 celkem 33 stížností, které spadají do kategorie ženy v reklamě a/nebo sexismus. Z těchto stížností uznala Arbitrážní komise RPR jako oprávněné celkem čtyři stížnosti.²⁹⁰ Na rozdíl od mediálních rad jsou stížnosti a odůvodnění dostupné na webových stránkách Rady pro reklamu a navíc je expertní základna Arbitrážní komise rozšířena o psychology, sexuology a mediální odborníky apod.

---

285 V případě reklamy v rozhlasu a televizi, včetně sponzoringu, je to Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, v případě reklamy pro léčivé přípravky a sponzoring Státní ústav pro kontrolu léčiv, pro reklamu na zdravotní péči Ministerstvo zdravotnictví, pro reklamu na přípravky na ochranu rostlin Státní rostlinolékařská správa, u reklamy na veterinární léčivé přípravky Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv, u reklamy na internetu Úřad pro ochranu osobních údajů a v ostatních případech to jsou krajské živnostenské úřady.

286 V případě České televize se jedná o článek 13 Kodexu a Českého rozhlasu se jedná o článek 18 Kodexu. V Kodexu reklamy upravuje bod 3.2 lidskou důstojnost a nediskriminační zobrazování.

287 Zdroj: Gender, média a reklama. Možnosti (samo)regulace genderových stereotypů v médiích a reklamě.

Petra Kubálková, Tereza Wennerholm Čáslavská (2009)

288 Kromě toho reguluje periodický tisk i zákon č. 46/2000 Sb. ze dne 22. února 2000, o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon). Ten ale neobsahuje žádná ustanovení o nediskriminaci.

289 Zdroj: Gender, média a reklama. Možnosti (samo)regulace genderových stereotypů v médiích a reklamě.

Petra Kubálková, Tereza Wennerholm Čáslavská (2009)

290 Ibid.

Žádný z výše uvedených etických kodexů neobsahuje doporučení na podporu nestereotypního zobrazování žen a mužů a/nebo vyvážené zapojení obou pohlaví do rozhodovacích pozic v médiích. Samoregulační normy pouze odkazují na právní požadavky na nediskriminační chování. Praxe ze zahraničí ukazuje, že doporučení na zobrazování žen a mužů i vyváženého zastoupení nejsou neobvyklá. Průkopníky jsou veřejnoprávní média (například britská BBC, kanadská CBC či švédská SVT) a samoregulační orgány (např. 8 z 20 evropských autoregulačních orgánů v oblasti reklamy má specifické ustanovení o sexistické a stereotypní reklamě).²⁹¹ (Ve dvou zemích v Evropě se rozhodli jít zákonným nařízením. Ve Španělsku byl přijat zákon, který zakazuje diskriminující a nedůstojné zobrazování žen v médiích a reklamě. Norsko má veřejnoprávní předpis o rovném zacházení žen a mužů, který zahrnuje i oblast reklamy.) Přitom z dostupných studií²⁹² a mediálních monitoringu²⁹³ na zobrazování genderových rolí a použití jazyka v mediálních sděleních je zřejmé, že český mediální prostor není vůči genderovým předsudkům imunní. V těchto pracích se konstatuje, že názory žen jsou v českých médiích málokdy slyšeny a ve zpravodajství se ve větší míře vyjadřují muži odborníci, a to i v oblastech, které se dotýkají životů žen. Ženy jsou v obsazích pořadů více citovány ve vztahu k „ženským“ tématům a jsou také více zobrazovány v podřízeném postavení ve společnosti. Princip rovného zacházení žen a mužů je médii často nepochopen a zesměšňován.²⁹⁴ Podle Jany Valdové, české mediální odbornice, česká publicistická a moderátorská obec přenáší do třetího tisíciletí zkreslené, stereotypní, ustrnulé, neúplné, zhusta negativní informace a postoje k ženské otázce a problematice rovnosti pohlaví v neprospěch individuální svobodné volby genderové identity.²⁹⁵ Ale i přes výše uvedené negativní hodnocení nachází stále více vyvážené zpravodajství a genderově zcitlivěná žurnalistika cestu do hlavního mediálního proudu.²⁹⁶

---

291 Ibid.

292 Např. Valdová, Jana (2006). *Gender a společnost*. Univerzita J.E. Purkyně. Ústí nad Labem. Valdová (2006), Baslarová, Iva - Binková, Pavlína. *Kandidátky na předsedu: Mediální obraz političek ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Jiráček, Jan. *O stereotypu v médiích aneb Svět, který vidí média*.

293 Česká republika se zapojila do projektu Celosvětový den monitoringu médií (The Global Media Monitoring Project, GMMP 2009/2010). Projekt běží od roku 1995 a jeho hlavním výstupem jsou celosvětové reporty o zastoupení a zobrazování žen a mužů v médiích. Tyto zprávy, které zpracovávají kvantitativní a kvalitativní data, jsou svého druhu nejrozsáhlejší. Na národní úrovni koordinuje sběr a analýzu dat Centrum ProEquality ve spolupráci s Katedrou mediálních studií UK FSV. Autorka má předběžné výstupy k dispozici.

294 Zodpovědnost médií při upevňování genderových stereotypů je nejčastěji odmítána ze strany novinářské obce. To jsou například zkušenosti z projektu Kampaň pro Rovnost šancí, který pracoval s cílovou skupinou novinářů/ky. Více o projektu Nadací Open Society Fund Praha na <http://www.osops.cz/muziazeny/index1.htm>

295 Valdová, Jana. 2001. „Stereotypy a klišé v mediální projekci genderu“. *Sociologický časopis*, XXXVII, (2/2001), 183-205.

296 Konstatuje např. Appeltoová, M., Bosničová (2009). „Po dvaceti letech demokracie se média naučila vnímat zásadní genderové aspekty pracovního trhu. Otázky slaďování v podobě flexibilních pracovních úvazků či firemních školek, rozdílů v plátech mezi muži a ženami či nerovného zastoupení žen a mužů v jednotlivých oborech či hierarchické struktuře organizací jsou součástí mediálního diskurzu.“

Svůj podíl na tom také měla genderová informační a tisková agentura gitA, která v českém mediálním prostoru působila mezi roky 2006 a 2009. www.ta-gita.cz

V reklamě a marketingu z pohledu zobrazování mužů a žen převládají v českém prostředí zakořeněné stereotypy.²⁹⁷ Diferenciace podle produktů je většinou zjevně manifestována – reklamy jsou utvářeny za účelem kategorizace výrobků na výhradně mužské a ženské.²⁹⁸ V případě reklamy, je zjevný i čirý sexismus a objektivizace ženského těla.²⁹⁹

Závěrem můžeme konstatovat, že české mediální rady (Rada ČRo, Rada ČT a RRTV) a redakce největších mediálních vydavatelství problematiku rovných příležitostí žen a mužů nereflktují a na iniciativy ze strany občanského a akademického sektoru reagují odmítavě.³⁰⁰ V tomto ohledu je Rada pro reklamu vstřícnější a dokonce zvažuje zapracování doporučení o nestereotypním zobrazování žen a mužů do svého Kodexu.³⁰¹

ZASTOUPENÍ ŽEN V MÉDIÍCH A V ROZHODOVACÍCH POZICÍCH

Se zobrazováním genderu v médiích souvisí také další otázka, a to je zastoupení žen v médiích, tedy složení pracovních týmů a zapojení žen (nebo menšin) do tvorby samotného obsahu informací. Podle jedné z analýz z roku 2003 byly ženy v ČT zastoupeny v poměru 2:7, žádný z významných deníků neměl na postu šéfredaktora ženu a v čele většiny sekcí Českého rozhlasu stáli muži a od roku 1992 nebyla ve vedení České televize ani Českého rozhlasu žena ani jednou.³⁰² Podle dat ČSÚ z roku 2005 je patrné, že ženy nachází uplatnění na pozici redaktorky obecně (51,9%), mezi komentátory a reportéry jich je 47,9%, mezi redaktory publicistiky 40%, přesto se podíl příspěvků od žen v denících a ostatních médiích pohybuje pouze v rozsahu 20-30%. Hodnotících komentářů od žen je navíc pouhých 10%. Z analýzy dále vyplývá, že podíl citovaných žen se pohybuje okolo 20%.³⁰³

V roce 2009, podle webových stránek jednotlivých redakcí českých deníků, bylo zastoupení žen na vedoucích pozicích stále minimální (na pozici šéfredaktora čtyř nejčtenějších týdeníků/deníků není ani jedna žena) a v redakcích tvoří ženy mezi jednou třetinou a jednou polovinou

---

297 Např. Bosničová, Nina et al (ed) (2008). *Gender a marketing. Gender Studies, o.p.s. Praha, Kadlecová, Kateřina. Dívky a girls podle českých dívčích časopisů. Jazyk, ideologie, publikum a jeho přístup. Nakladatelství Bor. Praha.*

298 Na oblast gender marketingu se zaměřila v roce 2007 organizace Gender Studies, o.p.s. Více na <http://www.rovneprilezitosti.cz/admin/upload/0a348316d1/e6c1409dbc.pdf> (cit. 2010-03-18)

299 Na sexistickou reklamu upozorňují například Nesehnutí (Nezávislé Sociálně Ekologické hnutí) v Brně soutěží Sexistické prasátko. Více na <http://zenskaprava.ecn.cz/?page=255&call=Témata&lang=cs> (cit. 2010-03-18).

300 Například reakce Rady pro rozhlasové a televizní vysílání na zaslanou Analýzu Centra Proequality a reakce novinářské obce na vydání příručky Kultura genderově korektního vyjadřování MŠMT.

301 Reakce ředitele RPR, ing. Šťastného na Evropské konferenci k překonávání genderových stereotypů, 19.5.2009

302 Nováková, Tereza. *Genderové nerovnosti v současných českých médiích. Bakalářská práce. FSV UK, Praha. 2006.*

303 Kubálková, P. Wennerholm Časlavská. T. 2009. *Gender, média a reklama Možnosti (samo)regulace genderových stereotypů v médiích a reklamě.*

zaměstnanců/zaměstnankyň.³⁰⁴ Výjimku tvoří Rada České tiskové agentury, které předsedá žena (místopředsedkyně žena, zbývajících pět členů rady jsou muži), ovšem ve výkonném vedení ČTK jsou pouze sami muži. Naopak vyvážené je obsazení vedoucích redakcí (pět žen a pět mužů).

Tabulka č.1: Zastoupení žen v mediálních radách, asociacích a politických orgánech se zaměřením na média³⁰⁵

Mediální rada/Samoregulační orgán/Asociace/Politický orgán	Celkový počet	Z toho žen	Procentuální zastoupení žen (v%)
Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (Rada pro RTV)	13	5	38
Rada České televize (Rada ČT)	15	3	20
Rada českého rozhlasu (Rada ČRo)	8	2	25
Asociace provozovatelů soukromého vysílání (APSV) (Ve vedení APSV)	6	0	0
Unie vydavatelů denního tisku (Správní rada UV)	10	1	10
Stálá komise Senátu pro sdělovací prostředky (SKSP)	12	4	33
Stálá komise pro sdělovací prostředky PS ČR	18	4	40
Rada pro reklamu (RPR) (Arbitrážní komise/Výkonný výbor)	13/17	3/0	23/0

OBLAST MÉDIÍ A POLITIKY ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ

I když je v České republice za základní strategický materiál politiky rovných příležitostí pro ženy a muže považována Pekingská akční platforma³⁰⁶, česká vláda a jí pověřené orgány v oblasti prosazování rovného postavení žen a mužů se médií primárně nezabývají. Závazky, jako například zvýšení účasti a přístupu žen k vyjadřování a rozhodování ve sdělovacích prostředcích a podpora vyváženého a nestereotypního zobrazování žen v médiích, nejsou v základních dokumentech nikde samostatně formulovány. Žádná ze souhrnných zpráv o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů v letech 2004-2008³⁰⁷ nezmiňuje oblast médií jako jednu z oblastí diskriminace žen. Ve vládních zprávách o plnění Pekingské akční platformy je sice do oblasti ženy a média zahrnuto zadání průzkumu Obraz žen v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné vnímání o

304 Ibid.

305 Údaje jsou aktuální k roce 2009 a čerpají z Analýzy Gender, média a reklama Možnosti (samo)regulace genderových stereotypů v médiích a reklamě a z webových stránek příslušných orgánů.

306 Odkaz Souhrnné zprávy o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů v letech 2003-2008

307 Souhrnné zprávy o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů v letech 2004-2008. <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/souhrnne-zpravy-o-plneni-priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovných-prilezitosti-zen-a-muzu-1998---2007-39251>. (cit. 2010-01-25)

rovnosti mužů a žen na toto téma z roku 2003, ale nikde nejsou výsledky výzkumu hodnoceny.³⁰⁸ V poslední vládní zprávě o plnění Pekingské akční platformy není nikde oblast médií samostatně hodnocena. **Média jsou ve vládních dokumentech vnímána jako prostředek pro šíření vládních politik a vhodná pro kampaně informující o aktivitách na poli rovných příležitostí žen a mužů.**³⁰⁹ To potvrdila i odpověď Oddělení rovnosti žen a mužů autorce textu na dotazování ohledně závazků v oblasti žen a médií. Oddělení zaslalo přehled všech informačních a osvětových kampaní, které proběhly mezi lety 1998-2009. Dle vyjádření Oddělení rovnosti žen a mužů nemůže vláda "nařizovat, jak se v masmédiích bude informovat o problematice mužů a žen, může tomu jen napomoci vlastním příkladem, což činila až do roku 2008. V roce 2009 bylo toto opatření z Priorit vypuštěno."³¹⁰

Jedna ze dvou aktivit, které se zaměřovaly na média, byl výše zmíněný sociologicky orientovaný průzkum "Obraz žen v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné vnímání o rovnosti mužů a žen".³¹¹ Průzkum zadal v roce 2003 Odbor rovnosti žen a mužů³¹² agentuře TNS Factum se záměrem analyzovat vztah mezi vlivem médií, reklamy a postoji české společnosti k problematice rovných příležitostí. Účelem celého průzkumu byla zpětná vazba pro Odbor rovnosti žen a mužů, jakožto hlavního koordinátora politiky rovnosti žen a mužů. Rozsáhlý průzkum byl dělán na širokém vzorku médií (tištěná, audiovizuální) a současně probíhalo i dotazování respondentů/respondentek. Problematické je ovšem, že čtenář/ka se nedozví, jak se jistě pojmy a definice měřily. Například při zkoumání, která média nejvíce referují o "ženských tématech", není definováno, co se tím v analýze myslí. V analýze se konstatuje, že "mediální obraz žen je pozitivnější, než je image ve veřejném mínění", aby se pak níže konstatovalo, že média zobrazují ženy v jejich tradičních činnostech a rolích.³¹³ K čemu mělo rozsáhlé šetření sloužit a jaké z toho vyšlo pro Odbor rovnosti žen a mužů doporučení, není zcela jasné.³¹⁴ Zřejmé je, že přes výhrady k metodologii a validitě průzkumu se potvrdilo, že česká média, včetně reklamy, přistupují k genderovým rolím stereotypně.

Dalším počinem od roku 2003 na poli ženy a média byla realizace Evropské konference o nových cestách k překonávání genderových stereotypů, která se konala v rámci českého předsednictví v květnu 2009. Konference měla představit nové způsoby, jak překonat genderové stereotypy, posílit výměnu zkušeností mezi členskými státy EU a poukázat na inovativní přístupy, nástroje a prostředky k překonání genderových stereotypů v oblasti vzdělávání, v médiích a rozhodovacích procesech. Konference si zadala nesporně ambiciózní cíle. Na webových stránkách Oddělení rovnosti žen a

---

308 Vládní zpráva, 2005, strana 6

309 *Od roku 1998 do roku 2008 bylo vždy jako první úkol v Prioritách zařazeno opatření: "V rámci své mediální politiky a s ohledem na průřezový charakter politiky rovných příležitostí pro ženy a muže zdůrazňovat tento princip a informovat o opatřeních přispívajících k jeho zabezpečování v souvislosti s věcnou působností každého člena vlády."*

310 E-mailová korespondence s Ing. Vladimírem Maškem, Oddělení rovnosti žen a mužů, Úřad vlády, 29. 1. 2010

311 *Obraz žen v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné vnímání rovnosti mužů a žen. Zpráva pro Ministerstvo práce a sociálních věcí - projekt VaV-ZVZ76, ident. kód: HS 100/03. Praha. 2003*

312 *Odbor rovnosti žen a mužů byl do roku 2007 pod Ministerstvem práce a sociálních věcí. Od 1. ledna 2008 byl převeden na Úřad vlády. Dnes nese název Oddělení rovnosti žen a mužů.*

313 *Obraz žen v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné vnímání o rovnosti mužů a žen. Zpráva pro Ministerstvo práce a sociálních věcí - projekt VaV-ZVZ76, ident. kód: HS 100/03. Praha. 2003*

314 *Na zasláný dotaz nedostala autorka odpověď.*

mužů se mezi doporučeními také objevilo: účinné zamezení šíření sexistické reklamy – např. Radou pro reklamu, ombudsmanem; vytvoření kodexu zabraňujícího šíření reklamy vytvářející nežádoucí obraz o ženách; spolupráci reklamních agentur se samoregulačními organizacemi a širokou veřejností; zvýšení zastoupení žen v Radách pro reklamu, pro rozhlasové a televizní vysílání apod.; pozitivní ženské vzory v ekonomice i v politice (medializace nejlepších manažerek, podnikatelek, starostek, úspěšných politiků na všech úrovních řízení). Bohužel žádné z těchto doporučení se nedostalo do formulování priorit na rok 2009. Neproběhla ani žádná komunikace ze strany Oddělení rovnosti žen a mužů směrem k radám a samoregulačním orgánům v oblasti médií a reklamy.³¹⁵

Nezájem o problematiku žen a médií se týká i volených zástupců do Poslanecké sněmovny a Senátu. Stálá komise Poslanecké sněmovny pro sdělovací prostředky PS ČR a Stálá komise Senátu pro sdělovací prostředky ani jednou během svých jednání neprojednávaly otázku účasti a přístupu žen k vyjadřování a rozhodování v médiích a vyváženého a nestereotypního zobrazování žen ve sdělovacích prostředcích či reklamě.³¹⁶ Přitom v otázce zastoupení žen do rozhodovacích pozic má parlament přímý vliv na složení mediálních rad, jelikož rady jmenuje.

ICT³¹⁷

Vzhledem k narůstajícímu vlivu nových informačních a komunikačních technologií (ICT)³¹⁸ na rozvoj společnosti zdůrazňuje Pekingská akční platforma důležitost rovného zapojení žen v tomto odvětví. Kromě toho byly ženy v ICT hlavním tématem na 47. zasedání Komise OSN pro postavení žen a později téhož roku se v Ženevě uskutečnila první fáze Světového summitu o informační společnosti (World Summit on the Information Society, WSIS)³¹⁹, kde byla přijata deklarace zásad a akční plán. V deklaraci zásad se mimo jiné píše, že při šíření nových technologií se má věnovat pozornost zvláště vzdělávání mladých lidí a zrovnoprávnění příležitostí žen a okrajových a jinak znevýhodněných skupin obyvatel. O dva roky později se konala druhá fáze Světového summitu o informační společnosti v Tunisku. Zde se poprvé v oficiálních deklaracích používá pojem "gender digital divide", tzv. rozdíl či dokonce propast ve využívání a vytváření nových informačních a komunikačních technologií na základě pohlaví.

---

315 E-mailová korespondence s Ing. Vladimírem Maškem, Oddělení rovnosti žen a mužů, Úřad vlády, 29. 1. 2010

316 http://www.senat.cz/organy/index.php?lng=cz&par_2=231;
<http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?f1=5&f2=3&id=814>

317 Část o ICT, a to především o nevládních aktivitách v oblasti ženy a ICT a doporučení, vznikla za odborného přispění Markéty Kristové. Markéta Kristová vede m.j. projekt www.zkusit.cz.

318 ICT je zkratka oboru informačních a komunikačních technologií z anglického názvu Information and Communication Technologies. Zahrnuje veškeré technologie používané pro komunikaci a práci s informacemi. Původní koncept informačních technologií (IT) byl doplněn o prvek komunikace, kdy mezi sebou začaly komunikovat jednotlivé počítače či uzavřené sítě.

319 Ve dnech 10.-12. prosince 2003 se v Ženevě uskutečnila první fáze Světového summitu o informační společnosti. Druhá fáze se konala 16.-18.listopadu 2005 v Tunisku. Konferenci pořádala Mezinárodní telekomunikační unie (ITU) na základě závazku OSN. Více na: <http://www.itu.int/wsis/index.html>

Česká republika má vysokou úroveň v oblasti sběru dat a porovnávání ukazatelů, které indikují úroveň informační společnosti. Český statistický úřad sbírá data o informačních technologiích dlouhodobě a některé údaje jsou měřeny od roku 1990³²⁰. Níže uvedená data čerpají především z těchto přehledů³²¹.

V roce 2008 poprvé začala více jak polovina dospělé populace v ČR používat internet, konkrétně se jedná o 54% jednotlivců starších 16 let. K nárůstu počtu uživatelů/uživatelek došlo u všech socio-demografických skupin. Nejvíce uživatelů internetu je mezi mladými a vysokoškolsky vzdělanými lidmi. S ohledem na rozdělení dle pohlaví tak v České republice využívá internet (jako aktivní uživatel/ka) 46% žen (52% mužů), což je cca 9% pod průměrem EU, a osobní počítač využívá přibližně 52% žen (58% mužů) s cca 8% pod průměrem EU. Největší rozdíly v používání informačních technologií, jako je využití internetu a osobního počítače, nepanují mezi muži a ženami, ale především mezi věkovými skupinami obyvatelstva a podle dosaženého vzdělání. Největší genderový rozdíl v používání osobního počítače a internetu je patrný ve věkové skupině 55 až 64 let, kde genderový rozdíl činí 6% pro osobní počítač a 7% pro internet a obdobně ve věku 65 až 74 let, kde genderový rozdíl činí 9% pro osobní počítač a 8% pro internet.

ŽENY V ICT

Kromě přístupů k informačním a komunikačním technologiím a možnostem jejich využití pro ženy a muže se také hodnotí podíl žen v ICT oboru. V České republice se od roku 1993 počet všech ICT odborníků/nic téměř zdvojnásobil.³²² Zastoupení žen v ICT oboru však trvale klesá. V roce 1993 tvořily ženy 36% z ICT odborníků a v roce 2008 působilo v tomto oboru jen 13% žen. V nominálních číslech to znamená, že v roce 1993 bylo žen IT odborníků téměř 22 tisíc a mužů 38 tisíc; v roce 2008 to bylo už jen 15 tisíc žen oproti 96 tisíc mužů (tabulka č.2).

Klesající tendenci mají také počty dívek studujících na státních vysokých školách obory spojené s ICT. Z údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání vyplývá, že zatímco ve školním roce 1996/1997 tyto obory studovalo 20 procent, o deset let později ve školním roce 2006/2007 to bylo 10 procent, přičemž čisté informatické obory studují pouze 2 až 4 procenta. Ačkoli patří obor ICT k nejvíce perspektivním a lukrativním, rozhodne se pro tento obor méně dívek než pro jiné technické obory - chemické, stavební, dopravní, architekturu či jadernou fyziku. Těmito počty se Česká republika řadí k zemím, v nichž ženy ve srovnání s muži nejméně využívají možnosti perspektivní a lukrativní kariéry v oboru ICT – mezi zeměmi Evropské unie zaujala v roce 2004 v poměrném zastoupení žen v IT profesích až 22. místo.³²³

320 Časové řady obsahují ukazatele zobrazující v některých směrech vývoj ČR v posledních 20 letech. V tomto období však došlo ke značným politickým, hospodářským i sociálním systémovým změnám, na které musela reagovat i statistika změnami ve statistických zjišťováních, používáním nových klasifikací, změnou náplně nebo zavedením nových statistických ukazatelů a nutností přijmout mezinárodní standardy do statistické praxe.

*321 ČSÚ sbírá data o využívání informačních technologií (Informační společnost v číslech) a o ekonomickém využití, kam spadá i struktura zaměstnání (informační ekonomika v číslech).
http://www.brno.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/informacni_technologie_pm.*

322 Dlouhodobě mírně převažuje počet techniků v oblasti výpočetních technologií nad vědci. V roce 2008 činil poměr těchto dvou povolání 55 ku 45 ve prospěch techniků. 69% vědců ve VT zaujímají programátoři.

323 viz <http://www.zkusit.cz/dokumenty/statistiky-IT-odbornici.pdf>

Tabulka 2. Počet a podíl žen a mužů v ICT oborech v roce 1993 a 2008³²⁴

Rok/pohlaví	Ženy (v tis)	Ženy (v%)	Muži (v tis)	Muži (v%)
1993	22	36	38	64
2008	15	13	96	87

Příčinami nezájmu dívek a žen o ICT se zabývá v zahraničí celá řada výzkumných prací. V těchto se konstatuje, že nezáměr dívek a žen o ICT není přirozený a biologicky podmíněný, ale sociálně utvářený.³²⁵ Zatím jediná česká výzkumná práce "Ženy v ICT profesích a ICT oboru v České republice" Markéty Kristové (2008) přináší zjištění, jak se projevují v českém prostředí historicko-spoolečenské faktory, které podle zahraničních empirických studií negativně ovlivňují zájem dívek a žen o ICT na profesionální úrovni.³²⁶

Kromě nízkého počtu žen v ICT profesích jsou patrné i velké rozdíly v odměňování na základě pohlaví. Rozdíl v odměňování je vyšší než průměrný rozdíl v odměňování mužů a žen v Česku (v roce 2008 byl gender pay gap 20,7%). To je částečně dáno i tím, že tempo růstu platů ICT odborníků je vyšší, než jak je tomu v případě celkových průměrných platů. Mezi lety 2002 a 2008 byl průměrný meziroční nárůst platů v tomto oboru 9%.³²⁷ To je o čtyři procenta více než průměrný růstu mezd ve všech odvětvích ve stejném období (5%). V roce 2008 činila průměrná hrubá měsíční mzda žen v ICT 77% mzdy svých mužských kolegů. Ve skupině vědci v oblasti ICT pobíraly ženy 83% výše platu mužů a ve skupině technici 72%. V nepodnikatelské sféře pobírají ženy ICT odbornice 92% mzdy mužů ICT odborníků a v podnikatelské sféře to je 77%. Příčinou těchto rozdílů jsou tabulkové platy v nepodnikatelské sféře.

OBLAST ICT A POLITIKA ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ

Když v roce 2004 schválila vláda strategický dokument (Státní informační a komunikační politika vypracovaná tehdejším Ministerstvem informatiky) v oblasti rozvoje informační společnosti s výhledem do roku 2006, neobsahoval tento 35stránkový dokument žádný odkaz na závazky v oblasti žen a ICT - ať již Pekingské akční platformy, nebo Evropské unie (např. e-Europe), či deklarace světových summitů o informační společnosti. Státní informační a komunikační politika obsahovala mimo jiné strategii na celkovou podporu a zvýšení informační gramotnosti, ale nikde se nezabývala tím, proč ubývá žen mezi ICT odborníky a co se dělá pro zvýšení účasti a přístupu žen k ICT. Tehdejší ministr pro informatiku Vladimír Mlynář (ministrem informatiky 2003-2005) se na toto téma vyjádřil, že "věří, že

³²⁴ Zdroj: Genderová ročenka školství, UIV 2009

³²⁵ Faktory, které ovlivňují nízké zastoupení žen v ICT: nedůvěra v technické schopnosti; rozdíly ve výchově a vzdělávání chlapců a dívek (dívký jsou od útlého dětství v procesu genderově stereotypní socializace směřované do jiných oblastí zájmu než chlapci a v důsledku toho jsou chlapci a muži motivováni rodinou, školou a médií mnohem více ke vstupu do oboru ICT než dívky a ženy).

³²⁶ Zatím jediná výzkumná práce v ČR na téma ženy v ICT. Dostupná zde <http://www.zkusit.cz/dokumenty/zeny-v-it.pdf> (cit. 2010-03-17)

³²⁷ V rámci jednotlivých skupin zaměstnání jsou ve výši platů významné rozdíly. Na vyšší platy dosahují vědci v oblasti výpočetní technologie, konkrétně projektanti a analytici výpočetních systémů.

muži a ženy mají rovné příležitosti při vstupu na pracovní trh i na vysoké školy, a to, že nejsou zastoupeny v ICT, znamená, že si prostě tento obor nevybraly". Podle ministra není nutné sbírat statistické informace o ženách v ICT oborech. Ministr nadále ve svých odpovědích napsal, že zkušenosti ze zahraničí ukazují, že speciálně ICT nedává možnost ženám věnovat se svým rodinným povinnostem a že ženy využijí této příležitosti více v budoucnosti.³²⁸ Ve svém vyjádření ministr Mlynář dále odkazoval na to, že ženy se ve vyšší míře než muži účastní vzdělávacích kurzů, které se organizují v rámci Národního programu počítačové gramotnosti³²⁹ (program probíhal mezi lety 2003-2006), jehož cílem bylo umožnit široké veřejnosti, která dosud nepřišla do styku s počítačem, naučit se prostřednictvím několika typů krátkých kurzů základní počítačové gramotnosti a práci s elektronickou poštou a internetem. Téma zastoupení žen v ICT zcela opomíjela také Mlynářova nástupkyně Dana Běrová, která působila v letech 2003-2005 jako náměstkyně ministra informatiky a zodpovídala za oblast mezinárodní spolupráce především ve vztahu k Evropské unii.³³⁰

Kromě výše uvedených iniciativ mělo Ministerstvo informatiky v součinnosti s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na starosti Státní informační politiku ve vzdělávání (SIPVZ) - více znám tento program pod názvem Internet do škol. Ani v tomto programu se oblast ženy a ICT nezmiňuje. Navíc po zveřejnění nesrovnalostí ve smluvních podmínkách při implementaci SIPVZ v roce 2006 parlament neschválil další dotace, a tím byl celý projekt státní informační politiky ve vzdělávání ukončen.

Po zrušení Ministerstva informatiky k 1. červnu 2007 přešly jeho agendy na tři různá ministerstva - Ministerstvo vnitra, které přebíralo většinu agent Ministerstva informatiky³³¹, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Koordinační roli měla plnit Rada vlády pro informační společnost, která byla ustavena 28. března 2007 jako nadresortní odborný poradní orgán vlády pro oblast informační společnosti.³³² Zde pro zajímavost uvádíme, že mezi 28 členy Rady je pouze jedna žena, ing. Eva Bartoňová, náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Poslední zasedání Rady vlády pro informační společnost proběhlo 4. března 2008 na Úřadu vlády. Hlavním bodem programu zasedání bylo projednání stěžejního dokumentu Rady vlády – Strategie rozvoje služeb informační společnosti v České republice na období 2008-2012, která se velmi rámcově věnuje prosazování eGovernmentu v ČR a ve kterém není žádná zmínka o zapojení žen do ICT.

---

328 Kristová, Markéta (2004): *Ženy a ICT. Kontext*. 3-4/2004.

329 <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/micr/nppg.html> (cit. 2010-03-17)

330 Ačkoli Evropská komise společnou strategii na dosažení většího zapojení žen do ICT dosud nepřijala, na problém nedostatečného zastoupení žen v ICT sektoru upozorňovala (např. v roce 2004 ve zprávě *Widening Women's Work in Information and Communication*, dostupná na <http://www.ftu-namur.org/fichiers/D12-print.pdf> a na internetových stránkách "IT Girls").

331 Ministerstvo průmyslu a obchodu převzalo agendy pošt a elektronických komunikací a Ministerstvo pro místní rozvoj agendu elektronických aukcí.

332 Radu vlády vede řídící výbor, v jehož čele stojí premiér a jehož dalšími členy jsou ministři vnitra, financí a průmyslu a obchodu. Další členové Rady (Rada má celkem 28 členů) byli jmenováni vládou usnesením č. 541 z 23. 5. 2007 na základě svých odborných znalostí a odborných předpokladů i s ohledem na to, aby v Radě byly zastoupeny všechny důležité instituce, kterých se rozvoj informační společnosti a budování eGovernmentu týká. <http://www.mvcr.cz/clanek/egovernment-rada-vlady-pro-informacni-spolecnost-clenove-rady-vlady-pro-informacni-spolecnost.aspx>

Jediný vládní dokument, který explicitně formuluje požadavek v oblasti ženy a ICT, je národní akční plán Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů, který od roku 1998 v úkolu 3.5. ukládá podporovat přístup žen k zaměstnáním, kde se využívají informační a komunikační technologie, zejména zvýšením účasti žen na relevantním vzdělávání a výcviku. Tuto aktivitu mělo plnit již výše zmiňované Ministerstvo informatiky, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí a do roku 2007 i Ministerstvo vnitra (po zrušení MI).

Ministerstvo informatiky v Souhrnných zprávách o plnění uvádí jako důkaz plnění závazku realizaci Národního programu počítačové gramotnosti a kromě toho, uvádí že "Mediálně podporuje genderový princip Národního programu počítačové gramotnosti, kde je zaručován princip rovného přístupu k výuce bez ohledu na pohlaví."

Ministerstvo práce a sociálních věcí naplňuje závazek realizaci rekvalifikačních kurzů se zaměřením na nové technologie a ministerstvo uvádí, že počet žen mezi účastníky/nicemi dosáhl v roce 2007 až 74%. Je zvláštní, že kromě kurzů, jako je obsluha PC, správce počítačové sítě, grafické programy, zahrnuje i vzdělávací blok s názvem asistentka - sekretářka (!). Je také na místě zmínit, že tyto rekvalifikační kurzy jsou financovány z Evropských strukturálních fondů a nejdou tedy z českého státního rozpočtu. Otázka je, nakolik jsou tyto kurzy kvalitní a jakou poskytují kontinuitu v oblasti vzdělávání. Kurzy jsou určené nezaměstnaným a osobám (ženám) na/po MD/RD, a tak spíše suplují politiku zaměstnanosti.

Kromě Ministerstva práce a sociálních věcí má tento úkol plnit i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které v Souhrnných zprávách vykazuje, kolik proškolovalo vlastních resortních zaměstnanců/kyní v ICT, a do roku 2006 odkazuje na zmiňovaný neslavný projekt Internet do škol. Od roku 2007 je mezi zodpovědné resorty zahrnuto i Ministerstvo vnitra. To však neposkytuje žádné podklady o průběhu plnění (což s ohledem na činnost Rady pro informační společnost není překvapivé).

V posledních prioritách na rok 2009 závazek podpory žen k zaměstnávání v oborech, kde se využívají informační a komunikační technologie, vypadl úplně.

VZDĚLÁVACÍ INSTITUTE A ICT

O větší diverzitu studujících usiluje od roku 2003 **Fakulta informačních a komunikačních technologií VUT v Brně**, která ve spolupráci se společnostmi Microsoft a IBM³³³ vydala v roce 2003 propagační plakáty vyzývající ke studiu informačních technologií a zájmu o pracovní uplatnění v ICT společnostech speciálně dívky.³³⁴ Pro zvýšení atraktivnosti oboru zejména pro dívky fakulta zavedla "zaměření" orientovaná na rozšířené jazykové kompetence, na rozšířené kompetence v ekonomice a marketingu a rozšířené kompetence na počítačovou grafiku a multimedia. Od roku 2008 organizuje fakulta týdenní kurz nazvaný „Letní škola pro středoškolačky se zájmem o IT“, v roce 2009 otevřela i kurs pro mladší žákyňe nazvaný „Malá dívčí počítačová univerzita“. Dále fakulta za podpory rozvojových programů MŠMT organizuje od roku 2006 soutěž v esejích na téma "Holky pro počítače a

---

333 Jinak právě přilákat ženy do ICT se snaží korporace, jako IBM, Microsoft, Hewlett Packard či Vodafone, které dostaly ze svých amerických ústředí doporučení prosazovat diverzitu i v České republice. A ačkoli nabízejí pro ženy velmi výhodné nabídky a umísťují se na předních místech v Soutěži o nejlepší firmu s rovnými příležitostmi v České republice, zatím se jim nedaří získat do svých týmů takové množství žen, jaké by si přály.

334 Více na <http://www.fit.vutbr.cz/holky>

počítač pro holky", která by mohla být další sondou do světa vztahů středoškolaček k počítačům.³³⁵ ČVUT odstartovalo v roce 2007 ve spolupráci se společností Hewlett-Packard internetový magazín „Holky, pozor!“, který má zejména středoškolským studentkám ukázat ČVUT v jiném světle a motivovat více studentek ke studiu všech technických oborů.³³⁶ Projektem zaměřeným pouze na získání většího počtu dívek ke studiu informačních technologií byla v roce 2009 kampaň spuštěná u příležitosti zavedení nových studijních programů na elektrotechnické fakultě ČVUT nazvaná „BUĎ I Ty aj tý!!!“. ³³⁷ Kromě vzdělávacích institucí se přímo ženami v ICT zabývalo několik občanských iniciativ a neziskových organizací.³³⁸ Ke dnešnímu dni se však nenevidují žádné aktivní projekty.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

V oblasti médií má Česká republika dostatečně vybudovaný (samo)regulační systém a mediální prostor je i dostatečně ošetřen zákony podle vzorů ze zahraničí, přesto je regulace obsahu veřejnoprávních médií ve vztahu k rovným příležitostem a podpoře diversity nízká. Pro to, aby nastal posun, je zapotřebí součinnosti celé řady aktérů - jak ze strany veřejnosti (podávání stížností), tak ze strany vlády (vydávání doporučení, realizace informačních kampaní) i občanské a akademické obce (upozorňování na genderové stereotypy a sexismus v reklamě/médiích). Politická reprezentace by se měla aktivně zapojit do práce skrze k tomu určené komise v parlamentu.

- Doporučujeme rozšířit organizační strukturu Rady pro Rozhlasové a televizní vysílání o oddělení, které bude pracovat s poskytovateli rozhlasového a televizního vysílání v oblasti samoregulace obsahu a rozvoje médií. Rada pro RTV by měla být poradním orgánem při vytváření a dodržování etických kodexů, měla by poskytovat poradenství a vzdělávání v oblasti naplňování obsahu v souladu s politikou podpory diversity ve vysílání a informování (tedy i s politikou rovných příležitostí žen a mužů). Tento princip by se měl zohledňovat i při udělování licencí pro vysílání ostatním provozovatelům audiovizuálního vysílání.
- V oblasti tištěných médií je důležité posílit a rozšířit roli Syndikátu novinářů (v současné době není novinářskou obcí vnímán jako reprezentativní organizace), který by měl působit na redakce a vydavatelství tištěných médií, aby začlenily genderovou perspektivu do

---

335 Jak však proděkan Honzik v březnu 2008 připustil, dvou dosavadních ročníků se zúčastnilo velmi málo studentek, což dokazuje buď malý zájem středoškolaček o téma počítačů, anebo stereotypní předpoklad vyučujících, že toto téma dívky nezajímá, a proto studentkám informaci o soutěži ani nepředali. Fakulta informačních technologií také od roku 2006 nabízí na veletrhu vysokoškolského vzdělávání *Gaudeamus speciální "poradní koutek pro dívky se zájmem o studium počítačů"*.

336 Více na <http://www.holkypozor.cz>

337 Více na [ww.budit.cz](http://www.budit.cz),

338 Např. občanské sdružení *Zkus IT o.s.*, které v roce 2007 spustilo webové stránky, na kterých poskytují zájemkyním o ICT informace o možnostech uplatnění v ICT a zprostředkovávají motivační příběhy žen, které se v ICT prosadily. O zvýšení obecné počítačové gramotnosti usiloval v letech 2006-2007 společný projekt *Gender Studies o.p.s.* a *Sítě mateřských center o.s.* „Společnost přátelská rodině“, v rámci něhož mohli rodiče s malými dětmi a ženy v předdůchodovém věku ve Středočeském a Jihočeském kraji absolvovat 30 kursů zaměřených na zvýšení dovedností v ICT.

svého působení a do etických kodexů. Syndikát novinářů (a novinářek) by také měl aktivněji prosazovat princip vyváženého zastoupení žen a mužů v redakcích.

- Rada pro reklamu by měla explicitně formulovat doporučení, jak hodnotit sexismus v reklamě či jaké zobrazování žen a mužů je škodlivé. Doporučení definovat pojmy, jako genderové stereotypy, objektivizující reklama a sexualizace v reklamních sděleních.

Nedostatek žen v ICT nebyl dosud řešen na celostátní úrovni, neexistuje ucelená koncepce, jak tento problém řešit, ale několik víceméně nahodilých a časově omezených projektů – komerčních a neziskových organizací, vysokých škol a jeden na úrovni kraje.

- Doporučujeme posílení výuky informatiky na základních školách (nejlépe již na prvním stupni, odborníci doporučují povinnou výuku programování, která by mohla probudit zájem dívek, protože volitelným kroužkům programování se dívky vyhýbají ze stejných důvodů jako ICT), aktivní prosazování rovných příležitostí na pracovním trhu a větší propagace pracovního uplatnění, které nabízí obor informačních a komunikačních technologií i ženám. Významnou roli pro výběr oboru ICT mohou sehrát i výchovné poradkyně a poradci, kteří by měli zájem o studium informatiky u nadaných žákyně iniciovat nebo podpořit. Vysoké školy by mohly informace pro uchazeče a uchazečky o studium přizpůsobit studentkám. Praktičtější orientace ve výuce - velmi málo informací se týká praktického využití ICT a možného uplatnění v oboru. Svou roli sehrává i osobnost učitele - v drtivé většině se jedná o muže, pro které je pohodlnější se více věnovat technicky zdatnějším chlapcům.
- Firmy by se měly snažit vytvořit co nejpříznivější podmínky pro ženy s malými dětmi, což by mohlo přispět k výběru oboru ICT při rozhodování studentek o budoucí kariéře - možnost pracovat doma, pružná pracovní doba a firemní péče o malé děti, která je běžná v mnoha světových firmách. V inzerátech by firmy měly název pozice uvádět i v ženském rodě.
- Vysoké školy a firmy by mohly organizovat dny otevřených dveří speciálně pro dívky, které by tak získaly jasnější představu o konkrétních profesích v ICT a také pocit, že jsou v ICT vítané.

K. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

K.1 Aktivní zapojení žen do ekologického rozhodování na všech úrovních

K.2 Integrace genderových záležitostí zájmů a perspektivy do politik a programů trvale udržitelného rozvoje

K.3 Posílení nebo vytvoření mechanismů hodnotících vliv rozvoje a ekologických politik na ženy na národní, regionální a mezinárodní úrovni

Michaela Appeltová

Globální změny klimatu, extrémní výkyvy počasí a jejich vliv na každodenní život, stav ovzduší, rozvoj alternativních zdrojů energie a využívání recyklovaných materiálů či dlouhodobé koncepce dopravy a energetiky jsou jedněmi z nejdiskutovanějších témat současnosti. V České republice tato diskuse postrádá genderovou dimenzi. Což je z určitého úhlu pohledu pochopitelné. Na čistém ovzduší má přece zájem celá společnost, bez rozdílu pohlaví, stejně jako celé společnosti jde o pokles počtu kamionů na silnicích, o snižování energetické náročnosti či o efektivnější využívání nerostných surovin. Při bližším pohledu však existují důležité genderové aspekty tématu životního prostředí zasahující do dalších oblastí, jako je zdraví, doprava, trh práce, rodinná politika a dalších.

V České republice se však diskuse o nich prozatím nevede koncepčně. Oblasti životního prostředí a genderové rovnosti jsou ve své většině pojímány odděleně a nesystémově, nanejvýš existují analýzy pouze dílčích aspektů jejich vzájemného vztahu. Nicméně je pozitivní, že zde působí ženské organizace věnující se ekologickým tématům (jako např. Pražské matky³³⁹ věnující se snižování automobilové dopravy v Praze, viz níže) anebo ekologické organizace s programy a samostatnými projekty zaměřenými na prosazování rovnosti žen a mužů. V takovýchto případech jsou obě témata propojená tím, že se jedná o subjekty, jež za svůj cíl mají jak rovnost žen a mužů, tak lepší životní prostředí. Princip gender mainstreamingu – jeden z hlavních cílů Pekingské akční platformy – však prozatím není naplňován.

VLÁDNÍ ZPRÁVY O STAVU NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

Ačkoliv je téma žen a životního prostředí úzce provázáno a existuje zde množství organizací a subjektů, jež se mu nějakým způsobem věnují, pouze první ze tří periodických Zpráv o stavu

339 Pražské matky jsou zde označeny za ženskou organizaci, ačkoliv se jako ženská organizace vůči veřejnosti nedefinují, ani se prozatím nestaly součástí České ženské lobby, byť pracovníci organizace jsou pouze ženy. Během rozhovoru s Jarmilou Johnovou (při diskusi o možnostech spolupráce o.s. Fórum 50% a Pražských matek) vyšlo najevo, že ženy pracující v Pražských matkách se za feministicky orientované považují.

naplňování cílů Pekingské akční platformy zmiňuje téma životního prostředí³⁴⁰. Což poukazuje mj. na skutečnost, že česká vláda toto téma nepovažuje za nijak důležité. Samotná Pekingská akční platforma se v této oblasti zaměřuje na tři cíle: zvýšení zastoupení žen v rozhodovacích orgánech a procesech týkajících se životního prostředí, zahrnutí genderové perspektivy do všech rozhodnutí týkajících se životního prostředí (gender mainstreaming) a posuzování vlivu politik týkajících se životního prostředí na ženy.

Zpráva „Peking +5“ upozorňuje na vyšší zdravotní rizika pro ženy spojená se znečištěným ovzduším, na ekologicky uvědomělé chování žen (vyšší podíl na recyklaci, nižší na konzumaci) a na nízké zastoupení žen v rozhodovacích procesech týkajících se životního prostředí a přístupu ke zdrojům. Od té doby však kolem tohoto tématu panuje ticho nejen ve Zprávách, ale také na úrovni státní politiky genderové rovnosti jako takové³⁴¹. Po rezortech je sice opakovaně požadováno vyšší zastoupení žen na rozhodovacích pozicích, kapitola věnující se rozhodovacím pozicím (kapitola G) však poukazuje na to, že za posledních pět let od poslední Zprávy nenastaly téměř žádné změny, a to včetně Ministerstva životního prostředí. Teprve v roce 2009 dostalo MŽP – poprvé v 10leté historii existence národního plánu prosazování rovných příležitostí žen a mužů – za úkol vypracovat specifickou metodiku pro zapracování rovnosti žen a mužů do tématu životního prostředí, a to v oblasti „veřejné dopravy, zeleně atd.“³⁴². Stav plnění tohoto úkolu prozatím nelze hodnotit, termín dodání metodiky je až na konci roku 2010.

Genderové aspekty v oblasti životního prostředí dále nejsou vůbec zohledňovány ve strategických dokumentech týkajících se životního prostředí, jako jsou Státní koncepce životního prostředí, Místní Agenda 21³⁴³ či strategie trvale udržitelného rozvoje. Přesto MŽP do každoročních vládních zpráv hodnotících stav naplňování principu rovnosti žen a mužů poskytuje zavádějící informace o zahrnutí rovnosti do koncepčních dokumentů ministerstva (k tomuto tématu viz níže)³⁴⁴. To může znamenat několik věcí: kompetentní orgány této tematické nepřikládají zvláštní důležitost a/nebo ji příliš nerozumí, a proto ji přechází mlčením. Zároveň v České republice neexistuje instituce propojující životní prostředí a rovnost příležitostí žen a mužů srozumitelně a nejširší veřejnosti pochopitelně, aby tak dostatečně silně poukazovala na nutnost zahrnutí genderové perspektivy do koncepčních materiálů.

Je tedy evidentní, že mezinárodními i vládními institucemi prosazované průřezové téma rovných příležitostí žen a mužů a strategie genderového mainstreamingu v oblasti životního prostředí, a stejně

---

340 Jedná se o Vládní zprávu Peking +5, která tematizuje stav k roku 2000.

341 Jedná se zejména o každoročně aktualizovaný dokument Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů. Dokument je předmětem ostré kritiky neziskové a akademické sféry pro nedostatek koncepce, indikátorů hodnotících pokrok v té které oblasti, časového plánu a odpovědnosti za nedodržení stanovených úkolů.

342 Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů; viz webové stránky Úřadu vlády, Oddělení rovnosti.

343 O propojení genderové rovnosti a MA 21 viz níže.

344 „Při přípravě zásadních dokumentů resortu byla věnována zvýšená pozornost rovnosti příležitostí žen a mužů, což znamená, že koncepční, rozhodovací a vyhodnocovací procesy ve všech fázích jejich přípravy a provádění byly podřizovány hledisku rovnosti příležitostí žen a mužů,“ píše Zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, 2009, str. 79.

tak horizontální téma životního prostředí v genderových organizacích³⁴⁵, prozatím není důsledně konceptualizováno a naplňováno.

CÍL 1: ZASTOUPENÍ ŽEN NA ROZHODOVACÍCH POZICÍCH

Stejně jako v jiných oblastech rozhodování, také v oblasti životního prostředí je zastoupení žen a mužů nevyrovnané. Na rozdíl od oblastí energetiky či dopravy je však situace výrazně pozitivnější a mezi resorty se MŽP pohybuje někde ve středu pomyslné stupnice v počtech žen na vedoucích pozicích resortů. Ženy jsou také významně zastoupeny v ekologických neziskových organizacích, ačkoliv je evidentní, že ty nejvýznamnější (Greenpeace, Hnutí Duha ad.) jsou řízeny muži. Přestože je tedy přístup žen ke zdrojům a rozhodovací moci omezený, mají relativně vysoký podíl na formulaci problémů týkajících se životního prostředí. Jak už však bylo výše naznačeno, zastoupení žen v institucích a organizacích týkajících se životního prostředí nemusí znamenat, a v případě České republiky neznámá, zahrnutí genderové perspektivy do tématu.

Přestože je ekologie odvětvím s relativně silným zastoupením žen, na nejvyšších rozhodovacích pozicích se téměř nevyskytují. Ministerstvo životního prostředí za celou dobu jeho existence nevedla žena ani jednou, a žena vede pouze jednu ze čtrnácti rezortních institucí.³⁴⁶ Tou je Česká inspekce životního prostředí, v jejímž čele stojí od března roku 2008 opět Eva Tylová³⁴⁷, v současnosti také členka předsednictva Strany Zelených. Inspekce má zároveň tři oblastní ředitelky, což je v porovnání s ostatními rezortními institucemi zcela bezprecedentní. Na rozdíl do jiných resortů, kde není náměstkyní žádná anebo pouze jedna žena, má současný ministr životního prostředí náměstkyně dvě³⁴⁸. Co se týče dalších vedoucích pozic, mezi 40 vedoucími odborů je 12 žen, mezi vedoucími oddělení je jich 39 z celkových 89 – jinými slovy, čím níže v hierarchii, tím vyšší zastoupení žen.

Poradní orgány vlády reflektují celkovou situaci vertikální genderové segregace pracovního trhu – v tom smyslu, že na rozhodovacích pozicích jsou ženy zastoupeny minimálně. Česká vláda má tři rady, jež jsou pro oblast životního prostředí relevantní: první z nich je *Rada vlády pro zdraví a životní prostředí*, vedená ministerstvem zdravotnictví. Tato Rada má 16 členů, z čehož je 5 žen³⁴⁹. Druhým orgánem je *Rada vlády pro udržitelný rozvoj* vedená přímo MŽP. V tomto orgánu byly k 1. 12. 2009

---

345 *Téma životního prostředí se v genderových organizacích prozatím omezuje více méně Na ekologicky šetrné zacházení s energií a používání recyklovaného papíru a Na vyšší zastoupení žen v rozhodovacích pozicích, tedy včetně životního prostředí.*

346 Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, CENIA - česká informační agentura životního prostředí, Česká geologická služba, Česká geologická služba - Geofond, Česká inspekce životního prostředí, Český hydrometeorologický ústav, Správa jeskyní ČR, Správa Krkonošského národního parku, Správa NP a CHKO Šumava, Správa NP České Švýcarsko, Správa NP Podyjí, Státní fond životního prostředí ČR, VÚKOS Silva Taroucy, Výzkumný ústav vodohospodářský T.G.M.

347 Eva Tylová byla ředitelkou ČIŽP také mezi lety 2002 a 2003.

348 Veroniku Hunt Šafránkovou, náměstkyni pro zahraniční vztahy, a Rut Bízkovou, náměstkyni pro ekonomiku a politiku životního prostředí.

349 Karla Petrová (náměstkyně, Státní úřad pro jadernou bezpečnost), Jarmila Fuchsová (Ministerstvo financí), Helena Bambasová (Ministerstvo zahraničních věcí), Ludmila Hamplová (Ministerstvo zdravotnictví) a Růžena Kubínová (Státní zdravotní ústav Praha)

z dvaceti členů čtyři ženy, resp. 20% žen³⁵⁰. Na rozdíl od orgánů týkajících se životního prostředí má nepřímo související *Rada vlády pro bezpečnost dopravy* jedinou členku, a to tajemnici. Přitom v této oblasti působící občanské sdružení *Pražské matky* je – soudě nejen dle ohlasů v médiích – jedna z neaktivnějších organizací v oblasti bezpečnosti dopravy.

Dalším zcela mužským poradním orgánem je *Nezávislá odborná komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu*, která pod vedením Václava Pačese³⁵¹ navrhla kontroverzní energetickou koncepci státu. Jako pozitivní se dá vnímat skutečnost, že mezi devíti členy komise je alespoň jeden ekolog. V neposlední řadě je pak relevantní, byť spíše vzdáleně, *NERV (Národní ekonomická rada)*, poradní orgán vzniklý ad hoc pro řešení hospodářské krize, který ve svých řadách také nemá jedinou ženu. Pro životní prostředí je relevantní z toho hlediska, že diskutoval možná řešení ekonomického směřování země, včetně objemu finančních prostředků plynoucích do jednotlivých oblastí státní politiky.

CÍL 2: GENDER MAINSTREAMING

Gender mainstreaming je proces, v jehož průběhu dochází k začleňování genderové perspektivy do všech fází rozhodovacích procesů: plánování, rozhodování, implementace a vyhodnocování. V oblasti životního prostředí k tomu prozatím dochází pouze částečně. Experti/ky monitorují stav životního prostředí a vliv znečištěného ovzduší na zdraví žen, mužů a dětí: sestavují statistiky výskytu astmatu u dětí, předčasných porodů, sledují kvalitu spermií. V souvislosti s životním prostředím se pak tradičně uvádí ještě jeden údaj: střední délka života při narození, která je v České republice 79 let pro ženy a pro muže 73 let.

Do důsledků dovedený princip gender mainstreamingu by však šel o několik kroků dál a zdravotnické statistiky by propojil s dalšími socioekonomickými údaji rozříděnými podle pohlaví. Lze uvést zcela aktuální příklad. Na konci ledna 2010 vyhlásil hlavní hygienik kvůli několikanásobnému překročení limitů poléťavého prachu a dalších látek na Ostravsku poprvé od roku 1989 stav ohrožení, přičemž ostravsko-karvinská oblast je dlouhodobě nejznečištěnější lokalitou České republiky. Pohled na statistiku ukazuje, že na Ostravsku trpí astmatem každé třetí dítě, což je podle lékařů ve srovnání se zbytkem republiky, kde se jedná o 8 až 10% nemocných dětí, vysoké číslo³⁵². Děti v této oblasti navštěvují lékařské ordinace až desetkrát ročně³⁵³, což také není zanedbatelné. Uvedme si teď tato čísla do „genderové souvislosti“: zvýšený výskyt astmatu (nejen) dětí znamená jejich vyšší nemocnost. Ve velké většině případů to jsou ženy, jež zůstávají s nemocnými dětmi doma na paragrafu³⁵⁴, tudíž jako zaměstnankyně či potenciální zaměstnankyně zvyšují na rozdíl od mužů svou „rizikovost“ u zaměstnavatelů. Spolu se zavedením poplatků u lékaře od ledna 2009 a neproplácením prvních tří dnů rodičovského paragrafu (s nemožností se v péči o dítě vzájemně vystřídat) může vyšší nemocnost

---

350 Zuzana Drhová (zastupitelka hl. m. Prahy a dlouholetá ředitelka Zeleného kruhu), Miroslava Kopicová (ministryně školství, mládeže a tělovýchovy), Štěpánka Steinbachová (ředitelka Odboru efektivní veřejné správy Ministerstva vnitra) a Alena Šteflová (ředitelka kanceláře WHO v ČR)

351 V letech 2005-2009 předseda Akademie věd České republiky.

352 Výzkum Radima Šráma, epidemiologa AV ČR.

353 Články o výzkumu MUDr. Šráma uvádí, že je to vysoké číslo.

354 Že se vždy nebo většinou o dítě stará matka uvedli/ly respondenti/ky v 77% případů, u mužů to bylo v necelých pěti procentech případů. Bližší viz zpráva z výzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí z r. 2006: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_239.pdf, str. 84, stránka navštívena 12. 2. 2010.

znamenat také stoupající finanční výdaje daného rodiče/rodičů, či dokonce – pokud je situace navázána na další nepříznivé ekonomické faktory – finanční ohrožení rodiny. Pro samoživitelky jako skupinu je tato situace akutnější o to více, že ženy v průměru vydělávají o 23,5% méně než muži za práci stejné hodnoty³⁵⁵. Jiná, a přesto podobná, situace bude u seniorů/ek, kdy ženy mají v průměru nižší důchody, a zdravotnické výdaje pro ně tudíž představují citelnější zásah do osobního rozpočtu³⁵⁶.

Propojení životního prostředí a genderových témat je dále patrné např. v oblasti dopravních statistik: jakým způsobem jsou muži a ženami využívány prostředky hromadné dopravy, jaké dopady na skupinu uživatelu/ek má snižování dotací do hromadné dopravy a zejména jaké jsou celkové výdaje státu či kraje na hromadnou dopravu v porovnání s výdaji na rozvoj či udržování automobilové infrastruktury v perspektivě uživatelů/ek toho kterého druhu dopravy.

V neposlední řadě je nutné zohlednit také způsoby rozhodování a složení rozhodovacích orgánů: kdo sepisuje koncepce udržitelného rozvoje či životního prostředí a rozhoduje nejen o nich, ale také o objemu finančních prostředků na oblast životního prostředí, kdo jsou majitelé, ředitelé a vedoucí pracovníci subjektů ovlivňujících stav životního prostředí, kdo jsou vedoucí pracovníci krajských a místních úřadů, České inspekce životního prostředí atd. Pro gender mainstreaming v oblasti životního prostředí je snad více než jinde nutná mezioborová spolupráce a propojování statistik i politik z různých oblastí.

STRATEGICKÉ DOKUMENTY

Následující část analyzuje strategické dokumenty v oblasti životního prostředí, jež by měly být sepsány mj. s ohledem na princip gender mainstreamingu, a tedy obsahovat části věnované genderovým aspektům pojednávaných témat. Dále se pak věnuje popisu a analýze subjektů působících v oblasti.

STÁTNÍ KONCEPCE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ 2004-2010

Státní koncepce životního prostředí je základním dokumentem rozvoje České republiky v oblasti životního prostředí. Na základě výše uvedeného nepřekvapí, že je to zcela genderově slepý dokument: odkazy na genderovou dimenzi životního prostředí dokument neobsahuje, text se dokonce ani náznakem nezmiňuje o vlivu životního prostředí na ženy (muže), případně o vlivu žen (mužů) na životní prostředí. Přitom Zpráva o plnění Priorit obsahuje informace poskytnuté MŽP, že: „[p]rincip rovného postavení žen a mužů je organickou součástí zároveň většiny strategických a koncepčních materiálů týkajících se udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí“³⁵⁷.

---

355 Zpráva Evropské komise z roku 2009; <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=681&langId=en>.

356 Tyto výdaje samozřejmě nemohou být jednoznačně připisovány nízké kvalitě ovzduší a životního prostředí, nicméně je důležité sledovat také tyto socioekonomické údaje. Viz každoročně aktualizované genderové statistiky ČSÚ.

357 Zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, str. 28. Evidentní rozpor mezi konkrétním strategickým dokumentem a informacemi poskytovanými MŽP poukazuje na skutečnost, že prosazování rovných příležitostí žen a mužů není v České republice pojímáno koncepčně a s patřičnou odpovědností kompetentních orgánů.

Text *Státní koncepce životního prostředí* obsahuje část, v níž uvádí, že „[v] rámci konceptu udržitelného rozvoje byly identifikovány tzv. klíčové skupiny („major groups“) obyvatel, kterých se problematika udržitelného rozvoje, tedy i jeho environmentálního pilíře, dotýká především. Těmito skupinami jsou: NNO, ženy, děti a mládež, národnostní menšiny, místní a regionální samospráva, zaměstnanci a jejich organizace, podnikatelé, obchod a průmysl, akademická obec a zemědělci“³⁵⁸. Dokument vůbec nevysvětluje, co přesně je míněno tím, že ženy a další skupiny jsou klíčovými skupinami z hlediska udržitelného rozvoje.

Podle různých studií třídění odpadů, průzkumů veřejného mínění či na základě dopravních statistik lze říct, že ženy jsou těmi, kdo – ať už z jakéhokoli důvodu – jsou z hlediska udržitelného rozvoje „uvědomělejší“³⁵⁹, tudíž skutečně představují klíčovou skupinu udržitelného rozvoje. Následující věta koncepce však zní: „Na takto definované klíčové skupiny je třeba brát ohled rovněž při zvyšování environmentálního povědomí veřejnosti“³⁶⁰. Tato věta může naznačovat zcela opačnou interpretaci role žen jako klíčové skupiny: Ženy jsou problém, je potřeba zvýšit jejich povědomí o udržitelném rozvoji. Pokud je tato interpretace správná, jediný dokument zmiňující ženy a životní prostředí o nich pojednává v intencích jakéhosi problému, nevzdělanosti, neuvědomělosti, v konečném důsledku pak jako o jedné ze skupin, jež jsou za stav životního prostředí odpovědné. Přitom, jak bylo uvedeno výše, na formulaci koncepcí udržitelného rozvoje a rozhodování o nich se podílejí minimálně. V tomto směru je tedy s podivem, že výčet klíčových skupin explicitně nejmenuje muže. Ti v perspektivě Státní koncepce životního prostředí jako kdyby byli vyjmuti ze zodpovědnosti za stav životního prostředí.

STRATEGIE TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Dokument *Strategie udržitelného rozvoje České republiky* je komplexní materiál udržitelného rozvoje České republiky. Je složen z několika „pilířů“, přičemž životní prostředí (přesněji „environmentální pilíř“) představuje pouze jednu z částí dokumentu. Rovnost žen a mužů, natož genderová rovnost, není v textu zmíněna vůbec. Ženy jako takové se v něm objevují pouze dvakrát, a to v souvislosti s indikátory sociálního pilíře udržitelného rozvoje v závěru dokumentu: poprvé se jedná o indikátor nezaměstnanosti, podruhé o indikátor počtu obyvatel žijících pod hranicí chudoby. Skutečnost, že autoři/ky strategie považují statistiky členěné podle pohlaví relevantní jen v sociální oblasti, a navíc jen v oněch dvou zmíněných oblastech, je výmluvný – jedná se totiž o základní a zcela „obvyklé“ nepochopení tématu rovnosti žen a mužů.

MÍSTNÍ AGENDA 21 (MA 21)

Dokument Místní Agendy 21 neobsahuje žádnou zmínku k rovnosti příležitostí žen a mužů, ani odkaz na genderové aspekty místního rozvoje³⁶¹. Podle informací některých školitelů/ek v implementaci MA

---

358 *Státní koncepce životního prostředí 2004–2010*, str. 33, zvýr. autorkou.

359 Např. Vládní zpráva Peking + 5, *Ekolist* z 18. 11. 2009: Ženy prý znečišťují životní prostředí méně než muži ad. Tento argument ovšem vysvětluje uvědomělejší ekologické chování žen jako vynucené okolnostmi, spíše než jako inherentní vlastnost žen. Podle různých analýz totiž ženy díky nižší ekonomické síle méně konzumují (méně létají, jezdí automobily atd.), a naopak více třídí odpad, protože pečují o domácnost.

360 *Státní koncepce životního prostředí 2004–2010*, str. 33.

361 Obsahuje pouze odkaz na obecné hodnoty Místní Agendy, kde je jako příklad uvedena „rovnost příležitostí pro všechny“. Tedy, obecné téma rovných příležitostí je v MA zmíněno, ale ne specificky rovnost žen a mužů, natož gender mainstreaming jako princip – viz webové stránky MA 21, www.cenia.cz. Ačkoliv rovné příležitosti či genderová rovnost nejsou do Místní Agendy systematicky začleněny, MŽP do Zprávy o plnění Priorit uvedlo:

21 však jsou témata celkového, včetně sociálního, rozvoje do agendy zahrnuta. Pojetí genderové rovnosti v MA 21 jako sociálního tématu je však nepochopením šíře genderových aspektů udržitelného rozvoje. Stejně významná je také skutečnost, že i kdyby jednotlivé osoby angažované v prosazování Místní Agendy 21 zahrnovaly téma rovnosti žen a mužů do místních plánů, neděje se tak koncepčně, systémově a metodicky. Neexistuje jediná příručka, která by zainteresovaným osobám poskytla relevantní informace, poukázala na šíři a význam vnesení principu genderového mainstreamingu do udržitelného rozvoje a metodicky je vedla při implementaci principů MA 21.

POLITICKÉ STRANY

Kromě neziskových organizací se k různým aspektům životního prostředí vyjadřují politické strany. Všechny parlamentní strany zařadily více či méně rozpracované kapitoly týkající se životního prostředí do svých programů – ať už se jedná o oblasti energetiky a dopravy, či výsadbu zeleně a budování cyklostezek. Pravicově zaměřená ODS, jedna z největších stran v ČR, dlouhodobě odmítá oblast genderové rovnosti tematizovat, jelikož ji vnímá jako otázku individuálního přístupu. O možnostech propojování oblasti energetiky s genderovou rovností u ODS, případně dalších pravicově orientovaných stran, tak nelze hovořit. V obou oblastech se naopak nejvýrazněji profilují Strana zelených a ČSSD³⁶². Obě strany však tato témata pojednávají odděleně, s konceptem gender mainstreamingu nepracují ani Zelení ani ČSSD.

Jako příklad lze zde uvést **Stranu zelených**, jež má program ochrany životního prostředí i genderové rovnosti ze všech politických stran nejkomplexnější. Volební program Zelených v oblasti rovných příležitostí žen a mužů obsahuje genderové rozpočtování na státní úrovni, adopci dětí stejnopohlavními páry či podporu zákona o kvótách. Zároveň má strana ve stanovách zakotvený princip rovnoměrného zastoupení žen a mužů v rozhodovacích orgánech strany i na kandidátních listinách. Zelenými nominovaný ministr pro lidská práva a národnostní menšiny Michael Kocáb navíc rozproudil v roce 2009 veřejnou diskusi o zastoupení žen v politice svým návrhem novely volebního zákona, jež obsahuje kvóty na zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách pro volby do PSP a krajských zastupitelstev.

Jak už však bylo uvedeno výše, Strana zelených je typickým příkladem toho, jak dvě, v některých aspektech úzce propojená témata, mohou žít odděleně³⁶³. V programu strany jsou obě oblasti pojednávány samostatně a také takto chápány. Strana zelených sice prosazuje rodinám a lidem na vozíku nakloněnou městskou hromadnou dopravu a bezpečnější dopravu ve městech vůbec, v programu se však tento požadavek neprojevuje. Ani ostatní tematické oblasti programu Strany zelených neobsahují explicitní odkazy na rovnost žen a mužů, přičemž právě explicitní odkazy lze vnímat jako známku uvědomění propojenosti obou témat a systematického prosazování jejich vzájemného vztahu. Princip gender mainstreamingu tedy ani SZ prozatím neuplatňuje konzistentně.

„Rovné příležitosti jsou organickou součástí tohoto plánu [Agendy 21] a jsou rozpracovávány nevládními a neziskovými organizacemi i do Místních Agend 21“ (str. 45). Pokud je neziskové organizace rozpracovávají, neděje se tak s metodickou podporou MŽP.

362 Zajímavou skutečností je, že v současnosti je Petr Petržilek, stínový ministr životního prostředí za ČSSD, také jednou z kontaktních osob pro téma rovných příležitostí žen a mužů v této straně.

363 Nutno podotknout, že sektorová oddělenost je pro Českou republiku typická – interdisciplinarita a propojování jednotlivých témat (v politice, vědě i vzdělání) je prozatím v plenkách.

Již od konce 80. let působí v České republice dvě „ženské“ organizace, jež se věnují tématům souvisejícím se životním prostředím: Pražské a Jihočeské matky. Pražské matky začaly upozorňovat na katastrofální znečištění ovzduší a neřešené ekologické problémy v Praze v době před koncem komunistického režimu. V posledních několika letech se věnují zejména bezpečnosti dopravy ve městech. Realizovaly několik projektů a veřejných kampaní za bezpečnější města: snížení rychlosti ve městech, bezpečnější dopravu a zejména bezpečnější přechody pro děti a obyvatelstvo. Kromě toho se Pražské matky věnují překračování hlukových limitů a rozvoji zelených ploch v Praze. Jihočeské matky se kromě ochrany přírody na začátku 90. let aktivně angažovaly v boji proti dostavbě jaderné elektrárny Temelín, upozorňovaly na vyplývající bezpečnostní a zdravotní rizika a začaly informovat o alternativních zdrojích energie. Tuto činnost vykonávají dodnes.

V obou organizacích pracují převážně ženy, čestnými členy Jihočeských matek se od roku 1992 mohou stát také muži prosazující stejné cíle. Obě sdružení však nepracují podle principu tender mainstreamingu. Pražské matky se ve své činnosti zaměřují zejména na prosazování průchodnějšího města pro „maminky s kočárky“ (případně pro osoby na vozíčku), Jihočeské matky genderový rozměr netematizují vůbec. Obě organizace pak jsou součástí Zeleného kruhu, platformy neziskových organizací věnujících se trvale udržitelnému rozvoji a implementaci Aarhuské úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí. Zelený kruh, jehož součástí jsou také největší a nejznámější ekologické organizace Hnutí Duha a Greenpeace, momentálně prochází diskusí o začlenění feministické organizace Fórum 50% do své platformy, přičemž podtónem diskuse je začlenění tématu rovných příležitostí žen a mužů do sféry činnosti Zeleného kruhu. Samotné členské organizace vliv životního prostředí na ženy či genderové aspekty životního prostředí tematizují pouze náhodně a nesystémově.

Další důležitou organizací, jež se věnovala tématu žen a životního prostředí, je pražská Agentura Gaia. Agentura se hlásí k ekofeminismu a svou činnost zaměřuje na prezentaci alternativ ke konzumnímu způsobu života, větší podíl zelených ploch v Praze, a prosazování rovných příležitostí s důrazem na „ženský princip a ženský přístup k životu“. V letech 2006-2007 realizovala Gaia projekt Quo vadis, femina?, v jehož průběhu se uskutečnilo několik kulatých diskusních stolů pražských žen. Z kulatých stolů měla vzejít vize žen o trvale udržitelném rozvoji. Projekt na jednu stranu umožnil ženám formulovat své potřeby, na druhou stranu však byl metodologicky i obsahově velmi problematický, a mj. byl kritizován ze strany genderových organizací za esencialistické pojetí ženství a mužství. V neposlední řadě pak z něj neexistují veřejně dostupné výstupy, což znemožňuje další diskusi k projektu a tématu ženy a životního prostředí.

V neposlední řadě v České republice působí Nezávislé sociálně ekologické hnutí (Nesehnutí). Jednou z oblastí, na niž se Nesehnutí zaměřuje, jsou ženská práva a genderová rovnost, tato oblast však je samostatným programem v rámci aktivit organizace. Nesehnutí vydalo řadu publikací o feminismu, uspořádalo cyklus přednášek Ženská práva jsou lidská práva a realizovalo několik kampaní. Jedna z právě probíhajících se zaměřuje na téma využívání ekologicky šetrných hygienických prostředků. Cílovou skupinou kampaně jsou ženy a obsahuje informace o ekologicky nezávadných hygienických potřebách pro ženy či ekologicky šetrných plenách pro děti. Ani tato organizace tak nepracuje s konceptem gender mainstreamingu, pracovnice ženskoprávního programu se nicméně hlásí k ekofeminismu.

CÍL 3: POSUZOVÁNÍ POLITIK TÝKAJÍCÍCH SE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ NA ŽENY

V České republice připomínají zákony oficiálně jmenované subjekty; pro legislativu, která by mohla mít jakýkoliv vliv z hlediska rovnosti žen a mužů, je to Úřad vlády České republiky, resp. Oddělení rovnosti žen a mužů³⁶⁴. Na základě výše zmíněného by tedy mělo připomínkovat také zákony v oblasti životního prostředí – či k nim minimálně připojit stanovisko. Ovšem jakým způsobem probíhá připomínkování legislativních návrhů a jaké zákony jsou ve skutečnosti Oddělením posuzovány, včetně těch ekologických, není neziskovým organizacím zřejmé.³⁶⁵

Jak už bylo výše uvedeno, Ministerstvo životního prostředí sice uvádí, že „princip rovného postavení žen a mužů je organickou součástí zároveň většiny strategických a koncepčních materiálů“³⁶⁶, pouhý pohled do těchto dokumentů však ukazuje opak. Lze tedy oprávněně předpokládat, že posuzování vlivu politik souvisejících se životním prostředím se buď neděje vůbec (resp. k potenciálním analýzám není veřejný přístup), anebo se tak děje nesystematicky, náhodně a nekoncepčně.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Téma životního prostředí nabývá v českém i mezinárodním kontextu stále větší důležitosti a závažnosti, a to nejen v souvislosti s globálními změnami klimatu. Kvalita života a zdraví populace jsou prosazovanými hodnotami samy o sobě a je všeobecným, veřejným zájmem usilovat o zvyšování kvality životního prostředí. Nežijeme však v genderově neutrální společnosti, a v konečném důsledku tak má zhoršený stav ovzduší či zvyšování automobilové dopravy nestejně, přímé i vedlejší, následky pro ženy, muže a děti. Nehledě na to, že nerovné zastoupení žen a mužů na rozhodovacích pozicích se životního prostředí týká stejně jako každé jiné oblasti. Životní prostředí je tak jedním z témat, u nichž se ukazuje nutnost mezioborového přístupu a důsledného dodržování principu gender mainstreamingu. Politiky veřejnou správou tak budou jednak lépe reagovat na stav společnosti a jednak budou efektivnější.

- Vypracovat genderovou analýzu politik týkajících se životního prostředí;
- vytvořit metodiku propojování životního prostředí a rovnosti žen a mužů (gender mainstreaming);
- sestavit indikátory zvyšování zastoupení žen na rozhodovacích pozicích týkajících se životního prostředí;
- zařadit program věnující se genderové rovnosti do výukových programů environmentálních studií a vzdělávacích kurzů souvisejících s životním prostředím.

---

364 Oddělení funguje jako národní koordinátor politiky rovných příležitostí žen a mužů.

365 Bývalá vedoucí tohoto Oddělení, JUDr. Zelenková, neziskovým organizacím neposkytovala téměř žádné informace, včetně připomínkování legislativy.

366 Zpráva o plnění Postupů a priorit..., viz výše.

L. STRATEGICKÉ CÍLE – DĚTI ŽENSKÉHO POHLAVÍ

- L.1 Odstranění všech forem diskriminace dětí ženského pohlaví
- L.2 Odstranění negativních kulturních postojů a praktik proti dívkám
- L.3 Podpora a ochrana práv dětí ženského pohlaví a zvýšení povědomí a potřebách a možnostech dívek
- L.4 Odstranění diskriminace dívek ve vzdělání, rozvoj dovedností a školení
- L.5 Odstranění diskriminace dívek v oblasti zdraví a výživy
- L.6 Odstranění ekonomického vykořisťování dětské práce a ochrana mladých dívek v práci

Petra Kubálková, Tereza Wennerholm Čáslavská

V České republice bylo v roce 2008 celkem 1 030 644 dívek (chlapců 1 086 611)³⁶⁷. Tato kapitola se snaží nastínit postavení dívek v České republice z pohledu všech indikátorů, relevantních i nerelevantních pro ČR, podle Pekingské akční platformy Peking +15.

Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.) byla Českou republikou podepsána 30. září 1990.³⁶⁸ Úmluva v sobě shrnuje odkazy na všechny relevantní dokumenty, které Česká republika přijímala v průběhu 20. století. Mezi ně patří např. Ženevská deklarace práv dítěte (1924), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., ze dne 10. května 1976), dále pak Deklarace práv dítěte přijatá Valným shromážděním Organizace Spojených národů 20. listopadu 1959, následovala Úmluva o právech dítěte (podepsána v New Yorku 30. září 1990), která byla ratifikována Českou republikou 7. ledna 1991 Federálním shromážděním ČSFR³⁶⁹.

Zpráva³⁷⁰ o plnění Pekingské akční platformy (Zpráva ad hoc pracovního výboru 23. zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN (Peking +5), Příloha II.) identifikuje následující oblasti, kde byly dosaženy úspěchy při odstraňování diskriminace dívek, patří sem vzdělávání dívek na základních školách, kde bylo vytvářeno školního prostředí, které více zohledňuje genderovou perspektivu. Dále byla podle zprávy zaznamenána větší účast dívek na studiu vědeckých a technických oborů. Další

³⁶⁷ ČSÚ, 2008

³⁶⁸ http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf (cit. 2010-03-17)

³⁶⁹ Ratifikace přešla na oba nástupnické státy ke dni jejich vzniku, pro ČR 1. ledna 1993.

³⁷⁰ Zpráva ad hoc pracovního výboru 23. zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN (Peking +5) <http://www.mpsv.cz/cs/1209> (cit. 2010-03-17)

oblastí, kde jsou podle zprávy identifikovány úspěchy, je zdraví dívek, včetně sexuálního a reprodukčního zdraví dospívajících dívek, k jaké změně došlo, ovšem není ve Zprávě popsáno. Za překážky Zpráva považuje chudobu, diskriminační postoje k ženám a dívkám, negativní kulturní postoje a praxe vůči dívkám (dále není vysvětleno), stereotypy v přístupu k dívkám a chlapcům, nepostačující znalosti o specifických situacích dívek, dětská práce (která je v ČR zakázána) a tíživé břemeno domácích prací kladené na dívky. Zpráva také uvádí přetrvávající nedostatek finančních prostředků pro programy zaměřené na dívky a neexistující národní mechanismy k provádění politik a programů určených pro dívky.

Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018 (dále Strategie) uvádí následující data posbíraná z různých studií a průzkumů v letech 2004-2008³⁷¹ (Strategie, str. 4):

- V roce 2007 bylo evidováno celkem 5 435 trestných činů, které byly spáchány na dítěti.
- Orgány sociálně právní ochrany dítěte evidovaly 1884 dětí, které byly fyzicky či psychicky týrány nebo sexuálně zneužívány.
- V České republice je více než 300 sociálně vyloučených komunit, ve kterých žijí také děti.
- V ČR je vysoká míra rozvodovosti - na každých 100 sňatků připadá 65 rozvodů, ve většině rozvodových sporů a konfliktů jsou přítomné děti.
- Děti jsou také přítomny ze 2/3 domácímu násilí v roli svědků, přičemž z výzkumu v ČR vyplývá, že 14% populace starší 15 let má osobní zkušenost s násilím v partnerském vztahu.
- 62% dětí má zkušenost s psychickým násilím v rodině.
- Pouze 13,6% dětí nebylo nikdy tělesně potrestáno, přičemž jedna čtvrtina tělesně trestaných dětí je potrestána způsobem, který naplňuje definici týrání.

V České republice se prevenci násilí na dětech věnuje celá řada dokumentů, mezi které patří Národní koncepce rodinné politiky, Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu, Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže, Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, Národní strategie boje proti obchodování s lidmi a řada dalších.

Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005³⁷² (Koncepce, str. 9) jako jeden ze svých cílů uvádí také minimalizaci handicapů dětí vyrůstajících v ekonomicky a sociálně oslabených či neúplných rodinách, a to tak, aby se vyrovnaly šance v oblasti vzdělávání, uplatnění na trhu práce a ve společnosti. Koncepce se věnuje převážně oblasti fungování rodiny, tedy je zaměřena na rodinnou politiku, vzdělávání, rodinu a podporu mateřství.

ODSTRANĚNÍ VŠECH FOREM DISKRIMINACE DĚTÍ ŽENSKÉHO POHLAVÍ

U indikátoru, který je sledován v dokumentu Peking +15, je požadavek na odstranění všech forem diskriminace dětí ženského pohlaví. V České republice neexistuje dlouhodobá statistika, která by děti rozdělovala cíleně na dívky a chlapce a věnovala se specifickým problémům a požadavkům dívek a chlapců, tyto požadavky jsou rozpracovány pouze v oblasti školství. Nicméně v České republice je

---

³⁷¹ Národní strategie prevence (...) <http://www.vlada.cz/assets/ppov/r/p/dokumenty/strategie-prevence-nasili-na-detech/Strategie-proti-nasili-na-detech.pdf>

³⁷² Národní koncepce rodinné politiky http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

platná Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (Vyhláška č. 62/1987 Sb., z roku 1987). Postavení žen v České republice se věnují ostatní kapitoly této zprávy, do které jsou dívky víceméně zahrnovány od 15 roků.

ODSTRANĚNÍ NEGATIVNÍCH KULTURNÍCH POSTOJŮ A PRAKTIK PROTI DÍVKÁM

V České republice stále přetrvávají genderové stereotypy v společensky přidělených rolích dívek a chlapců. Na tento stav má velký vliv neochota společnosti aktivně měnit své postoje, ale také stav médií, která stále generují stereotypní představy a požadavky na postavení dívek a žen. Nemalou měrou se na postavení dívek podílí také výchova v rodinách.

PODPORA A OCHRANA PRÁV DĚTÍ ŽENSKÉHO POHLAVÍ A ZVÝŠENÍ POVĚDOMÍ A POTŘEBÁCH A MOŽNOSTECH DÍVEK

Ochrana práv dětí je v České republice dostatečná, a to i na legislativní úrovni. V oblasti zvýšení povědomí o potřebách dívek jsou informace velmi mizivé. Narážíme zde na systém dělení statistik a průzkumů s ohledem na gender, které nejsou dostatečně vyhodnocovány a analyzovány.

ODSTRANĚNÍ DISKRIMINACE DÍVEK VE VZDĚLÁNÍ, ROZVOJ DOVEDNOSTÍ A ŠKOLENÍ

Nejaktivnějším orgánem v oblasti vzdělávání je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které ustanovilo pracovní skupinu na genderovou tematiku, a nejvíce aktivit bylo směřováno na genderově korektní češtinu a genderově korektní učebnice pro základní školy.

V roce 2009 vydalo MŠMT příručku Kultura genderově vyváženého vyjadřování, která je určena široké veřejnosti a zaměřila se na mužský rod v češtině, který je považován za zástupný, to znamená, že mužský rod je gramaticky správně, ale ne z hlediska rovnosti pohlaví, příručka propaguje prosazování ženského rodu do mluvené i psané češtiny. Nad příručkou probíhá vášnivá společenská diskuze, a to i v médiích.

V této oblasti jsou, a vždycky byly, nejaktivnější nevládní neziskové organizace, které ve svých projektech pracují se základními a středními školami a prosazují genderovou perspektivu jak ve výuce, tak v přístupu k dívkám a chlapcům při ostatních aktivitách, jako je výběr dalšího studia a povolání.³⁷³

ODSTRANĚNÍ DISKRIMINACE DÍVEK V OBLASTI ZDRAVÍ A VÝŽIVY

Nemůžeme říci, že by v České republice byla diskriminace dívek v oblasti zdraví a výživy, můžeme ale říci, že dívky jsou skupinou, která má jiné požadavky na udržení zdraví a výživy než chlapci. Problémy dívek (chlapců) bývají často způsobeny okolím, tedy kamarády, rodinou a „společenskými“ požadavky. Spadají sem problémy závislosti a zdravé výživy.

---

³⁷³ Projekt gender ve škole, Otevřená společnost o.p.s. www.osops.cz/; Žába na prameni se svými projekty RPPP genderově citlivá výchova <http://www.zabanaprameni.cz/>; Projekt Prolomit vlny a příručky zaměřené na genderově citlivé výchovné poradenství www.proequality.cz; Evropská kontaktní skupina a její příručka Adame, dneska už neva, že letadlo řídí Eva <http://www.ekscr.cz/publikace/> a mnoho dalších.

Hlavním problémem je výskyt obezity a anorexie u dívek. Obezita s sebou pak sekundárně přináší diskriminaci dívek z důvodů jejich vzhledu (váhy), anorexie zase zhoršení zdravotního stavu a nepřipravenost společnosti na řešení tohoto onemocnění. Podle studie provedené v roce 2009 Ministerstvem zdravotnictví a Potravinářskou komorou³⁷⁴ byla zjištěna obezita u skupiny dětí ve věku 13-17 let v 11%. Studie upozornila ale na závažný jev, a to je poměrně častý výskyt podváhy, kterou studie zjistila u 7% dospívajících, u dívek dokonce v 10% případů. U dětí ve věku 6-12 let byla obezita a nadváha zjištěna celkem u 20% dětí.

ZDRAVÍ

V České republice je podle průzkumů podstatně více drogově závislých hospitalizovaných dívek. Dětské a dorostové detoxikační centrum uvádí, že za rok projde jejich léčbou až 1000 dětí do 15 let věku, z toho je až ¼ dívek. Podle Václava Dvořáka, lékaře z PL Bohnice, je na dívky kladena větší zátěž a požadavky na jejich vzhled, vzdělání a zachycení nových trendů než na chlapce.³⁷⁵

Programové priority vědy a výzkumu center Státního zdravotního ústavu na roky 2007-2011 (pětileté období) neobsahuje výzkum zaměřený na zdraví a výživu dívek a chlapců.

V roce 2009 Ministerstvo zdravotnictví otevřelo kampaně na podporu zdravého životního stylu. Soutěže jsou zaměřeny na prevenci obezity a podporu pohybové aktivity školních dětí, přesto by podobná kampaň měla být zaměřena i na prevenci anorexie.

ODSTRANĚNÍ EKONOMICKÉHO VYKOŘIŠTĚVÁNÍ DĚTSKÉ PRÁCE A OCHRANA MLADÝCH DÍVEK V PRÁCI

V České republice platí od roku 2004, kdy začal platit nový zákon o zaměstnanosti, zákaz práce dětí do 15 let. Od roku 2004 tedy existuje legislativní ochrana dětí. Podle zákona o zaměstnanosti je povolena pouze činnost umělecká, kulturní, reklamní a sportovní a povolení vydává úřad práce. Zákon tak zapracoval Směrnici Rady ES č. 94/33/EC, o ochraně mladých lidí v práci. Tolik k legislativní úpravě v České republice.

V této kapitole ovšem musíme zmínit ty oblasti, které neprojdou oficiálním řízením. Stejně jako v jiných zemích Evropy existuje i v České republice problém ekonomického využívání a vykořisťování dětí, které zahrnuje sexuální zneužívání ke komerčním účelům, otroctví a podobné praktiky, využívání dětí pro ilegální činnosti, obchod s dětmi, žebvání a zneužívání dětí ulice a zaměstnávání dětí v nebezpečných podmínkách. Bohužel se vyjmenované oblasti vykořisťování netýkají pouze dětí migrantů, ale i například dětí (dívek) závislých na drogách, kde jsou sexuální služby jedním z nejčastějších způsobů získávání peněz.

PROBLÉM OBCHODOVÁNÍ S DĚTMI, SEXUÁLNÍ VYKOŘIŠTĚVÁNÍ A PROSTITUCE

---

374 *Evropa XXL - Obezita: Skrytá epidemie* <http://www.ceskatelevize.cz/program/10104119181-15.07.2009-16:20-2-osm-dni-zdravi-v-evrope.html?deid=1581>

375 *Přehnané nároky rodičů často dohánějí dívky k drogám* <http://www.novinky.cz/zena/deti/153985-prehnane-naroky-rodicu-casto-dohaneji-divky-k-drogam.html>

Podle údajů Mezinárodní organizace práce tvoří právě dospívající dívky drtivou většinu dětských obětí v obchodování s lidmi za účelem komerčního sexuálního vykořisťování, jako je prostituce a výroba dětské pornografie. To činí z obchodování s lidmi zásadní otázku rovnosti na základě pohlaví. Většina těchto obětí je vykořisťována formou prostituce (43%) či jako pracovní síla (32%). Pokud jde o sexuální vykořisťování pro obchodní účely, naprostou většinu (98%) obětí představují ženy a dívky.³⁷⁶ Právě boj proti obchodování s lidmi a pohlavnímu zneužívání dětí, pohlavnímu vykořisťování a dětské pornografii se stal jednou z hlavních priorit Evropské unie.³⁷⁷ Česká republika si v této oblasti vysloužila spíše negativní nálepkou. K tomuto obrázku ČR v zahraničí například přispíval fakt, že do roku 2007 bylo v České republice přechovávání vybraných druhů pornografických děl (zobrazujících děti, neúctu, násilí nebo sexuální styk se zvířaty) trestné pouze za předpokladu, že účelem přechovávání bylo trestné jednání související se šířením. To značně ztěžovalo potírání tohoto trestného činu, jelikož orgány činné v trestní řízení musely prokazovat záměr dětskou pornografií šířit. Od roku 2000 zesílily tlaky, aby bylo trestné i držení pro vlastní potřebu, i nadále ovšem zcela bez ohledu na to, zda dílo vzniklo zneužíváním dítěte.³⁷⁸ Mezi lety 2004 až 2007 prošlo zákonodárným sborem několik návrhů na restrikci s nakládáním a šířením dětské pornografie, aby konečně v roce 2007 Poslanecká sněmovna schválila zákon č. 217/2007 s účinností od 1. prosince 2007. Nově bylo tedy mezi trestné jednání zařazeno i pouhé přechovávání dětské pornografie a paragraf 205 za pouhé přechovávání pornografického díla, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě, stanoví trest odnětí svobody až na dva roky. (V tomto případě, na rozdíl od šíření, není zmíněna možnost peněžitého trestu ani trestu propadnutí věci). Účel přechovávání, způsob vytvoření ani získání díla, forma ani další okolnosti nejsou ve formulaci a maximální trestní sazbě přímo zohledněny. Původní návrh skupiny komunistických poslanců obsahoval trestní sazbu až tři roky.

DÍVKY SE ZKUŠENOSTÍ S ÚSTAVNÍ VÝCHOVOU

Konkrétně na dívky v prostituci a v obchodování se zaměřuje ve svém projektu organizace La Strada v projektu Prevence obchodování s lidmi mezi rizikovými skupinami se speciálním důrazem na ústavní výchovu v České republice a na Slovensku. Výstupem se konstatuje, že dívky se zkušeností s ústavní výchovou vykazují vysokou zranitelnost vůči vykořisťování v prostituci či obchodování do zahraničí. Z výsledků statistických analýz vyplývá několik důležitých závěrů obecného charakteru o dívkách v ústavním zařízení. Některé z těchto závěrů nepřinesly významnější překvapení, jako například vliv sociálního vyloučení na problematiku prostituce. Vzájemnou podmíněnost názorně ilustruje vztah vzdělávání a prostituce. Analýzou bylo zjištěno, že z dívek, které mají zkušenost s prostitucí, je téměř 40% romských dívek, ačkoli z celkového počtu zkoumaných dívek Romek bylo pouze 20%. Mezi Romkami je šance na prostituci cca 3,6krát větší ve srovnání s ostatními. Zároveň bylo zjištěno, že

---

376 Zdroj: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/09472_cs.htm

377 Návrh: proti obchodování s lidmi, sblíží právní předpisy členských států a postihy, zajišťuje, aby pachatelé byli postaveni před soud, a to i tehdy, pokud se dopustí trestného činu v zahraničí.

Návrh: boj proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí, usnadňuje potrestání těch, kteří děti zneužívají, a to tak, že zavádí trestněprávní sankce v případě nových forem zneužívání, mezi něž patří například navazování pochybných kontaktů s nezletilými (grooming) – využívání dětí jako návnady prostřednictvím internetu atd.

378 Návrh na zákaz přechovávání se objevil například ve vládním návrhu nového trestního zákona z 21. července 2004, zamítnutém v Poslanecké sněmovně PČR 21. března 2006.

cca 70% romských dívek nemá ani základní školu. Přitom právě nedostatek vzdělání je jedním z klíčových determinujících faktorů problematiky sociálního vyloučení.

Na základě dostupných údajů lze dojít k střizlivému odhadu, že se obětmi obchodování s lidmi každoročně stane několik set tisíc lidí, kteří se takto dostanou do EU nebo je s nimi obchodováno v rámci EU. Studie nasvědčují tomu, že výrazná menšina dětí v Evropě, mezi 10% a 20% (podle fundovaného odborného odhadu), se v dětství stane obětí pohlavního násilí. V roce 2008 bylo objeveno více než 1 000 komerčních a zhruba 500 nekomerčních internetových stránek, na nichž jsou děti pohlavně zneužívány, z nichž 71% v USA. Odhaduje se, že zhruba 20% stránek obsahujících dětskou pornografii má nekomerční charakter (většinou se jedná o model Peer-to-Peer (P2P)). Podle odhadů se v průměru 20% pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů (s velkými rozdíly mezi různými typy pachatelů) po odsouzení nadále dopouští nových trestných činů.

ODSTRANĚNÍ NÁSILÍ PÁCHANÉHO NA DĚTECH ŽENSKÉHO POHLAVÍ

Česká republika má vypracovaný dokument „Strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018“³⁷⁹, který shrnuje současný stav plnění mezinárodních úmluv a českých zákonů. Ve strategii, hned v úvodní zprávě, jsou identifikovány základní problémy v oblasti násilí na dětech, mezi které patří např. neexistence souhrnných dat o násilí na dětech, která by dávala jasný obraz o rozsahu problému v ČR. Jak Strategie uvádí, tak data jsou roztržštěna mezi několika resorty, např. Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Českou školní inspekci a Ústav pro informace ve vzdělávání (Strategie, str. 3). Ve Strategii je identifikováno 7 prioritních úkolů, mezi které patří (Strategie, str. 9):

- Změna postojů společnosti s cílem nulové tolerance násilí vůči dětem na základě široké víceméně permanentní veřejné kampaně.
- Podpora primární prevence v širokém kontextu (zanedbávání dětí, rozvody, závislost na alkoholu či droze, nedovolené držení zbraní, chudoba, nezaměstnanost a další faktory).
- Profesionalita odborníků (budování vzdělávacích kapacit a programů pro profesionály a laiky, kteří pracují s ohroženými dětmi) a dostupnost služeb pro ohrožené děti.
- Sběr dat – vybudování národního monitorovacího střediska, jehož náplní bude harmonizace sběru relevantních dat a informací od různých orgánů státní správy a analýza všech aspektů, které mají vliv na zdravý vývoj dětí, včetně identifikace problémů a návrhů řešení.
- Participace dětí zaměřená zejména na vytváření prostředí, v němž děti vyrůstají, a na kampaň „STOP násilí na dětech“.

ROZVÍJENÍ POVĚDOMÍ A ÚČAST DÍVEK V SOCIÁLNÍM, EKONOMICKÉM A POLITICKÉM ŽIVOTĚ

Na rozvoj povědomí u dívek má velký vliv výchova v rodině, vliv vzdělávacích systémů, společnost a média. Všechny tyto argumenty jsou podpořeny v ostatních kapitolách tohoto dokumentu. Stejně tak

---

³⁷⁹Strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018

<http://www.vlada.cz/assets/ppov/r/p/dokumenty/strategie-prevence-nasili-na-detech/Strategie-proti-nasili-na-detech.pdf>

většina kapitol i zmiňuje fakt, že česká společnost je zatížena velkými genderovými stereotypy a genderovou slepotou, a to jak v oblastech veřejné sféry, tak i v oblasti soukromí a rodiny. Ačkoliv klade Česká republika důraz na posilování postoje žen a dívek ve všech strategických dokumentech (v textu již několikrát citovaných), tak cílená aktivizace dívek, např. formou projektů a kampaní, neprobíhá.

POSÍLENÍ ROLE RODINY PŘI ZLEPŠOVÁNÍ POSTAVENÍ DÍVEK

Národní koncepce rodinné politiky, kterou vpracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2005³⁸⁰ obsahuje opatření k výchově k partnerství, manželství a rodině (Koncepce, str. 13). Jak Koncepce sama zmiňuje, tak je hlavním cílem MPSV: „přispívat k podpoře fungování rodin, které by měly vytvářet stabilní zázemí pro všechny své členy. Je třeba vycházet z toho, že dobrými a zodpovědnými partnery a rodiči se mladí lidé nerodí a nestávají zcela přirozeně výchovou v původní rodině“. V roce 2008 vypsalo tedy MPSV oblasti pro dotace z ESF, které kopírují vlastní rodinnou politiku definovanou v Koncepci. Kromě neziskových organizací je možným příjemcem i církev, což pro změnu kopíruje osobní nastavení tehdejšího ministra práce a sociálních věcí, Petra Nečase. Problematickým prvkem ovšem je, že k víře se hlásí v České republice podstatně menší část obyvatelstva.

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Mezi indikátory Evropské unie, vytvořené speciálně pro oblast Dívka v Pekingské akční platformě, patří i hodnocení systému sexuální výchovy a partnerských vztahů na základních a středních školách. Podle Mezinárodní úmluvy o právech dětí má dítě právo na "informaci všeho druhu", podle článku 24 pak právo na vzdělávání. Konkrétně pak článek 24 ukládá z hlediska zdraví mládeže státům, aby mimo jiné zajistily "výchovu k plánovanému rodičovství". Stát má na ústavněprávní úrovni jasně deklarovanou povinnost provádět ve školách sexuální výchovu.

Poskytování sexuální výchovy hraje důležitou roli v sociálním rozvoji dětí ženského pohlaví, a to hlavně při snižování rizika sexuálního chování a prevence nežádoucích nebo neplánovaných těhotenství. Informované a uvědomělé dívky mají větší možnosti, jak čelit sexuálnímu delikventům, a jsou schopny rozpoznat nebezpečí sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. Kromě toho přispívá informovanost o sexuálním a reprodukčním zdraví k lepšímu vnímání vlastního těla a sebehodnocení.

Sexuální výchova, tak jak ji chápe i Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (IPPF) v souladu se Světovou zdravotnickou organizací (WHO), představuje nejen přípravu na sexuální život, ale vychovává i k mezilidským a rodinným vztahům, klade důraz na antikoncepci a prevenci sexuálně přenosných nemocí a řeší i psychologické a psychosexuální problémy spojené s každým partnerským soužitím. Odborníci právem poukazují na to, že sexuální výchova je širším pojmem než tradiční rodinná výchova. V České republice není sexuální výchova považována na nikterak ožehavé téma. Do osnov českého vzdělávání byla poprvé zařazena *průprava pro rodičovský život* již 50 letech 20. století.³⁸¹ V současné době je sexuální výchova ve vzdělávacím procesu v ČR pojímána jako tzv.

---

380 Národní koncepce rodinné politiky http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

381 Již v roce 1956 tehdejší Ministerstvo školství rozhodlo, že jedna přednáška o sexuální výchově byla vyžadována pro 14leté žáky. Odpovědnost za sexuální výchovu byla poprvé koordinována v roce 1971 usnesením vlády č. 137, které specifikovalo obsah vzdělávání pro rodičovský život s přípravou na harmonický a stabilní rodinný život a rodičovství. V roce 1972 Ministerstvo školství vydalo Pokyny pro vzdělávání pro

nadpředmětové téma, které je podle rámcového vzdělávacího programu ukotveno v konkrétní vzdělávací oblasti.³⁸² V praxi to vypadá tak, že jednotlivé školy samy rozhodují o tom, jakým způsobem se v nich sexuální výchova vyučuje. Informace zahrnující sexuální zdraví tak zpravidla prolínají zejména do biologie a společenských věd v gymnaziálním vzdělávání a do přírodopisu a rodinné výchovy v koncepci ZŠ. Přestože existují schválené standardy i pro oblast sexuální výchovy, není ještě v praktické rovině záruka toho, že se příslušná výchova ve školách realizuje. Tradice českého školství je, že model rodinné výchovy zahrnuje výchovu sexuální. Uspořádání nese riziko, že bude kladen důraz na výchovu k rodičovství na úkor sexuálních témat (například problémy předmanželské sexuality, onanie, homosexuality, ale i důrazná prevence sexuálního zneužívání dětí). Podle odborníků a odbornic (např. Jarkovská, Smetáčková) jsou opomíjeny genderové aspekty sexuální výchovy a mnohdy dochází v rámci sexuální výchovy k nevědomému reprodukování genderových stereotypů a k reprodukci genderové asymetrické sociální struktury, tzn. struktury, v níž ženy zaujímají ve srovnání s muži nižší společenské příčky.³⁸³ Sexuální výchova bývá vyučujícími i tvůrci výukových materiálů považována za dívčí záležitost. Dívky (a chlapci) by měli rozvíjet své osobní dispozice a zájmy bez ohledu na genderové představy (stereotypy) panující v dané společnosti.

POTRATY U DÍVEK MLADŠÍCH 20 LET

Dalším zajímavým ukazatelem je počet potratů vykonaných u dívek v České republice. Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2008 vykonáno 54 potratů u dívek mladších čtrnácti let a 2370 u dívek mezi patnáctým a devatenáctým rokem.³⁸⁴

Podle údajů Světové zdravotnické organizace (WHO) rostla v některých členských státech EU ve sledovaném období, mezi lety 2000-2005, potratovost u dívek mladších 20 let. Nejčastějšími důvody pro potraty jsou nechtěné nebo neplánované těhotenství. Česká republika vykazuje markantní snížení co do počtu provedených umělých potratů mezi lety 1990 až 2000: Podle oficiální zdravotnické statistiky (ÚZIS ČR 2008) poklesl v tomto období počet potratů ze 107 131 v roce 1990 na 32 530 v roce 2000, což představuje pokles o 70%. V posledních dvou letech dochází, po dlouhodobém snižování celkového počtu potratů, k jejich pozvolnému nárůstu. Hlavním důvodem dřívějšího snižování celkového počtu potratů bylo snižování počtu interrupcí, což bylo převážně díky rozšíření moderních metod antikoncepce, a to od počátku devadesátých let 20. století, především antikoncepce hormonální. Z hlediska sledované věkové skupiny dívek (mladších 20 let) je celková potratovost 9,48 (v přepočtu na 1000 žen) (15-19 let) a mladší patnácti let 0, 23 (v přepočtu na 1000 žen).

---

rodičovství na základních devítiletých školách, které určovalo obsah vzdělávání manželského života a rodičovství v osnovách.

³⁸² V předškolním vzdělávání (3-6 let) jde o oblast *Dítě a jeho tělo* nebo *Dítě a ten druhý*. V základním vzdělávání se jedná o oblast *Člověk a jeho svět* (6-11 let), *Člověk a zdraví* nebo *Výchova k občanství* (11-15 let) a o průřezové téma *Osobnostní a sociální výchova* (6-15 let). Rámcové vzdělávací programy pro střední vzdělávání se dosud připravují, i v těch dosavadních je ale téma sexuální výchovy zahrnuto.

³⁸³ Irena Smetáčková a kol. *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*.
<http://www.proequality.cz/res/data/004/000528.pdf> (cit. 2010-03-17)

³⁸⁴ ČSÚ, 2008

Tabulka 1. Potraty

Potraty dle druhu a věku ženy, v přepočtu na 1 000 žen daného věku

Věk	Potraty						
	Samovolné	umělé přerušení těhotenství	jiné legální	celkem	zločin ze zdravot. důvodů	minimální těhotenství	oslabení
-14	0,01	0,16	0,07	0,23	0,13	-	-
15-19	1,66	5,40	2,32	7,71	0,43	0,09	-
20-24	5,25	10,08	3,98	14,97	0,83	0,44	-
25-29	10,37	10,12	3,63	13,75	1,86	1,05	-
30-34	10,44	10,66	3,36	14,31	2,32	1,09	-
35-39	9,09	9,79	2,66	12,44	1,86	0,68	-
40-44	2,39	4,23	1,06	5,29	4,25	0,22	-
45-49	0,25	0,46	0,08	0,54	0,43	0,02	-
50+	0,01	0,03	0,01	0,01	0,00	0,00	-
celkem	6,63	7,63	2,63	16,16	1,80	0,56	-

V porovnání se zeměmi EU se Česko řadí mezi země s vykazovanými nejnižšími hodnotami potratovosti u dívek do 20 let. V těchto pozitivních výsledcích sehrála roli především propagace účinných a spolehlivých metod antikoncepce a sexuální výchova a celkově liberální a otevřený přístup k otázce sexuality a reprodukčního zdraví. Pokud je tedy Světovou zdravotnickou organizací poměr mezi počtem uživatelů spolehlivých antikoncepčních metod a počtem potratů považován za míru kulturní a zdravotnické vyspělosti obyvatelstva, plní ČR tuto hodnotou.

Pro zlepšování postavení dívek je také důležitá rodinná politika v oblasti posilování postoje žen-matek a podpora možnosti sladování rodinného a pracovního života, a tím umožnění budování nových vzorců chování žen. Tedy silné ženy-matky s rovnými příležitostmi ve všech sférách života ve společnosti.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Vzhledem k obtížnosti získávání dat a neexistenci studií v oblasti postavení dívek v české společnosti a jejich začleňování do skupiny žen doporučujeme, aby byly vypracovány studie a průzkumy mapující současnou situaci dívek, a to v následcích oblastech:

- Vypracování statistik a analýz zaměřených na dívky/chlapce z oblastí: dětská kriminalita, násilí a sexuální násilí, obchod s dětmi, migrace, nucená práce (s ohledem na děti migrantů), šikana na školách
- Statistiky na preferované obory na prvním stupni základních škol v porovnání s preferovanými obory na druhém stupni základních škol a analýza získaných dat.

Je nutná podpora genderově citlivého výchovného poradenství³⁸⁵ ze strany MŠMT a vedení škol s důrazem na a aktivní podporu dívek (i chlapců) pro volbu nesterotypního budoucího povolání. Zde je

³⁸⁵ viz Irena Smetáčková a kol. Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství.

<http://www.proequality.cz/res/data/004/000528.pdf> (cit. 2010-03-17)

nutné podporovat i střední školy v přijímání studujících obou pohlaví, převážně na těch typů škol, které jsou vnímány jako spíše chlapecké a spíše dívčí.

Je potřeba více podporovat vzdělávací a osvětové kampaně na základních, středních školách a učilištích zaměřené na osvětu v sexuální výchově, na oblast zdraví (obezita, anorexie, a další), na podporu posilování sebevědomí dívek, na nesterotypní volbu povolání, proti sexuálnímu násilí mladistvých atd.

Pro posilování sebevědomí dívek a jejich zdravý růst by bylo vhodné otevřít dotační programy pro projekty zaměřené na posilování sebevědomí dívek.

Dalším doporučením je finanční i metodická podpora stávajících i nových krizových linek a krizových center pro dívky, mladistvé matky, pro dětské oběti domácího a sexuálního násilí, pro dívky závislé na návykových látkách atd.

Pro dosažení cílů je nutné také hlídat mediální prostor, tzn. kontrola sexistické a genderově stereotypní reklamy a výchovných televizních programů na genderově nekorektní vyjadřování a zobrazování žen a dívek, včetně tištěných médií.

II. ČÁST - MEZINÁRODNÍ DIMENZE NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

Míla O'Sullivan, Blanka Šimůnková

ÚVOD K MEZINÁRODNÍ DIMENZÍ NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

Pekingská akční platforma (PAP) je často vnímána jako závazek k naplňování na národní úrovni, přičemž její mezinárodní rozměr a dosah politik a programů bývá opomíjen. Ten je však neméně důležitý. Rovnost mezi ženami a muži³⁸⁶, která zahrnuje rovná práva a příležitosti pro všechny, má zásadní význam pro snižování chudoby a pro udržitelný rozvoj v zemích globálního Jihu³⁸⁷. A právě v těchto zemích jsou národní rozvojové strategie, ale i jednotlivé projekty, spoluvytvářeny a ovlivňovány požadavky a expertizou donorů neboli zeměmi globálního Severu.³⁸⁸

Mezinárodní komunita s Evropskou unií (EU) v popředí se kromě PAP dále přihlásila a zavázala ke snižování globální chudoby skrze Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs, 2000), kde právě cíl číslo tři je zaměřen na zvyšování genderové rovnosti a posílení postavení žen jako jedna z podstatných podmínek odstranění chudoby.³⁸⁹ Výsledkem 10letého zhodnocení naplňování PAP (Peking + 10) pak bylo včlenění MDGs do platformy. Na úrovni EU byly principy PAP v 2005 přeneseny do Evropského konsensu o rozvoji, který ustanovuje důležitost genderové rovnosti jako průřezového tématu v rozvojové spolupráci.³⁹⁰ V 2007 se dále Evropská komise (EK) vyjádřila k tomu, že její členské státy jsou zodpovědné za odstranění diskriminace žen skrze (i) integrování genderového hlediska průřezově a (ii) posílení postavení žen, tzv. (twin-track strategie) ve všech rozvojových politikách a programech.³⁹¹ Ve světle těchto společných závazků připravují EK a členské státy Akční plán genderové rovnosti a posílení postavení žen v rozvojové spolupráci EU 2010 -2015³⁹², který má být zveřejněn v první polovině 2010.

Mezinárodní občanská společnost se také aktivně zapojuje do tématu. Byla to právě ona, která poukázala na genderovou slepotu Pařížské deklarace (2005) o principech efektivnosti rozvoje a zajistila, aby se začlenění tématu do těchto principů podařilo v Akční agendě z Akkry (2008)³⁹³.

³⁸⁶ Dále v dokumentu bude používán výraz *ženy*, který zahrnuje i dívky, a výraz *muži*, který zahrnuje i chlapce.

³⁸⁷ Ustálený název pro rozvojové země.

³⁸⁸ Ustálený název pro rozvinuté země.

³⁸⁹ I další cíle se týkají tématu, např. cíl číslo pět - zlepšit zdraví matek. Pro ostatní cíle je zlepšení v oblasti genderové rovnosti předpoklad pro jejich dosažení na základě principu BPfA. <http://www.ceskosprotichudobe.cz/?id=37- rozvojove-cile-tisicileti>.

³⁹⁰ http://ec.europa.eu/development/policies/crosscutting/genderequ_en.cfm, datum přístupu 20/2/2009

³⁹¹ Ibid.

³⁹² EU Plan of Action on Gender Equality and Women's Empowerment in Development

³⁹³ <http://www.accrahlf.net/WBSITE/EXTERNAL/ACCRAEXT/0,contentMDK:21690826~menuPK:64861649>

~pagePK:64861884~piPK:64860737~theSitePK:4700791,00.html, datum přístupu 11/2/2010

V rámci EU pak jedním z příkladů takové aktivity je Strategický plán 2009-2015³⁹⁴ CONCORDu³⁹⁵, ve kterém je genderová rovnost jednou z klíčových oblastí.

Česká republika (ČR), jako člen Organizace spojených národů (OSN), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), EU a dalších mezinárodních společenství, je taktéž povinna následovat své závazky k naplňování genderové rovnosti a posílení postavení žen ve své zahraniční politice.

Tato Část II mapuje situaci ohledně dodržování zmíněných závazků v zahraniční politice ČR. Nejprve je v tomto Úvodu k mezinárodní dimenzi naplňování Pekingské akční platformy (dále Úvod) zhodnocena všeobecná rovina a poté jsou posouzeny vybrané kritické oblasti PAP. Vzhledem k tomu, že existuje minimální sledovanost tématu jak v rámci vládní, tak i nevládní úrovně, data jsou sbírána nesystematicky a celkově jde o první zprávu s mezinárodní dimenzí, autorky postupovaly selektivně při výběru kritických oblastí. Oblasti Lidská práva žen a Ženy a ozbrojený konflikt byly vybrány na základě potřeby mapování a dostupných informací. Nejprve obě oblasti analyzují strategické vládní dokumenty a hodnotící zprávy. Druhý úsek pak prezentuje zjištění získaná na základě detailnějšího zkoumání a to především prostřednictvím rozhovorů a komunikace s relevantními aktéry z vládní i nevládní sféry. Na základě zjištění, která jsou shrnutá v Závěru, jsou navržena doporučení.

POSOUZENÍ VLÁDNÍCH HODNOTÍCÍCH ZPRÁV ZA OBDOBÍ 1998-2009

Naplňování mezinárodní dimenze PAP se vztahuje k uskutečňování zahraniční politiky České republiky (ČR). Hlavním aktérem na vládní úrovni je Ministerstvo zahraničních věcí (MZV), které se v rámci své zahraniční rozvojové spolupráce³⁹⁶ (ZRS), multilaterální spolupráce, bezpečnostní politiky, lidskoprávní politiky či politik EU může přímo či nepřímo podílet na přispívání k naplňování závazků plynoucích z PAP. Další rezorty (míněno ministerstva), které se podílejí především na ZRS³⁹⁷ a bezpečnostních aktivitách ČR³⁹⁸, jsou také součástí mezinárodního působení. Nedílnou a podstatnou roli by měl sehrávat i Úřad vlády, a to konkrétně Oddělení rovnosti žen a mužů, Oddělení pro lidská práva a menšiny, související Rady³⁹⁹ a zmocněnec/zmocněnkyně pro lidská práva. Na nevládní úrovni se pak potenciálně dotýkají tématu zejména činnosti akademických a výzkumných institucí, nevládních neziskových organizací (NNO) působících v rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, ženských/genderových a dalších lidskoprávních NNO a jejich platform.

Při mapování vládních zpráv o naplňování PAP (zprávy k 5., 10. a 15. výročí přijetí PAP) se mezinárodní dimenzí nezabývá ani jeden z uvedených titulů. Na problematiku v omezené míře odkazují zprávy o plnění národního akčního plánu, který byl vytvořen v 1998 v souladu s naplňováním PAP. Tento dokument pojmenovaný Priority a postupy vlády při prosazování žen a mužů⁴⁰⁰ (dále

³⁹⁴ <http://www.concordeurope.org/Public/Page.php?ID=4&language=eng>, datum přístupu 11/2/2010

³⁹⁵ *Evropské konfederace nevládních neziskových organizací pro humanitární pomoc a rozvoj*

³⁹⁶ *Sem patří i humanitární pomoc.*

³⁹⁷ *Dle výšky ZRS rozpočtu se pak jedná především o Ministerstvo obchodu a průmyslu, životního prostředí, zemědělství, ale i ostatní ministerstva mají své menší agendy v ZRS.*

³⁹⁸ *Jmenovitě Ministerstvo obrany a vnitra.*

³⁹⁹ *Jmenovitě Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, Rada vlády pro lidská práva, Rada pro ZRS.*

⁴⁰⁰ *Více informací v kapitole H. Vývoj institucionálního zajištění rovných příležitostí v letech 1995-2010.*

Priority) však nereflektuje všech 12 kritických oblastí a taktéž ne mezinárodní úroveň platformy, ani ve své původní verzi z 1998, ani v rámci každoročních aktualizovaných opatření. Vládní zpráva Peking + 15 uvádí, že z 12 kritických oblastí Priority reflektují pouze problémové oblasti „aktuální pro ČR“.⁴⁰¹ V rámci každoroční aktualizace opatření uvedených v Prioritách dochází ke stanovení úkolů pro jednotlivé resorty. Zde byla problematika genderu v zahraniční politice ČR poprvé ve sledovaném období explicitně uvedena v Prioritách na 2006, a to specifikována jako úkol „zohledňovat princip rovnosti žen a mužů při tvorbě koncepcí věcných politik a projektů rozvojové spolupráce ve všech institucionálních strukturách a na všech úrovních rozhodovacího procesu. Odpovídá: ministr zahraničních věcí. Termín: průběžně“.⁴⁰² Tato definice se pak zcela přesně opakuje v Prioritách na rok 2007, 2008 a až v roce 2009 dochází k jisté konkretizaci zadání úkolu, že princip rovnosti se má zohledňovat kromě uvedeného i „včetně praktické aplikace při schvalování projektů. Ukazatel plnění: počet projektů se zpracovanými rovnými příležitostmi pro ženy a muže“.⁴⁰³ Plnění Priorit se každoročně popisuje v Souhrnných zprávách o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů (dále Souhrnné zprávy). Tématu zohledňování genderu v zahraniční politice se Souhrnné zprávy věnují převážně v rámci aktivit MZV a v minimální míře v rámci implementace Ministerstva životního prostředí (MŽP).⁴⁰⁴ Ostatní resorty, s výjimkou Ministerstva obrany (MO), zůstávají většinou k tématu nevyjádřeny.⁴⁰⁵ Přestože vládní zprávy o naplňování PAP jsou víceméně kompilací právě těchto ročních národních (minéno Souhrnných zpráv) za sledované období, mezinárodní rozměr se v nich doposud neodrazil.

Při detailnější analýze zůstává vypovídající úroveň zohledňování genderové dimenze v rámci zahraniční politiky diskutabilní. Údaje za MZV se týkají většinou jednotlivých (mála) projektů zaměřených na posílení postavení žen v zemích ZRS, tzn. druhé části strategie twin-track PAP. Nicméně naplňování první části, tj. začleňování genderového aspektu průřezově, je již věnován minimální prostor na rozdíl od Priorit (viz výše), kde právě tento princip je úkolově požadován. Neboli projektová realizace se odlišuje od zadání úkolů, čehož si je zřejmě vědomo i Oddělení rovnosti žen a mužů, které již pro 2009 úkolově zadalo MZV přesný počet projektů, které budou zohledňovat genderové začleňování.

ZHODNOCENÍ NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ ČESKOU REPUBLIKOU ZA OBDOBÍ 2004-2009

Nezávisle na údajích ve vládní zprávě Peking +15, v Prioritách a Souhrnných zprávách lze dále vysledovat činnosti ČR, které svědčí o jisté podpoře genderové dimenze zahraniční politiky, a zároveň identifikovat hlavní překážky při naplňování těchto závazků.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ

⁴⁰¹ *Vládní zpráva Peking + 15, 2009, s. 14*

⁴⁰² *Usnesení vlády České republiky ze dne 10. května 2006 č. 509, 2006, s. 4*

⁴⁰³ *Příloha k usnesení vlády ze dne 20. července 2009 č. 964, 2009, s. 5*

⁴⁰⁴ *V Souhrnné zprávě za rok 2006 je uvedeno 'Seminář je zaměřen na význam rovných příležitostí žen a mužů pro ochranu životního prostředí v globálním měřítku, na posílení lidských práv v této oblasti s výrazným zaměřením na rozvojové země a zahraniční rozvojovou pomoc', s. 60*

⁴⁰⁵ *Více o Ministerstvu obrany a vnitra (MV) v části Ženy a ozbrojený konflikt.*

Mezi aktivity MZV, kde je možné vysledovat přispívání k naplňování PAP, patří především ZRS vedená odborem rozvojové spolupráce (ORS) a v rámci lidskoprávní politiky spadající do kompetence odboru pro lidská práva a transformační politiku (LPTP)⁴⁰⁶. ZRS je dále rozdělena na multilaterální⁴⁰⁷ a bilaterální⁴⁰⁸ spolupráci. V kontextu naplňování PAP došlo v rámci multilaterální spolupráce k podpoře jediné organizace, a to v letech 2004 a 2005, což činilo 0,05 a 0,04% z celkového rozpočtu ZRS daného roku⁴⁰⁹, kdy finanční částka (50.000 \$) byla poskytnuta UNIFEM⁴¹⁰. Žádné jiné instituce či cíleně program zaměřený na posílení postavení žen či genderové začleňování nebyly v rámci multilaterální spolupráce podpořeny. Tento fakt je alarmující hlavně vzhledem k tomu, že rozpočet multilaterální části ZRS od 2005 je progresivně vyšší než bilaterální a bude nadále narůstat.⁴¹¹

V rámci bilaterální spolupráce je situace o něco příznivější. Ve sledovaném období se uskutečnily projekty na posílení postavení žen, především ekonomického, zdravotního, vzdělávacího charakteru.⁴¹² Nicméně za mapované období neexistuje jejich ucelený výčet, celková finanční částka, aby bylo možné porovnat, jaké procento zaujímají z celkového rozpočtu ZRS.⁴¹³ Dále nejsou veřejně přístupné průběžné či finální projektové zprávy a evaluace projektů již od 2007 nebyly uskutečněny. Proto je složité posoudit dopady jednotlivých aktivit, neboli zda dobře minulé záměry vlastně nepřispívají ke zvýšení zátěže pro samotné ženy, které kromě intenzivní péče o rodinu musejí například pracovat v dílnách nad rámec svých povinností.⁴¹⁴

Jestli ostatní, převažující genderově „neutrální“⁴¹⁵, projekty ZRS přispívají k omezování diskriminace žen a genderové rovnosti, je taktéž obtížné vyhodnotit. Situace s dostupností informací je stejná jako u projektů na posílení postavení žen. Tudíž data se nesbírají systematicky a již vůbec ne podle pohlaví. Přesto je pravděpodobné, že některé projekty mohou pozitivně přispívat např. k otevírání komunitní participace žen v rozhodování⁴¹⁶, jiné naopak ženy diskriminují, aniž by to bylo záměrem.⁴¹⁷ Vzhledem

⁴⁰⁶ LPTP je popsáno detailněji v části Lidská práva žen.

⁴⁰⁷ Sem patří intervence v rámci členství ČR v různých nadnárodních organizací, jako OSN, EU, Severoatlantická aliance (NATO), světových finančních a dalších institucích.

⁴⁰⁸ Sem patří programové a projektové a země, jež jsou vybrány na stanovené období podle kritérií.

⁴⁰⁹ Informace poskytnuté ORS v e-mailové komunikaci z 15/2/2010.

⁴¹⁰ Fond OSN určený pro ženy.

⁴¹¹ Informace o zahraniční rozvojové spolupráci realizované v roce 2008, 2009, s. 2

⁴¹² Tyto projekty jsou realizovány přes rozvojové NNO a jen minimální část samotnou implementační částí ORS – Českou rozvojovou agenturou (ČRA). Celkový počet k datu uzavření zprávy ze strany MZV nebyl poskytnutý. Počet poslední aktualizace je z července 2009, jež rozšířený o další projekty z výzkumu autorek, hovoří celkově o 11 projektech.

⁴¹³ MZV bylo osloveno o upřesnění údajů, nicméně do doby finalizace této zprávy informace nebyly obdrženy.

⁴¹⁴ Blanka Šimůnková, *Gender Questions in Development Cooperation: Emerging Gender Issues in the Czech Republic's Bilateral Programmes*, Master Thesis, International Institute of Social Studies, Haag, 2009, s. 23

<http://www.proequality.cz/res/data/006/000781.pdf>

⁴¹⁵ Zde je myšleno, že skupina příjemců/příjemkyň projektů není specifikovaná podle pohlaví.

⁴¹⁶ *Ibid.*

k faktu, že v rámci ORS, stejně jako v celém MZV, neexistuje specialista/specialistka na genderové otázky v rozvoji, nedá se očekávat, že právě neutralita přístupu bude automaticky potírat dlouhodobě vytvořené genderové rozdíly. Podobně neexistují instrukce, návody a kontrolní mechanismy, které by mohly pomoci zohledňovat genderové začleňování do projektů, a nikdo z odboru neprošel uceleným vzdělávacím procesem na téma gender a rozvoj.⁴¹⁸ Tudiž formální úsilí, stejně jako snaha na osobní úrovni jednotlivců/jednotlivkyň, je zatím nedostačující a systémově nepodporovaná.

V Souhrnných zprávách je uvedeno, že genderový aspekt je zohledněn při „hodnocení nabídek projektů v rámci dotačních výběrových a otevřených řízení zahraniční rozvojové spolupráce, při hodnocení návrhů projektů humanitární pomoci, v osnově projektového dokumentu, v roční a závěrečné zprávě projektů zahraniční rozvojové spolupráce a humanitární pomoci“⁴¹⁹, nicméně bez požadované expertizy a nástrojů není možné toto vyhodnocovat.

Je však nutné podotknout, že ve sledovaném období ORS finančně podpořilo několik iniciativ, které inklinují k pojetí tématu genderového začleňování a posílení postavení žen více systematicky, jako např. projekt NNO Charita ČR Genderová politika organizace⁴²⁰ či Toolkit pro novináře, Gender a rozvojový svět Člověka v tísni⁴²¹. Nicméně vzhledem k faktu, že zvyšování genderové rovnosti je otázkou strukturálních společenských změn, jednorázové a časově omezené projekty mohou téma otevřít, ale ne zásadně přispět k systematizaci přístupu. Přesto i zde je patrný jistý posun v rámci MZV/ORS, neboť odbor se zapojil do okomentování a následně si osvojil rozhodující dokument - Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: Ne móda, ale nutná podmínka efektivity (2009),⁴²² který vznikl ve spolupráci genderové NNO a výzkumné organizace.

Na úrovni strategických dokumentů určujících politiku ZRS⁴²³ je téma podobně neuchopeno. Jediná více specifická zmínka o genderové rovnosti coby průřezovém tématu je v rámci Programových dokumentů osmi programových zemí (dále Programy),⁴²⁴ nicméně bez následného návodu, jak s touto

---

⁴¹⁷ Ondřej Horký, *Gender a rozvoj: co nás rozděluje, co nás spojuje, Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2008, s. 17*

⁴¹⁸ *Genderové proškolení pro vedoucí odborů a úseků sice probíhají, také v rámci Diplomatické akademie, nicméně nejsou zaměřena prakticky na uplatňování genderového začleňování do rozvojových aktivit. Informace získaná od MZV dne 16/2/2010. K proškolení je více uvedeno v části Ženy a ozbrojený konflikt.*

⁴¹⁹ *Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, 2007, s. 97*

⁴²⁰ *Přesný název projektu podpořeného v rámci posilování kapacit NNO je Zvýšení kvality a efektivit služeb poskytovaných Charitou ČR do zahraničí se zvláštním zřetelem na oblast prevence a snižování následků katastrof a genderové politiky. Výstup projektu Genderová politika Charita Česká Republika je ke stažení zde: <http://www.proequality.cz/res/data/007/000812.pdf>*

⁴²¹ <http://www.rozvojovka.cz/index.php?id=279>, datum přístupu 10/1/2010

⁴²² Ondřej Horký, Mila Lukášová, *Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: Ne móda, ale nutná podmínka efektivit, Ústav mezinárodních vztahů, Centrum ProEquality při Otevřené společnosti, o.p.s., 2009, <http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Horky-Lukasova.pdf>*

⁴²³ *Jedná se o následující dokumenty: Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU (2004), Koncepte zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období 2002-2007.*

⁴²⁴ *Jedná se o Angolu, Bosnu a Hercegovinu, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černou Horu, Vietnam a Zambii.*

tematikou pracovat. Tyto Programy zmiňují v omezené míře i posílení postavení žen ve zdravotních, ekonomických a vzdělávacích resortech, avšak praxe ukazuje na minimum takto zaměřených projektů v programových zemích. V Projektovém manuálu figuruje rovnost žen a mužů jako jeden z ukazatelů udržitelnosti projektu. Nicméně vzhledem k tomu, že tento princip není uplatňován ve všech fázích projektového cyklu, tj. v analýze projektového záměru, formulaci, implementaci, monitorování a evaluaci, je tato zmínka jen formální, nemající souvislost v celém procesu. Všechny strategické dokumenty se dají označit jako genderově slepé.⁴²⁵ Pro dokreslení situace je nutné podotknout, že mnohé tyto dokumenty jsou zastaralé a neodpovídající stávající situaci. To je z velké míry důsledek probíhající transformace celého systému rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, která započala v roce 2008 a má za úkol sjednotit její roztržitost, kompetence a procesy do roku 2011, stejně jako se věnovat aktualizaci strategických dokumentů a politik.

Od roku 2002 působí v rámci MZV gender focal point, mající za úkol právě prosazování tématu v rámci ministerstva. Nicméně do roku 2009 byla tato pozice jen půl úvazek s omezenou pravomocí a institucionální podporou. Navíc byla zaměřena spíše na interní personální politiku než na ovlivňování kontextu zahraniční politiky.⁴²⁶ Pozitivní změna je očekávána od vytvoření genderové pracovní skupiny v rámci MZV (v 2009), která zahrnuje pracovníka/pracovnici z většiny odborů, a tudíž by téma mohlo dostat potřebnou politickou pozornost.

OSTATNÍ AKTÉŘI

Další vládní orgán, jmenovitě Oddělení rovnosti žen a mužů, se zabývá tématem v rámci sestavování Souhrnných práv a Priorit, nicméně již není nastaven další mechanismus rozvíjení tématu. Rada pro rovné příležitosti žen a mužů se mezinárodní dimenzi nevěnuje⁴²⁷, což potvrzuje i fakt, že žádný z jejich čtyřech výborů téma nepokrývá.⁴²⁸ Další aktéři jsou pak detailněji popsáni v následujících částech.

Přestože tato zpráva stínuje či spíše alternuje vládní, je podstatné uvést, jak si v daném tématu stojí nevládní sektor, který reprezentují především rozvojové NNO. I pro ně je toto téma nové, doposud spíše neuchopené. Žádná organizace ve sledovaném období neměla genderovou politiku organizace (kromě jedné, na konci roku 2009), hlubší genderovou expertizu v problematice rozvoje a humanitární pomoci, návody či kontrolní mechanismy na začlenění genderu do svých projektů a programů. Taktéž stínové zprávy k Souhrnným zprávám sestavené občanskou společností zatím mezinárodní rozměr nereflektovaly.⁴²⁹ Přesto však je nutno podotknout, že i bez důležitých nástrojů bylo implementováno několik projektů především na posílení postavení žen (viz výše). Navíc konec roku 2009 zaznamenal posun v problematice, když vznikla Gender pracovní skupina v rámci platformy rozvojových NNO.⁴³⁰ Ženské/genderové NNO se tématu taktéž jen pomalu ujmají. V současné době je systematicky zapojena jedna, jejíž aktivní lobbying spolu s výzkumnou institucí téma v rozvojové konstituci otevřel.

---

⁴²⁵ Podrobná analýza je v *Gender Questions in Development Cooperation: Emerging Gender Issues in the Czech Republic's Bilateral Programmes*, 2009, s. 18-21.

⁴²⁶ Více o pozici GFP v kapitole H. Vývoj institucionálního zajištění rovných příležitostí v letech 1995-2010

⁴²⁷ Email komunikace z 28/1/2010.

⁴²⁸ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rada-pro-rovne-prilezitosti/uvod-29829>, datum přístupu 11/1/2010

⁴²⁹ Tyto zprávy zatím byly tři. Jsou dostupné na <http://www.otevrenaspolecnost.cz/cz/o-nas/publikace>.

⁴³⁰ Celý název platformy je České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS).

Akademická půda zatím nevěnuje mezinárodní dimenzi genderových otázek pozornost a do studijních programů se téma poprvé dostane až v roce 2010.⁴³¹

---

⁴³¹ V rámci výuky na katedře Rozvojových studií Univerzity Palackého v Olomouci, kde se plánuje předmět *gender a rozvoj*. Informace na základě komunikace s danou institucí, červenec 2009.

E. STRATEGICKÉ CÍLE – ŽENY A OZBROJENÝ KONFLIKT

- E. 1 Zvýšení účasti žen v rozhodovacím procesu při řešení konfliktů a ochrana žen, žijících v situaci ozbrojených a jiných konfliktů nebo pod cizí okupací
- E. 2. Snížení nadměrných vojenských výdajů a kontrola nad dostupností zbraní
- E. 3 Rozvíjet nenásilné formy řešení konfliktů a snížit výskyt zneužívání lidských práv v konfliktních situacích
- E. 4 Pomáhat ženám, aby ve větší míře přispívaly k pěstování kultury míru
- E. 5 Zajistit ochranu, pomoc a školení uprchlicím, ženám bez domova s potřebou mezinárodní ochrany a ženám bez domova v rámci států
- E. 6 Zajistit pomoc ženám z kolonií a nesamostatných teritorií

PAP je jedním z prvních mezinárodních závazků vyzdvihujících roli žen při zajišťování míru a bezpečnosti.⁴³² Jednou z 12 kritických oblastí platformy byla určena oblast Ženy a ozbrojený konflikt. V této oblasti mezinárodní společenství uznává, že "Rovnoprávný přístup a plná účast žen v mocenských strukturách a jejich plné zapojení do veškerého úsilí o prevenci a řešení konfliktů mají zásadní význam pro udržení a prosazování míru a bezpečí." Důraz má být zároveň kladen také na začleňování genderového hlediska: „Při řešení ozbrojených a jiných konfliktů by se měla prosazovat aktivní a viditelná politika genderového mainstreamingu ve všech politických opatřeních a programech tak, aby byla provedena analýza důsledků pro muže a ženy ještě dříve, než dojde k rozhodnutí.“⁴³³ Významný pokrok byl zaznamenán v roce 2000, kdy Rada bezpečnosti (RB) OSN přijala rezoluci č. 1325 o ženách, míru a bezpečnosti, která nejobsáhleji reflektuje strategické cíle PAP v této oblasti.⁴³⁴ V následujících letech došlo k dalšímu posílení mandátu přijetím navazujících předpisů: rezoluce č. 1820 o zastavení sexuálního násilí v ozbrojených konfliktech (2008) a č. 1888 udělující mandát mírovým misím pro ochranu žen a dívek před sexuálním násilím v konfliktech a č. 1889 kladoucí důraz na posílení účasti žen na mírových procesech (obě 2009).

EU vydala několik rozhodnutí, která upevňují závazek EU a jejích členských států podporovat účast žen v rámci předcházení a řešení konfliktů, budování míru a procesu postkonfliktní rekonstrukce.⁴³⁵

⁴³² Již dřívejší právně závazná Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (dále Úmluva) z roku 1979 obsahuje v úvodní pasáži prohlášení, že „plný rozvoj země, blaho světa a věc míru vyžadují maximální účast žen za rovnoprávných podmínek s muži ve všech oblastech.“

⁴³³ Zpráva ze čtvrté světové konference o ženách, 1995, s. 83

⁴³⁴ *Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union, Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union, 2009, s. 78*

⁴³⁵ *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 30. listopadu 2000 o účasti žen na řešení konfliktů mírovými prostředky (Úř. věst. C 228, 13.8.2001, s. 186.), Usnesení Evropského parlamentu o situaci žen v ozbrojených*

Během předsednictví Francie v Radě EU v roce 2008 bylo zhodnoceno naplňování oblasti Ženy a ozbrojený konflikt PAP institucemi EU a členskými státy a následně byl vytvořen návrh čtyř indikátorů pro činnost související s touto kritickou oblastí.⁴³⁶ Přestože je na institucionální rovině věnována této otázce náležitá pozornost, implementace zůstává nadále slabá. Potvrzuje to například studie švédského předsednictví Rady EU k 15. výročí platformy⁴³⁷ nebo Komise OSN pro postavení žen, která se věnovala vyhodnocení dodržování závazků během svého 52. zasedání v roce 2008, poukazující mimo jiné na nerovné zastoupení žen v mírových a rozhodovacích procesech, nedostatky v prevenci a potírání genderového násilí, sdílení zodpovědnosti a financování celé oblasti.⁴³⁸

V implementaci závazků k problematice pokulhává i ČR. Následná zpráva demonstruje, že ČR naplňuje tuto kritickou oblast PAP Ženy a ozbrojený konflikt pouze okrajově a nesystematicky, naplňování není v českém kontextu zmapováno a neexistuje konkrétní politika implementace do praxe. Tato část se mimo jiné opírá v omezené míře, s přihlédnutím k dostupným informacím, o již zmíněné čtyři indikátory publikované předsednictvím Francie:

Podíl žen a mužů na odborné přípravě v otázkách rovnosti žen a mužů (diplomatický personál, civilní, vojenský a policejní personál)

1. Podíl žen a mužů mezi vedoucími diplomatických misí, mezi personálem participujícím na mírových misích OSN, misích EU, včetně vojenského a policejního personálu
2. Finanční prostředky na podporu genderové rovnosti poskytnuté zemím postiženým ozbrojeným konfliktem nebo postkonfliktní situací
3. Podíl žen a mužů mezi úspěšnými žadateli/žadatelkami o azyl

POSOUZENÍ VLÁDNÍCH HODNOTÍCÍCH ZPRÁV ZA OBDOBÍ 1998-2009

Kritickou oblastí Ženy a ozbrojený konflikt se nezabývá ani jedna ze 3 vládních zpráv o naplňování PAP (zprávy k 5., 10. a 15. výročí přijetí PAP), jak již bylo uvedeno v Úvodu. Na danou problematiku v omezené podobě odkazují až pozdější zprávy o plnění Priorit. Poprvé je otázka žen a ozbrojeného konfliktu explicitně zmíněna v rámci aktualizace Priorit pro rok 2009.⁴³⁹ Jednou z definovaných priorit pro MO na rok 2009 je „[p]odporovat účast žen v zahraničních vojenských operacích a začlenit genderovou problematiku do přípravy vojenského personálu v souladu s rezolucí

---

konfliktů a jejich úloze při rekonstrukci a v demokratickém procesu v zemích po ukončení konfliktů (2005/2215(INI)), Komplexní přístup k provádění rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1325 a 1820 o ženách, míru a bezpečnosti ze strany EU (Rada EU, 8. prosince 2008) a další.

⁴³⁶ *Review of the implementation by the Member States and the EU institutions of the Beijing Platform for Action – Indicators concerning Women and Armed Conflicts = Draft Council Conclusions, Council of the EU, 2008*

⁴³⁷ *Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union, Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union, 2009, s. 78*

⁴³⁸ [http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingat10/E.%20Women%20and%20armed%20conflict%20\(Sep%2009\).pdf](http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingat10/E.%20Women%20and%20armed%20conflict%20(Sep%2009).pdf), datum přístupu 15/2/2010

⁴³⁹ *Tedy téměř 15 let od přijetí BpřA a 10 let od přijetí rezoluce RB OSN č. 1325*

č. 1325 Rady bezpečnosti Organizace spojených národů“⁴⁴⁰, přičemž ukazatel plnění je omezen na kvantitativní pojetí, a to sledování „počtu vysílaných žen a mužů.“⁴⁴¹ Netýká se již kvalitativního hlediska, jako např. přípravy vojenského personálu. Pro další relevantní resorty, zejména pak MZV, již úkoly týkající se tématu v Prioritách definovány nejsou.

Kromě zmíněné priority pro MO na rok 2009 se již v dřívějších Souhrnných zprávách objevují informace od tohoto resortu vztahující se nepřímo k problematice. Od roku 1998 jsou téměř pravidelně zmiňovány personální otázky žen v armádě, zejména realizované empirické výzkumy zaměřené na otázky postavení žen v ozbrojených silách. Souhrnná zpráva za rok 2006 hovoří o trvalé spolupráci MO s Výborem pro ženy v armádách NATO (Committee on Women in the NATO Forces - CWINF), kde má ČR jmenovanou stálou delegátku.

U ostatních resortů lze problematiku vysledovat v Prioritách a Souhrnných zprávách až od roku 2006, a to pouze nepřímo u aktivit MZV v oblasti transformační spolupráce a ZRS, zahrnující mimo jiné konfliktní/postkonfliktní země. V Souhrnných zprávách se opakuje několik málo projektů zaměřených na ženy, které souvisejí s kritikou oblastí Ženy a ozbrojený konflikt, jako je projekt Ženské centrum IMAN v Čečensku nebo projekt Vybudování centra pomoci pro oběti domácího násilí realizovaný organizací Adra v Srbsku.

ZHODNOCENÍ NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ ČESKOU REPUBLIKOU ZA OBDOBÍ 2004-2009

Vládní hodnotící zprávy samotné nepodávají komplexnější obraz o úrovni naplňování této kritické oblasti. Při detailnějším zkoumání problematiky je možné dále rozpoznat jak určitou podporu tématu ze strany ČR, tak i hlavní problematické oblasti a překážky bránící naplňování této kritické oblasti.

ZHODNOCENÍ PODPORY KRITICKÉ OBLASTI ŽENY A OZBROJENÝ KONFLIKT

Ve vztahu ke kritické oblasti iniciovala ČR v uplynulých letech několik aktivit a podpořila několik významných kroků na mezinárodní úrovni. ČR kosponzorovala⁴⁴² již zmíněné rezoluce RB OSN č. 1820 (2008) a č. 1888 (2009) a rezoluci Valného shromáždění (VS) OSN 62/134 (2008).⁴⁴³ Problematika žen a ozbrojeného konfliktu se objevila v programu předsednictví ČR v Radě EU v první polovině roku 2009, nebyla však vlastní prioritou českého předsednictví a nejednalo se o úroveň přijímání nových opatření.⁴⁴⁴ Během českého předsednictví se rozběhlo monitorování implementace

⁴⁴⁰ Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže, 2009, s. 3

⁴⁴¹ *Ibid.*

⁴⁴² Kosponzorování spočívá v podpoře rezolucí.

⁴⁴³ Informace byly obdrženy na vyžádání od MZV. Rezoluce VS 62/134 týkající se vymýcení znásilňování a dalšího sexuálního násilí a všech jeho projevů v ozbrojených konfliktech a souvisejících situacích byla podle MZV iniciována Spojenými státy americkými (USA). Celá EU včetně ČR rezoluci podporovala a během vyjednávání přiměla USA k přijetí zmínek o Úmluvě, mezinárodních lidskoprávních úmluvách, ke stálému Mezinárodnímu trestnímu soudu a k sexuálnímu a reprodukčnímu zdraví.

⁴⁴⁴ Na rozdíl od předešlého francouzského předsednictví, během kterého Rada EU schválila mimo jiné Komplexní přístup k provádění rezolucí RB OSN č. 1325 a 1820 o ženách, míru a bezpečnosti.

dlouhodobých Hlavních směrů EU týkajících se násilí páchaného na ženách a boje proti všem formám diskriminace žen⁴⁴⁵, které EU přijala v prosinci 2008.⁴⁴⁶ Aktivní činnost vyvíjela během předsednictví Stálá mise ČR při OSN v New Yorku, která k tématu třikrát vystoupila v RB OSN jménem EU a ve spolupráci s EK zorganizovala seminář zaměřený na zlepšení spolupráce OSN a regionálních organizací v implementaci rezolucí č. 1325 a č. 1820.⁴⁴⁷ Jménem EU hovořil také ministr pro lidská práva Michael Kocáb, který ve svém projevu na 53. zasedání Komise OSN pro postavení žen v březnu 2009 v New Yorku zdůraznil pevné odhodlání EU uplatňovat rezoluce č. 1325 a č. 1820 o ženách, míru a bezpečnosti.⁴⁴⁸

Přestože ČR vykazuje na mezinárodních fórech viditelnou podporu závazkům vztahujícím se k problematice, je namístě poukázat na určitý paradox, neboť úsilí vynaložené na národní úrovni se zdá být zanedbatelné. Například úřad ministra/ministryně pro lidská práva se soustředí téměř výhradně na vnitrostátní otázky, jak bylo uvedeno v Úvodu. Určitou podporu tématu lze vysledovat v *oblasti odborné přípravy* u relevantních resortů, s výjimkou MO však bývá školení omezeno spíše na obecný úvod do genderové problematiky. Například u MZV je genderová problematika součástí studijních sylabů základní a individuální diplomatické přípravy.⁴⁴⁹ Do této přípravy již není zahrnut mezinárodní kontext, genderová dimenze rozvojové spolupráce atd. MZV dále připravuje školení pro personál civilní části Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v Afghánistánu v podobě seznámení se s kulturními, historickými a sociálními specifiky, přičemž toto školení zahrnuje i postavení afghánských žen ve společnosti, které z výše uvedeného vyplývá.⁴⁵⁰ Školení však nepokrývá specificky rezoluce RB OSN č. 1325 a navazující předpisy, jakož ani PAP a Úmluvu.

V rámci resortu MO zajišťuje proškolení v genderové problematice Univerzita obrany v Brně a Vojenská akademie ve Vyškově. MO uvádí, že v uvedených institucích jsou genderové otázky přednášeny v rovině mezinárodního práva a historie průřezově v několika kurzech nebo ad hoc seminářích.⁴⁵¹ Podle MO je hlavním cílem výuky zdůraznit nezbytnost zvýšení účasti žen na všech úrovních rozhodování, seznámit studující se specifikou genderových otázek v ozbrojených sborech, ve vojenských a v mírových operacích.⁴⁵² MV uvádí, že pro policejní personál vyjíždějící do zahraničí připravuje také Vojenská akademie výcvikový kurz, kde jsou otázky související s rezolucí RB OSN č. 1325 a 1820 přednášeny.⁴⁵³ Nicméně přesný počet vyškolených lidí nebyl resortem předložen.

⁴⁴⁵ *Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of violence against them*, EU, 2008, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1708&lang=EN>, datum přístupu 15/2/2010

⁴⁴⁶ *Taktéž za francouzského předsednictví.*

⁴⁴⁷ *Informace byly obdrženy na vyžádání od MZV.*

⁴⁴⁸ *Ministr pro lidská práva Michael Kocáb prezentoval na jednání Komise OSN pro postavení žen stanovisko EU, 2. 3. 2009, datum přístupu 11/2/2010*

⁴⁴⁹ *Souhrnná zpráva o plnění, 2007, s. 66*

⁴⁵⁰ *Informace byly obdrženy od MZV 8/3/2010.*

⁴⁵¹ *Ibid.*

⁴⁵² *Ibid.*

⁴⁵³ *Informace byly obdrženy od Policejního prezidia ČR 10/3/2010.*

Poněkud v neprospěch tématu žen v ozbrojených konfliktech je situace ohledně *zastoupení žen a mužů v zahraničních misích a na pozicích vedoucích detašovaných pracovišť*. U tohoto *indikátoru* navíc nejsou vždy dohledatelné informace za hodnotící období. Dle dostupných informací je zřejmé, že v současné době je k výkonu služby v zahraničí vysláno 40 policistů a 5 policistek, tedy 11 procent žen.⁴⁵⁴ Ženy tvoří v současnosti 50 procent civilního týmu PRT v Afghánistánu.⁴⁵⁵ Co se týče účasti žen na rozhodovacím procesu, mezi vedoucími detašovaných pracovišť MZV bylo 12 procent žen v roce 2009, 15,9 procent v 2008, 12,3 procent v 2007, 10,6 procent v 2006, 14,4 procent v 2005 a 10,8 procent v 2004. V současné době má ČR dvě velvyslankyně v postkonfliktních oblastech.⁴⁵⁶ V zahraničních vojenských operacích se procentuální zastoupení vyslaných žen vojáků v období 2004-2008 zvýšilo ze 4 na 8,8 procent.⁴⁵⁷

Indikátor celkové finanční podpory genderové rovnosti v zemích postižených ozbrojeným konfliktem nebo postkonfliktní situací v daném období je v českém kontextu nedohledatelný. Jak již bylo zdůrazněno v Úvodu, MZV si nevede seznam podpořených projektů zaměřených na ženy a celkovou výši alokovaných financí a je diskutabilní, do jaké míry přispívají k větší genderové rovnosti projekty, které by měly začleňovat genderový aspekt průřezově. Jedná se zejména o alokaci financí do programových zemí české ZRS, mezi něž patří postkonfliktní země jako Bosna a Hercegovina, Srbsko a Černá Hora a Angola. Kromě programových zemí byly v mapovaném období vyčleněny finanční prostředky do projektových zemí, a to na postkonfliktní obnovu Iráku, Gruzie, Palestinského autonomního území nebo do PRT v Afghánistánu. Konkrétně například v postkonfliktní Angole však ČR podpořila projekt, který ve výsledku přispěl ke znevýhodnění postavení žen a dívek.⁴⁵⁸

Ve vztahu k naplňování této kritické oblasti jsou klíčové aktivity českého PRT, který působí v provincii Lógar od roku 2008. MZV uvádí, že v rámci podpory dobrého vládnutí spolupracuje PRT s afghánským ministerstvem pro ženské záležitosti (Ministry of Womens Affairs) a podporuje finančně i některé jeho projekty, a dodává, že český PRT také mimo jiné podporuje vzdělávání dívek prostřednictvím výstavby a rekonstrukce dívčích škol.⁴⁵⁹ Problematické však zůstává, že tato priorita není zahrnuta v oficiálních dokumentech k působení PRT týmu. Nový strategický dokument Informační materiál „Perspektivy účasti České republiky na stabilizaci v Afghánistánu 2010-2012“⁴⁶⁰ nehovoří ani o lidských právech žen ani o začleňování genderového aspektu průřezově. Jedním z důvodů genderové slepoty může být skutečnost, že v rámci českého PRT týmu nepůsobí genderový expert/expertka. Ohledně dopadu samotných projektů podle MZV dochází „průběžně k evaluaci projektů“, kdy se zohledňuje dopad na obyvatele provincie Lógar obecně,⁴⁶¹ z čehož vyplývá, že konkrétní genderové dopady nejsou zjišťovány.

---

⁴⁵⁴ *Ibid.*

⁴⁵⁵ *Informace byly obdrženy od MZV 8/3/2010.*

⁴⁵⁶ *konkrétně v Iráku a v Kosovu*

⁴⁵⁷ *Informace byly obdrženy od MO 15/1/2009.*

⁴⁵⁸ Ondřej Horký, *Gender a rozvoj: co nás rozděluje, co nás spojuje, Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2008, s. 17*

⁴⁵⁹ *Informace byly obdrženy od MZV 8/3/2010.*

⁴⁶⁰ http://www.mzv.cz/public/df/c1/83/449626_314519_Strategie_pro_Afghanistan.pdf

⁴⁶¹ *Informace byly obdrženy od MZV 8/3/2010.*

V rámci konkrétních projektů podpořených ČR lze nicméně vysledovat také pozitivní kroky v dané problematice.⁴⁶² V uplynulých letech byly v rámci humanitární pomoci přiděleny finance na dva projekty přímo se zabývající dopady sexuálního násilí v ozbrojeném konfliktu. V roce 2009 byl podpořen částkou 2.453.000 Kč projekt Člověka v tísní v Demokratické republice (DR) Kongo Humanitární pomoc obětem sexuálního násilí a dalším válkou postiženým obyvatelům v Jižním Kivu a v témže roce částkou 2.500.000 Kč projekt Lékařů bez hranic v DR Kongo zaměřený na první pomoc, nemocniční péči obětem sexuálního násilí. V roce 2008 byl v rámci podpory médií financován částkou 60.000 Kč projekt občanského sdružení Femisphera Kongo: Ukradené ženství, jehož výstupem je dokumentární film Slzy Konga a další fotografické a textové materiály.

Dalším *indikátorem*, který vypovídá o naplňování kritické oblasti, je *podpora ČR při poskytování mezinárodní ochrany lidem postiženým ozbrojeným konfliktem*. Celkově se za sledované období udělení azylu v ČR týkalo celkem 1.084 lidí, z toho 55,1 procent mužů a 44,9 procent žen.⁴⁶³ Udělování azylu vykazuje částečné genderové rozdíly u žadatelů a žadatelek přicházejících z postkonfliktních/konfliktních oblastí. Dále získalo azyl například 16 žen a 17 mužů z Afghánistánu, 15 žen a 24 mužů z Iráku, 10 žen a 6 mužů z Gruzie, 3 ženy a 5 mužů z DR Kongo.⁴⁶⁴

HLAVNÍ PŘEKÁŽKY PŘI NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ

ČR se doposud příliš systematicky nezabývala rezolucí RB OSN č. 1325 a navazujících předpisů ani z hlediska soudržnosti politik dotýkajících se této oblasti a ani z hlediska úrovně praktického naplňování. Zatím nebyl vytvořen vnitrostátní akční plán⁴⁶⁵ či jiný strategický dokument⁴⁶⁶ pro provádění těchto rezolucí, pomocí kterého by bylo možno koordinovat činnosti relevantních resortů, určit jejich zapojení a oblasti působení, vymezit finanční prostředky, zodpovědnost, měřitelné cíle, definovat monitorování a evaluace apod.

V roce 2009 se na podnět nevládních organizací⁴⁶⁷ začalo problematikou zabývat MZV, když iniciovalo zmapování úrovně implementace úkolů vyplývajících z rezoluce č. 1325 a navazujících předpisů relevantními resorty, tj. Úřadem vlády, MZV, MO a MV. Následně se v únoru 2010 poprvé k problematice sešla meziresortní pracovní skupina a předpokládá se, že v březnu 2010 by mělo mít MZV zpracovaný komplexnější materiál, který by mohl posloužit jako podklad pro budoucí strategický

⁴⁶² Pozitivní kroky je však nutno odlišit od pozitivních dopadů, protože k evaluaci projektů zatím nedochází a dopady tedy nejsou specifikovány.

⁴⁶³ Informace obdrženy na vyžádání od MV 9/3/2010.

⁴⁶⁴ *Ibid.*

⁴⁶⁵ Národní akční plán doposud vytvořilo 16 zemí (z toho 9 členských států EU): Dánsko (2004), Švédsko (2005, 2009), Velká Británie (2006), Rakousko (2007), Nizozemí (2007), Španělsko (2007), Finsko (2008), Belgie (2009), Portugalsko (2009) - členové EU, ostatní země – Norsko (2006), Švýcarsko (2007), Island (2008), Uganda (2008), Chile (2009), Côte d'Ivoire (Pobřeží slonoviny?) (2008), Libérie (2009). Německo využívá alternativní mechanismus.

⁴⁶⁶ Alternativou národního akčního plánu je například mechanismus vydávání vládních zpráv o naplňování rezolucí, který využívá Německo.

⁴⁶⁷ Centrum ProEquality při Otevřené společnosti, o.p.s. zaslalo první dotazy na MO a MZV v březnu 2009.

dokument.⁴⁶⁸ Nicméně k datu odevzdání této zprávy nebyl k dispozici oficiální výstup. Tento problematický bod vzešel již z konference Ženy v ozbrojených konfliktech a mírových procesech, kterou v prosinci 2009 pořádala k problematice rezolucí RB OSN č. 1325 a 1820 Česká ženská lobby⁴⁶⁹. Jednalo se o jednu z prvních aktivit na národní úrovni, která otevřela diskusi nad procesem implementace rezolucí ze strany ČR.

Kromě zmíněné konference se několik ženských/genderových NNO připojilo k prohlášení organizací občanské společnosti ze zemí EU *Civil Society Recommendations on the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 in Europe*, které vyzývá vlády a instituce EU k efektivnějšímu naplňování rezolucí RB OSN č. 1325 a č. 1820.⁴⁷⁰ V kontextu rozvojové spolupráce je otázka žen a ozbrojeného konfliktu vyzdvížena v policy paperu Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: Ne móda, ale nutná podmínka efektivity, který vznikl ve spolupráci NNO a výzkumné instituce.⁴⁷¹ I tyto aktivity občanské společnosti zaměřené na systematické změny jsou nicméně teprve v počátcích.

Obecně lze říci, že témata související se zmíněnými rezolucemi (postkonfliktní rekonstrukce a její hlavní aspekty peacebuilding a peacekeeping, koncept lidské bezpečnosti) jsou v českém kontextu nová, i přesto, že mnohé zahraniční aktivity ČR tato témata již delší dobu pokrývají a daly by se touto terminologií označit.⁴⁷² V ČR v této oblasti chybí potřebný akademický základ, výzkum a expertiza, jakož i propojení teoretické a praktické roviny. Výzkumu problematiky postkonfliktní rekonstrukce se v ČR systematicky věnuje jen několik málo jedinců.⁴⁷³ Nutno však dodat, že výzkum zatím nepřesahuje na genderovou dimenzi.

Problematickým bodem dále zůstává nedostatečné povědomí v rámci relevantních státních úřadů, což se mimo jiné projevuje poskytováním nepřesných informací zahraničním partnerům. Jedná se například o příručku vydanou Výborem žen v ozbrojených silách NATO (CWINF) *Best Practices to Improve the Gender Balance* z roku 2008, ve které se uvádí, že ČR již vytvořila národní akční plán pro implementaci rezoluce RB OSN č. 1325 a že MO se na přípravě plánu aktivně podílelo.⁴⁷⁴ Podle kanceláře CWINF byly tyto informace obdrženy od národních delegátek.⁴⁷⁵

⁴⁶⁸ Informace obdrženy během schůzky s MZV dne 11. 2. 2010.

⁴⁶⁹ Platforma ženských/genderových organizací

⁴⁷⁰ Dokument vzešel z mezinárodní konference, která se konala v září 2009 v Bruselu na základě podnětu organizací Initiative for Peacebuilding, the European Peacebuilding Liaison Office a International Alert, a je ke stažení zde: <http://www.proequality.cz/gender-mir-a-bezpecnost/gender-mir-a-bezpecnost.html?articleID=321>.

⁴⁷¹ Ondřej Horký, Míla Lukášová, Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: Ne móda, ale nutná podmínka efektivity, Ústav mezinárodních vztahů, Centrum ProEquality při Otevřené společnosti, o.p.s., 2009

⁴⁷² Na tuto skutečnost poukazuje první analýza mapující peacebuildingový rozměr české ZRS, včetně genderové dimenze. Partners for Democratic Change International and Partners Czech, Peacebuilding within Czech Official Development Assistance (2009)

⁴⁷³ Oldřich Bureš (ed.), Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce, 2008, s. 5

⁴⁷⁴ Best Practices to Improve the Gender Balance, CWINF, NATO, 2008, s. 21
http://www.nato.int/issues/women_nato/2008-11-gender_balance.pdf, datum přístupu 9/3/2010

⁴⁷⁵ Informace potvrzena CWINF emailem 24/4/2009.

I. STRATEGICKÉ CÍLE – LIDSKÁ PRÁVA ŽEN

I. 1 Prosadit a ochraňovat lidská práva žen pomocí plné realizace všech nástrojů týkajících se lidských práv, obzvláště Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen

I. 2 Zajistit rovnost a odstranění diskriminace před zákonem i v praxi

I. 3 Dosažení právní vzdělanosti

Lidská práva žen a dívek jsou jednou z 12 kritických oblastí PAP, která definuje, že "práva žen jsou lidská práva" a "dodržování lidských práv by měly vlády a jiné orgány podporovat aktivní a viditelnou politikou mainstreamingu genderové perspektivy ve *všech* politikách a programech"⁴⁷⁶. PAP se specificky odkazuje na Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (dále Úmluva) OSN z roku 1979. Úmluva, vycházející z Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, zdůrazňuje, že "diskriminace žen porušuje zásady rovnosti práv a respektování lidské důstojnosti, je překážkou pro účast žen na rovnoprávném základě s muži v politickém, společenském, hospodářském a kulturním životě jejich zemí", a zavazuje členské státy OSN, které ji ratifikovaly, *povinností* "zabezpečit rovnoprávnost mužů a žen"⁴⁷⁷ ve všech uvedených oblastech. ČR, která přijala Úmluvu v roce 1993⁴⁷⁸ po vstupu do OSN a přistoupila k jejímu Opčnímu protokolu v roce 2000, se tak přímo *právně zavázala* k jejímu naplňování, a to jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni.

Přestože mezinárodní společenství věnuje na všeobecné deklaratorní rovině lidským právům žen již dlouhodobě náležitou pozornost, jejich reálná implementace právě v mezinárodním kontextu politik a programů zůstává pozadu. Potvrzuje to mimo jiné i fakt, že k této kritické oblasti PAP, jako jedné ze tří posledních⁴⁷⁹, nejsou prozatím vytvořeny specifické ukazatele EU, které by jasně kvalitativně a kvantitativně mohly sloužit k měření dopadů politik a intervencí.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ *Zpráva ze čtvrté světové konference o ženách, 1995, s. 5 a 127*

⁴⁷⁷ *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, OSN, 1979, s.1*

⁴⁷⁸ *Československá socialistická republika podepsala Úmluvu v roce 1980 a ratifikovala v 1982.*

⁴⁷⁹ *Dále chybí kritéria pro kritickou oblast Ženy a média, Ženy a životní prostředí.*

⁴⁸⁰ *Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union, 2008, s. 142*

POSOUZENÍ VLÁDNÍCH HODNOTÍCÍCH ZPRÁV ZA OBDOBÍ 1998-2009 A STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ LIDSKOPRÁVNÍ POLITIKY ČR

Hlavní aktér, a tudíž i realizátor politik ČR na mezinárodním poli je MZV. V rámci jeho aktivit je možné předpokládat podporu lidských práv žen na dvou úrovních. Jednak v rámci ZRS⁴⁸¹ v kompetenci ORS, která potenciálně reprezentuje ekonomická, sociální a kulturní práva žen. Na straně druhé pak stojí práva civilní a politická⁴⁸², která náleží do odboru LPTP a jsou často prezentována jako jedna z hlavních priorit české zahraniční politiky. Pojetí ZRS a její genderový rozměr a zacílení bylo již detailně podáno v Úvodu, tudíž tato část se zaměří především na analýzu aktivit a politik LPTP.

VLÁDNÍ HODNOTÍCÍ ZPRÁVY

MZV- HLAVNÍ AKTÉR

Jak bylo předesláno v Úvodu, ani jedna ze tří vládních zpráv (zprávy k 5., 10. a 15. výročí přijetí PAP) se nezabývá zahraniční politikou ČR, a tudíž ani naplňováním lidských práv žen v jejím kontextu. Podobně si stojí taktéž pět hodnotících vládních zpráv Úmluvy a jedna, která byla sestavena občanskou společností.⁴⁸³

Na problematiku v omezené a nepřímé podobě odkazují až Souhrnné zprávy. Ty zmiňují několik projektů české ZRS zaměřených specificky na ženy, které jsou ekonomického, zdravotního nebo vzdělávacího charakteru. Právě tyto projekty by se mohly potenciálně zařadit mezi ty, které podporují lidská práva žen. Nicméně jak bylo vysvětleno v Úvodu, takové zhodnocení je problematické, neboť neexistuje žádný mechanismus na sledování dopadů těchto aktivit na ženy. Vzhledem k tomu, že v Souhrnných zprávách se po několik let opakují tytéž projekty, lze usoudit, že jich je zcela málo.

Co se týče LPTP, tento odbor začal být zmiňován v Souhrnných zprávách za rok 2007, nicméně validita uvedených informací je značně diskutabilní. Jednak se znění neboli naplňování úkolů přesně opakuje za rok 2007 i 2008, a navíc jeho vypovídající hodnota je neurčitá. Například je uvedeno, že "MZV prostřednictvím odboru transformační spolupráce kontinuálně sledovalo genderovou vyváženost účasti v projektech transformační spolupráce...[z]ískané poznatky ukazují, že do projektů transformační spolupráce se ženy v cílových zemích aktivně zapojují a v řadě případů (např. ve vzdělávacích projektech) dosahují i srovnatelně lepší výsledky".⁴⁸⁴ Avšak z komunikace s LPTP vyplynulo, že k žádnému systematickému vyhodnocování nedochází a žádné další materiály nebyly předloženy k posouzení tohoto tvrzení.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ ZRS zahrnuje i humanitární pomoc.

⁴⁸² MZV explicitě nerozděluje univerzální lidská práva tímto způsobem. Toto rozdělení je specifikací autorek.

⁴⁸³ Znění všech zpráv je dostupné na www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/r/p/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19700 a www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=1915886.

⁴⁸⁴ Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“, 2007, s. 94

⁴⁸⁵ Informace získané na schůzce s MZV 16/2/2010.

V rámci každoročních aktualizací Priorit se úkoly pro jednotlivé resorty a MZV nevyjadřují specificky k tématu lidských práv žen a pokud k úkolování dochází v rámci zahraniční politiky, pak jde jen o formální přístup bez měřitelných kroků, jak je popsáno v Úvodu.

OSTATNÍ VLÁDNÍ AKTÉŘI

Mezi ostatní aktéry, kteří by měli sehrávat aktivní roli v podpoře daného tématu, patří zmocněnec/zmocněnkyně pro lidská práva při Úřadu vlády (dále zmocněnec/zmocněnkyně). Ten/ta předsedá Radě vlády pro lidská práva, která má ve své kompetenci i sledování naplňování závazků Úmluvy a koordinaci sestavování vládních zpráv.⁴⁸⁶ Úkoly pro zmocněnce/zmocněnkyni sice již figurují v Prioritách pro rok 2004 a dále, nicméně se týkají jen národních otázek. Žádný z osmi výborů Rady vlády pro lidská práva se v komentované kritické oblasti v mezinárodním kontextu neprofiluje. Při dotazování Sekretariátu této Rady bylo potvrzeno, že téma přešlo na Radu vlády pro rovné příležitosti žen a mužů či MZV.⁴⁸⁷ Rada vlády pro lidská práva, přesněji její Sekretariát, taktéž koordinuje pravidelné roční Zprávy o stavu lidských práv v ČR⁴⁸⁸, které se vydávají již od roku 1998, nicméně ani ony se nezabývají dodržováním závazků plynoucích z Úmluvy v zahraniční politice ČR.⁴⁸⁹ Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů se v tématu neprofiluje a Oddělení rovnosti žen a mužů je víceméně omezeno jen na administrativní úroveň koordinace Souhrnných zpráv, jak bylo zmíněno v Úvodu.

STRATEGICKÉ DOKUMENTY LIDSKOPRÁVNÍ POLITIKY ČR

Strategické dokumenty lidskoprávní politiky ČR se explicitně nevyjadřují, a tudíž nepodporují lidská práva žen. Jmenovitě pak Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003-2006 (2003), Koncepce transformační politiky (2005) a interní dokument Manuál pro MZV ČR: Lidská práva (2007)⁴⁹⁰ nezmiňují toto téma. První a v zásadě jedinou poznámku je možné najít v Tematických prioritách zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv (2007)⁴⁹¹, která uvádí, že zohledňování práv žen patří mezi témata do kategorie C ostatní, přičemž "[u] jmenovaných témat MZV nespátřuje z různých důvodů prostor pro systematické a dlouhodobé angažmá ČR. Dále je uvedeno, že "některá jsou dostatečně pojednána ve formátu kolektivních procesů EU či jednotlivých partnerských zemí (např. trest smrti) a u jiných MZV nedisponuje z kapacitních, historických či jiných příčin potenciálem, který by byl přidán hodnotou k aktivitám jiných činitelů"⁴⁹². Je ovšem nutné dodat, že dokumenty

⁴⁸⁶ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19700>, datum přístupu 10.12.2009

⁴⁸⁷ Email odpověď je z 17/3/2010.

⁴⁸⁸ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=302>, datum přístupu 8.12.2009

⁴⁸⁹ Jedinou zmínkou blízkí se tématu je konstatování ze Zprávy o stavu lidských práv za rok 2008, že ČR aktivně vystupovala v pracovní skupině EU pro lidská práva (COHOM), jejíž aktivity vedly k schválení nových pokynů k násilí proti ženám a novelizaci těch stávajících Radou ministrů. Nicméně jakou roli přesně ČR sehrála, není patrné. 2009, s. 14

⁴⁹⁰ Ve výčtu chybí Koncepce české zahraniční politiky v oblasti lidských práv na období let 2000-2002, kterou se nepodařilo autorkám získat.

⁴⁹¹ Jedná se o interní dokument MZV.

⁴⁹² Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv, 2007, s. 6

jsou již časově zastaralé, a tudíž mají omezenou vypovídající hodnotu. V roce 2010 je plánováno vytvořit aktualizaci Koncepce lidských práv.⁴⁹³

ZHODNOCENÍ NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ ČESKOU REPUBLIKOU ZA OBDOBÍ 2004-2009

Nezávisle na údajích v Prioritách, Souhrnných zprávách a strategických dokumentech lze dále vysledovat činnosti ČR, které svědčí o jisté podpoře problematiky lidských práv žen a zároveň identifikovat hlavní překážky při naplňování této kritické oblasti.

ZHODNOCENÍ PODPORY KRITICKÉ OBLASTI LIDSKÁ PRÁVA ŽEN

Na úrovni LPTP, konkrétně její lidskoprávní části, se ČR v rámci tzv. universálního periodického přezkumu⁴⁹⁴ (Universal Periodic Review) Rady pro lidská práva OSN několikrát kriticky vyjádřila ke stavu lidských práv sexuálních menšin⁴⁹⁵ v jiných státech.⁴⁹⁶ Na straně druhé ČR prošla kontrolním procesem jako jedna z prvních zemí v roce 2008 a ani česká vládní zpráva, ani zpráva jiných nevládních aktérů⁴⁹⁷ se nevyjádřily ke stavu dodržování lidských práv žen v zahraniční politice ČR.⁴⁹⁸

České předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009 se věnovalo i otázce lidských práv, a to "v tradiční linii své vlastní zahraniční politiky", kdy přístup je "pevně založen na respektování a podpoře lidských práv a demokracie".⁴⁹⁹ Dokument Sektorové priority českého předsednictví EU 2009 (dále Sektorové priority) specifikuje aktivní roli lidskoprávní politiky ČR v transformační a rozvojové spolupráci s odvoláním na pokračování "v implementaci již dříve přijatých závazků a strategií EU, zejména tzv. Evropského konsensu o rozvoji",⁵⁰⁰ který právě jako první dokument EU vyjádřil důležitost zohledňování genderové rovnosti v rozvojové spolupráci členských států EU (viz Úvod). Nicméně lidská práva žen či genderová dimenze nebyla v Sektorových prioritách vyjádřena, a tudíž se nestala prioritou. Přesto je potřeba zdůraznit, že během českého předsednictví bylo započato monitorování implementace Hlavních směrů EU týkajících se násilí páchaného na ženách a boje proti všem formám diskriminace žen, které EU přijala v prosinci 2008 (více v části Ženy a ozbrojený konflikt).

⁴⁹³ Informace získané na schůzce s MZV 16/2/2010.

⁴⁹⁴ Jedná se o kontrolní proces, který sleduje stav implementace a dodržování lidských práv jednotlivých členských států OSN.

⁴⁹⁵ Jedná se o skupinu zahrnující lesbické ženy, homosexuální muže, bisexuální lidi a také lidi s transgenderovou či transsexuální identitou, v angličtině označované zkratkou LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender).

⁴⁹⁶ Tato informace byla získána na schůzce s MZV dne 16/2/2010.

⁴⁹⁷ Specificky se jednalo o organizace občanské společnosti, veřejné obránce/obránkyně lidských práv a Radu Evropy, více na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/111/08/PDF/G0811108.pdf?OpenElement>, datum přístupu 10/2/2010.

⁴⁹⁸ Zprávy jsou dostupné na <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/czsession1.aspx>.

⁴⁹⁹ http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/issues/081016_cs.htm, datum přístupu 7/2/2010

⁵⁰⁰ Sektorové priority českého předsednictví EU 2009, 2009, s.8

Transformační politika, která oficiálně začala v roce 2006⁵⁰¹, je relativně nová část celkové lidskoprávní politiky ČR. Její podstata tkví ve "vytváření a posilování demokratických institucí, právního státu, občanské společnosti a zásad řádné správy věcí veřejných"⁵⁰² v devíti prioritních zemích⁵⁰³ a implementace probíhá převážně skrze NNO. Ty se každoročně účastní veřejného výběrového řízení se svými projekty, z nichž ty nejvhodnější jsou vybrány. Metodika zadání projektů, jejich výběr odbornou komisí, roční a závěrečné vyhodnocování a monitorování nepožaduje, a tudíž ani nehodnotí průřezově začleňování genderu či posílení postavení žen.⁵⁰⁴ Tato témata či explicitně oblast podpory lidských práv žen není ani prioritou transformační spolupráce již dle definice (viz výše). Přesto v některých projektech se ženy-aktivistky a ženské organizace aktivně zapojují do implementace, jako např. v projektech v Barmě realizovaných NNO Člověk v tísni.⁵⁰⁵ Ve sledovaném období byl podpořen jeden projekt cíleně zaměřený na strukturální změny v problematice domácího násilí v roce 2009 částkou 1.400.000,- Kč realizovaný NNO Adra Česká republika.⁵⁰⁶ Protože však nedochází v rámci projektů transformační spolupráce k systematickému sběru dat podle pohlaví ani k evaluacím projektů, nedá se přesně vyhodnotit jejich dopad na potírání diskriminace žen a podporu jejich práv. Vzhledem k faktu, že většina prioritních zemí transformační spolupráce jsou země totalitních či posttotalitních systémů, což samo vyžaduje citlivý přístup založený na dlouhodobém budování důvěry a vazeb, není v těchto podmínkách jednoduché podporovat demokratizační procesy. Přesto však právě za těchto složitých podmínek by explicitní podpora ženským/genderovým organizacím a ženám-aktivistkám, které zřejmě v mnohých případech pracují za tíživějších podmínek než muži-aktivisté, mohla přispět k pevnějšímu budování občanské společnosti v dané lokalitě.

Dále je nutno uvést, že ačkoli se v Souhrnných zprávách⁵⁰⁷ uvádí, že zaměstnanci/zaměstnankyně MZV jsou školeni v základních principech Úmluvy v rámci předvýjezdové přípravy do zahraničí, tato informace nebyla potvrzena samotným ministerstvem.⁵⁰⁸

Lidskoprávní NNO organizované v platformě DEMAS⁵⁰⁹, která vznikla v roce 2008, se v tématu zatím neangažují.⁵¹⁰ Její členové se sami taktéž ve svých aktivitách, strategických dokumentech a vizích nevyjadřují k lidským právům žen jako takovým.⁵¹¹ Je však nutno podotknout, že např. mezinárodní

⁵⁰¹ První menší aktivity v této oblasti byly již v 2004, 2005.

⁵⁰² *Koncepce transformační politiky, 2005, s. 1*

⁵⁰³ Barma, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kuba, Moldavsko, Srbsko, Ukrajina

⁵⁰⁴

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/vyberove_rizeni_2010/index.html, datum přístupu 1/2/2010. Dále potvrzeno v email komunikaci ze 29/1/2010 s MZV.

⁵⁰⁵ Informace získané z email komunikace dne 16/2/2010.

⁵⁰⁶ Celý název projektu je 'Podpora mezisektorové spolupráce a dobré praxe v ochraně proti domácímu násilí', Srbsko. Informace získané z email komunikace s MZV ze dne 29/1/2010.

⁵⁰⁷ Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, 2007, s. 91.

⁵⁰⁸ Informace získané na schůzce s MZV dne 11/2/2010.

⁵⁰⁹ Asociace pro podporu demokracie a lidských práv

⁵¹⁰ Informace ze schůzky dne 3/2/2010

filmový festival dokumentárních filmů Jeden svět organizovaný NNO Člověk v tísni, který je věnovaný podpoře demokracie a lidských práv, každoročně zařazuje i snímky poukazující na diskriminaci žen a dívek v zemích globálního Jihu i Severu.⁵¹²

HLAVNÍ PŘEKÁŽKY PŘI NAPLŇOVÁNÍ ZÁVAZKŮ

Kritická oblast PAP Lidská práva žen je sama o sobě poměrně složitá problematika, neboť se vztahuje k ekonomickým, sociální a kulturním právům, jakož i k civilním a politickým. Protíná tudíž všechny politiky a intervence, a proto je její přesné vymezení problematické. V rámci zahraniční politiky ČR jsou sice lidskoprávní témata a transformační politika proklamovány jako jedny z prioritních, ale jsou, podobně jako ZRS, poměrně nové, a tudíž hledající svůj směr, institucionální a finanční zabezpečení a politickou podporu. O tom svědčí i zastaralost strategických dokumentů a hlavně Koncepce lidských práv, která by měla určovat právě směřování a profilování této komplexní oblasti a zároveň umožnit lepší mezeiresortní koordinaci lidskoprávní agendy.

Podpora demokratizačních procesů v totalitních a posttotalitních zemích, které jsou jasnou profilací transformační politiky ČR, zastupuje právě druhou část lidských práv. Civilní a politická práva jsou vnímána jako genderově 'neutrální',⁵¹³ přičemž však jen minimálně zohledňují a potírají dlouhodobě vytvořené rozdíly mezi ženami a muži. Sociální, ekonomická a kulturní práva jsou o něco více genderově senzitivní vzhledem k viditelnější podpoře intervencí zaměřených na posílení postavení žen. Ve vládních a nevládních kruzích převládá názor, že je nutno nejprve vyřešit státní systém a podpořit dobré vládnutí a následně se zabývat ostatními tématy. Zapomíná se však na podstatnou věc, a to že právě dobré vládnutí by mělo zohledňovat zájmy a potřeby obou pohlaví, a tudíž jejich oboustranná aktivní účast je nezbytná již při samém počátku demokratizačních procesů. S tímto faktem souvisí i jistá inklinace k tzv. kulturnímu relativismu⁵¹⁴ v kruzích rozvojových NNO⁵¹⁵ neboli

---

⁵¹¹ *Ibid.*

⁵¹² *tematická sekce v roce 2010, Ženským hlasem, dostupná na <http://www.jedensvet.cz/2010/tematicke-sekce/88> tematická sekce v roce 2008, Patří ženám půlka nebe?, dostupná na http://www.jedensvet.cz/ow/2008/index_cz.php?id=395*

tematická sekce v roce 2007, Obchod se ženami, dostupná na http://www.jedensvet.cz/ow/2007/index_cz.php?id=126&idp=141&idf=451

tematická sekce v roce 2006, Gender Montage, dostupná na http://www.jedensvet.cz/ow/2006/index_cz.php?id=126&idp=140

a další roky

⁵¹³ *Zde je myšleno, že naplňování těchto lidských práv nerozlišuje společnost podle pohlaví, což často vede například k podpoře mužů ve vládních rozhodovacích strukturách vzhledem k historickým vytvořeným genderovým stereotypům.*

⁵¹⁴ *Směr v sociálních vědách, který se staví kriticky k univerzálnosti lidských práv a definuje je jako západní koncept, nerespektující lokální kulturu a tradice.*

⁵¹⁵ *Blanka Šimůnková, Gender Questions in Development Cooperation: Emerging Gender Issues in the Czech Republic's Bilateral Programmes, Master Thesis, International Institute of Social Studies, Haag, 2009, s. 38*

souhlas s tvrzeními, že v některých zemích globálního Jihu nelze zasahovat do místních tradic, jež diskriminují ženy. Toto zřejmě souvisí s nedostatkem expertízy, nástrojů a institucionální podpory pro lepší uchopení tématu.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ K MEZINÁRODNÍ DIMENZI NAPLŇOVÁNÍ PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY

Část Mezinárodní dimenze naplňování PAP ukázala, že téma genderové rovnosti a posílení postavení žen je teprve na počátku svého vstupu do politik a implementací v rámci zahraniční politiky ČR. Příмым důkazem je fakt, že existující tři vládní zprávy k plnění platformy se tímto tématem nezaobírají. Přesto byla v této části popsána nejen všeobecná perspektiva daného tématu, ale i ukázkově zanalyzovány dvě vybrané kritické oblasti – Lidská práva žen a Ženy a ozbrojený konflikt. Naplňování PAP v každé z oblastí vykazuje jistý pozitivní vývoj ve sledovaném období, hlavně v rámci projektové realizace rozvojové spolupráce, kde i bez dostupné expertízy a systémové podpory jsou v omezené míře implementovány programy podporující posílení postavení žen. Genderové začleňování jako průřezové téma je sice částečně deklarované ve strategických dokumentech, ale ignorované v praxi.

Celkový přístup na vládní úrovni reprezentované hlavně MZV není systematicky zvládnut a nemá prozatím dostatečnou politickou pozornost. Z ostatních resortů vykazuje aktivity MO, především v oblasti vzdělávání, zhodnocení těchto aktivit by nicméně vyžadovalo hlubší kvalitativní analýzu, která zatím není k dispozici. Ostatní ministerstva zařadila téma do svých agend zcela minimálně. Oddělení rovnosti žen a mužů při Úřadu vlády a příslušné Rady vlády se genderovým otázkám na mezinárodní rovině nevěnují. Občanská společnost reprezentovaná hlavně rozvojovými NNO se s daným tématem zatím seznamuje a spíše vyčkává, než-li je pro-aktivní. Podobně si stojí ostatní organizace akademické a výzkumné instituce, ženské/genderové organizace a lidskoprávní NNO. Na základě těchto zjištění byla sepsána následující doporučení rozdělená podle jednotlivých aktérů.

DOPORUČENÍ⁵¹⁶

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

- Stanovit gender jako průřezové téma ve všech strategických dokumentech ZRS a lidskoprávní politiky a konkrétně definovat mechanismy, prostřednictvím nichž bude zaručeno prosazování genderové rovnosti a posílení postavení žen.
- Upřednostňovat v multilaterální rozvojové spolupráci ty mezinárodní organizace, které začleňují gender a posilují postavení žen ve své činnosti.
- Identifikovat, implementovat a monitorovat rozvojové a lidskoprávní problémy ve spolupráci s ženskými/genderovými organizacemi a příslušnými odbory státní a místní správy v cílových zemích české ZRS.
- Hodnotit v evaluacích projektů dopady na ženy, muže a vztahy mezi nimi a získané informace využívat pro tvorbu politiky.

<http://www.proequality.cz/res/data/006/000781.pdf>

⁵¹⁶ Následná doporučení částečně čerpají z doporučení uvedených ve Strategii začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: *Ne móda, ale nutná podmínka efektivity* (2009), s. 13-17

- Stanovit rovnost žen a mužů jako jedno z kritérií posuzování projektů ve výběrových řízeních bilaterální (která obsahuje i trilaterální) spolupráce a transformační politiky a podporovat projekty zaměřené na ženy.
- Stanovit metodiku genderových ukazatelů a programové statistické výkaznictví ZRS vykazovat podle pohlaví a informovat o něm veřejnost.
- Podílet se v koordinaci s Úřadem vlády a ostatními resorty na vytvoření národního akčního plánu či podobného strategického dokumentu v oblasti naplňování rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 a navazujících předpisů.
- Alokovat finanční prostředky tématu a určit zodpovědného člověka, který bude detailně zaškolen v problematice gender a rozvoj.
- Podporovat aktivně činnost resortní gender pracovní skupiny a politicky ji podpořit.

Úřad ministra/ministryně pro lidská práva

- Požádat vládu o aktualizaci článku III Statutu Rady pro rozvojovou spolupráci, aby se její zástupce/zástupkyně stal/a členem/členkou Rady, a dbát zde na začleňování genderu do ZRS a lidskoprávní politiky.
- Vytvořit v rámci Rady vlády ČR pro rovné příležitosti žen a mužů výbor mezinárodní dimenze rovných příležitostí. Pověřit Oddělení rovnosti žen a mužů aktivním zapojením se do daného tématu a za tímto účelem posílit jeho kapacity.
- Zapojit aktivně zmocněnce/zmocněnkyni pro lidská práva a související Radu do konceptuální práce na lidských právech žen v zahraniční politice ČR a zprávy o stavu lidských práv v ČR rozšířit o toto téma.

Ostatní resorty

- Začít zohledňovat v projektech ministerstva průmyslu, zemědělství a životního prostředí a další resortů stále aktivních v realizaci ZRS genderovou rovnost a posílení postavení žen a v rámci toho identifikovat, implementovat a monitorovat rozvojové problémy ve spolupráci s ženskými/genderovými organizacemi a příslušnými odbory státní a místní správy, a to do plného předání MZV v rámci ukončení transformace ZRS.
- Podílet se v rámci MO a MV na tvorbě národního akčního plánu či podobného strategického dokumentu v oblasti naplňování rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 a navazujících předpisů.

Rozvojové a lidskoprávní nevládní neziskové organizace a jejich platformy

- Zavést genderový audit interních a externích činností a zjištění použít v sestavení genderové politiky organizace, nástroje začleňování genderu do programování.
- Používat genderovou analýzu chudoby⁵¹⁷ během návrhu rozvojové intervence a přednostně se zaměřovat na projekty zaměřené na posílení postavení žen.
- Začlenit genderové hledisko do všech fází projektového cyklu. Vedle kvantitativních indikátorů používat i kvalitativní hodnocení dopadu projektů na ženy a muže a na genderové vztahy.
- Posílit vlastní kapacity organizace v oblasti genderu prostřednictvím proškolení a určit osoby zodpovědné za průřezová témata.
- Zapojovat se aktivně do Gender pracovní skupiny v rámci FoRS a rozšířit ji i o členy platformy DEMAS⁵¹⁸.

⁵¹⁷ *Nástroj na zjištění dopadů chudoby na ženy a muže zvlášť*

⁵¹⁸ *Asociace pro podporu demokracie a lidských práv*

- Podporovat v rámci mezinárodních platform (například CONCORD) a partnerství (např. v rámci Visegrádské skupiny⁵¹⁹) přenos dobré praxe v oblasti genderu a rozvoje a aktivně se zapojovat do příslušných pracovních skupin.
- Spolupracovat s relevantními ministerstvy na vytvoření národního akčního plánu či podobného strategického dokumentu v oblasti naplňování rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1325 a navazujících předpisů.

Ženské/genderové nevládní neziskové organizace

- Zapojit se do prosazování systematických změn v oblasti genderu a v mezinárodním kontextu v rámci orgánů české státní správy, především MZV, MV, MO, ministra/ministryně pro lidská práva a souvisejících orgánů. Aktivně se podílet na spoluvytvoření a fungování výboru pro mezinárodní dimenzi rovných příležitostí.
- Spolupracovat s rozvojovými a lidskoprávními NNO a jejich platformami na budování genderové expertizy, nástrojů a politik na začleňování genderu a posílení postavení žen.
- Spolupracovat s relevantními ministerstvy na vytvoření národního akčního plánu či podobného strategického dokumentu v oblasti naplňování rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1325 a navazujících předpisů.
- Připojit se do prosazování genderové rovnosti a posílení postavení žen v zemích globálního Jihu v rámci mezinárodních platform a partnerství například WIDE⁵²⁰, Karat Coalition⁵²¹ a dalších, ale i EU struktur a mezinárodních organizací.

Akademická sféra a výzkumné instituce

- Věnovat se genderovým otázkám a lidským právům žen obecně ve výzkumu zahraniční politiky a v rámci relevantních studijních oborů, jako jsou bezpečnostní studia, mezinárodní vztahy, rozvojová studia.
- Věnovat se mezinárodnímu kontextu v rámci studijního oboru genderových studií a ve výzkumu s tím spojeným.

---

⁵¹⁹ *Aliance České republiky, Maďarska, Polska, Slovenska*

⁵²⁰ *Women In Development Europe*, <http://www.wide-network.org/index.jsp?id=19&random=328536987923336>

⁵²¹ <http://www.karat.org/>

- Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže. Vláda ČR, 2009. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Priority-na-rok-2009.pdf> [cit. 2010-02-21]
- Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců. 2006. Přijata usnesením vlády č. 126 ze dne 8. února 2006 ke Koncepci integrace cizinců v roce 2005.
- Appeltová, M., Bosničová, N.. Genderovaný pracovní trh: proměny diskurzu. In Gender a demokracie: 1989 – 2009. Praha: Gender Studies, 2009.
- Baslarová, Iva - Binková, Pavlína. Kandidátky na předsedu: Mediální obraz političek ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha : Sociologický ústav Akademie věd ČR, ročník 8, číslo 2, 2007. ISSN 1213-0028.
- Baštyř, Ivo. Diference individuálních výdělků, kvalifikační diferencíál, rozdíly v odměňování mužů a žen, postavení minimální mzdy. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2001.
- Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union. Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union. Council of the EU, 2009.
- Bosničová, Nina et al (ed). Gender a marketing. Gender Studies, o.p.s. Praha, 2008.
- Care in normal Birth: A practical guide. World Health Organization. Ženeva, 1996 (překlad autorky).
- Cizinci v České republice 2009. Praha: Český statistický úřad.
- Claire M. Renzetti, Daniel J. Curran: Ženy, muži a společnost. Nakladatelství Karolinum: Praha, 2005.
- Cozma, Teodor, Constatntin Cucos, Marina Momanu. The education of Roma children in Romania: description, difficulties, solutions. In: Intercultural Education, Vol. 11, (3), 2000.
- Declaration and Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000) For preparation of regional review and appraisals in the context of the 15th anniversary of the adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action in 2010
- Dudová, R. Promarněná šance na změnu: zhodnocení reformy rodičovského příspěvku. In Práce a péče. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008.
- Dudová., R., Křížková, A., Fischlová, D. Gender managementu: kvalitativní výzkum podmínek a nerovností v ČR. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_207.pdf [cit. 2010-02-21]
- Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR). Chronické nemoci. Aktuální informace č. 43/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha.

- Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR). Základní charakteristiky zdraví. Aktuální informace č. 40/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha.
- Evropské výběrové šetření o zdravotním stavu v ČR (European Health Interview Survey in CR- EHIS CR), Ambulantní péče. Aktuální informace č. 64/ 2009.
- EU (2008) Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union, Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union: Ministry for Integration and Gender Equality in Sweden.
- Fischlová, Drahomíra. Analýza rozdílů ve výši pracovních příjmů mužů a žen – navrzení modelového postupu zjišťování podílu diskriminace. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002.
- Fischlová, Drahomíra. Analýza pracovních příjmů mužů a žen (mzdová diskriminace dle pohlaví). Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006.
- Horký, O. Gender a rozvoj: co nás rozděluje, co nás spojuje', Gender, rovné příležitosti, výzkum 9(2): 10-21., 2008
- Hnilicová, H., Dobiášová, K. Zdravotní pojištění cizinců v ČR. In Migraceonline.cz. 2009.
- Horáková, M. Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 23. Praha: VÚPSV, 2009.
- Horký O. a Lukášová M. Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: Ne móda, ale nutná podmínka efektivit', Ústav mezinárodních vztahů, Centrum ProEquality při Otevřené společnosti, o.p.s., 2009.
- Genderová ročenka školství. Praha: ÚIV, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.uiv.cz/clanek/126/1738>. [cit. 2010-02-21]
- Havelková, B. Právo a rovnost žen a mužů. In Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2008. Praha: Nadace Open Society Fund, 2008.
- Hynková, M., Machovcová, K., Souralová, A.. Zajištění rovného přístupu žen a mužů k ekonomické aktivitě in Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha: Open Society Fund Praha, 2008.
- Jarkovská, Lucie, Kateřina Lišková. Genderové aspekty českého školství. In: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 44 (4), 2008.
- Jiráček, Jan. O stereotypech v médiích aneb Svět, který vidí média. Metodický portál. Dostupný z WWW: www.rvp.cz/clanek/282/284 [cit. 2010-02-21]
- Kotek, Petr. 2010. „Školství chce napravit češtinu ve prospěch žen. In: Právo. 25.1. 2010. Dostupné z <http://www.novinky.cz/veda-skoly/190084-skolstvi-chce-napravit-cestinu-ve-prospech-zen.html> [cit. 2010-02-21]
- Kreimer, Margareta. Labour Market Segregation and the Gender-Based Division of Labour. In: European Journal of Women's Studies, 2008.

- Kvantitativní výzkum Ipsos Tamboer pro Gender Studies mezi zaměstnanými matkami dětí do 10 let na téma sladění pracovního a rodinného života. Dostupný z WWW: [http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2192525&als\[nm\]=2192529](http://zpravodaj.feminismus.cz/clanek.shtml?x=2192525&als[nm]=2192529) [cit. 2010-02-21]
- Jurajda, Š., Münich, D., Relativní postavení žen na trhu práce v České republice: shrnutí z výzkumu. In Kariéra – rodina – rovné příležitosti. Výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2006.
- Kadlecová, Kateřina. Dívky a girls podle českých dívčích časopisů. Jazyk, ideologie, publikum a jeho přístup. Nakladatelství Bor. Praha.
- Křížková, A., Panner, A.M., Peterson, T. Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen. Gender/rovné příležitosti/výzkum: marginalizované skupiny žen a (mužů). Ročník 9, číslo 2/2008.
- Krchová, A., Víznerová, H. Deník migranta, deník migrantky. Praha: Evropská kontaktní skupina v ČR, 2009.
- Křížková, A., Vohlídalová, M. Kdo se bojí zaměstnané matky. In Práce a péče. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008.
- Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.) (2006). Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice. Str. 36. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Křížová E.: Program Světové zdravotnické organizace ke zdraví žen, Zdravotnické noviny. In: Léč. listy, roč. XLIV/č.10, 1995a
- Křížová E.: Zpráva o zdraví žen v České republice, Zdravotnické noviny, Léč. listy, roč. XLIV, č. 12, 1995b
- Kundra, L. Legislativní možnosti podpory aktivního otčovství. Otevřená společnost, o.p.s. – Centrum ProEquality. 2008.
- Lisek, Joanna. 2009. „Perspektywa genderowa w badaniach nad kulturą jidysz“. Konferenční příspěvek. Akademicki Kongres Feministyczny, Słubice 26-29.11.2009
- Maříková, H. Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí. Gender/rovné příležitosti/výzkum: marginalizované skupiny žen a (mužů). Ročník 9, číslo 2/2008.
- Matějů, Petr, Smith, Michael L., Basl, Josef (2008): Rozdílné mechanismy – stejné nerovnosti. Změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003. In: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, 44 (2),s. 371-399.
- Mezinárodní definice porodní asistentky – byla přijata na zasedání Mezinárodního výboru porodních asisterek 19. července 2005
- MZV (2009) 'Informace o zahraniční rozvojové spolupráci realizované v roce 2008': Ministerstvo zahraničních věcí
- MZV (2005) 'Koncepce transformační politiky': Ministerstvo zahraničních věcí.
- MZV (2007) 'Tematických priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv': Ministerstvo zahraničních věcí.

- Nováková, Tereza. Gendrové nerovnosti v současných českých médiích. Bakalářská práce. FSV UK, Praha: 2006.
- Obraz žen v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné vnímání o rovnosti mužů a žen. Zpráva pro Ministerstvo práce a sociálních věcí - projekt VaV-ZVZ76, ident. kód: HS 100/03. Praha. 2003
- OSN (1995) 'Zpráva ze čtvrté světové konference o ženách', Organizace spojených národů.
- OSN (1979) 'Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen': Organizace spojených národů.
- OSN (1979) 'Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen': Organizace spojených národů.
- OSN (1995) 'Zpráva ze čtvrté světové konference o ženách', Organizace spojených národů.
- Pavlík, P. - Simerská, L. Zajištění rovného zacházení se ženami a muži v přístupu k ekonomické aktivitě. In Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2004.
- Reimer, David, Clemens Noelke, Aleksander Kucel. 2008. „Labor Market Effects of Field of Study in Comparative Perspective: An Analysis of 22 European Countries.“ In: International Journal of Comparative Sociology; 49 (4-5); s. 233-256.
- Review of the implementation by the Member States and the EU institutions of the Beijing Platform for Action – Indicators concerning Women and Armed Conflicts = Draft Council Conclusions. Council of the EU, 2008
- Rodička a novorozenec 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2009
- Rychtaříková, Jitka: The Case of the Czech Republic. Determinants of the Recent Favourable Turnover in Mortality. Demographic Research. Special Collection 2, article 5, 2005. www.demographic-research.org/special/2/5.
- Smetáčková, Irena. Politika genderové rovnosti ve vzdělávání. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha : SoÚ AV ČR, (10) 2, 2009.
- Smyth Emer, Stephanie Steinmetz. Field of Study and Gender Segregation in European Labour Markets. In: International Journal of Comparative Sociology 49(4–5), 2008.
- Sokačová. L. (2010). Nenechte se diskriminovat: závěrečná zpráva z výzkumu. In Neviditelný problém. Praha: Gender Studies, o.p.s. Vychází v březnu 2010.
- Sournná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže za rok 2007. Vláda ČR, 2008. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/archiv/souhrnna-zprava-za-rok-2007.pdf>
- Střední délka života prožitá ve zdraví v České republice v roce 2006. Aktuální informace č. 12/2009. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha.
- Světové šetření o zdraví v ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2004.
- Šimůnková, B. (2009) 'Gender Questions in Development Cooperation: Emerging Gender Issues in the Czech Republic's Bilateral Programmes': International Institute of Social Studies.

- Šmídová, Iva, Janoušková, Klára, Katrňák, Tomáš. Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. In: Sociologický časopis, 44 (1)k, 2008.
- Šmídová, Iva. Muži na okraji: systémové znevýhodnění mladých mužů bez maturity? In Gender, rovné příležitosti, výzkum, 9 (2), 2008.
- Úřad vlády (2006) 'Usnesení vlády České Republiky ze dne 10. května 2006 č. 509': Úřad vlády.
- Úřad vlády (2007) 'Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“': Úřad vlády.
- Úřad vlády (2007) 'Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“': Úřad vlády.
- Úřad vlády (2008a) 'Souhrnná zpráva o plnění „Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů“': Úřad vlády.
- Úřad vlády (2009a) 'Příloha k usnesení vlády ze dne 20. července 2009 č. 964': Úřad vlády.
- Úřad vlády (2009b) 'Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008: Úřad vlády.
- Úřad vlády (2008b) 'Sektorových priorit českého předsednictví EU 2009': Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, Úřad vlády.
- Úřad vlády (2009) 'Questionnaire to Governments on Implementation of the Beijing
- Úřad vlády (2006) 'Usnesení vlády České Republiky ze dne 10. května 2006 č. 509': Úřad vlády.
- Valdrová, Jana. Stereotypy a klišé v mediální projekci genderu. In Sociologický časopis, XXXVII, (2/2001), 2001
- Valdrová, J., Knotková-Čapková, B., Paclíková, Pavla. Kultura genderově vyváženého vyjadřování. Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže. Praha, 2001.
- Valdrová, J. Gender a společnost. Univerzita J.E. Purkyně. Ústí nad Labem, 2006.
- Valentová, Marie, Iva Šmídová, Tomáš Katrňák. 2007. „Genderová segregace trhu práce v kontextu segregace vzdělanostní: mezinárodní srovnání.“ In: Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha : SoÚ AV ČR, 8 (2) od s. 43-52., 2007
- Všeobecná deklarace lidských práv OSN: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>. Přístup na stránku 31. Ledna 2010.
- Výběrové šetření o zdravotním stavu české populace (HS CR 2002) – Kvalita života. Aktuální informace 34/2003. . Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003.
- Wetterer, Angelika (ed.). 1992. Profession und Geschlecht. Über die Marginalität von Frauen in hochqualifizierten Berufen. Frankfurt am Mein, New York: Campus.
- Wintr, Jan. Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách. Vypracování analýzy je

financováno nadací OSF Praha. http://www.feminismus.cz/download/analyza_adopce_final.pdf. Přístup na webovou stránku 31. ledna 2010.

- Zásady pro poskytování porodní péče v České republice – ČGPS 8/2007
- Zákon 20/1966 o péči o zdraví lidu, § 11
- Zákon 96/2004 o nelékařských zdravotnických povoláních
- Zaostřeno na ženy a muže. Praha: Český statistický úřad. 2008.
- Zdravotnická ročenka ČR 2008, Czech Health Statistics 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2009.
- Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2007. Praha : Úřad vlády ČR, 2008. Dostupný z WWW: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/ZPRAVA_LP_2007.pdf [cit. 2010-02-21]
- Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008:Úřad vlády.
- Zpráva ECRI Česká republika.CRI(2009)30.Čtvrtý monitorovací cyklus. 2009. Rada Evropy.
- Zpráva ze čtvrté světové konference o ženách (PAP). OSN, 1995. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Peking-1995.pdf>
- Zemřelí 2008. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR 2009, s. 10
- Ženy a muži v datech. Úřad vlády a Český statistický úřad. 2008.
- Ženy a muži v číslech zdravotnické statistiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Praha, 2003

Mgr. Michaela Appeltová – o. s. Fórum 50%

Zástupkyně ředitelky o. s. Fórum 50% jehož hlavním cílem je vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích pozicích a prosazování rovných příležitostí žen a mužů v politice. Organizace Fórum 50% je členskou organizací asociace ekologických organizací Zelený kruh.

MUDr. Milena Černá – Evropská síť proti chudobě EAPN

Lékařka v oboru dermatologie a venerologie. Od roku 1993 ředitelka Výboru dobré vůle - Nadace Olgy Havlové, členka Rady vlády pro nestátní neziskové organizace. Zakládala občanské sdružení poskytovatelů sociálních a zdravotně sociálních služeb SKOK a od roku 2004 je předsedkyní národní pobočky Evropské sítě proti chudobě EAPN.

Mgr. Blanka Hančilová, PhD

Specializuje se na aplikovaný výzkum a evaluaci, konzultuje pro mezinárodní organizace jako ILO, UNODC, IOM, ICMPD a další organizace především oblasti pracovní migrace, pracovního vykošťování a lidských práv.

JUDr. Barbara Havelková, LL.M. – Právnická fakulta Oxfordské univerzity

Je absolventkou Právnické fakulty UK v Praze a Europa-Institutu Sárské University. Na Fakultě humanitních studií UK v Praze vyučuje předmět Gender a právo a spolupracuje s českými nevládními organizacemi k tématu rovnosti pohlaví a diskriminace.

Mgr. Martina Hronová – o.s. ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy

Vystudovala Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy. Pracovala jako novinářka, od roku 1998 spolupracovala s o.s. ROSA jako dobrovolnice a od roku 2004 je v o.s. ROSA zaměstnána, nyní na pozici manažerky. Je autorkou publikací To si dovolit nesmíš (ROSA, 2006), Dětská svědectví násilí (ROSA, 2008), Násilí ve vztazích teenagerů – Manuál pro pedagogy SŠ (ROSA, 2009), Kouzelná knížka (ROSA, 2009).

Mgr. Alexandra Jachanová Doleželová, Gender Studies, o.p.s.

Autorka se dlouhodobě věnuje problematice rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce, diskriminace, rodinné politiky a možnostem sladění osobního a pracovního života jak v České republice, tak v Evropské unii. Působila jako šéfredaktorka elektronického zpravodaje Rovné příležitosti do firem, podílela se na založení soutěže Firma roku: Rovné příležitosti.

Lucie Jarkovská, PhD – FSS, Masarykova univerzita v Brně

Dlouhodobě se zabývá genderovými aspekty školství a vzdělávání obecně. Podílela se na několika výzkumech genderu a vzdělání a působí jako lektorka na seminářích zaměřených na genderově citlivou pedagogiku. Podílela se také na tvorbě učebnic o genderově citlivé výuce.

PhDr. Eva Křížová, PhD – 3. LF, Univerzita Karlova v Praze

Dlouhodobě se zabývá sociologickými aspekty zdraví, nemoci, potřeby a spotřeby zdravotní péče, m.j. i srovnáním zdravotního stavu a zdravotních potřeb mužů a žen. Zabývala se i gender aspekty lékařské profese.

Bc. Petra Kubálková – Centrum ProEquality, při Otevřené společnosti o.p.s.

Dlouhodobě se věnuje watch-dogovým aktivitám zaměřeným na fungování veřejné a státní správy v oblasti gender mainstreamingu. Je členkou Výboru pro institucionální zabezpečení pod Radou vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Dále se zaměřuje na problematiku gender a média, postavení žen a dívek obecně a podporuje genderově korektní vzdělávání.

Mgr. Míla O'Sullivan (Lukášová) – Centrum ProEquality, při Otevřené společnosti o.p.s.

Vystudovala obor mezinárodní vztahy a diplomacie. Posledních několik let se profesně zabývá lidskými právy žen a genderovou problematikou. Zaměřuje se zejména na genderovou dimenzi rozvojové spolupráce a související mezinárodní otázky.

Zdena Prokopová – o.s. ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy

Je jednou ze zakladatelek organizace ROSA, kde působí od roku 1993. Je vedoucí služby azylové ubytování s utajenou adresou ROSA a místopředsedkyní občanského sdružení ROSA. Je členkou Výboru pro prevenci domácího násilí při Radě vlády ČR.

Mgr. Linda Sokačová – Gender Studies, o.p.s.

Věnuje tématu lidských práv, antidiskriminační legislativy a opatření proti diskriminaci. V rámci projektu „Nenechte se diskriminovat a nedovolte to jiným“ realizovala kvalitativní výzkum o postojích a přístupech k diskriminaci mezi neziskovým organizacemi, právními odborníky a odbornicemi, oběťmi diskriminace a soudy. Je autorkou projektu „Půl na půl – rovné příležitosti žen a mužů“, v rámci kterého vznikla právní poradna pro osoby potencionálně diskriminované na základě pohlaví a věku nejen na trhu práce.

Petra Sovová – Hnutí za Aktivní Mateřství

V roce 1999 spoluzaložila Hnutí za Aktivní Mateřství, občanské sdružení, jehož hlavním cílem je pozitivní změna přístupu českých porodnic k ženám. Členka občanských sdružení Pražské matky,

Asociace pro domácí vzdělávání, Agentury Gaia a Hnutí za Aktivní Mateřství. S dalšími členkami H.A.M. organizuje a vede pravidelné videoprojekce a diskuse o přirozeném porodu a aktivní roli rodičů při něm.

Ing. Blanka Šimůnková, M.A.

Vystudovala magisterské studium v oboru Ženy, gender a rozvoj na Institutu sociálních studií v Hágu, který přináležel Erasmus Rotterdam univerzitě v Nizozemí. V praxi se věnovala rozvojovým projektům, které se zaměřovaly především na posílení postavení žen v Jižní a Jihozápadní Asii.

Mgr. Veronika Šprincová – o. s. Fórum 50%.

Projektová koordinátorka o. s. Fórum 50% jehož hlavním cílem je vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích pozicích a prosazování rovných příležitostí žen a mužů v politice.

Mgr. Hana Víznerová – Evropská kontaktní skupina

Vystudovala sociologii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Působila v Sociologickém ústavu AV ČR v oddělení Gender & Sociologie a od roku 2007 pracuje pro Evropskou kontaktní skupinu v ČR jako výzkumnice a lektorka. Zabývá se genderovými aspekty migrace a postavením přičichů na trhu práce.

Mgr. Tereza Wennerholm Čáslavská – Centrum ProEquality, při Otevřené společnosti o.p.s.

Vystudovala magisterský obor se zaměřením na politologii a evropské právo. V Centru ProEquality se m.j. zaměřuje na oblast gender a média a v současné době koordinuje na národní úrovni Mediální Monitoring Médii 2009/2010 (GMMP 2009/2010) jehož hlavním výstupem jsou celosvětové reporty o zastoupení a zobrazování žen a mužů v médiích.

Mgr. David Zahumenský – Liga lidských práv

Jako právník a předseda Ligy lidských práv se dlouhodobě věnuje problematice práv pacientů. Od roku 2007 je členem Výboru pro lidská práva a biomedicínu Rady vlády pro lidská práva.